

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν

Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

**Η Ελλάδα, η Κύπρος και η κρίση του Κονγκό, 1960-
1964**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Αναστάσιος- Ανάργυρος Πανουτσόπουλος

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

Επιβλέπων: Καθηγητής Ευάνθης Χατζηβασιλείου

Μέλος: Αν. Καθηγητής Πέτρος Παπαπολυβίου

Μέλος: Καθηγητής Γρηγόριος Ψαλλίδας

Αθήνα 2021

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ένα τέτοιο εγχείρημα θα ήταν αδύνατον να ολοκληρωθεί χωρίς την κρίσιμη συνδρομή και την καθοδήγηση μίας σειράς ανθρώπων, στους οποίους οφείλω πολλά.

Πρωτίστως του επόπτη της διατριβής καθηγητή Ευάνθη Χατζηβασιλείου, ο οποίος όχι μόνο με έφερε σε επαφή με τις σύγχρονες τάσεις της ιστοριογραφίας αλλά υποστήριξε και καθοδήγησε με υπομονή την έρευνά μου καθ' όλη την πορεία της.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στο Hellenic Observatory του London School of Economics και στον καθηγητή Σπύρο Οικονομίδη για την καθοδήγηση και την υποστήριξη που μου παρείχε ως επισκέπτη ερευνητή στο πανεπιστήμιο. Οι συναντήσεις μου με τον καθηγητή Robert Holland και την καθηγήτρια Sue Onslow κατά την παραμονή μου στο Λονδίνο ήταν ιδιαίτερα σημαντικές. Χωρίς τη συνδρομή του Ελληνικού Ιδρύματος Fulbright, της Άρτεμης Ζενέτου και της Els Hanappe, η έρευνα στα αμερικανικά αρχεία θα ήταν αδύνατη. Δεν υπάρχουν αρκετά λόγια για να ευχαριστήσω τον καθηγητή Robert Jervis για την υποστήριξη του και το Arnold Saltzman Institute of War and Peace Studies του Πανεπιστημίου Columbia για τη φιλοξενία του κατά την παραμονή μου στη Νέα Υόρκη. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω επίσης στο κυπριακό Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη και τον καθηγητή Ανδρέα Βοσκό για την υποστήριξη και τη χρηματοδότηση της έρευνάς μου και τα ερευνητικά ταξίδια στη Λευκωσία.

Ευχαριστώ, επίσης, τους Έλληνες διπλωμάτες που διαχειρίστηκαν την αρχική φάση της κρίσης στο Κονγκό, Γεώργιο Σέκερη και Κωνσταντίνο Βάση, για τον χρόνο τους και τις συνεντεύξεις που μου παραχώρησαν. Ευχαριστίες οφείλω και στον Τάσο και Γιώργο Αντύπα, ομογενείς από το Κονγκό, για το χρόνο τους και την προθυμία τους να συμβάλουν στην έρευνα.

Ο Γιώργος Πολυδωράκης από το αρχείο του υπουργείου Εξωτερικών και ο Χρήστος Αναστασίου από το Ίδρυμα Κ. Καραμανλή αξίζουν ιδιαίτερη αναφορά για την διευκόλυνση της πρόσβασης στα αρχεία. Το προσωπικό των βρετανικών και των αμερικανικών αρχείων και προεδρικών βιβλιοθηκών, καθώς επίσης και η Μαρίλια Αποστολάκη της Εθνικής Βιβλιοθήκης που με βοήθησε σε καιρό πανδημίας, συνέβαλαν καθοριστικά στην ολοκλήρωση αυτής της διατριβής.

Η βοήθεια των φίλων και συναδέλφων Άγγελου Ναστούλη, Ερρίκου Διαμαντόπουλου, Γιώργου Γεωργαράκη, Γιάννη Χάλκου, Γιώργου Νούση, Σέργη Παναγή και της Γιούλης Αρβανίτη ήταν ιδιαίτερα σημαντική. Τέλος, χωρίς την υποστήριξη της οικογένειάς μου αυτή η διατριβή δε θα μπορούσε να ολοκληρωθεί.

Είναι αυτονόητο ότι οποιαδήποτε λάθη ή παραλείψεις βαρύνουν αποκλειστικά εμένα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

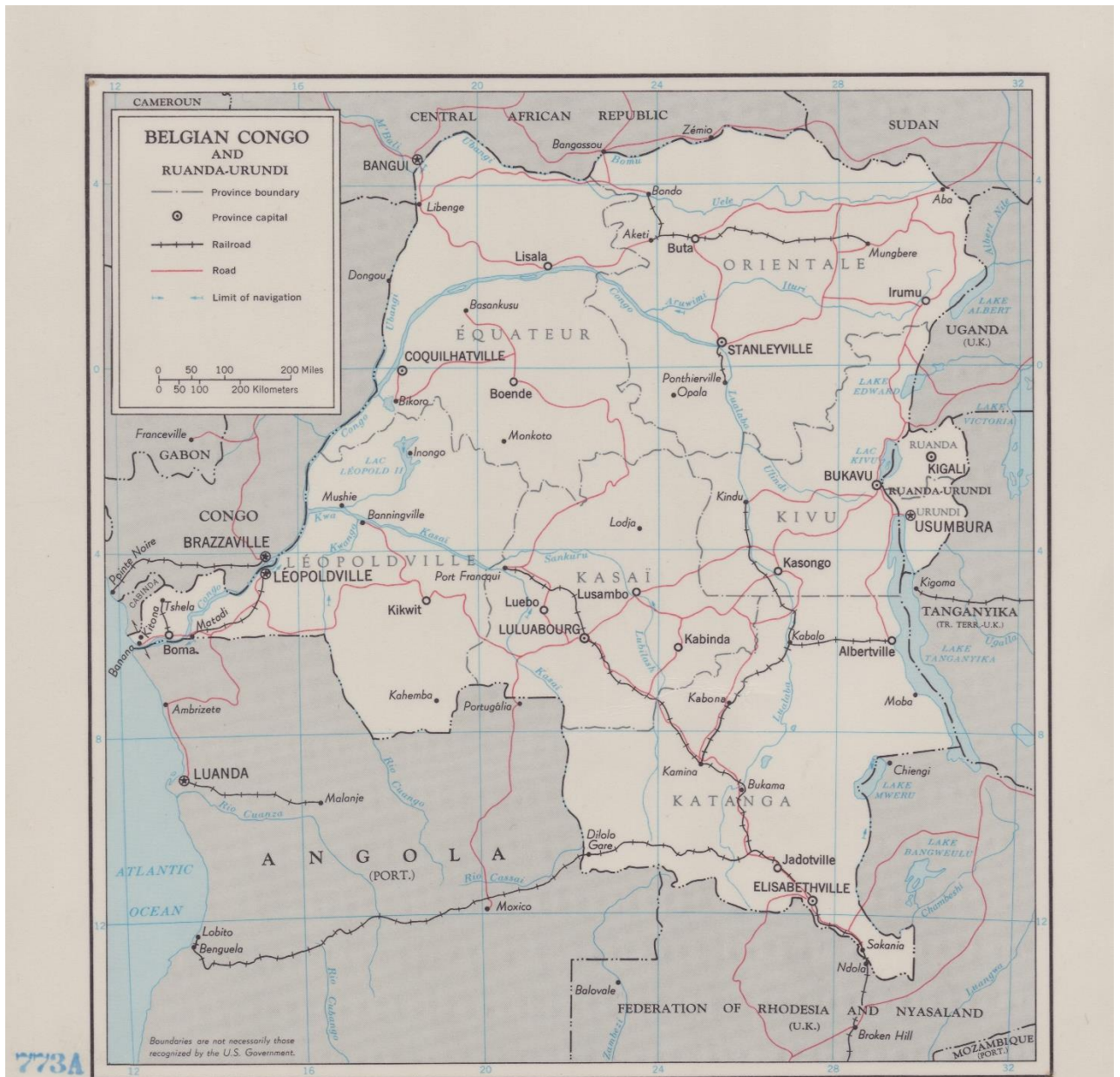
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Δύο κόσμοι και ένας τρίτος; Η γέννηση της μεταπολεμικής τάξης και η κρίση του Κονγκό στο πλαίσιο της	19
Η εξέλιξη του αποικιακού συστήματος και ο αποικιακός κόσμος.	24
Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	30
Η στροφή της αμερικανικής πολιτικής: Η άνοδος του Truman και η γέννηση της πολιτικής της Ανάσχεσης.	42
Μεταξύ ιδεαλισμού και ρεαλισμού: Ο ΟΗΕ το ΝΑΤΟ και η έναρξη της αποαποικιοποίησης στην Αφρική	50
Η Ελλάδα και το ζήτημα της αποαποικιοποίησης στους διεθνείς οργανισμούς	65
Η κρίση του Κονγκό 1960-1964: μια πικρή «ανεξαρτησία»	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η έκρηξη της κρίσης ως τη δολοφονία του Lumumba: η άνοδος των διεθνών εντάσεων και η πολιτική Ελλάδας και Κύπρου.	76
Το βασικό υπόβαθρο: Έλληνες στην Αφρική	78
Οι πρώτες ελληνικές αντιδράσεις στην κρίση του Κονγκό: Ιούνιος-Αύγουστος 1960	86
Η Αθήνα ενώπιον μιας πολιτικής πρόκλησης: η κρίση μεταφέρεται στα Ηνωμένα Έθνη	97
Ανυπομονησία για την Κατάγγκα	112
Σε αναζήτηση κοινής δυτικής πολιτικής	121
Η διεύρυνση του ρήγματος	126

Σεπτέμβριος-Οκτώβριος: Η Ελλάδα και η έκτακτη συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ	134
Η κυπριακή στάση στη Γενική Συνέλευση και οι διαφοροποιήσεις από την Αθήνα	144
Προσπάθειες της Αθήνας να διαμορφώσει μια πολιτική	150
Η Ελλάδα, η Κύπρος και η δολοφονία του Lumumba	155
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η πρώτη φάση της κρίσης του Κονγκό: μια αποτίμηση των πολιτικών της Ελλάδας και της Κύπρου. Παρατηρήσεις για τη θέση μικρών κρατών στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα	164
Η Ελλάδα και η αποαποικιοποίηση: πρώτος απολογισμός	164
Η Κύπρος, το Κονγκό και το Κίνημα των Αδεσμεύτων	172
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Οι απόπειρες απόσχισης από το Κονγκό (Κατάνγκα, Ανατολική Επαρχία) και η ελληνική πολιτική, 1961-1964	190
Κατάνγκα: η νέα αμερικανική πολιτική και η Ελλάδα	190
Οι δυνάμεις του ΟΗΕ εναντίον της Κατάνγκα, δεύτερο μισό 1961	197
Προς τον τερματισμό της απόσχισης της Κατάνγκα	209
Η απόπειρα απόσχισης της Ανατολικής Επαρχίας	219
Αποσχίσεις στο Κονγκό: οι αντιφατικές πιέσεις στην ελληνική πολιτική	221
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η τεχνική βοήθεια και η ανάσχεση στην Αφρική – προσπάθεια για ελληνική παρουσία	223
Η αμερικανική πολιτική του εκσυγχρονισμού	223

Η ίδρυση της ΟΝΥC και η ελληνική απόφαση για παροχή βοήθειας	229
Η κατάρτιση σχεδίου βοήθειας	236
Οι προτάσεις του Οίκου Δοξιάδη	253
Αποτίμηση	255
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	259
ΠΗΓΕΣ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	267

Belgian Congo and Ruanda-Urundi. United States Central Intelligence Agency. [Washington, D.C.] 1960. Colored map. Scale 1:13,500,000. Filed under Africa -- Zaire. Library of Congress.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Charles Southall, ένας πιλότος του αμερικανικού πολεμικού ναυτικού, το 1961 εργαζόταν σε μία βάση συλλογής πληροφοριών στην Κύπρο. Στις 17 Σεπτεμβρίου 1961 τον κάλεσαν από την υπηρεσία του να προσέλθει στη θέση του καθώς πίστευαν ότι κάτι «ενδιαφέρον πρόκειται να συμβεί». Εκείνη τη νύχτα, ο Southall, μαζί με άλλους συναδέλφους του, όπως κατέθεσε σε επιτροπή έρευνας του ΟΗΕ, άκουσε ένα ηχητικό απόσπασμα που είχε καταγράψει μία φωνή επάνω από τον ήχο του κινητήρα ενός αεροπλάνου να λέει: «Βλέπω ένα μεταγωγικό αεροσκάφος να έρχεται πετώντας χαμηλά. Όλα τα φώτα είναι αναμμένα. Κατεβαίνω για να το ελέγξω. Ναι, είναι το Transair DC-6. Είναι το αεροπλάνο». Στη συνέχεια, σύμφωνα με την μαρτυρία, ένας ήχος από κανόνι ακολούθησε και η φωνή μίλησε πάλι, αυτή τη φορά με περισσότερη ζοηρότητα: «Το έχω χτυπήσει. Υπάρχουν φλόγες. Πέφτει. Συντρίβεται».

Ένας άλλος συνάδελφός του, ο Paul Henry Abram, ειδικός της Πολεμικής Αεροπορίας που μιλούσε ρωσικά, υπηρετούσε μερικές εκατοντάδες μίλια δυτικότερα, σε μία αμερικανική αεροπορική βάση στο Ηράκλειο της Κρήτης, όπου η αποστολή του αφορούσε την παρακολούθηση των ραδιοσυχνοτήτων των επίγειων δυνάμεων των ΟΗΕ. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του, εκείνο το βράδυ βρισκόταν σε βάρδια όταν άκουσε στις συχνότητες το εξής: «Βλέπουμε το αεροσκάφος. Το αεροσκάφος είναι καλά φωτισμένο. Το βλέπουμε να πλησιάζει». Στη συνέχεια άκουσε σε άλλη συχνότητα μία «φωνή με προφορά» να λέει «οι Αμερικανοί κατέρριψαν το αεροσκάφος»¹.

Κανένας από τους δύο δεν ήταν σε θέση να ταυτοποιήσει την προέλευση των συνομιλιών και να υποστηρίξει τη μαρτυρία του με περισσότερα στοιχεία, ικανά να ρίξουν φως τη συντριβή του αεροσκάφους που μετέφερε τον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ Dag Hammarskjöld κοντά στην Ντόλα της Νότιας Ροδεσίας (σημερινής Ζάμπια) στο δρόμο του προς το Κονγκό. Ο Hammarskjöld, που βρήκε τραγικό θάνατο σε εκείνο

---

¹ United Nations General Assembly, Investigation into the conditions and circumstances resulting in the tragic death of Dag Hammarskjöld and of the members of the party accompanying him, 12 September 2019, Seventy-third session, Agenda Item 131, UN Doc. A/73/973. Βλ. επίσης Stephen Sedley, «Release the Records on Dag Hammarskjöld's Death», Εφημερίδα *New York Times*, 6 Σεπτεμβρίου 2016.

το δυστύχημα, είχε κληθεί να διαχειριστεί μία μεγάλη ειρηνευτική αποστολή του ΟΗΕ στο πρώην βελγικό Κονγκό, που μετά την ανεξαρτησία του βρέθηκε αντιμέτωπο με μία σειρά από κρίσεις που το κράτησαν για χρόνια στα πρωτοσέλιδα του διεθνούς Τύπου.

Οι μαρτυρίες των Αμερικανών δεν επιβεβαιώθηκαν ποτέ, καθώς το αμερικανικό κράτος από το 2013 οπότε και υποβλήθηκε το πρώτο αίτημα του ΟΗΕ για παροχή βοήθειας στη διασταύρωση των στοιχείων, μέχρι το 2017 είτε σιωπούσε, είτε διέγυε την αλήθεια όσων υποστηρίζονταν. Τα αίτια της δολοφονίας του γενικού γραμματέα υπερβαίνουν κατά πολύ τους στόχους της παρούσας μελέτης². Ωστόσο οι παραπάνω μαρτυρίες καταδεικνύουν την αυξανόμενη γεωπολιτική σημασία της Ελλάδας και της Κύπρου στην Ανατολική Μεσόγειο, λόγω της θέσης τους στο νοτιότερο τμήμα του δυτικού κόσμου, αλλά και τη διασύνδεση μεταξύ σημείων του πλανήτη που οφειλόταν-μεταξύ άλλων- στην εξέλιξη της τεχνολογίας και αποτελούσε πρώιμα δείγματα παγκοσμιοποίησης. Στην απέναντι πλευρά, λίγες μόλις εκατοντάδες μίλια μακριά από τις ελληνικές ακτές, ξεκινούσε ένας χώρος που από τα μέσα της δεκαετίας του 1950- και ιδιαίτερα μετά το 1960- θα βίωνε επώδυνα τις ισχυρές γεωπολιτικές πιέσεις που έφερνε μαζί της η μεταφορά του Ψυχρού Πολέμου στην περιφέρεια.

Όταν ξεκίνησε η κρίση του Κονγκό, η Ελλάδα βρισκόταν σε ένα υψηλό σημείο στο οποίο κανείς δε θα μπορούσε να τη φανταστεί είκοσι χρόνια νωρίτερα. Το 1940 είχε δεχθεί επίθεση από τους Ιταλούς από τον βορρά. Η δόξα που ακολούθησε το έπος του 1940 με την απόθεση των ιταλικών δυνάμεων βαθιά μέσα στο αλβανικό έδαφος υπήρξε μία φωτεινή πτυχή της ιστορίας της. Λίγο αργότερα όμως, η γερμανική επίθεση και η συνθηκολόγηση θα την έβαζε σε μία σπειροειδή καθοδική πορεία στη δύναμη της οποίας θα παρέμενε παγιδευμένη για τα επόμενα περίπου δέκα χρόνια. Μέσα από τον λιμό του 1941 γεννήθηκε το ελληνικό αντιστασιακό κίνημα, που σύντομα θα περιερχόταν σε έναν κύκλο αίματος ο οποίος μετά την Απελευθέρωση θα καθήλωνε τις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις σε πολυετή κρίση, θα απορροφούσε τεράστιους υλικούς και οικονομικούς πόρους από την πολυπόθητη ανασυγκρότηση και θα άφηνε τα δίκτυα υποδομής της χώρας κατεστραμμένα. Παράλληλα, θα έθετε την Ελλάδα στο επίκεντρο των γεωπολιτικών ανταγωνισμών και θα τη μετέτρεπε στο πρώτο θερμό

---

² Βλ. σχετικά: Susan Williams, *Who Killed Hammarskjöld? The UN, the Cold War and White Supremacy in Africa*, Hurst & Company, Λονδίνο 2011 και Henning Melber, “The death of Dag Hammarskjöld.” *Review of African Political Economy* 41.141 (2014): 458-465.

μέτωπο του Ψυχρού Πολέμου. Έτσι, η χώρα θα γινόταν το πρώτο σημείο παρέμβασης των Ηνωμένων Πολιτειών μέσω του Δόγματος Τρούμαν, το οποίο θα εγκαινίαζε τη χρήση της αναπτυξιακής βοήθειας ως εργαλείο ενάντια στη σοβιετική διείσδυση, ανοίγοντας τον δρόμο για το Σχέδιο Μάρσαλ που θα χρηματοδοτούσε την ανοικοδόμηση της Ευρώπης. Το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων του Εμφυλίου, που έληξε με την ήττα των κομμουνιστικών δυνάμεων και την παραμονή της Ελλάδας στον Δυτικό κόσμο, αποτέλεσε το σημείο από το οποίο η τελευταία θα ξεκινούσε την ανοδική της πορεία με απρόσμενα γρήγορους ρυθμούς.

Η είσοδος της χώρας στο NATO μετά την εθελοντική συμμετοχή της στον πόλεμο της Κορέας, επισφράγιζε τη δυτική της επιλογή. Επιπλέον, η νομισματική μεταρρύθμιση της κυβέρνησης Παπάγου το 1953, χρόνος κατά τον οποίον η οικονομική ανασυγκρότηση είχε σε μεγάλο βαθμό συντελεστεί, έθεσε την οικονομία σε αναπτυξιακή τροχιά με δείκτες ανάμεσα στους πιο αξιοζήλευτους ανά τον κόσμο, ενώ η χώρα πλέον αποτελούσε ένα κανονικό δυτικό κράτος, τόσο δομικά όσο και ιδεολογικά. Παράλληλα, μία ομάδα πολιτικών και διανοουμένων, η σκέψη των οποίων είχε συγκροτηθεί σε μεγάλο βαθμό στον μεσοπόλεμο και είχε αναπτυχθεί κατά τη διάρκεια της Κατοχής, επηρεασμένοι από το αμερικανικό New Deal και την ιδέα του εκσυγχρονισμού, συσπειρώθηκε γύρω από το πρόσωπο του Κωνσταντίνου Καραμανλή που από το 1955 θα κυβερνούσε τη χώρα για τα επόμενα οχτώ χρόνια³. Στο διάστημα αυτό η Ελλάδα μεταμορφώθηκε· απέκτησε βαριά βιομηχανία, αναδιοργάνωσε το εκπαιδευτικό της σύστημα, ανέπτυξε τον τουρισμό της και ανέδειξε την πολιτιστική της κληρονομιά⁴. Η κυβέρνηση Καραμανλή επιδίωξε και πέτυχε τη συνέχιση αυτής της δυναμικής μέσω της Σύνδεσης της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η οποία δεν εξασφάλιζε μόνο αγορές και δασμολογικές ελαφρύνσεις για τα ελληνικά προϊόντα, αλλά σηματοδοτούσε-μαζί με το NATO- και την είσοδο στα κλειστά κλαμπ του δυτικού κόσμου. Καθώς, σύμφωνα με μία σειρά διανοουμένων η Ευρώπη δεν υπήρξε ποτέ ένας ενιαίος γεωγραφικός τόπος αλλά ξεκίνησε να συγκροτείται ως τέτοιος

---

³ Βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός Φιλελευθερισμός: Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2010.

⁴ Βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *ό.π* και Πάνος Καζάκος, *Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά, Οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1944-2000*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2001.

συνενώνοντας μέρη με καταγωγικά κοινούς πολιτισμούς⁵, η ευρωπαϊκή επιλογή υπήρξε για την Ελλάδα σαφής δήλωση για την ιστορική της θέση.

Η ελληνική εξωτερική πολιτική μετά τον πόλεμο είχε θεμελιωθεί γύρω από την ιδέα της ενσωμάτωσης στους δυτικούς θεσμούς⁶. Παρά την ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ όμως, το ζήτημα του Κυπριακού εκκρεμούσε και αποτελούσε πηγή έντασης ανάμεσα στην Ελλάδα και τη σύμμαχο, πλέον, Βρετανία. Το ξέσπασμα του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ και οι εκτελέσεις των Κυπρίων αγωνιστών από τις βρετανικές δυνάμεις είχε εκτοξεύσει το αντιδυτικό αίσθημα στην Αθήνα στα ύψη⁷. Οι φωνές που καλούσαν τη χώρα να εγκαταλείψει το ΝΑΤΟ δυνάμωναν και πολλαπλασιάζονταν, ενώ η Ελλάδα αναγκαζόταν να βασιστεί στην προσέγγιση με δυνάμεις των Αδεσμεύτων προκειμένου να υποστηρίξει την προσφυγή της στα Ηνωμένα Έθνη μετά την αδιαλλαξία των Βρετανών να συζητήσουν το ζήτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.

Το 1960 η δεκαετία του 1940 αποτελούσε για την Ελλάδα μακρινό εφιάλτη. Οι ρυθμοί ανάπτυξης κάλπαζαν, ενώ με την υπογραφή των Συνθηκών Ζυρίχης και Λονδίνου του 1959 οι οποίες παραχωρούσαν ανεξαρτησία στην Κύπρο ομαλοποιούνταν οι σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία και τη Βρετανία. Η Κύπρος γινόταν δεκτή στον ΟΗΕ ως ανεξάρτητο μέλος την ίδια ημέρα με μία άλλη πρώην βελγική αποικία, το Κονγκό, για να βρεθούν και οι δύο χώρες – αμέσως η μια, μετά από λίγα χρόνια η άλλη - στο επίκεντρο της διεθνούς επικαιρότητας και να χρειαστούν τη διεθνή επέμβαση για την αντιμετώπιση των κρίσεων που θα ξεσπούσαν. Η κρίση που ακολούθησε την ανεξαρτησία της πρώην βελγικής αποικίας ήταν ίσως η

---

⁵ Βλ. σχετικά Simon Glendinning, *Europe: A Philosophical History, Part I The Promise of Modernity*, εκδ. Routledge, Άμπινγκτον 2021.

⁶ Βλ. Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1945-1981*, τόμος Β', εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2000, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στα Σύνορα των Κόσμων: Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος, 1952-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2009, Ιωάννης Στεφανίδης, *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο, Η Ελλάδα και ο Συμμαχικός Παράγοντας 1949-1952*, εκδ. Προσκήνιο, Αθήνα 1999, Ιωάννης Δ. Στεφανίδης, *Ασύμμετροι Εταίροι, Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο, 1953-1961*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002, Νίκος Μαραντζίδης, Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.) *Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος, Επεκτείνοντας τις Ερμηνείες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018, Σωτήρης Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964, Πολιτικές και Οικονομικές Όψεις του Προβλήματος Ασφαλείας στο Μεταίχμιο του Ψυχρού Πολέμου και Ύφεσης*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2001, Λυκούργος Κουρκουβέλας, *Η Ελλάδα και το Ζήτημα των Πυρηνικών Όπλων, 1957-1963*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011, Dionysios Chourchoulis, *The Southern Flank of NATO, 1951-1959: Military Strategy or Political Stabilization*, Lexington Books, Λονδίνο 2015.

⁷ Ιωάννης Δ. Στεφανίδης, *Εν ονόματι του έθνους, Πολιτική κουλτούρα, αλτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010.

σημαντικότερη ως τότε αναταραχή με σαφείς επιπτώσεις στο διεθνές σύστημα, καθώς ενείχε όλα τα χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να προκαλέσουν ανάφλεξη μέσα σε ένα ψυχροπολεμικό περιβάλλον. Διέθετε ουράνιο, διαμάντια, στρατηγικά μέταλλα και ατελείωτους φυσικούς πόρους. Βρισκόταν υπό την ηγεσία ενός θερμόαιμου ηγέτη, του Patrice Lumumba, η δολοφονία του οποίου θα τον ανήγαγε σύντομα σε μάρτυρα της αφρικανικής ανεξαρτησίας και σύμβολο στην σοβιετική προσπάθεια διεξόδου στην Αφρική και τον Τρίτο Κόσμο γενικότερα. Στο έδαφός της δραστηριοποιούνταν ισχυρά ευρωπαϊκά οικονομικά συμφέροντα, τα οποία είχαν παραμείνει στην επαρχία της Κατάνγκα μετά την αποχώρηση των Βέλγων, οι οποίοι επέστρεψαν πολύ σύντομα για να παράσχουν υλική και στρατιωτική βοήθεια στον ηγέτη της Moise Tshombe που είχε πρωτοστατήσει στην απόσχιση της από την κεντρική κυβέρνηση. Μετά το ξέσπασμα της κρίσης, το Κονγκό αναζήτησε υποστήριξη στη Σοβιετική Ένωση, η οποία επιδίωκε να διαδραματίσει έναν ρόλο αυτόκλητου προστάτη των Αφρικανών και ήταν αποφασισμένη να συγκρούεται στον ΟΗΕ με τις Ηνωμένες Πολιτείες, χρησιμοποιώντας την Κατάνγκα για να κατηγορεί τους Δυτικούς ως συνωμότες νεοαποικιστές. Τέλος, το έδαφός του Κονγκό προσέελκυσε τεχνικούς συμβούλους από τις ΗΠΑ, την ΕΣΣΔ, την Κούβα και την Κίνα και υπήρξε τόπος δράσης των πιο θρυλικών μισθοφόρων.

Η κρίση στο Κονγκό δεν ήταν μόνο μία σημαντική διεθνής κρίση, αλλά αποτελούσε παράλληλα για την Ελλάδα μία ευκαιρία να συνταχθεί με τους συμμάχους της, με τους οποίους είχε μόλις εξομαλύνει τις σχέσεις της. Οι παραδοσιακά φιλικές της σχέσεις με τους Αδελφούς αυτή τη φορά θα χρησιμοποιούνταν όχι κατά των Συμμάχων της στον ΟΗΕ, αλλά ως πλεονέκτημα έναντί τους ώστε να προωθήσει στον ΟΗΕ τη δυτική πολιτική χωρίς να προκαλέσει τη μίση των πρόσφατα ανεξαρτητοποιημένων λαών. Ωστόσο, η Ελλάδα καλούνταν να διαχειριστεί τις λεπτές ισορροπίες μεταξύ της ένθερμης στάσης της υπέρ των λαών που αναζητούσαν την ανεξαρτησία τους και της στήριξης της αντικομμουνιστικής Κατάνγκα, γύρω από την οποία είχαν συσπειρωθεί οι σύμμαχοί της και στην οποία διαβιούσε μία πολυπληθής ελληνική κοινότητα.

Η σύγχρονη ιστορική έρευνα έχει φωτίσει πολλές πτυχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Οι σχέσεις της χώρας με τους Δυτικούς Συμμάχους της αλλά και

τους Ανατολικούς γείτονές της⁸, το Κυπριακό ζήτημα⁹, η πολιτική της έναντι των Αράβων¹⁰ αλλά οι διμερείς της σχέσεις με τους Αμερικανούς έχουν τύχει ενδεδειγμένης εξέτασης βασισμένης σε πληθώρα αρχείων από την Ελλάδα, την Κύπρο και το εξωτερικό. Ωστόσο, οι σχέσεις της Ελλάδας με τα αφρικανικά κράτη και η πολιτική της στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών παραμένουν εν πολλοίς ανεξερευνήτες¹¹. Τηρουμένων των αναλογιών, κάτι παραπλήσιο συμβαίνει και με την Κύπρο, της οποίας η μελέτη έχει επικεντρωθεί αποκλειστικά στη διαμάχη για το μέλλον της νήσου μεταξύ της Ελλάδας, της Τουρκίας, των Ηνωμένων Πολιτειών και της Βρετανίας. Παρά το γεγονός ότι οι σχέσεις του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της Κύπρου με τα κινήματα του Τρίτου Κόσμου έχουν αποτελέσει αντικείμενο εξέτασης¹², αυτό αφορά περισσότερο την ιδεολογική τους συγγένεια και όχι την πρακτική πολιτική που καθόρισε τα αποτελέσματα επί του πεδίου, ενώ η κυπριακή εξωτερική πολιτική στον Τρίτο Κόσμο αλλά και στο Κίνημα των Αδεσμεύτων δεν έχει μελετηθεί επισταμένα.

Στόχος της παρούσας διατριβής είναι να μελετήσει την πολιτική της Ελλάδας και της Κύπρου έναντι της κρίσης του Κονγκό, μιας μείζονος διεθνούς κρίσης στην Αφρική που έφερε σε σύγκρουση τις δύο υπερδυνάμεις του μεταπολεμικού συστήματος και υπήρξε η πρώτη μεγάλη δοκιμασία στον Τρίτο Κόσμο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος, προκειμένου να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις με τις οποίες ερχόταν αντιμέτωπος, κινητοποίησε πρωτοφανή αριθμό δυνάμεων και πόρων. Η κρίση του Κονγκό είναι η πρώτη διεθνής κρίση κατά την οποία

---

⁸ Βλ. Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και Ανατολικές Χώρες, 1950-1967, Οικονομικές Σχέσεις και Πολιτική*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1991 και Evanthis Hatzivassiliou (2004) "Negotiating with the Enemy: The Normalization of Greek-Bulgarian Relations, 1960-1964." *Southeast European and Black Sea Studies* 4, no. 1 (2004): 140-61.

⁹ Βλ., ενδεικτικά: Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού, Η Δεκαετία του 1950*, εκδ. Πατάκη Αθήνα 2005, Σωτήρης Ριζάς, *Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία, Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην Αναζήτηση Λύσης για το Κυπριακό, 1963-1967*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2000, Πέτρος Λιάκουρας, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, Σε Αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης*, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2007, Γαβριήλ Χαρίτος, *Κύπρος, το Γειτονικό Νησί: Το Κυπριακό μέσα από τα Κρατικά Αρχεία του Ισραήλ, 1946-1960*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2018, Γιάννης Δ. Σακκάς, *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο Αραβικός Κόσμος, 1947-1974: Διπλωματία και στρατηγική στη Μεσόγειο την εποχή του Ψυχρού Πολέμου*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2012.

¹⁰ Evanthis Hatzivassiliou "Greece and the Arabs, 1956-1958." *Byzantine and Modern Greek Studies* 16, no. 1 (1992): 49-83.

¹¹ Αντίθετα, οι σχέσεις της Ελλάδας με την Αφρική στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο έχουν μελετηθεί περισσότερο, με βασικό ειδικό τον Αστέριο Χουλιάρα. Ενδεικτικά βλ. Αστέρης Χουλιάρας, *Dr Livingstone, I Presume? Η Παγκόσμια Φτώχεια, η Δύση και η Ελλάδα*, στο Δ. Τριανταφύλλου, Κ. Υφαντής, Ε. Χατζηβασιλείου, *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη Θεματολογία και Προσεγγίσεις*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2007.

¹² Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, «Ο Κυπριακός αγώνας και τα αντιαποικιακά κινήματα του Τρίτου Κόσμου» στο Πενήντα Χρόνια μετά τον Απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ, μια ιστορική αποτίμηση», Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ, Λευκωσία 2005.

η Ελλάδα κλήθηκε να λάβει θέση σε ένα ζήτημα που περιελάμβανε όλες τις προκλήσεις της δεκαετίας του 1960 με τις οποίες είχε έρθει αντιμέτωπη και η ίδια η χώρα από τον Β΄ Παγκόσμιο και ύστερα: το ζήτημα της απόσχισης εθνικού εδάφους, της κομμουνιστικής διείσδυσης στο έδαφός της, του εκσυγχρονισμού και της μετατροπής της σε τόπο ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων. Αφορούσε όμως και μία σειρά από ζητήματα που υπερέβαιναν την ελληνική εμπειρία και αφορούσαν σε προκλήσεις με τις οποίες ερχόταν αντιμέτωπος ο δυτικός κόσμος. Το ζήτημα διαμόρφωσης μίας ενιαίας πολιτικής και η διασφάλιση της ενότητας στο NATO, η αντιμετώπιση των προκλήσεων της διείσδυσης της Σοβιετικής Ένωσης στην περιφέρεια και η διαχείριση του αποικιακού παρελθόντος ορισμένων Συμμάχων στο NATO σε αντίθεση με την φιλοαραβική στάση της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη και την εμπειρία στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα της Κύπρου αποτελούσαν τις νέες προκλήσεις της ελληνικής πολιτικής, η οποία θα έπρεπε να ισορροπήσει μεταξύ του NATO και της αδράνειας. Παράλληλα, η νέα προσέγγιση της Κύπρου με τα αντιαποικιακά κινήματα και η αναζήτηση μίας πιο αδέσμευτης πολιτικής μετά το 1963 και την έμπρακτη κατάρρευση των συνθηκών Ζυρίχης- Λονδίνου, που είχαν επιτρέψει στην Ελλάδα να ομαλοποιήσει τις σχέσεις με τους Συμμάχους της, προκαλούσε νέους προβληματισμούς στις σχέσεις της Αθήνας με τη Λευκωσία.

Σε τελική ανάλυση, η κρίση του Κονγκό υπήρξε η πρώτη διεθνής κρίση που δεν αφορούσε τα στενά εννοούμενα ελληνικά «εθνικά θέματα» της και κατά την οποία η Ελλάδα ανταποκρίθηκε συνολικά. Παρά το γεγονός ότι δεν αποτελούσε άμεσα εμπλεκόμενο μέρος, η πολιτική που ανέπτυξε υπήρξε πολύ λιγότερο περιφερειακή από άλλα επίσης μη- εμπλεκόμενα αλλά πολύ μεγαλύτερα κράτη, όπως η Ιταλία και η Γερμανία. Η Ελλάδα ανέπτυξε μία συνολική πολιτική που επιχειρούσε να προσφέρει απάντηση στα βασικά ερωτήματα της κρίσης, ισορροπώντας ανάμεσα στα συμφέροντα του δυτικού κόσμου, την ειλικρινή πίστη της στο έργο των Ηνωμένων Εθνών και τις ευαισθησίες της έναντι των προσδοκιών των πρώην αποικιακών λαών. Η κρίση του Κονγκό αποτελεί μία εξαιρετική ευκαιρία να εξετάσουμε το πώς η Ελλάδα, ανεπτυγμένο πια δυτικό κράτος και μέλος του δυτικού συστήματος ασφαλείας, έβλεπε τόσο το διεθνές σύστημα όσο και τον ρόλο της εντός αυτού για πρώτη φορά χωρίς τα βαρίδια των εθνικών της θεμάτων ή των διχασμών της.

Η έρευνα βασίζεται σε πρωτογενές υλικό από ένα ευρύ φάσμα αρχείων. Το υλικό προέρχεται από το Ίδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή και το Πολιτικό Αρχείο

Ευάγγελου Αβέρωφ, το Διπλωματικό Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών, το Κρατικό Αρχείο της Κυπριακής Δημοκρατίας, το αρχείο του ΝΑΤΟ στις Βρυξέλλες, τα βρετανικά National Archives στο Kew, τα αμερικανικά National Archives στην Ουάσιγκτον, την Προεδρική Βιβλιοθήκη John F. Kennedy στη Βοστώνη και το αρχείο του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη. Περιλαμβάνει, επίσης, υλικό από τον ελληνικό, τον κυπριακό, τον βρετανικό και τον αμερικανικό Τύπο. Είναι φανερό ότι, καθώς το συγκεκριμένο θέμα δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ευρείας ιστορικής έρευνας στην Ελλάδα, η ελληνική βιβλιογραφία είναι αρκετά περιορισμένη – ή πάντως σχετική με άλλα «μέτωπα» της εξωτερικής πολιτικής της χώρας παρά με το συγκεκριμένο. Ο αναγνώστης θα διαπιστώσει ότι τούτο εν μέρει μόνον εξισορροπείται με την εκτεταμένη χρήση της συναφούς διεθνούς βιβλιογραφίας, η οποία όμως, όπως είναι φυσικό, επικεντρώνεται στην περιπέτεια του Κογκό καθαυτή και όχι στην ελληνική πολιτική. Τέλος, σε μια μελέτη της Αφρικής της δεκαετίας του 1960, ανακύπτουν διάφορα ζητήματα ορολογίας και προσλήψεων. Για να δοθεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα, η μελέτη χρησιμοποιεί τον όρο του «Τρίτου Κόσμου» που ήταν τότε σε γενική χρήση, αν και σήμερα αποφεύγεται και προτιμάται να προβάλλονται οι έννοιες του «παγκόσμιου Νότου» ή της παγκοσμιοποίησης. Στη μελέτη αυτή, οι όροι χρησιμοποιήθηκαν με βάση την ιστορικότητά τους. Η χρήση τους δεν συνεπάγεται αξιολογικές κατατάξεις – πόσο μάλλον διακρίσεις – σε βάρος οποιουδήποτε από τα μέρη τα οποία εμφανίζονται να δρουν στις σελίδες που ακολουθούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Δύο κόσμοι και ένας τρίτος; Η γέννηση της μεταπολεμικής τάξης και η κρίση του Κογκρέσου στο πλαίσιο της.

Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε τη δημοτικότητα της Σοβιετικής Ένωσης και του Ιωσήφ Στάλιν προσωπικά στα ύψη. Οι τεράστιες, σε αίμα και πόρους, θυσίες που είχε καταβάλει η Σοβιετική Ένωση πολεμώντας τη ναζιστική Γερμανία ενέπνεαν θαυμασμό στις ελίτ της Δύσης αλλά και στην κοινή γνώμη. Κορυφαία αμερικανικά περιοδικά έκαναν εκτενή αφιερώματα στον Στάλιν και τον ρωσικό λαό, τον οποίον περιέγραφαν, με περισσή πράγματι υπερβολή, ως «περίπου ίδιο σε χαρακτήρα και συνήθειες με τους Αμερικανούς»¹³. Μία από τις πιο εμβληματικές μορφές της παγκόσμιας ιστορίας και ένας εκ των τριών νικητών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ο Winston Churchill στον ιστορικό λόγο που εκφώνησε στο Κολλέγιο Γουέστμινστερ στο Φούλτον του Μιζούρι των Ηνωμένων Πολιτειών στις 5 Μαρτίου 1946, στην ίδια δηλαδή ομιλία στην οποία πρωτοχρησιμοποίησε το έκτοτε περιβόητο όρο «σιδηρούν παραπέτασμα», εξέφραζε τον «ισχυρό θαυμασμό» και «τους χαιρετισμούς προς τον ανδρείο ρωσικό λαό και τον σύντροφο στον πόλεμο στρατάρχη Στάλιν».

Ωστόσο, το κλίμα ευφορίας που ακολούθησε το τέλος του Πολέμου δεν επρόκειτο να διαρκέσει για πολύ. Η συνεργασία των Τριών Μεγάλων, δηλαδή των Βρετανών και των Αμερικανών με τον Στάλιν υπήρξε θνησιγενής. Η διαφανόμενη τελική ήττα των δυνάμεων του Άξονα θα εκπλήρωνε ουσιαστικά τον σκοπό της συμμαχίας και επομένως θα αποστερούσε την τελευταία από ένα σημαντικό μέρος της συγκολλητικής της ουσίας. Οι ολοένα επιδεινούμενες σχέσεις μεταξύ των Συμμάχων δεν εμφανίστηκαν ως κεραυνός εν αιθρία. Αντίθετα, υπήρξαν αποτέλεσμα της ολοένα μεγαλύτερης ασυμβατότητας μεταξύ των δύο κοσμοαντιλήψεων που είχαν επιβιώσει του πολέμου και της μεταξύ τους πάλης για επικράτηση σε ένα αναδιανεμητικό περιβάλλον, εντός του οποίου, λόγω της επικείμενης ειρήνης, προσφέρονταν

---

¹³ Πιο αναλυτικά, βλ. Martin Walker, *The Cold War: A history*, εκδ. Henry Holt and Company, Νέα Υόρκη 1993, σσ. 29-31.

τρομακτικές ευκαιρίες για διεκδίκηση ισχύος, επιρροής και εδαφών. Εξαρχής, οι Σύμμαχοι δε μοιράζονταν κάποιο κοινό όραμα για το μέλλον του κόσμου, αλλά αντίθετα, προερχόμενοι από διαφορετικές ιστορικές παραδόσεις και ως φορείς ασύμβατων μεταξύ τους κοσμοαντιλήψεων, διέθεταν διαφορετικά συμφέροντα και προωθούσαν αντικρουόμενες μεταξύ τους ατζέντες.

Παρ' όλα αυτά, η τελική ρήξη δεν ήταν μία γραμμική πορεία. Η διαχείριση των ηττημένων και η δημιουργία της μεταπολεμικής τάξης ήταν υποθέσεις εξίσου, αν όχι περισσότερο σοβαρές με τη διεξαγωγή του πολέμου και επομένως η διευθέτησή τους επέβαλε σε κάθε περίπτωση τη συνεννόηση μεταξύ των νικητών, μεταθέτοντας τα επιμέρους ζητήματα σε δεύτερη μοίρα. Και αυτή η τελευταία, η ανάγκη συνεννόησης, ήταν που γέννησε το νέο διεθνές σύστημα πριν η συνεργασία των Δυτικών με τον Στάλιν ενταφιαστεί οριστικά. Στη διαδικασία αυτή, αν και η ομοφωνία μεταξύ των τριών ήταν κρίσιμης σημασίας, το νέο διεθνές σύστημα βασίστηκε στο αμερικανικό όραμα για τον κόσμο και οι διαπραγματεύσεις που αφορούσαν στη δημιουργία των μεταπολεμικών θεσμών πραγματοποιήθηκαν κατόπιν αμερικανικών πρωτοβουλιών.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν αναδυθεί από τον πόλεμο ως το ισχυρότερο κράτος στον κόσμο, ικανό να εκμεταλλευτεί τρομερές ευκαιρίες για την εγκαθίδρυση μίας διεθνούς τάξης που θα εξυπηρετούσε χωρίς προηγούμενο τα αμερικανικά συμφέροντα αλλά ταυτόχρονα θα βασιζόταν σε και θα προωθούσε τις παραδοσιακά φιλελεύθερες αμερικανικές αξίες. Όπως υποστηρίζει ο John Ikenberry, η αμερικανική διεθνής τάξη ήταν μοναδική σε σχέση με κάθε ιστορικό προηγούμενο. Και αυτό που την έκανε μοναδική ήταν ο συνδυασμός της επιβολής, της ισορροπίας και της συναίνεσης ως μέσων για τη διατήρηση της τάξης. Υπήρξε, επίσης, σύμφωνα με τον ίδιο, προϊόν της συνένωσης δύο διακριτών, επιμέρους διαδικασιών δημιουργίας τάξης: μίας που αφορούσε στην έναρξη και τη διεξαγωγή του Ψυχρού Πολέμου και βασιζόταν στην αποτροπή, την ανάσχεση, τις συμμαχίες και το διπολικό ισοζύγιο ισχύος, και μίας άλλης που στόχευε στη δημιουργία μίας ανοιχτής, σταθερής και εποπτευόμενης τάξης μεταξύ των Δυτικών δημοκρατιών, και απέρρευε από τις φιλελεύθερες διεθνιστικές ιδέες. Στον πυρήνα του μεταπολεμικού συστήματος, θα βρισκόταν ως βασικός μηχανισμός συνεργασίας για την προώθηση της παγκόσμιας ασφάλειας το Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Οι Ηνωμένες Πολιτείες θα είχαν έναν αποφασιστικό ρόλο στην οργάνωση του μεταπολεμικού συστήματος, αλλά άπαξ και αυτό δημιουργείτο η Ουάσιγκτον δε θα είχε κανέναν ρόλο στη διαχείρισή του.

Παρ' όλα αυτά, οι πρακτικές συνθήκες που αντιμετώπισαν οι Ηνωμένες Πολιτείες μετά το τέλος του πολέμου έκαναν τον παραπάνω στόχο αδύνατο¹⁴.

Όπως αποκαλύπτει η πρόσφατη, εξαιρετικά αναλυτική έρευνα του ιστορικού Stephen Wertheim, η ιδέα ενός αμερικανικού αιώνα, που θα διαδεχόταν την βρετανική παγκόσμια ηγεμονία, ήταν ευρέως αποδεκτή ήδη από το 1941 μεταξύ των Αμερικανών αξιωματούχων και διανοουμένων, οι οποίοι πίστευαν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έπρεπε να αποκτήσουν πολιτική και στρατιωτική υπεροχή και να τη διατηρήσουν στην νέα εποχή¹⁵. Ο τρόπος με τον οποίο θα επιτυγχανόταν και θα διατηρείτο η ηγεμονία αυτή όμως υπήρξε αποτέλεσμα ανταλλαγής απόψεων μεταξύ των Αμερικανών αξιωματούχων. Το Συμβούλιο Εξωτερικών Σχέσεων (CFR), μία ανεξάρτητη δεξαμενή σκέψης με αντικείμενο τη θέση των Ηνωμένων Πολιτειών στον κόσμο στην οποία συμμετείχε η αφρόκρεμα της αμερικανικής διανόησης, είχε εξ αρχής καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έπρεπε να ασκήσουν τη μεταπολεμική τους υπεροχή μέσω ενός συστήματος παγκόσμιας μεν συμμετοχής αλλά με σαφή προνόμια για τις μεγάλες δυνάμεις. Η πλειοψηφία όμως των αξιωματούχων την εποχή εκείνη υποστήριζε ότι η αμερικανική ηγεμονία θα ερχόταν μέσω μίας αποκλειστικής συμμαχίας με τη Μεγάλη Βρετανία που θα ήταν επιφορτισμένη να «αστυνομεύει» τον κόσμο ¹⁶.

Σύντομα θα γινόταν σαφές ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα ήταν δύσκολο να κατασκευάσουν το νέο διεθνές σύστημα χωρίς να δεσμεύσουν σε συνεργασία τις υπόλοιπες δυνάμεις. Τον Αύγουστο του 1941, φοβούμενος ότι ο Βρετανός Πρωθυπουργός Churchill και ο Σοβιετικός ηγέτης Ιωσήφ Στάλιν θα προέβαιναν σε μυστικές συμφωνίες, ο Αμερικανός πρόεδρος Franklin Roosevelt προσκάλεσε τον πρώτο στον Κόλπο της Πλακεντίας του Καναδά και του παρουσίασε ένα γενικό σχέδιο που έμελλε να αποτελέσει το προσχέδιο του μεταπολεμικού κόσμου¹⁷. Η Χάρτα του Ατλαντικού, όπως ονομάστηκε το κείμενο που παρήγαγε η συνάντηση και διακηρύχθηκε τον ίδιο μήνα, όριζε τις βασικές αρχές στις οποίες συνέκλιναν οι δύο Σύμμαχοι και αποτέλεσε προσχέδιο της ατζέντας επί της οποίας θα συνεργάζονταν.

---

¹⁴John Ikenberry, *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, εκδ. Princeton University Press, Νιού Τζέρσι 2011, σσ.161-167.

¹⁵ Stephen Wertheim, *The Birth of U.S Global Supremacy*, εκδ. The Belknap Press of Harvard University Press, Καίμπριτζ- Λονδίνο 2020, σ.83.

¹⁶ *Ο.π.*, σσ. 83-84.

¹⁷ Mark Mazower, *Governing the World, The History of an Idea*, εκδ. Penguin Books, Λονδίνο 2012, σ. 195.

Συγκεκριμένα, τόνιζε την ανάγκη να μην υπάρξουν εδαφικές αλλαγές ενάντια στην ελεύθερη βούληση των εμπλεκόμενων πληθυσμών, διακήρυσσε τον σεβασμό στο δικαίωμα των λαών να επιλέγουν τη μορφή της κυβέρνησης υπό την οποία θα ζουν, την ελευθερία των θαλασσών, την ελεύθερη πρόσβαση στο ανοιχτό εμπόριο και τις πρώτες ύλες και την αποχή από τη χρήση βίας. Οι αρχές αυτές διατυπώθηκαν με το βλέμμα στραμμένο κυρίως προς τις μειονότητες της Ανατολικής Ευρώπης, η διαχείριση των οποίων είχε οδηγήσει σε θηριωδίες πριν και κατά τη διάρκεια του πολέμου, αποτελούσαν όμως, παράλληλα, άμεση απειλή και για το μέλλον του αποικιακού κόσμου. Η εφαρμογή των αρχών της Χάρτας στον αποικιακό κόσμο, θα σήμαινε απώλεια κυριαρχίας των ευρωπαϊκών μητροπόλεων επί ενός μεγάλου τμήματος του πλανήτη που βρισκόταν υπό ευρωπαϊκό έλεγχο. Το ζήτημα σχετικά με το μέλλον του αποικιακού κόσμου δε θα έβρισκε εύκολα λύση, καθώς, παρά τους βρετανικούς φόβους για τις υπερπόντιες κτήσεις, ήταν σαφές ότι χωρίς την αμερικανική υποστήριξη, η Βρετανία ήταν αδύνατο να επιβιώσει ως μεγάλη δύναμη μετά τον πόλεμο και ήταν πιθανό να πιεστεί για παραχωρήσεις στην Περιφέρεια.

Παρά τις αρχικές αμφιβολίες, ως τον Μάρτιο του 1942 η ιδέα της διεθνούς οργάνωσης κέρδιζε έδαφος στις αμερικανικές ελίτ, οι οποίες κινούνταν ξεκάθαρα πλέον προς την κατεύθυνση των απόψεων του Συμβουλίου Εξωτερικών Σχέσεων. Η αμερικανική παγκόσμια ηγεμονία, όπως γινόταν σαφές, θα εξυπηρετούνταν καλύτερα μέσω ενός διεθνούς οργανισμού, παρά μέσα από μονομερείς πολιτικές. Η νέα διεθνής οργάνωση σχεδιαζόταν πλέον γύρω από ένα σύστημα λήψης αποφάσεων που θα αποτελείτο από τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Βρετανία, τη Σοβιετική Ένωση και τη Γαλλία ή την Κίνα- υπό την ηγεσία βέβαια της πρώτης. Προκειμένου, μάλιστα, να γίνει αποδεκτός ο νέος διεθνισμός από την αμερικανική κοινή γνώμη και να κρατηθούν χαμηλά οι φωνές του απομονωτισμού, η εφαρμογή του σχεδίου θα έπρεπε να είναι άμεση¹⁸. Όπως, χαρακτηριστικά, σημειώνει ο Wertheim, η διεκδίκηση της κληρονομιάς της αντίθεσης στην πολιτική της ισχύος (power politics), του διεθνισμού και της ιδέας της διεθνούς οργάνωσης από τις Ηνωμένες Πολιτείες θα νομιμοποιούσε τελικά την αμερικανική πρωτοκαθεδρία στην πολιτική ισχύος κατά τρόπο που κανείς εθνικισμός από μόνος του ή περιορισμένη συμμαχία δε θα ήταν ποτέ δυνατό να καταφέρει¹⁹.

---

¹⁸ Stephen Wertheim, "Instrumental Internationalism: The American Origins of the United Nations, 1940–3." *Journal of Contemporary History* 54, no. 2 (2019): 265–83., σ.14.

¹⁹ *Ο.π.*, σ.3.

Οι Σοβιετικοί ήταν επίσης κατ' αρχήν σύμφωνοι σε εκείνο τουλάχιστον το σημείο, με την ιδέα ίδρυσης ενός διεθνούς οργανισμού που θα προωθούσε την ειρήνη και την παγκόσμια ασφάλεια και θα βοηθούσε στην επίλυση των διεθνών συγκρούσεων. Η πρώτη προσέγγιση των Σοβιετικών με τους Αμερικανούς προς την παραπάνω κατεύθυνση έγινε τον Μάιο του 1942, όταν ο Roosevelt τους απεύθυνε πρόσκληση μέσω του υπουργού Εξωτερικών Βιατσεσλάφ Μολότοφ τονίζοντας τους την ανάγκη δημιουργίας μίας «διεθνούς αστυνομικής δύναμης» που θα απέτρεπε τον πόλεμο για τα επόμενα 25-30 χρόνια, ιδέα που ο Στάλιν αποδέχθηκε γρήγορα²⁰. Όπως έμελλε να αποδειχθεί, ήταν μια συμφωνία επί της αρχής, και η εφαρμογή της θα απαιτούσε περίπλοκες διαπραγματεύσεις. Οι διαβουλεύσεις θα προχωρούσαν ακόμα περισσότερο τον Νοέμβριο του 1943, όταν Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Βρετανία, η Σοβιετική Ένωση και η Κίνα συμφώνησαν «στην ανάγκη δημιουργίας το συντομότερο δυνατόν ενός διεθνούς οργανισμού, που θα βασιζόταν στην κυρίαρχη ισότητα όλων των φιλειρηνικών κρατών, και θα ήταν ανοιχτός να γίνουν μέλη όλα τα κράτη, μικρά και μεγάλα, με σκοπό τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας»²¹. Στα τέλη του ίδιου μήνα, οι τρεις σύμμαχοι συναντήθηκαν εκ νέου στην Τεχεράνη, όπου συζήτησαν για πρώτη φορά το μέλλον της Γερμανίας και της Πολωνίας, περιοχών ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για τον Στάλιν, ενώ στις επόμενες συναντήσεις τους θα έμπαιναν οι βάσεις για τη ρύθμιση των ειδικότερων ζητημάτων που θα ανέκυπταν με την ήττα του Άξονα. Οι διευθετήσεις αυτές θα ήταν σε εκείνη τη φάση αρκετά γενικές ώστε να προκαλέσουν, όχι πολύ αργότερα, καχυποψία μεταξύ των Συμμάχων και να δοκιμάσουν σοβαρά τη συνεργασία μεταξύ των Δυτικών και της Σοβιετικής Ένωσης.

Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων αυτών, οι Σοβιετικοί σχεδιαστές της εξωτερικής πολιτικής συμφωνούσαν ότι τα συμφέροντα της Σοβιετικής Ένωσης ήταν σε μεγάλο βαθμό συμβατά με αυτά των Ηνωμένων Πολιτειών και της Μεγάλης Βρετανίας, με τις οποίες έλπιζαν να έρθουν σε κάποια συνεννόηση στη βάση των αμοιβαία καθορισμένων σφαιρών επιρροής²². Για μία σειρά από λόγους που

---

²⁰ Vladislav M. Zubok, *A Failed Empire, The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*, εκδ. The University of North Carolina Press, Σαπέλ Χιλ 2007, σ.11.

²¹ The Moscow Conference, October 1943, Joint Four- Nation Declaration, Yale Law School, Lillian Goldman Law Library, The Avalon Project, Documents in Law, History and Diplomacy, <https://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp>, 5 Ιανουαρίου 2021.

²² Vladimir O. Pechatnov, «The Soviet Union and the world, 1944-1953» στο Melvyn Leffler & Odd Arne Westad (Eds.), *The Cambridge History of the Cold War* (The Cambridge History of the Cold War, pp. 90-111), εκδ. Cambridge University Press, Καίμπριτζ 2010, σσ.92-93.

σχετίζονταν με την επιβίωση του, ο Στάλιν επιδίωξε να κρατηθεί η πολεμική συνεργασία ζωντανή και ακολούθως έδωσε οδηγίες στους Σοβιετικούς διπλωμάτες να εμπλακούν ενεργά στην ίδρυση των Ηνωμένων Εθνών και του συστήματος του Μπρέττον Γουντς²³. Παρά το γεγονός ότι ο Στάλιν σε εκείνη τη φάση δεν είχε εγκαταλείψει τη σκέψη του για κομμουνιστική επανάσταση στην Ευρώπη, αντιλαμβανόταν ότι η επίτευξη των στόχων στην εξωτερική του πολιτική, προϋπέθετε τη συνέχιση της Συμμαχίας²⁴. Η προθυμία του να συνεργαστεί για τη γέννηση των νέων διεθνών θεσμών δε σήμαινε σε καμία περίπτωση και την εκ μέρους του αποδοχή του διεθνισμού από τον οποίον αυτοί γεννήθηκαν, αλλά αποτέλεσε τακτική για να συγκεραστούν προσωρινά οι ασύμβατοι στόχοι της συνέχισης της Συμμαχίας και της δημιουργίας σφαιρών επιρροής.

Η εξέλιξη του αποικιακού συστήματος και ο αποικιακός κόσμος.

«[υπερασπιζόμαστε την ελευθερία] όλων των λαών, ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος ή θρησκείας» (...) Προκειμένου να είναι ελεύθεροι οι άνθρωποι θα πρέπει να έχουν οικονομική ελευθερία και οικονομική ασφάλεια (...) και για να συμβεί αυτό θα πρέπει (...) να καταρριφθούν τα περιττά εμπορικά εμπόδια»²⁵.

Cordell Hull, 23 Ιουλίου 1942

Στο νέο διεθνές σύστημα που αναδύοταν από την πολεμική συνεργασία των Συμμάχων, το μέλλον του αποικιακού κόσμου ήταν στενά συνδεδεμένο με την ισχύ της κάθε δύναμης, που θα όριζε το μέτρο της επιρροής που αυτή θα ασκούσε στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Για τους Ευρωπαίους η διατήρηση των υπερπόντιων κτήσεων ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να συνεχίσουν να υπάρχουν ως μεγάλες δυνάμεις. Για τους Αμερικανούς η διάλυση των αποικιών ήταν ζήτημα αρχής και απαραίτητη προϋπόθεση για την οικοδόμηση μίας φιλελεύθερης οικονομικής τάξης, όπου το παγκόσμιο εμπόριο θα απαλλασσόταν από αχρείαστους φραγμούς και η πρόσβαση στους φυσικούς πόρους των αποικιών- και ιδιαίτερα στα στρατηγικά μέταλλα- θα

---

²³ Ο.π, σ.93.

²⁴ Eduard Mark «Revolution by Degrees: Stalin's National-Front Strategy for Europe», 1941-1947, *CWHP*, Working Paper No. 31, Washington D.C, February 2001, σ.1.

²⁵ Εφημερίδα *New York Times*, 24 Ιουλίου 1942.

απελευθερωνόταν και δεν υπαγόταν σε προνομιακές/αποκλειστικές σφαίρες οικονομικής επιρροής όπως κατ' εξοχήν ήταν οι αποικιακές αυτοκρατορίες.

Μεσούντος ήδη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η διάλυση των ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών και η υπαγωγή τους σε ένα σύστημα διεθνούς ελέγχου είχε γίνει αντικείμενο διαβούλευσης μεταξύ των Ευρωπαίων και των Αμερικανών, με την παράλληλη διαβούλευση των τελευταίων με τους Σοβιετικούς και τους Κινέζους. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, έχοντας κερδίσει οι ίδιες την ανεξαρτησία τους πολεμώντας το βρετανικό Στέμμα, ήταν φυσικό να αντιμετωπίζουν κατ' αρχήν με συμπάθεια όλα εκείνα τα υποτελή σε αποικιακές δυνάμεις έθνη που διεκδικούσαν το δικαίωμα να διαλέγουν τα ίδια τη μορφή της διακυβέρνησής τους. Ίσχυε όμως και το αντίστροφο· μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου, οι ιδέες του Αμερικανού προέδρου Woodrow Wilson και οι διακηρύξεις του υπέρ της εφαρμογής της αρχής της αυτοδιάθεσης είχαν προσδώσει στο πρόσωπό του (ίσως όχι πάντοτε δίκαια) μυθικές διαστάσεις σε κάθε γωνιά του αποικιακού κόσμου. Οι στόχοι του Αμερικανού προέδρου συνοψίζονταν στα περίφημα Δεκατέσσερα Σημεία, που είχαν αποτελέσει τον πυρήνα του λόγου του ενώπιον του Κογκρέσου στις 8 Ιανουαρίου του 1918. Εκτός από τη διαφύλαξη της ελεύθερης ναυσιπλοΐας, την ελαχιστοποίηση των εξοπλισμών και τη ρύθμιση των εδαφικών ζητημάτων, ο Wilson τόνιζε τρία ακόμα ζητήματα που θα επανέρχονταν στο προσκήνιο στην επόμενη μεταπολεμική ρύθμιση· την άρση των περιορισμών στο παγκόσμιο εμπόριο (σημείο III), την «αμερόληπτη ρύθμιση» όλων των διεκδικήσεων των αποικιακών λαών σε βάση ισότιμη με αυτή των κυβερνήσεών τους (σημείο V) και τη δημιουργία μίας «γενικής ένωσης εθνών» με σκοπό την παροχή εγγυήσεων πολιτικής ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας των μεγάλων και μικρών κρατών (σημείο XIV)²⁶.

Στο Συνέδριο Ειρήνης των Παρισίων του 1919 που είχε ως στόχο την κατάρτιση των συμφωνιών ειρήνης μεταξύ των νικητών και των ηττημένων του Πολέμου, οι μειονότητες, οι αποικιακοί λαοί όλοι οι υποτελείς πληθυσμοί σε ολόκληρο τον πλανήτη θα εναπέθεταν τις ελπίδες τους στον αμερικανικό πρόεδρο για την εκπλήρωση των προσδοκιών τους. Με τα λόγια του ιστορικού Erez Manela, «ένα κατά βάση ακούσιο αλλά πρόθυμο να ακούσει τη ρητορική του Wilson κοινό κατά τη διάρκεια του

---

²⁶President Woodrow Wilson's Fourteen Points, 8 January, 1918, Yale Law School, Lillian Goldman Law Library, The Avalon Project, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/Wilson14.asp

πολέμου, φανταζόταν τον πρόεδρο τόσο ως ένα σύμβολο για τις φιλοδοξίες τους, όσο και έναν δυνητικό νικητή για την υπόθεσή τους, μία κυρίαρχη φιγούρα στη διεθνή αρένα, αφοσιωμένη, κατά τη δέσμευση του, στην αρχή της αυτοδιάθεσης για όλους τους λαούς»²⁷.

Οι προσδοκίες αυτές διαψεύστηκαν σύντομα. Παρά τον οικουμενικό χαρακτήρα της διακήρυξης του Wilson, η εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης αφορούσε τις μειονότητες της Ευρώπης. Ο Αμερικανός υπουργός εξωτερικών Robert Lansing καθιστούσε το μήνυμα αυτό ξεκάθαρο. Η αρχή της αυτοδιάθεσης δε ήταν δυνατόν να εφαρμοστεί σε «φυλές, λαούς ή κοινότητες των οποίων η κατάσταση βαρβαρότητας ή αμάθειας τους στερεί τη δυνατότητα να επιλέξουν έξυπνα τις πολιτικές τους σχέσεις». Ο ίδιος ήταν πεπεισμένος για τον «κίνδυνο να βάζει κανείς τέτοιες ιδέες στο μυαλό συγκεκριμένων φυλών» καθώς αυτό θα μπορούσε να δημιουργήσει ταραχές και ανταρσίες σε διάφορες περιοχές. Αλλά και ο ίδιος ο Wilson οραματιζόταν τη σταδιακή κατάκτηση της αυτοδιάθεσης από τους αποικιακούς λαούς μέσα από μία μακρά εξελικτική διαδικασία υπό την «αγαθή καθοδήγηση» μίας «πολιτισμένης» δύναμης που θα τους προετοίμαζε για αυτοδιοίκηση²⁸.

Η ιδέα της πολιτισμικής ανωτερότητας της Ευρώπης και η «ευθύνη» της απέναντι στην ανθρωπότητα να εκπολιτίσει άλλους, θεωρούμενους ως μη προηγμένους λαούς, δεν ήταν νέα υπόθεση στην ιστορία της ηπείρου. Ήταν τόσο παλιά όσο και ο ευρωπαϊκός ιμπεριαλισμός και θα παρέμενε ζωντανή στις αντιλήψεις των δυτικών πολιτικών προς τον αποικιακό κόσμο μέχρι την ανεξαρτησία του περίπου έναν αιώνα μετά την κατάκτησή του. Οι ιδέες του εκπολιτισμού συνέβαλαν καθοριστικά στη διαχείριση των αποικιακών λαών μετά τον πόλεμο. Στη Διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων οι νικητές αποφάσισαν μεν να μην προσαρτήσουν τα εδάφη που είχαν καταλάβει από τη Γερμανία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά ταυτόχρονα αντιτάχθηκαν και στο ενδεχόμενο να επιστρέψουν τις περιοχές αυτές στους πρώην κυρίαρχους. Παρ' όλα αυτά, το ενδεχόμενο να τους παραχωρηθεί ανεξαρτησία επίσης αποκλειόταν, καθώς οι νικητές τους θεωρούσαν- τουλάχιστον στην πλειοψηφία τους, μη-ικανούς να αυτοκυβερνηθούν. Ήταν απαραίτητο, λοιπόν, να τεθούν οι αποικιακοί

---

²⁷ Erez Manela, *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2007, σ.4.

²⁸ Ο.π, σ.24.

λαοί σε ένα νέο σύστημα διακυβέρνησης, στο οποίο θα λάμβαναν την απαραίτητη καθοδήγηση και εκπαίδευση.

Η Κοινωνία των Εθνών, την ίδρυση της οποίας προέβλεπε η Συνθήκη των Βερσαλλιών του 1919, προέβλεπε στο Σύμφωνό της τη δημιουργία ενός συστήματος διεθνούς ελέγχου στο οποίο θα υπάγονταν τα εδάφη που είχαν απωλέσει οι Γερμανοί και οι Οθωμανοί. Κάθε μία από τις περιοχές αυτές θα αποτελούσε μία Εντολή. Υπεύθυνη για τη διοίκησή της θα ήταν μίας από τις μεγάλες δυνάμεις και το έργο των τελευταίων θα τελούσε υπό την επίβλεψη της Κοινωνίας των Εθνών. Για τον σκοπό αυτόν θα ιδρύονταν μία Μόνιμη Επιτροπή Εντολών (Permanent Mandates Committee) η οποία θα ήταν επιφορτισμένη με το να παρακολουθεί και να ελέγχει τον τρόπο με τον οποίο οι Εντολοδόχοι δυνάμεις διοικούσαν τις περιοχές ευθύνης τους και την πρόοδο που αυτές είχαν σημειώσει ως προς τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Το Άρθρο 22 του Συμφώνου της Κοινωνίας των Εθνών που όριζε τα παραπάνω είναι αποκαλυπτικό όχι μόνο ως προς το νομικό καθεστώς υπό το οποίο οι λαοί των αποικιών που αυτών θα διαβιούσαν, αλλά κυρίως ως προς τον τρόπο με τον οποίο οι τελευταίοι γίνονταν αντιληπτοί από τους νικητές του πολέμου: «Σε αυτές τις αποικίες και εδάφη που ως συνέπεια του τελευταίου πολέμου έχουν πάψει να βρίσκονται υπό τα Κράτη που προηγουμένως τις κυβερνούσαν και που κατοικούνται από λαούς που ακόμα είναι μη ικανοί να σταθούν μόνοι τους (“not yet able to stand by themselves”) υπό τις επίπονες συνθήκες του σύγχρονου κόσμου, θα πρέπει να εφαρμοστεί η αρχή ότι η ευημερία και η ανάπτυξη τέτοιων λαών αποτελεί ιερή πεποίθηση (trust) του πολιτισμού και ότι εγγυήσεις για την εφαρμογή αυτής της πεποίθησης θα πρέπει να ενσωματωθούν σε αυτό το Σύμφωνο. Η καλύτερη μέθοδος ώστε να δοθεί πρακτικό αποτέλεσμα σε αυτή την αρχή είναι η καθοδήγηση τέτοιων λαών να εναποτεθεί σε προηγμένα έθνη που λόγω των πόρων, της εμπειρίας και της γεωγραφικής τους θέσης μπορούν να αναλάβουν αυτή την ευθύνη, και που είναι πρόθυμα να την αποδεχθούν, και ότι η καθοδήγηση θα πρέπει να ασκείται από αυτά ως Εντολοδόχοι (Mandatories) για λογαριασμό της Κοινωνίας»²⁹.

Έτσι λοιπόν, η διοίκηση κάθε μίας από τις περιοχές που είχαν κριθεί ανέτοιμες για αυτοδιοίκηση θα ανατίθεντο σε μία από τις σύμμαχες χώρες και θα εποπτευόταν

---

²⁹ The Covenant of the League of Nations (Including Amendments adopted to December, 1924), http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp 30 Ιουλίου 2021.

από τη Μόνιμη Επιτροπή Εντολών (Permanent Mandates Commission) της νεοϊδρυθείσας Κοινωνίας των Εθνών στην οποία θα αναφέρονταν σε ετήσια βάση. Οι Εντολές θα χωρίζονταν σε τρεις κατηγορίες, βάσει της γεωγραφικής τους θέσης και της προοπτικής που διέθεταν για αυτοκυβέρνηση³⁰. Οι Εντολές Α περιελάμβαναν τη Συρία και τον Λίβανο, που θα βρίσκονταν υπό γαλλική εποπτεία, την Παλαιστίνη και το Ιράκ, υπό τη βρετανική, αρχής γενομένης από τις 29 Σεπτεμβρίου 1923 για τη Συρία και την Παλαιστίνη και τις 27 Σεπτεμβρίου 1924 για το Ιράκ. Οι Εντολές Β ετίθεντο σε ισχύ από τις 20 Ιουλίου 1922 και περιελάμβαναν το Καμερούν και το Τόγκολαντ (κατά το μεγαλύτερο μέρος τους) υπό τους Γάλλους, το Τόγκο, την Περιφέρεια της Ταγκανίκα υπό τους Βρετανούς, τη Ρουάντα- Ουρούντι υπό τους Βέλγους. Οι Εντολές C από τις 17 Δεκεμβρίου 1920 περιελάμβαναν τη Νότια Δυτική Αφρική υπό τη Νότια Αφρική, τη Νέα Γουινέα υπό Αυστραλιανούς διοικητές τη Δυτική Σαμόα υπό διοικητές από τη Νέα Ζηλανδία, το Ναούρου υπό διοικητές της Αυστραλίας, και την εντολή της Νότιας Θάλασσας στον Ειρηνικό υπό τη διοίκηση της Ιαπωνίας.

Οι κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν «εκπολιτιστικές» επιδιώξεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων έναντι των αποικιών διατηρήθηκαν αμετάβλητες και ενσωματώθηκαν στο έργο και τις επιδιώξεις της Κοινωνίας των Εθνών έναντι του αποικιακού κόσμου. Όπως παρατηρεί εύστοχα η ιστορικός Susan Pedersen, τα μέλη της Επιτροπής, που ήταν στην πλειοψηφία τους πρώην αποικιακοί διοικητές, πίστευαν στην εκπολιτιστική τους αποστολή και στο δικαίωμά τους να κυβερνούν. Η αντίληψη αυτή αποτυπώθηκε ξεκάθαρα στο έργο «Η Διπλή Εντολή στη Βρετανική Τροπική Αφρική» που συνέγραψε ο Βρετανός της Επιτροπής Sir Frederick Lugard έναν χρόνο πριν αναλάβει καθήκοντα στην Κοινωνία των Εθνών³¹. Η δημοσίευση του έργου, που συνεγράφη ενώ ο Lugard ήταν ήδη υποψήφιος για την Επιτροπή, αποτελούσε το έναυσμα για την εφαρμογή των αρχών του όχι μόνο σε ολόκληρη τη Βρετανική Αυτοκρατορία αλλά σε ολόκληρο τον κόσμο γενικά. Αναγνωρίζοντας την αποτυχία των Πράξεων του Βερολίνου του 1885 και των Βρυξελλών του 1892 ως προς την επίτευξη του στόχου της προστασίας των συμφερόντων των ιθαγενών, ο Lugard τόνιζε στο βιβλίο του τα επιτεύγματα του ευρωπαϊκού πολιτισμού σε τεχνικό και θεσμικό επίπεδο, καθώς θεωρούσε ότι είχαν αυξήσει την ευημερία των τοπικών πληθυσμών³². Στο κλείσιμο της εισαγωγής του

³⁰ Αναλυτικά βλ. *ό.π.*, σ.410-413.

³¹ Susan Pedersen, *ό.π.*, σ. 107.

³² Sir F. D. Lugard, *The Dual Mandate in British Tropical Africa*, εκδ. William Blackwood and Sons, Εδιμβούργο -Λονδίνο 1922, σ.4

σημείωνε ότι «στον εικοστό αιώνα ανήκει η κληρονομιά των τροπικών και το καθήκον της ανάπτυξής τους»³³. Το έργο του, εντυπωσιακά πλούσιο σε ανθρωπολογικά, κοινωνιολογικά, οικονομικά και άλλα στοιχεία αναπτύσσει με λεπτομέρεια τους ενδεδειγμένους τρόπους προκειμένου να οδηγηθούν οι αποικίες σε ανάπτυξη. Στον πυρήνα της σκέψης αυτής βρισκόταν η εκπαίδευση και η τεχνική κατάρτιση των ιθαγενών πληθυσμών, προκειμένου να καταστούν ικανοί να στελεχώσουν θέσεις υψηλής εξειδίκευσης, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στην ανάπτυξη θεσμών και εγχώριων αρχουσών τάξεων που θα έκαναν αποτελεσματικότερη τη διοίκηση των περιοχών αυτών.

Παρά το γεγονός ότι το σύστημα των Εντολών απέτυχε να εκπληρώσει τους διακηρυγμένους στόχους του, δηλαδή να εξασφαλίσει μεγαλύτερη ευημερία και ανάπτυξη στις περιοχές και τους πληθυσμούς που βρίσκονταν υπό της ευθύνη της ΚτΕ, από την άποψη της διεθνούς οργάνωσης υπήρξε καινοτόμο, καθώς αποτέλεσε το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση της διεθνοποίησης της αποικιοκρατίας και της έκθεσής της στην παγκόσμια κοινή γνώμη. Όπως παρατηρεί η Pedersen, αυτό που εισήγαγε το νέο σύστημα ήταν η έκθεση των αποικιακών πολιτικών και αξιωματούχων σε εξαντλητικές και οξείες ανακρίσεις από μία πληθώρα από ειδικούς, αντίπαλα υπουργεία Εξωτερικών, λομππίστες, δημοσιογράφους και ξένους ηγέτες, φέρνοντας τη συζήτηση για το ζήτημα αυτό στο φως, που πλέον συζητούνταν ανοιχτά και ελεύθερα. Παρ' όλα αυτά, το σύστημα είχε τα δικά του όρια, καθώς ο μηχανισμός των Εντολών απαρτιζόταν από πρώην αποικιακούς διοικητές οι οποίοι καλούνταν ουσιαστικά να ελέγξουν τις μητροπόλεις τους. Η μη συμμετοχή των Ηνωμένων Πολιτειών, μετά την απόρριψη της Συνθήκης των Βερσαλλιών από τη Γερουσία τον Νοέμβριο του 1919 και η απροθυμία της αναδυόμενης Σοβιετικής Ένωσης να συμμετάσχει στην Κοινωνία των Εθνών «πρωτίστως επειδή δεν επιθυμεί να αναλάβει ευθύνη για την ιμπεριαλιστική [της] πολιτική» θεωρώντας ότι οι Εντολές είχαν δημιουργηθεί «με σκοπό την καταπίεση και την εκμετάλλευση των αποικιακών χωρών» άφηνε τις ευρωπαϊκές μητροπόλεις ανεξέλεγκτες και καταδίκασε ουσιαστικά τον νέο μηχανισμό σε αδράνεια³⁴. Και ο Lansing όμως παρατηρούσε ότι κατά την ανάθεση των Εντολών οι

---

³³ Ο.π., σσ.4-6

³⁴ Εφημερίδα *Πράβντα*, 13 Νοεμβρίου 1927. Παρατίθεται στο Quincy Wright, "The Mandates System and Public Opinion", *The Southwestern Political and Social Science Quarterly*, Vol. 9, No. 4 (March, 1929), σσ. 369-406, σ.378.

Ευρωπαϊκές Δυνάμεις εμφανίζονταν πρόθυμες να αναλάβουν περιοχές ανεπτυγμένες και πλούσιες σε φυσικούς πόρους ενώ επιδείκνυαν μία απροθυμία για εκείνες που, φτωχές σε μέταλλα ή αγροτικό πλούτο θα αποτελούσαν συνεχείς υποχρεώσεις παρά περιουσιακά στοιχεία³⁵.

Το έργο της Επιτροπής τελικά λόγω των ραγδαίων εξελίξεων που σάρωσαν την Ευρώπη στα τέλη της δεκαετίας του 1930 διακόπηκε. Έτσι, τα προβλήματα της διοίκησης των αποικιών θα διατηρούνταν ακέραια και θα μεταφέρονταν για επίλυση στο τέλος του επόμενου παγκοσμίου πολέμου, σε ένα διεθνές σύστημα με διαφορετικούς παίκτες, κανόνες και συσχετισμούς ισχύος.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Η έλευση του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου συμπαρέσυρε στη δίνη του τον αποικιακό κόσμο. Εκατομμύρια άνθρωποι που τελούσαν υπό ξένη διοίκηση, από την Ινδία και το Νεπάλ μέχρι τη γαλλόφωνη και τη βρετανική Αφρική συμμετείχαν στο πλευρό των Συμμάχων, είτε ως μαχητές είτε προσφέροντας εξειδικευμένη ή ανειδίκευτη εργασία, συμβάλλοντας καταλυτικά στην έκβαση ενός πολέμου που τους ήταν εν πολλοίς ξένος³⁶. Ο γαλλικός Στρατός της Αφρικής (*Armée d'Afrique*) και τα Αποικιακά Στρατεύματα (*Troupes Coloniales*), γνωστά ως *Tirailleurs Sénégalais*, οι βρετανικές δυνάμεις της Δυτικής Αφρικής (Νιγηρία, Χρυσή Ακτή, Σιέρρα Λεόνε και Γκάνα) που συγκροτούσαν τη Βασιλική Δύναμη Μετώπου Δυτικής Ακτής (*Royal West Africa Frontier Force (RWAFF)*) και οι *King's African Rifles* που αποτελούνταν από τις αφρικανικές δυνάμεις της Ανατολικής Αφρικής, το Σύνταγμα Βόρειας Ροδεσίας (*North Rhodesia Regiment*) και τα *Somaliland Camel Corps* διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στο θέατρο των επιχειρήσεων στην Αφρική εναντίον του Άξονα.

Ωστόσο, μετά το τέλος του πολέμου, οι ευρωπαϊκές δυνάμεις υποβίβασαν τη σημασία της συμβολής των αποικιακών λαών στις πολεμικές επιχειρήσεις,

---

³⁵ Εφημερίδα *Πράβντα*, 13 Νοεμβρίου 1927. Παρατίθεται στο Quincy Wright, "The Mandates System and Public Opinion", *The Southwestern Political and Social Science Quarterly*, Vol. 9, No. 4 (March, 1929), σσ. 369-406, σ.378.

³⁶ Βλ. αναλυτικά Yasmin Khan, *The Raj at War, A People's History of India's Second World War*, εκδ. The Bodley Head, Λονδίνο 2015. Για την Αφρική βλ. Judith A. Byfield, Carolyn A. Brown, Timothy Parsons, Ahmad Alawad Sikainga (επιμ.), *Africa and World War II*, εκδ. Cambridge University Press, Νέα Υόρκη 2015.

υποστηρίζοντας είτε ότι οι τελευταίοι είχαν πολεμήσει ως εθελοντές, είτε ότι η εμπειρία της κατάταξής τους στον στρατό είχε αποτελέσει τμήμα της εκπολιτιστικής τους αποστολής³⁷. Βασικό, πλέον, μέλημα των Ευρωπαίων υπήρξε η αποκατάσταση των αυτοκρατοριών τους στα χρόνια που ακολουθούσαν, πριν αυτές πέσουν στην αμερικανική ή τη σοβιετική σφαίρα επιρροής³⁸. Οι φόβοι αυτοί ήταν εν μέρει δικαιολογημένοι.

Μεσούντος ήδη του πολέμου ο πρόεδρος Roosevelt και οι αξιωματούχοι του Στέιτ Ντηπάρτμεντ οραματίζονταν τη δημιουργία μίας νέας διεθνούς τάξης που θα διέφερε ριζικά από την προηγούμενη κατά το ότι- μεταξύ άλλων- θα είχε οικουμενικό χαρακτήρα και θα μεριμνούσε για την τελική ανεξαρτησία των αποικιακών εδαφών. Οι Αμερικανοί φοβούνταν ότι η διαιώνιση των αποικιακών μονοπωλίων, εκτός του ότι έπληττε τα αμερικανικά εμπορικά και οικονομικά συμφέροντα, αποτελούσε απειλή για την ειρήνη καθώς θα μπορούσε να επιτρέψει σε ένα βιομηχανικό κράτος να αναλάβει βίαιη δράση προκειμένου να αποκτήσει πρόσβαση σε πρώτες ύλες. Επιπλέον, η συνεχιζόμενη εκμετάλλευση των αποικιακών λαών από τους Βρετανούς, τους Ολλανδούς και τους Γάλλους, ήγειρε τον κίνδυνο της εμφάνισης ενός Παν-ασιατικού μετώπου που θα έθετε σε κίνδυνο τα συμφέροντα ολόκληρης της Δύσης στην Άπω Ανατολή³⁹. Προκειμένου να αποφευχθούν οι παραπάνω κίνδυνοι, το Στέιτ Ντηπάρτμεντ είχε αρχίσει να επεξεργάζεται προσχέδια που θα προετοίμαζαν την τοποθέτηση των αποικιών υπό ένα διεθνές σύστημα κηδεμονίας υπό την επίβλεψη ενός διεθνούς οργανισμού, που θα οδηγούσε τελικά στην ανεξαρτησία τους. Αυτό δε θα συνέβαινε, βέβαια, από τη μία στιγμή στην άλλη. Ο Roosevelt, όπως ακριβώς και ο Wilson, δεν πίστευε στην άμεση παραχώρηση ανεξαρτησίας στις αποικίες, αλλά τασσόταν υπέρ μίας σταδιακής προετοιμασίας τους, υπό τον διεθνή έλεγχο, που θα περιγραφόταν μέσα σε αυστηρά χρονοδιαγράμματα και πάντως ο στόχος της ανεξαρτησίας θα ήταν η επιδίωξη⁴⁰.

Η νέα διεθνής τάξη που σχεδίαζαν οι Ηνωμένες Πολιτείες, είχε θορυβήσει τους Βρετανούς, καθώς η αμερικανική ηγεμονία στο διεθνές σύστημα όχι μόνο

---

³⁷ *Ο.π.*, σσ. 13-14.

³⁸ Timothy Parsons, *ό.π.*, σσ. 4-14.

³⁹ Patrick J. Hearden, *Architects of Globalism, Building a New World Order During World War II*, εκδ. The University of Arkansas Press, Φέιτβιλ 2002, σ.93.

⁴⁰ William Roger Louis, *Imperialism at Bay 1941-1945, The United States and the Decolonization of the British Empire*, εκδ. Oxford University Press, Οξφόρδη 1977, σ.4.

λειτουργούσε ανταγωνιστικά προς τα αμερικανικά συμφέροντα, αλλά σήμαινε την αντικατάσταση της Βρετανίας ως παγκόσμια δύναμη. Η δημιουργία ενός συστήματος ανεξάρτητων κρατών από τη μία πλευρά και ενός διεθνούς οικονομικού συστήματος γύρω από το δολάριο μόνο ως απειλή μπορούσε να γίνει κατανοητή από το Λονδίνο μόνο ως απειλή.

Όπως ακριβώς είχε συμβεί εικοσιπέντε χρόνια νωρίτερα, η πολιτική της αυτοδιάθεσης που προωθούσε η Ουάσιγκτον, προκάλεσε σφοδρές αντιδράσεις στο Λονδίνο. Ο Βρετανός πρωθυπουργός Churchill, πολιτικός που εξέφραζε την κατ'εξοχήν αυτοκρατορική αντίληψη μίας ισχυρής Βρετανίας γύρω από την κοσμοθεώρηση και τις πολιτικές της οποίας θα ήταν δομημένο το διεθνές σύστημα, αντιτασσόταν σε οποιαδήποτε υπόνοια ακρωτηριασμού της Βρετανικής αυτοκρατορίας, πόσο μάλλον επειδή ήδη από το 1942 διαφαινόταν η μελλοντική ανεξαρτησία της ίδιας της Ινδίας. Ακόμα χειρότερα, οποιαδήποτε νύξη των Αμερικανών για την υπαγωγή τμήματος της Αυτοκρατορίας υπό διεθνή έλεγχο αντιμετωπιζόταν με εχθρότητα από τον Churchill που αντιμετώπιζε τη συζήτηση αυτή ως έναν μανδύα που υπέκρυπτε τις αμερικανικές πρωτοβουλίες για εξάπλωση⁴¹.

Τους ίδιους φόβους με τους Βρετανούς μοιράζονταν και οι Γάλλοι, καθώς το μέλλον της Ινδοκίνας μετά τον πόλεμο ήταν εξαιρετικά αβέβαιο. Ενδεικτική των γαλλικών προθέσεων σχετικά με τη μεταπολεμική πολιτική που θα ακολουθούσαν έναντι των αποικιών είναι η Διάσκεψη της Μπραζαβίλ που πραγματοποιήθηκε μεταξύ 30 Ιανουαρίου και 6 Φεβρουαρίου του 1944 στην πρωτεύουσα της Γαλλικής Ισημερινής Αφρικής υπό τον στρατηγό Σαρλ ντε Γκωλ και υποσχόταν ισχυρότερη προσήλωση της Γαλλίας στην αναπτυξιακή και εκπολιτιστική της πολιτική και τον εκσυγχρονισμό του διοικητικού μηχανισμού των αποικιών με τη συμπερίληψη μεγαλύτερου αριθμού ιθαγενών. Ωστόσο οι διακηρυγμένες προθέσεις της Γαλλίας ελάχιστα πειστικές υπήρξαν για τους Αμερικανούς ως προς τον αγαθό τους χαρακτήρα και την ειλικρίνεια που χαρακτήριζε τη Γαλλία καθώς, εκτός του ότι επαναλάμβανε παραδοσιακά σχήματα της γαλλικής αποικιοκρατικής πολιτικής, απέφευγε να αναφέρει την επιδιωκόμενη παραχώρηση ανεξαρτησίας σε συγκεκριμένο χρόνο. Επιπλέον, ο Roosevelt καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου είχε υπάρξει ιδιαίτερα εχθρικός απέναντι

---

⁴¹ Ο.π, σ. 8.

στη γαλλική κυριαρχία στην Ινδοκίνα, καθώς, όπως πίστευε, μετά από μακρά παρουσία ελάχιστη πρόοδος είχε συντελεστεί.

Η ιδέα του Roosevelt να τεθούν οι αποικίες ή έστω κάποιες από αυτές υπό διεθνή κηδεμονία παρουσιάστηκε επίσημα στην Ουάσιγκτον το 1942, όπου ο Αμερικανός πρόεδρος προτίμησε να μοιραστεί τις σκέψεις του πρώτα με τους Σοβιετικούς και τους Κινέζους, πριν τις εκθέσει στους Βρετανούς⁴². Αρχής γενομένης από την περιοχή του Ειρηνικού Ωκεανού, όπου οι Ιάπωνες διατηρούσαν τις Εντολές που τους είχε παραχωρήσει η Κοινωνία των Εθνών, το παλιό σύστημα των Εντολών θα εγκαταλειπόταν και οι αποικιακές κτήσεις θα διεθνοποιούνταν και με τελικό διακηρυγμένο στόχο την ανεξαρτησία και θα δινόταν έμφαση στην ταχεία οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη, στο πρότυπο που οι Αμερικανοί είχαν ακολουθήσει στις Φιλιππίνες. Παρ' όλα αυτά, οι ιδέες για τη χειραφέτηση του αποικιακού κόσμου θα έπαιρναν την τελική τους μορφή μέσα από μία διαδικασία συνεργασίας μεταξύ των Συμμάχων αλλά και ανταγωνιστικών σχέσεων που πήγαζαν από εκ διαμέτρου αντίθετες κοσμοαντιλήψεις και στρατηγικά και οικονομικά συμφέροντα.

Όπως γράφει ο ιστορικός William Roger Louis, του οποίου το έργο φωτίζει καλύτερα από κάθε άλλο την εξαιρετικά περίπλοκη διαδικασία μέσα από την οποία καθορίστηκε το μέλλον και η θέση των αποικιακών εδαφών στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα, οι αρχικές ιδέες του Αμερικανού υπουργού Εξωτερικών Cordell Hull σχετικά με το περιεχόμενο που θα λάμβανε ο όρος «ελευθερία» στις αποικίες, δηλαδή αν θα προτεινόταν μία σχέση στην οποία η μητρόπολη θα είχε πρωτοκαθεδρία ή αν οι αποικίες θα έπρεπε να γίνουν αυτομάτως ανεξάρτητες, ήταν νεφελώδεις και σε καμία περίπτωση δε συνιστούσαν ένα συγκροτημένο πρόγραμμα με δυνατότητα οικουμενικής εφαρμογής⁴³. Το ίδιο συνέβαινε και με τις απόψεις του ίδιου του Roosevelt, που παρά τον ιδεαλιστικό χαρακτήρα και τον δυναμισμό τους, δεν ήταν ξεκάθαρες ως προς τον τρόπο με τον οποίο θα εφαρμόζονταν και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες θα γίνονταν δεκτές από τους Βρετανούς.

Την ίδια στιγμή, στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, οι Βρετανοί είχαν επιδοθεί σε μία προσπάθεια να ερμηνεύσουν τις προθέσεις των Αμερικανών για τον αποικιακό κόσμο, προσπαθώντας ταυτόχρονα να τους επηρεάσουν θετικά υπέρ της ιδέας της

---

⁴² *Ο.π.*, σσ.155- 157.

⁴³ *Ο.π.*, σ. 176.

αποικιοκρατίας, ενώ παράλληλα διεξάγονταν – σε ανώτατο επίπεδο- συζητήσεις στο εσωτερικό της χώρας σχετικά με τη μελλοντική πολιτική που θα έπρεπε να προωθήσει η Βρετανία για την αυτοκρατορία της. Διατηρώντας ισχυρή την πίστη τους στον εκπολιτιστικό ρόλο που είχε παραδοσιακά εφαρμόσει η Βρετανική Αυτοκρατορία στις αποικίες της, οι Βρετανοί Συντηρητικοί ήταν εντελώς απρόθυμοι να διαπραγματευτούν κάτι που θεωρούσαν ως εσωτερικό τους ζήτημα. Η δήλωση του βραχύβιου υπουργού των Αποικιών Λόρδου Cranborne στη Βουλή των Λόρδων στις 3 Δεκεμβρίου 1942 είναι εξαιρετικά αποκαλυπτική σχετικά τόσο με τις αντιλήψεις που διείπαν τους Βρετανούς Συντηρητικούς, όσο και για τις προθέσεις τους: «Η βρετανική αποικιακή αυτοκρατορία δεν έρχεται στο τέλος της· το έργο που έχουμε να επιτελέσουμε μόλις τώρα ξεκινάει». Απαντώντας σε ερώτηση βουλευτή των Εργατικών, ο Cranborne τον διαβεβαίωνε ότι όλες οι βρετανικές αποικίες όδευαν προς τη σωστή κατεύθυνση. Τον διαβεβαίωνε επίσης ότι «σε έναν αριθμό αποικιών» η Βρετανία κατέβαλε προσπάθεια προκειμένου να επεκταθεί το δικαίωμα ψήφου και να υπάρξει μεγαλύτερη ανεπίσημη εκπροσώπηση στα νομοθετικά συμβούλια, κάτι που, όπως υποστήριζε, αποτελούσε συχνά μία αργή διαδικασία. Με τα λόγια του Cranborne, η δημοκρατία ήταν «το πιο δύσκολο από όλα τα πολιτικά συστήματα» για το οποίο κάποιοι λαοί της αυτοκρατορίας θεωρούνταν απροετοίμαστοι και θα έπρεπε να λάβουν την κατάλληλη καθοδήγηση. «Εμείς, οι πολίτες της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, όποια κι αν είναι η φυλή, η θρησκεία ή το χρώμα, έχουμε μία αποστολή να εκτελέσουμε: δηλαδή να διασφαλίσουμε την επιβίωση του τρόπου ζωής για τον οποίον τα Ηνωμένα Έθνη πολεμούν, έναν τρόπο ζωής που βασίζεται στις αρχές της Χάρτας του Ατλαντικού»⁴⁴.

Οι αρχές για τις οποίες τα Ηνωμένα Έθνη πολεμούσαν είχαν αποτυπωθεί στη Χάρτα του Ατλαντικού. Το περιεχόμενο της κοινής διακήρυξης των Συμμάχων όμως σήμαινε διαφορετικά πράγματα για τον καθένα. Η ιδέα της αυτοδιάθεσης (self-determination)- μία από τις θεμελιώδεις αρχές που διακηρύχθηκαν, ποιον αφορούσε τελικά; Αποτελούσε μία οικουμενική αρχή που θα ήταν δυνατόν να εφαρμοστεί αυτόματα για κάθε λαό στον πλανήτη μετά το τέλος του πολέμου, από τους λαούς της Ευρώπης που είχαν υποδουλωθεί στον Χίτλερ πριν και κατά τη διάρκεια του πολέμου, μέχρι τους λαούς του Ειρηνικού Ωκεανού, αυτούς του Καυκάσου που βρίσκονταν υπό τη Σοβιετική Ένωση και τις αποικίες των Ευρωπαίων στην Αφρική; Πόσο πρόθυμοι θα

---

⁴⁴ Εφημερίδα *New York Times*, 4 Δεκεμβρίου 1942.

ήταν οι Βρετανοί, οι Γάλλοι, οι Βέλγοι, οι Πορτογάλοι, οι Ολλανδοί και οι Σοβιετικοί να παραχωρήσουν πλήρη ανεξαρτησία στους λαούς που κυβερνούσαν, απεμπολώντας τα προνόμιά τους στο όνομα κάποιων ιδανικών που προωθούσαν αόριστα οι Αμερικανοί;

Τα ιδανικά αυτά που οι Αμερικανοί ιθύνοντες ένα έτος μετά την επίθεση στο Περλ Χάρμπορ είχαν αρχίσει να εξετάζουν πώς θα μπορούσαν να τα μεταφράσουν σε πρακτική πολιτική αποκρυσταλλώθηκαν αρχικά σε ένα έγγραφο που προετοίμασε το Στέιτ Ντηπάρτμεντ με τίτλο «Διακήρυξη της Εθνικής Ανεξαρτησίας της 9^{ης} Μαρτίου 1943», που θα αποτελούσε στην πραγματικότητα τη βάση πάνω στην οποία θα δομείτο το Σύστημα Κηδεμονιών των Ηνωμένων Εθνών⁴⁵. Η Διακήρυξη αυτή είχε ισχυρό σημειολογικό χαρακτήρα, καθώς παρέπεμπε έντονα στην ίδια τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας του 1776 με την οποία δεκατρείς αμερικανικές πολιτείες κηρύσσονταν ανεξάρτητες από το Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας. Στη Διακήρυξη, που υποβλήθηκε για εξέταση στους Βρετανούς, τα «Ηνωμένα Έθνη» δεσμεύονταν σε μία «πλήρη νίκη σε αυτόν τον πόλεμο με σκοπό να διατηρηθεί η ελευθερία, η ανεξαρτησία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η δικαιοσύνη». Διακηρυσσόταν επίσης η πρόθεση «να επιτύχουν για τα ίδια και την ανθρώπινη φυλή στο σύνολό της, τους σκοπούς που ανακοινώθηκαν στην Κοινή Διακήρυξη του προέδρου Roosevelt και του πρωθυπουργού Churchill στις 14 Αυγούστου 1941, γνωστής ως (...) Χάρτης του Ατλαντικού. Ο Χάρτης εκείνος αναφέρει θεμελιώδεις αρχές και σκοπούς, που εφαρμόζονται σε όλα τα έθνη και όλους τους λαούς (...)». Αυτές ήταν ο σεβασμός για το δικαίωμα όλων των λαών να επιλέγουν τη μορφή της διακυβέρνησης υπό την οποία θα διαβιούν, η αποκατάσταση των κυριαρχικών δικαιωμάτων και της αυτοδιοίκησης σε αυτούς που τα είχαν με τη βία αποστερηθεί και η εγκαθίδρυση μίας ειρήνης που θα προσέφερε σε όλα τα έθνη τα μέσα προκειμένου να διαβιούν στα δικά τους όρια και τα οποία θα παρείχαν διαβεβαιώσεις ότι όλοι οι άνθρωποι σε ολόκληρη τη γη θα μπορούσαν να ζήσουν ελεύθεροι από τον φόβο και την ανάγκη». Όσοι, σύμφωνα με τη Διακήρυξη, ήταν υπεύθυνοι για το μέλλον αποικιακών εδαφών, όφειλαν να συνεργαστούν με τους τοπικούς πληθυσμούς προκειμένου να τους βοηθήσουν να επιτύχουν την εθνική ανεξαρτησία. Τα κράτη που είχαν «πολιτικούς δεσμούς με

---

⁴⁵ «U.S. Draft of a Declaration by the United Nations on National Independence» *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1943, General, Volume I*, William M. Franklin E. R. Perkins United States Government Printing Office, Washington 1963, Document No.44.

αποικιακούς λαούς» όφειλαν να τους παρέχουν ηθική και υλική υποστήριξη και να καταβάλλουν συνεχείς προσπάθειες προς την κατεύθυνση της «πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής και εκπαιδευτικής προόδου», να συμπεριλάβουν άτομα υψηλών προσόντων από τις αποικιακές κοινωνίες στην τοπική αυτοδιοίκηση, να τους παραχωρήσουν προοδευτικά μέτρα αυτοκυβέρνησης, να ορίσουν τις ημερομηνίες κατά τις οποίες θα ήταν δυνατόν να επιτύχουν την ανεξαρτησία και, τέλος, να εφαρμόσουν πολιτικές με τις οποίες οι φυσικοί πόροι των αποικιών θα πρέπει να αναπτύσσονται, οργανώνονται και διατίθενται στην αγορά προς όφελος «των εμπλεκόμενων λαών και του κόσμου ως σύνολο». Η ιδέα αυτή, όπως αναφέρθηκε ήδη παραπάνω, είχε αποτελέσει μία από τις θεμελιώδεις ιδέες στη *Διπλή Εντολή* του Lugard και κατ' επέκταση των Εντολών της Κοινωνίας των Εθνών.

Η εφαρμογή των παραπάνω στόχων, συνέχιζε η διακήρυξη, απαιτούσε την συνεχή διαβούλευση μεταξύ των λαών που ήταν υπεύθυνες για το μέλλον των αποικιών και άλλων λαών με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα τις αντίστοιχες περιφέρειες. Τέλος, οι λαοί που είχαν κατά τον Α' Παγκόσμιο απελευθερωθεί από τους πολιτικούς δεσμούς των δυνάμεων που ήταν υπεύθυνες για αυτές, αλλά παρέμεναν ανέτοιμες για πλήρη ανεξαρτησία, θα έπρεπε να τεθούν υπό την καθοδήγηση ενός συστήματος κηδεμονίας υπό τα Ηνωμένα Έθνη, που θα τους προετοίμαζαν για τον τελικό στόχο. Για την επίτευξη όλων των παραπάνω στόχων, προτεινόταν η δημιουργία μίας Διεθνούς Διοίκησης Κηδεμονίας (International Trusteeship Administration) που θα συγκροτούνταν από εκπροσώπους των Ηνωμένων Εθνών και άλλων που συνεργάζονταν στην προώθηση και την εφαρμογή των προβλέψεων του Ατλαντικού Χάρτη.

Οι Βρετανοί ήταν εξ αρχής αρνητικοί προς τα αμερικανικά σχέδια. Εκτός του ότι δεν ήταν διατεθειμένοι να επιτρέψουν την ανεξαρτησία σε κανένα μέρος της Αυτοκρατορίας τους, απέρριπταν επίσης οποιαδήποτε καθολική φόρμουλα που θα μπορούσε να εφαρμοστεί γενικά σε όλες τις περιπτώσεις. Ο ίδιος ο Cranborne ήθελε να αποφύγει, συζητώντας το ζήτημα της Άπω Ανατολής, να ανοίξει την πόρτα για τους Αμερικανούς στην Αφρική. Οι βρετανικές απόψεις σχετικά με το μέλλον των αποικιών αποτυπώνονται σε ένα προσχέδιο της διακήρυξης επί της αποικιακής πολιτικής που συντάχθηκε τον Ιανουάριο του 1943. Εκεί οι Βρετανοί αντί για ένα διεθνές καθεστώς κηδεμονιών, αντιπρότειναν τη δημιουργία περιφερειακών επιτροπών που θα διευκόλυναν τη διαβούλευση και τη συνεργασία μεταξύ των αποικιακών δυνάμεων.

Στο σχέδιο δε θα υπήρχε ούτε διεθνής επίβλεψη, ούτε θα ήταν υπόλογοι σε κάποιον διεθνή οργανισμό, ούτε θα υπήρχε οποιαδήποτε υπόσχεση για τελική ανεξαρτησία⁴⁶. Οι Αμερικανοί επέμειναν στις απόψεις τους αλλά μάταια.

Οι βρετανικοί φόβοι δεν αφορούσαν μόνο το νομικό καθεστώς μεταξύ μητροπόλεων και αποικιών. Επεκτεινόταν και στις πτυχές εκείνες της διεθνούς φιλελεύθερης οικονομικής τάξης που προωθούσαν οι Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες επιδίωκαν να αποκτήσουν πρόσβαση στις αφρικανικές αγορές. Η αμερικανική παρουσία στη Δυτική Αφρική κατά τη διάρκεια του πολέμου είχε επίσης θορυβήσει τους Βρετανούς που φοβούνταν την αμερικανική εμπορική και οικονομική κυριαρχία στην περιοχή, με το Colonial Office να παρακολουθεί στενά τις εξελίξεις. Ο σύμβουλος Πληροφοριών του Churchill, Desmond Morton έβλεπε τη δραστηριότητα που είχαν αναπτύξει αμερικανικά επιχειρηματικά συμφέροντα στη βρετανική και γαλλική δυτική Αφρική ως ενδεικτική της παγκόσμιας οικονομικής δικτατορίας που προωθούσαν οι Ηνωμένες Πολιτείες⁴⁷. Η αποικιακή Αφρική είχε θέση στο μεταπολεμικό όραμα των Αμερικανών. Ενώ ο Cordell Hull είχε μιλήσει τον Ιούλιο του 1942 για τον ρόλο των διεθνών επενδύσεων στην ανάπτυξη των φυσικών πόρων και της παραγωγικότητας των υπανάπτυκτων περιοχών, τον ίδιο μήνα ο John Foster Dulles είχε δηλώσει στον Cranborne ότι η πρόσκληση των Αμερικανών στη μεταπολεμική ανάπτυξη του αποικιακού κόσμου θα ήταν δυνατόν να αποκαταστήσει την καχυποψία τους έναντι της βρετανικής αποικιοκρατίας⁴⁸.

Η διάσταση απόψεων μεταξύ των Αμερικανών και των Βρετανών θα συνεχιζόταν στις συναντήσεις μεταξύ των Συμμάχων. Η περιοχή που εγκαινίασε τη συζήτηση για τα μη ανεξάρτητα εδάφη ήταν αυτή του Ειρηνικού. Οι Αμερικανοί προβληματίζονταν έντονα σχετικά με το μέλλον της Εντολής των Ιαπωνικών Νήσων, περιοχής κρίσιμης σημασίας για την αμερικανική ασφάλεια, και των περιοχών που οι Ιάπωνες είχαν αποσπάσει από τους Κινέζους. Επιπλέον των παραπάνω, η πρώτη σχετική επίσημη συζήτηση μεταξύ των Συμμάχων πραγματοποιήθηκε στη Διάσκεψη του Καΐρου του 1943, όπου συζητήθηκε το μέλλον της Ινδοκίνας. Έχοντας ελάχιστο σεβασμό για τους Γάλλους, αλλά και λόγω του γεγονότος ότι δεν είχαν κάνει τίποτα

---

⁴⁶ Patrick J. Hearden, *ό.π.*, σ.103.

⁴⁷ John Kent, *British Imperial Strategy and the Origins of the Cold War 1944-49*, εκδ. Leicester University Press, Λονδίνο 1993, σ.6.

⁴⁸ *Ο.π.*, σσ.6-8.

για να βελτιώσουν το βιοτικό επίπεδο των λαών για τους οποίους ήταν υπεύθυνοι στη μακρά κυριαρχία τους στην περιοχή, ο Roosevelt τασσόταν υπέρ της διάλυσης της γαλλικής αυτοκρατορίας και κατά της επιστροφής της Ινδοκίνας στους Γάλλους. Για τον Roosevelt, «το πολύ που θα μπορούσαν έχουν οι Γάλλοι είναι μία κηδεμονία υπό την επίβλεψη ενός οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, μέχρι αυτά να κρίνουν ότι ο λαός ήταν έτοιμος να αυτοκυβερνηθεί»⁴⁹. Την ίδια θέση επανέλαβε στον Στάλιν στη Διάσκεψη της Τεχεράνης που ακολούθησε, βρίσκοντάς τον Σοβιετικό ηγέτη απόλυτα σύμφωνο. Και στις δύο διασκέψεις, ο βρετανός Πρωθυπουργός Churchill είχε αγνοηθεί⁵⁰. Ο Roosevelt είχε προτιμήσει να διαβουλευθεί σχετικά το μέλλον του αποικιακού κόσμου και τη δημιουργία του συστήματος των Κηδεμονιών με ηγέτες με τους οποίους θα μπορούσε να διαπραγματευτεί ευκολότερα τη δημιουργία μίας μεταπολεμικής τάξης, παρά με τον Βρετανό σύμμαχό του που παρέμενε προσκολλημένος σε αυτοκρατορικές ιδέες του παρελθόντος.

Η συζήτηση για το μέλλον της Ινδοκίνας είχε εντείνει τους φόβους των Βρετανών ακόμα περισσότερο. Ο Roosevelt, που πλέον αντιλαμβανόταν την πλήρη απροθυμία των Βρετανών να θέσουν οποιοδήποτε τμήμα της Αυτοκρατορίας τους υπό διεθνή έλεγχο, έλπιζε πλέον ότι αν αυτοί δέχονταν επισκέψεις των Ηνωμένων Εθνών με στόχο την επιθεώρηση των αποικιακών διοικήσεων και την καταγραφή της προόδου που είχε συντελεστεί, θα αποτελούσε μία βελτίωση στις βρετανικές και ολλανδικές αποικιακές διοικήσεις μετά τον πόλεμο⁵¹. Οι Αμερικανοί απομακρύνθηκαν ακόμα περισσότερο από τις ιδεαλιστικές θέσεις τους μετά το ταξίδι του αναπληρωτή υπουργού Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών Edward Stettinius στο Λονδίνο τον Απρίλιο του 1944, προκειμένου να συζητηθεί το αποικιακό ζήτημα. Μετά την επιστροφή τους και την κάθετη άρνηση του Churchill να απωλέσει την κυριαρχία σε οποιαδήποτε αποικία, το Στέιτ Ντηπάρτμεντ, εν όψει του επικείμενου Συνεδρίου του Ντάμπαρτον Όουκς, αναπροσάρμοσε την πολιτική του, κάνοντάς τη πιο διαλλακτική, ώστε να μπορεί να γίνει αποδεκτή από τους Βρετανούς. Πλέον, τη θέση του στόχου της ανεξαρτησίας έπαιρνε αυτός της «αυτοκυβέρνησης (self-government)», ενώ οι Αμερικανοί δεν ήγειραν το ζήτημα των κηδεμονιών στο Ντάμπαρτον Όουκς. Παράλληλα, εντός του ίδιου του Στέιτ Ντηπάρτμεντ, σε αντίθεση με τις απόψεις του

---

⁴⁹ William Roger Louis, *ό.π.*, σ.279.

⁵⁰ Βλ. σχετικά *ό.π.*, σσ. 279-286.

⁵¹ Patrick J. Hearden, *ό.π.*, σ.111.

Roosevelt, είχαν αρχίσει να εκφράζονται αμφιβολίες σχετικά με τη σκοπιμότητα της υπαγωγής της Ινδοκίνας στο σύστημα των Κηδεμονιών. Μέχρι τη Διάσκεψη της Γιάλτας τον Φεβρουάριο του 1945 η καθολική ιδέα των κηδεμονιών είχε απομακρυνθεί ακόμα περισσότερο από τις αρχικές θέσεις των Αμερικανών. Οι Γάλλοι θα μπορούσαν πλέον να ανακτήσουν τον έλεγχο της Ινδοκίνας, ενώ το καθεστώς των κηδεμονιών δεν αφορούσε όλα τα αποικιακά εδάφη, αλλά τα διέκρινε σε τρεις κατηγορίες: στην πρώτη ανήκαν οι Εντολές της Κοινωνίας των Εθνών, στη δεύτερη τα εδάφη που είχαν αποσπαστεί από τον εχθρό και στην τρίτη οι αποικίες που θα ετίθεντο εθελοντικά υπό διεθνή κηδεμονία⁵².

Σταδιακά γινόταν αποδεκτό από την αμερικανική πλευρά ότι, πέρα από τους ιδεαλιστικούς στόχους, η υποβολή όλων των αποικιών σε ένα καθεστώς κηδεμονίας παρουσίαζε ορισμένες δυσεπίλυτες πρακτικές δυσκολίες. Έτσι, άρχισε να γίνεται αντιληπτό από τους Αμερικανούς ότι υποβολή της Ινδοκίνας σε καθεστώς διεθνούς Κηδεμονίας, δε θα ήταν δυνατόν να δημιουργήσει έναν γενικό κανόνα δικαίου, υπό τον οποίο θα μπορούσαν να αντιμετωπισθούν όλα τα μη ανεξάρτητα εδάφη. Συγκεκριμένα ιστορικά, κοινωνικά, οικονομικά και φυσικά στρατηγικά χαρακτηριστικά θα καθιστούσαν κάτι τέτοιο αδύνατο. Επιπλέον υπήρχε και ο Στάλιν. Ναι μεν ο Σοβιετικός ηγέτης ήταν υπέρ της παραχώρησης ανεξαρτησίας σε όλες τις αποικιακές περιοχές, ήταν αδύνατον να συναινέσει όμως σε έναν διεθνή έλεγχο επί των εδαφών που ήλεγχε η ίδια Σοβιετική Ένωση. Αυτό ήταν παραπάνω από ξεκάθαρο στους Αμερικανούς, οι οποίοι, όπως αποκαλύπτει ο Louis, από το 1943 ανησυχούσαν ότι ο Στάλιν «χαράσσει μία γραμμή γύρω από την Αυτοκρατορία του και κυβερνά της αποικίες του ως τμήμα μίας ενιαίας χώρας. (...)Με άλλα λόγια, η Ρωσία θα αντιμετωπίζει τις δικές της αποικίες με έναν τρόπο και τις «εξωτερικές» με έναν άλλο»⁵³. Το ζήτημα αυτό θα παρέμενε ανεπίλυτο για πολλές δεκαετίες, ακόμα και μετά το τέλος της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας και μέχρι το τέλος της ίδιας της Σοβιετικής Ένωσης (αν όχι και μετά).

Μέχρι το Συνέδριο του Ντάμπαρτον Όουκς, οι βρετανικές αντιστάσεις στα αμερικανικά σχέδια περί διεθνούς κηδεμονίας θα γίνονταν ακόμα περισσότερο άκαμπτες. Οι Βρετανοί θεωρούσαν ότι η διοίκηση των αποικιών τους αποτελούσε εσωτερικό ζήτημα και κανείς διεθνής οργανισμός δε θα μπορούσε να την καταστήσει

---

⁵² Ο.π, σσ.112-115.

⁵³ Ο.π, σ.239.

υπόλογη για τις πολιτικές της ούτε και ελέγξει την πρόοδο που είχε σημειώσει στην ανάπτυξη της κάθε αποικίας. Παράλληλα με τη διαφύλαξη των αποικιών της, όμως, η Βρετανία ενδιαφερόταν έντονα για τις σχέσεις της με τις Ηνωμένες Πολιτείες, μέσα από τις οποίες έβλεπε να περνά ο παγκόσμιος ρόλος της. Προς το τέλος του 1944, στο Colonial Office άρχισαν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο δύο νέα πρόσωπα ο Hilton Roynton και ο Kenneth Robinson που, υπέρμαχοι της Αυτοκρατορίας οι ίδιοι, ξεκίνησαν να δουλεύουν προς την κατεύθυνση μίας λύσης που θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή από τους Αμερικανούς.

Η βρετανική απάντηση στους Αμερικανούς απέρριπτε φυσικά την ιδέα των Κηδεμονιών. Το σχέδιο των βρετανών, που έμεινε γνωστό ως «Διεθνείς Όψεις της Αποικιακής Πολιτικής (International Aspects of Colonial Policy)», πρότεινε τη δημιουργία περιφερειακών επιτροπών, δηλαδή συμβουλευτικών σωμάτων που δε θα ασκούσαν εκτελεστικές εξουσίες ή εξουσίες επίβλεψης και θα έθιγαν το ζήτημα των θεσμικών σχέσεων μεταξύ μητρόπολης και αποικίας. Προέβλεπε επίσης ότι νέες υπηρεσίες, όπως ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (ILO) που θα αποτελούσαν μέρος ενός διεθνούς οργανισμού, θα ασχολούνταν με τα ζητήματα της αποικιακής διοίκησης που θα παρουσίαζαν «νόμιμο διεθνές ενδιαφέρον»⁵⁴.

Η αμερικανική πρόταση για τη δημιουργία ενός συστήματος κηδεμονιών που παρουσιάστηκε τον Απρίλιο του 1945 στο Συνέδριο του Σαν Φρανσίσκο οδήγησε στη συμπερίληψη τριών σχετικών άρθρων στον Χάρτη του ΟΗΕ που γεννήθηκε μέσα από το συνέδριο. Το Κεφάλαιο XII του Χάρτη του ΟΗΕ όριζε τη δημιουργία ενός Διεθνούς Συστήματος Κηδεμονίας⁵⁵. Μέσω αυτού θα προωθούνταν η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια, και η πολιτική, οικονομική κοινωνική και εκπαιδευτική ανάπτυξη των λαών υπό κηδεμονία και η σταδιακή τους ανάπτυξη προς την «αυτοκυβέρνηση ή την ανεξαρτησία», θα ενθαρρυνόταν ο σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις βασικές ελευθερίες και θα διασφαλιζόταν η ίση μεταχείριση στα κοινωνικά, οικονομικά και εμπορικά ζητήματα όλων των μελών των Ηνωμένων Εθνών. Το Σύστημα θα περιελάμβανε τις Εντολές, όσα εδάφη είχαν αποσπαστεί από τα εχθρικά κράτη ως αποτέλεσμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και όσα είχαν θέσει εθελοντικά σε αυτό κράτη υπεύθυνα για τη διοίκησή τους. Παράλληλα, το άρθρο XIII προέβλεπε την

---

⁵⁴ Ο.π, σσ.295-296.

⁵⁵ <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-12> 3/4/2021

ίδρυση ενός Συμβουλίου Κηδεμονίας (The Trusteeship Council) που θα αποτελείτο από τρεις κατηγορίες μελών του ΟΗΕ: από όσα διοικούσαν περιοχές υπό κηδεμονία, από όσα αναφέρονται ονομαστικά στο άρθρο 23 (δηλαδή τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας) και δε διοικούν εδάφη υπό κηδεμονία, και επιπλέον από όσα μέλη εκλέγονταν με τριετή θητεία από τη Γενική Συνέλευση, προκειμένου να διασφαλιστεί τα μέλη του Συμβουλίου ήταν ίσα διαιρεμένα μεταξύ των Μελών που διοικούσαν και εκείνων που δε διοικούσαν εδάφη υπό κηδεμονία. Η Γενική Συνέλευση και το υπό την εξουσία της Συμβούλιο Κηδεμονιών ήταν επιφορτισμένα με την εξέταση αναφορών από τις διοικήσεις, την αποδοχή και εξέταση petitions, και τη διεξαγωγή περιοδικών επισκέψεων στα υπό κηδεμονία εδάφη.

Το κεφάλαιο XI, τέλος, αναφερόταν στις αποικίες των ευρωπαϊκών δυνάμεων, που δεν είχαν τεθεί υπό την αναγκαστική επίβλεψη του ΟΗΕ. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με το παραπάνω κεφάλαιο, «Μέλη των Ηνωμένων Εθνών που έχουν ή αναλαμβάνουν ευθύνες για τη διοίκηση εδαφών των οποίων οι πληθυσμοί δεν έχουν ακόμα επιτύχει την πλήρη αυτοκυβέρνηση αναγνωρίζουν την αρχή ότι τα συμφέροντα των κατοίκων αυτών των περιοχών είναι υψίστης σημασίας, και αποδέχονται ως ιερό σκοπό την υποχρέωση να προωθήσουν στο έπακρο, εντός του συστήματος της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας που εγκαθίδρυσε ο παρών Χάρτης, την ευημερία των πληθυσμών των περιοχών αυτών (...)». Προκειμένου να επιτευχθούν τα παραπάνω, οι αποικιακές αρχές θα έπρεπε να λάβουν μέτρα υπέρ της πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής και εκπαιδευτικής ανάπτυξης, την δίκαιη μεταχείρισή τους και την προστασία τους ενάντια στην κακομεταχείριση. Θα έπρεπε παράλληλα να μεριμνήσουν για την πολιτική και θεσμική ανάπτυξη των εδαφών αυτών, να προωθήσουν τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, να προωθήσουν αποτελεσματικά μέτρα υπέρ της έρευνας σε συνεργασία με εξειδικευμένα διεθνή όργανα και να μεταφέρουν τακτικά στον Γενικό Γραμματέα τεχνικά στοιχεία για όλα τα εδάφη ευθύνης εκτός από τα οριζόμενα στα Κεφάλαια XII και XIII.⁵⁶

Η δημιουργία του συστήματος των Κηδεμονιών απείχε πολύ από τις αρχικές ιδεαλιστικές απόψεις του Roosevelt και των Αμερικανών αξιωματούχων. Είχε καταφέρει όμως να διαφυλάξει την ενότητα των Αμερικανών με τους Βρετανούς και να αφήσει ανοιχτές τις προϋποθέσεις για μία πιο προοδευτική πολιτική στα χρόνια που

---

⁵⁶ <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-12> 3/4/2021

θα έρχονταν. Επιπλέον, σε σχέση με τον προκάτοχο οργανισμό, την Κοινωνία των Εθνών, το σύστημα του ΟΗΕ παρουσίαζε ορισμένες βελτιώσεις. Άλλωστε, από το 1946 και μετά, όταν οι Σοβιετικές επεκτατικές προθέσεις γίνονταν σαφείς στους Αμερικανούς και τους Βρετανούς, ο διεθνισμός επλήγη περαιτέρω. Τη θέση του πήρε η δημιουργία ενός μερικού διεθνούς συστήματος, που ίδρυσαν οι λευκοί, και πλέον θα επικρατούσαν οι σφαίρες επιρροής, που οι Αμερικανοί είχαν καταβάλει κάθε προσπάθεια να αποφύγουν από την αρχή του πολέμου.

Οι επόμενες συναντήσεις των Συμμάχων δε θα ασχολούνταν με το αποικιακό ζήτημα στην ουσία του. Οι κινήσεις του Στάλιν είχαν αρχίσει να αποκαλύπτουν τις πραγματικές προθέσεις του σχετικά με τη δημιουργία ζωνών αποκλειστικού ελέγχου, παρά τη συνέχιση της συνεργασίας για τη δημιουργία ενός διεθνούς συστήματος, όπως αυτού που οραματιζόνταν οι Αμερικανοί. Το σχέδιο αυτό δεν αφορούσε μόνο τις εθνότητες εντός της Σοβιετικής Ένωσης αλλά κυρίως την προβολή της σοβιετικής ισχύος στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, το μέλλον των οποίων ως τότε οι Σύμμαχοι ήθελαν και ανέμεναν να ρυθμιστεί μέσω ελεύθερων εκλογών. Ούτως ή άλλως, η συνεργασία των Σοβιετικών με τους Δυτικούς είχε τα όρια της. Όσο στη Μόσχα διαμόρφωναν τη σοβιετική πολιτική έναντι του ΟΗΕ, οι Σοβιετικοί ιθύνοντες είχαν στο μυαλό τους ότι σύντομα οι δυτικές δυνάμεις θα έρχονταν αντιμέτωπες η μία με την άλλη και θα οδηγούνταν στον πόλεμο λόγω των αντίθετων ιμπεριαλιστικών συμφερόντων στον τρίτο κόσμο. Η κατάρρευση της συμμαχίας των Τριών Μεγάλων, μετά την επιθετική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης στην Ανατολική Ευρώπη, θα αντικαθιστούσε το αμερικανικό όραμα- το οποίο είχε εξ αρχής πολεμήσει και η Βρετανία- για τη δημιουργία του διεθνούς συστήματος με την εγκαινίαση μίας μακράς περιόδου έντασης και πολύπλευρων ανταγωνισμών μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων και των συνασπισμών των οποίων ηγούνταν.

Η στροφή της αμερικανικής πολιτικής: Η άνοδος του Truman και η γέννηση της πολιτικής της Ανάσχεσης.

Ο θάνατος του Roosevelt είχε σημάνει σε μεγάλο βαθμό και τον ενταφιασμό του διεθνισμού. Ο διάδοχός του, πρόεδρος Truman κλήθηκε να λάβει αποφάσεις σε ένα εντελώς διαφορετικό περιβάλλον, όπου οι σφαίρες επιρροής ήταν πλέον όχι ενδεχόμενο αλλά πραγματικότητα, μετά τη βαθμιαία εγκατάσταση κομμουνιστικών

καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη. Ως αποτέλεσμα των νέων προτεραιοτήτων, ο Truman δεν έδωσε έμφαση στην περιφέρεια- παρά τις πιέσεις που άσκησε για παράδειγμα στους Ολλανδούς για αποχώρηση από την Ινδονησία το 1949- και την αποαποικιοποίηση, αφήνοντας έτσι τους Ευρωπαίους να ασκούν σε μεγάλο βαθμό κυριαρχία στις αποικίες τους, καθώς βασική προτεραιότητα της αμερικανικής πολιτικής στην περιφέρεια υπήρξε η πρόσβαση των Ηνωμένων Πολιτειών στις πρώτες ύλες της Μέσης Ανατολής.

Παρά τη σύμπλευση του Στάλιν με τους δυτικούς και τη σοβιετική στήριξη για τον ΟΗΕ, μέχρι το 1946 οι στόχοι του Στάλιν ήταν ξεκάθαροι. Ο λόγος του Churchill στο Μιζούρι που αναφέρθηκε στην αρχή του κεφαλαίου, δε θα έμενε στην ιστορία ως ένας από τους διασημότερους του βρετανού πολιτικού για τον θαυμασμό του προς στον Στάλιν. *«Από το Στέτιν στη Βαλτική μέχρι την Τεργέστη στην Αδριατική ένα σιδηρούν παραπέτασμα έχει υψωθεί στην Ήπειρο. Πίσω από αυτή τη γραμμή κείτονται όλες οι πρωτεύουσες των αρχαίων κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Η Βαρσοβία, το Βερολίνο, η Πράγα, η Βιέννη, η Βουδαπέστη, το Βελιγράδι, το Βουκουρέστι και η Σόφια, όλες αυτές οι διάσημες πόλεις και οι πληθυσμοί τους κείτονται εντός αυτού που θα πρέπει να ονομάσω σοβιετική σφαίρα, και όλες υπόκεινται με τον έναν ή τον άλλον τρόπο όχι μόνο στη σοβιετική επίδραση, αλλά σε έναν υψηλό και, σε πολλές περιπτώσεις, αυξανόμενο βαθμό ελέγχου από τη Μόσχα»⁵⁷.*

Μέχρι το 1947 το προσωπικό του Policy Planning του Στέιτ Ντηπάρτμεντ δεν έβλεπε τη Σοβιετική Ένωση ως απειλή ούτε για την Ευρώπη, ούτε για τις ίδιες τις Ηνωμένες Πολιτείες, ούτε θα αξιολογούσε τις κομμουνιστικές δραστηριότητες ως την πηγή των δυσκολιών της Ευρώπης, οι οποίες προέρχονταν περισσότερο από τις καταστροφικές επιπτώσεις του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου⁵⁸. Σύμφωνα με τον Robert Jervis⁵⁹, η αμερικανική στρατηγική μέχρι το 1950 παρουσίαζε έλλειψη συνοχής, την οποία θα αποκτούσε μόνο μετά την έναρξη του πολέμου της Κορέας. Ωστόσο οι θεωρητικές αρχές της αμερικανικής πολιτικής και οι νέες προτεραιότητες της αμερικανικής διπλωματίας θα ετίθεντο μερικά χρόνια νωρίτερα. Ιδιαίτερη συμβολή σε αυτό είχε ένας ειδικός στη σοβιετική πολιτική, ο George F. Kennan, που υπηρετούσε

---

⁵⁷ Extracts from Churchill's Iron Curtain speech, Ό.π.

⁵⁸ G. John Ikenberry, *After Victory: Institutions, strategic restraint and the rebuilding of order after major wars*, εκδ. Princeton, Νιου Τζέρσι 2001, σ.184.

⁵⁹ Robert Jervis, "The Impact of the Korean War on the Cold War." *Journal of Conflict Resolution* 24, no. 4 (1980): 563–92.

τότε ως απεσταλμένος στην Αμερικανική πρεσβεία στη Μόσχα, δίπλα στον Αμερικανό πρέσβη Averell Harriman⁶⁰. Ο Kennan, πτυχιούχος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Πρίνστον, είχε δει από κοντά τις σταλινικές εκκαθαρίσεις της δεκαετίας του 1930 και αποτέλεσε μία από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες που επηρέασαν περισσότερο ίσως απ' όλους τη διαμόρφωση της αμερικανικής στρατηγικής κατά την πρώιμη περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, καθώς έθεσε τα θεμέλια της πολιτικής της «ανάσχεσης» (containment) της Σοβιετικής Ένωσης. Ο Kennan ήταν ένας από τους βαθύτερους γνώστες της ρωσικής ιστορίας και κουλτούρας και ένας από τους επιφανέστερους (ελάχιστους άλλωστε τότε) σοβιετολόγους⁶¹. Ο Αμερικανός ιστορικός John Lewis Gaddis περιγράφει τον Kennan ως μία τριγωνική προσωπικότητα, η οποία χαρακτηριζόταν από επαγγελματισμό, από τον οποίο απέρρεε η φήμη του στη Διπλωματική Υπηρεσία ως ο καλύτερος ειδικός της Ρωσίας, από έναν «πολιτισμικό πεσιμισμό», καθώς αμφέβαλε κατά πόσο ο δυτικός πολιτισμός θα επιβίωνε των εξωτερικών απειλών των ανταγωνιστών του και των εσωτερικών του αντιφάσεων⁶².

Το καλοκαίρι που ακολούθησε τη Διάσκεψη της Γιάλτας το 1945, ο Kennan είχε προτείνει τη διαίρεση της Ευρώπης σε ζώνες επιρροής «ώστε να μείνουμε έξω από τη ρωσική σφαίρα και να κρατήσουμε τους Ρώσους έξω από τη δική μας»⁶³. Το επόμενο έτος, ως διπλωμάτης στην αμερικανική πρεσβεία στη Μόσχα, ο Kennan έστειλε προς το Στέιτ Ντηπάρτμεντ τηλεγράφημα που θα έμενε γνωστό στην ιστορία ως “Long Telegram” και θα τον καθιστούσε έναν από τους βασικούς αρχιτέκτονες της αμερικανικής πολιτικής της «ανάσχεσης» (containment). Σε αυτό, μεταξύ άλλων, επιχειρούσε μία συνολική προσέγγιση της σοβιετικής πολιτικής, παρατηρώντας παράλληλα ότι η Σοβιετική Ένωση θα επεδίωκε να αποδυναμώσει τους δεσμούς της Δύσης με τις αποικιακές κτήσεις της, να εκμεταλλευθεί τα λάθη των αποικιακών διοικητικών μηχανισμών και να τονώσει τη μνησικακία των αποικιακών λαών εναντίον της Δύσης⁶⁴.

---

⁶⁰ Martin Walker, *ό.π.*

⁶¹ *Ο.π.*, σ.32.

⁶² John Lewis Gaddis, *Kennan, An American life*, εκδ. Penguin, Λονδίνο 2011, σ.66.

⁶³ Martin Walker, *ό.π.*, σ.33.

⁶⁴ «George Kennan's 'Long Telegram'» February 22, 1946, History and Public Policy Program Digital Archive, National Archives and Records Administration, Department of State Records (Record Group 59), Central Decimal File, 1945-1949, 861.00/2-2246; reprinted in US Department of State, ed., *Foreign Relations of the United States, 1946, Volume VI, Eastern Europe; The Soviet Union* (Washington, DC: United States Government Printing Office, 1969), 696-709. <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116178>

Παρά το γεγονός ότι στο τηλεγράφημά του καλούσε σε δράση κατά της σοβιετικής επιθετικότητας σε κάθε σημείο του πλανήτη, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην «ενδοχώρα», έως τον Ιούλιο του 1947 η θέση του είχε μετατοπιστεί. Σε άρθρο που δημοσίευσε το 1948 υπό το ψευδώνυμο Mr. X στο επιστημονικό περιοδικό *Foreign Affairs* με τίτλο «οι πηγές της σοβιετικής συμπεριφοράς», ο Kennan προέκρινε την άμυνα όχι της περιφέρειας, αλλά των «ισχυρών σημείων» (strongpoint) που περιελάμβαναν ζωτικές και υπερασπίσιμες περιοχές του πλανήτη⁶⁵. Αυτή η νέα οπτική εστίασε στη διασφάλιση των ισχυρών βιομηχανικών και στρατιωτικών κέντρων που περιελάμβαναν τη Δυτική Ευρώπη, την Ιαπωνία και τη Μεσόγειο, καθώς επίσης και τη απρόσκοπτη πρόσβαση σε πρώτες ύλες, κυρίως στη Μέση Ανατολή. Η Λατινική Αμερική και η Αφρική θεωρούνταν επίσης σημαντικές αλλά δε βρίσκονταν εκείνη τη στιγμή υπό την απειλή κάποιας επίθεσης⁶⁶.

Την ίδια στιγμή, στην απέναντι πλευρά του Ατλαντικού, στη Μεγάλη Βρετανία, επικρατούσε προβληματισμός για το μέλλον της Κοινοπολιτείας. Αποδυναμωμένη από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Βρετανία αντιλαμβανόταν πλέον ότι αδυνατούσε να συντηρήσει το σύνολο των υπερπόντιων κτήσεών της και έβλεπε την παγκόσμια ισχύ της να φθίνει. Ωστόσο, εσωτερικοί λόγοι δε θα επέτρεπαν την εύκολη αποχώρηση της Βρετανίας από τις αποικίες της και τη συρρίκνωση του γοήτρου της αυτοκρατορίας. Ευρισκόμενη υπό τη σκιά του πρώην Βρετανού πρωθυπουργού Winston Churchill, που είχε διατηρήσει αλώβητο το αποικιακό σύστημα της Βρετανίας μέχρι το τέλος του πολέμου και που εξασφάλιζε για τη Βρετανία μία θέση στους Τρεις Μεγάλους, η νέα κυβέρνηση των εργατικών υπό τον Clement Attlee έπρεπε να είναι αρκετά προσεκτική ώστε να μην πληρώσει εκλογικά τη διάλυση της αυτοκρατορίας⁶⁷.

Ένα επιπλέον ερώτημα που ανέκυπτε ήταν το ποιος θα κάλυπτε το κενό που θα άφηναν πίσω τους οι Βρετανοί αν αποχωρούσαν από τις κτήσεις τους. Ποια θα ήταν η στάση των Αμερικανών στο διεθνές σύστημα; Αν οι Ηνωμένες Πολιτείες επέλεγαν την απομόνωση, το βάρος της υπεράσπισης της Ευρώπης και της Μεσογείου απέναντι στη Ρωσία, όπως φοβόταν ο βρετανός πρωθυπουργός Clement Attlee θα επωμίζονταν οι Βρετανοί, αδυνατώντας να υποστηρίξουν πλέον τις υπερπόντιες κτήσεις τους.

---

⁶⁵"X", «The Sources of Soviet Conduct», *Foreign Affairs*, July 1949.

⁶⁶ John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: A critical appraisal of post-war American National Security Policy*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 1982, σσ.58-60.

⁶⁷ John Darwin, *Britain and decolonisation: The retreat from Empire in the post-war world*, Macmillan, Λονδίνο 1988, σ. 73.

Παράλληλα όμως με τους σχεδιασμούς για παγκόσμια ισχύ, τα οικονομικά της Βρετανίας έβαιναν συνεχώς επιδεινούμενα. Ο υπουργός Οικονομικών Hugh Dalton, προσπαθώντας να αντισταθεί στις οικονομικές πιέσεις και να κατευθύνει τους πόρους που απαιτούνταν για τη συντήρηση των δυνάμεων στο εξωτερικό, προειδοποιούσε ότι η Μεγάλη Βρετανία αδυνατούσε να αναλάβει το κόστος της κατοχής στη Γερμανία, εκφράζοντας παράλληλα αντιρρήσεις για την παροχή βοήθειας στην Ελλάδα, την Τουρκία και το Αφγανιστάν, προσθέτοντας «δεν έχουμε τα χρήματα για κάτι τέτοιο και, ακόμα κι αν τα είχαμε δε θα έπρεπε να τα ξοδεύουμε για αυτούς τους ανθρώπους»⁶⁸.

Αλλά την ίδια εποχή και το Δόγμα Truman – η πρώτη αμερικανική παρέμβαση στο ανατολικό ημισφαίριο – ήγειρε ερωτήματα σχετικά με το μέλλον της βρετανικής αυτοκρατορικής ισχύος. Οι Αμερικανοί αναλάμβαναν νέες υποχρεώσεις σε περιοχές που αποτελούσαν ως τότε αποκλειστικό πεδίο ευθύνης των Βρετανών, αντικαθιστώντας τη αυτοκρατορική ισχύ και κερδίζοντας παράλληλα επιρροή σε στρατηγικά σημεία όπως η Ελλάδα. Το Δόγμα Truman ήταν η αφετηρία για μία αμερικανική κυριαρχία στη Δυτική Ευρώπη, που εκφράστηκε λίγο αργότερα με ένα ανάλογο, αλλά πολύ μεγαλύτερης κλίμακας, το Σχέδιο Μάρσαλ. Η αποχώρηση των Βρετανών από την Ελλάδα και την Τουρκία όμως δε σήμαινε σε καμία περίπτωση το τέλος του βρετανικού οράματος της αυτοκρατορικής παρουσίας. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, ο Anthony Eden έγραφε στο Foreign Affairs «Αυτές είναι ημέρες κατά τις οποίες περιστασιακά διαβάζουμε σχόλια σε φιλικό ή επικριτικό τόνο σχετικά με το αν ο βρετανικός λαός μπορεί να συνεχίσει να παίζει τον ρόλο του στην ανάπτυξη του σύγχρονου κόσμου. Όσο σοβαρή, όπως θα παραδεχόταν κάθε σώφρων άνθρωπος, θα πρέπει να ομολογήσουμε ότι είναι η κατάσταση, εμείς στη Βρετανία, σε οποιαδήποτε πολιτική πίστη κι αν ανήκουμε, δε μοιραζόμαστε τις ίδιες απόψεις. Αισθανόμαστε ότι τις έχουμε ακούσει ξανά»⁶⁹. Κάνοντας μία ιστορική αναδρομή στην ιστορία της βρετανικής αυτοκρατορίας και τονίζοντας τον εκπολιτιστικό και αναπτυξιακό ρόλο της σε περιοχές της Αφρικής και της Ασίας, ο Eden κατέληγε «είμαι βέβαιος ότι η Βρετανία θα συνεχίσει να παίζει τον πλήρη και αποτελεσματικό της ρόλο στη ανάπτυξη του σύγχρονου κόσμου». Ωστόσο, η μεταβίβαση των ευθυνών για τη διεθνή υποστήριξη της Ελλάδας από τους Βρετανούς στους Αμερικανούς ήταν σημαντική για δύο λόγους.

---

⁶⁸ Ο.π., σσ. 70-74.

⁶⁹ Anthony Eden, «Britain and the Modern World», *Foreign Affairs*, Volume 26, No. 1, October 1946.

Πρώτον, η ανάληψη πρωτοβουλιών στην Ευρώπη εκ μέρους των Αμερικανών εγκαινιάζοταν με την Ελλάδα. Δεύτερον, η αποχώρηση των Ευρωπαίων από άλλα τμήματα του μη-ατλαντικού κόσμου θα ήγειρε στην αμερικανική πλευρά, ειδικά μετά το 1960, ερωτήματα στο ελληνικό πρότυπο. Οι Αμερικανοί θα ήταν πρόθυμοι να αναλάβουν ανάλογες πρωτοβουλίες αφ' ενός για λόγους ιδεολογίας και αφ' ετέρου για να καλύψουν το κενό πριν κινούνταν οι Σοβιετικοί. Επιπλέον, η στενή συνεργασία μεταξύ των Ελλήνων και των Αμερικανών συμβούλων στη δεκαετία του 1950 θα διαμόρφωνε τις ελληνικές προσλήψεις για την ανοικοδόμηση και θα ανέπτυσσε ελληνικές φιλοδοξίες να αναλάβει, ως ανεπτυγμένο πλέον στη δεκαετία του 1960 κράτος, ανάλογες υποχρεώσεις στον Τρίτο Κόσμο.

Πολύ σύντομα μετά το τέλος του πολέμου, η διάλυση των ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών θα ξεκινούσε από την Ασία. Η ανεξαρτησία της Ινδίας τα μεσάνυχτα της 15ης Αυγούστου του 1947, που ήρθε ως αποτέλεσμα μίας σειράς μεταρρυθμίσεων που είχαν σχεδιάσει οι Βρετανοί, αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα σε μία μακρά και επώδυνη διαδικασία της αποαποικιοποίησης που θα κορυφωνόταν το 1960 αλλά θα ολοκληρωνόταν περίπου δύο δεκαετίες αργότερα⁷⁰. Δικαίως, οι εξελίξεις στην Ινδία οδήγησαν στην ανάπτυξη ανάλογων προσδοκιών από άλλους αποικιακούς λαούς που διεκδικούσαν την ανεξαρτησία τους- μεταξύ άλλων και των Κυπρίων για να διαψευστούν σχεδόν αμέσως. Τον Ιανουάριο του 1948 η Βιρμανία (σημερινή Μιανμάρ) θα γινόταν ανεξάρτητη από τους Βρετανούς και ένα μήνα αργότερα θα την ακολουθούσε η Κεϋλάνη (σημερινή Σρι Λάνκα). Το επόμενο έτος, η αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Ινδονησίας από την Ολλανδία στα τέλη του 1949, μετά από τέσσερα χρόνια ένοπλου αγώνα, αποτέλεσε ένα ακόμα χτύπημα στο αποικιακό σύστημα και ήρθε αφότου οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφάσισαν να ασκήσουν οικονομική πίεση στους Ολλανδούς προκειμένου να αποχωρήσουν⁷¹. Τα κράτη της Ινδοκίνας θα γίνονταν και αυτά ανεξάρτητα το 1954 μετά την ήττα των γαλλικών δυνάμεων από τους κομμουνιστές στο Βιετνάμ. Σύντομα όμως το στρατηγικό κενό θα κάλυπταν οι Ηνωμένες Πολιτείες, που θα απεμπλέκονταν από την περιοχή με επώδυνο τρόπο

---

⁷⁰ Για την ανεξαρτησία της Ινδίας και τα γεγονότα που ακολούθησαν βλ. Peter Calvocoressi, *World Politics since 1945*, 9η έκδοση, εκδ. Routledge, Νέα Υόρκη 2013, σσ.427-453 και Robert McMahon, *The Cold War on the Periphery, The United States, India and the Periphery*, εκδ. Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1996. Για τον Τρίτο Κόσμο βλ. Odd Arne Westad, *The Global Cold War*, εκδ. Cambridge University Press, Καίμπριτζ 2005.

⁷¹ Για την ανεξαρτησία της Ινδονησίας βλ. *Colonialism and Cold War: The United States and the Struggle for Indonesian Independence, 1945-49*, εκδ. Cornell University Press, Ιθάκα 2011.

σχεδόν είκοσι χρόνια αργότερα⁷². Από εκείνο το σημείο το επίκεντρο των εξελίξεων θα μεταφερόταν στη Μέση Ανατολή και τη βόρεια Αφρική.

Από το 1954 βρισκόταν σε εξέλιξη ένας πόλεμος ανεξαρτησίας στην Αλγερία εναντίον των γαλλικών αποικιακών δυνάμεων που ξεκίνησε με την ένοπλη εξέγερση του Μετώπου Εθνικής Απελευθέρωσης (Front de libération nationale, FLN) την 1η Νοεμβρίου και συνεχίστηκε μέχρι την τελική παραχώρηση της ανεξαρτησίας της Αλγερίας τον Ιούλιο του 1962⁷³. Ο πόλεμος της Αλγερίας υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα επεισόδια της αποαποικιοποίησης, όχι μόνο γιατί αποτέλεσε ορόσημο για την αποδυνάμωση της γαλλικής αυτοκρατορίας και προκάλεσε ένα βαθύ τραύμα στη γαλλική κοινωνία, αλλά επειδή παράλληλα άσκησε σημαντική επίδραση σε φιλοσόφους και διανοούμενους στη Δύση, όπως ο Albert Camus και ο Jean-Paul Sartre. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι οι θεωρητικοί των βίαιων ανταποικιακών κινημάτων, όπως ο Frantz Fanon⁷⁴, άσκησαν σημαντική επιρροή στην ευρωπαϊκή Αριστερά.

Την ίδια στιγμή οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες και στην Αίγυπτο. Το 1952 οι Ελεύθεροι Αξιωματικοί είχαν εκδιώξει τον βασιλιά και το 1954 είχε ανέλθει στην εξουσία ένας νέος Αιγύπτιος ηγέτης ο Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσσερ, ο οποίος θα εξελισσόταν σε μία από τις ηγετικές μορφές στον Τρίτο Κόσμο, ασκώντας μάλιστα σημαντική επιρροή στον Κύπριο ηγέτη Μακάριο μετά την ανεξαρτησία της Νήσου. Ο Νάσσερ επιδίωξε τον περιορισμό της επιρροής των Βρετανών και των Γάλλων στην Αίγυπτο με μία σειρά από μέτρα που μεταξύ άλλων στόχευαν στην αναμόρφωση της αιγυπτιακής οικονομίας. Το 1956 προχώρησε την εθνικοποίηση της διώρυγας του Σουέζ, που προκάλεσε την άμεση αντίδραση των Αγγλογάλλων. Οι τελευταίοι, σε συνεργασία με τους Ισραηλινούς, κινήθηκαν στρατιωτικά προκειμένου να ανατρέψουν τον Αιγύπτιο πρόεδρο, εγκαινιάζοντας έτσι μία νέα διεθνή μείζονα κρίση που θα μπορούσε να λάβει σημαντικές διαστάσεις και να προκαλέσει ανάφλεξη στην περιοχή, και έληξε μετά τη δυναμική απάντηση των Ηνωμένων Πολιτειών, με τις οποίες δεν είχε υπάρξει προηγουμένως καμία διαβούλευση⁷⁵.

---

⁷² Βλ. Σχετικά Robert J. McMahon, *The Limits of Empire, The United States and Southeast Asia Since World War II*, εκδ. Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1999.

⁷³ Για την Αλγερία βλ. Matthew Conelly, *A Diplomatic Revolution: Algeria's Fight for Independence and the Origins of the Post-Cold War Era*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2003.

⁷⁴ Φραντς Φανόν, *Της Γης οι Κολασμένοι*, εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1982.

⁷⁵ Για την κρίση του Σουέζ βλ. Philip, Zelikow, Ernest, May, *An Interactive Study in Crisis, War, and Peacemaking*, Brookings Institution Press, Ουάσινγκτον 2018 και Douglas Stuart, William Tow, *The*

Η κρίση στο Σουέζ κατέδειξε την συνεχώς αυξανόμενη σημασία των κρίσεων στον Τρίτο Κόσμο, οι οποίες μπορούσαν να οδηγήσουν σε εντάσεις μεταξύ των Ευρωπαίων και των Αμερικανών και να προκαλέσουν σημαντικά προβλήματα στο NATO. Παράλληλα, μετά την έντονη αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης στις αγγλογαλλικές επιχειρήσεις στο Σουέζ, γινόταν αντιληπτό ότι η ανάληψη δράσης χωρίς προηγούμενο συντονισμό μεταξύ των Συμμάχων θα μπορούσε να προκαλέσει την ενεργή ανάμειξη των Σοβιετικών στην Περιφέρεια, ιδιαίτερα μετά τη δραστηριοποίηση της τελευταίας στον Τρίτο Κόσμο μετά τον θάνατο του Στάλιν⁷⁶. Ήδη από τα τέλη του 1954 οι αναλυτές στο NATO είχαν αρχίσει να στρέφουν την προσοχή τους σε αυτό που θεωρούσαν ως σοβιετική «διείσδυση στην περιφέρεια» και να παρατηρούν τις προσπάθειες της ΕΣΣΔ να αποκομίσει κέρδη στον Τρίτο Κόσμο⁷⁷. Από τα μέσα του 1956 οι αναλυτές του NATO θα ασχολούνταν πολύ πιο συστηματικά με τις σοβιετικές προσπάθειες στην περιφέρεια ⁷⁸. Μέχρι το 1959, ο μηχανισμός διαβούλευσης θα εξελισσόταν σε τέτοιο βαθμό, ώστε να υπάρχουν πλέον επιτροπές εξειδικευμένες σε κάθε περιφέρεια που θεωρείτο ότι βρισκόταν υπό τη σοβιετική απειλή, περιλαμβάνοντας στη Μέση Ανατολή, την Άπω Ανατολή, τη Λατινική Αμερική και την Αφρική.

Από τη δεκαετία του 1950 οι Βρετανοί και οι Γάλλοι είχαν ξεκινήσει να λαμβάνουν μέτρα προς την κατεύθυνση της προετοιμασίας των αποικιών τους στην υποσαχάρια Αφρική για την ανεξαρτησία. Κεντρικό ρόλο στην πολιτική τους κατείχε η παροχή τεχνικής και οικονομικής βοήθειας, που θα προετοίμαζε τις αποικίες για την επόμενη μέρα⁷⁹. Αλλά η ήττα των Αγγλογάλλων στο Σουέζ το 1956 επιτάχυνε δραματικά τις εξελίξεις. Μέχρι το 1960 οι Βρετανοί, οι Γάλλοι και οι Βέλγοι θα

Limits of Alliance, NATO Out-of-Area Problems Since 1949, The John Hopkins University Press, Βαλτιμόρη- Λονδίνο 1990, σσ. 58-66.

⁷⁶ Για τις σχέσεις μεταξύ Ευρωπαίων και Αμερικανών στην περιφέρεια βλ. Evanthis Hatzivassiliou, "Out-of-Area: NATO Perceptions of the Third World, 1957–1967." *Cold War History* 13, no. 1 (2012): 67–88., Elizabeth D. Sherwood, *Allies in Crisis, Meeting Global Challenges to Western Security*, εκδ. Yale University Press, Νιου Χέιβεν - Λονδίνο 1990, Douglas Stuart, William Tow, *ό.π.*

Για το NATO στην Αφρική Christopher Coker, *NATO, The Warsaw Pact and Africa*, εκδ. St. Martin's Press, Νέα Υόρκη 1985. Βλ. Επίσης: John Kent, *NATO, Cold War and the End of Empire* στο Gustav Schmidt (επιμ.) *A History of NATO- The First Fifty Years*, εκδ. Palgrave Macmillan, Λονδίνο 2001.

⁷⁷ Evanthis Hatzivassiliou, *NATO and Western Perceptions of the Soviet Bloc*, εκδ. Routledge, Λονδίνο - Νέα Υόρκη 2014, σ.36.

⁷⁸ *Ο.π.*, σσ.51-56.

⁷⁹ John Kent, *The Internationalization of Colonialism, Britain, France and Black Africa 1939-1956*, εκδ. Clarendon Press, Οξφόρδη 1992. Για τις ιδεολογικές προϋποθέσεις της αποαποικιοποίησης στην Αφρική βλ. Adom Getachew, *Worldmaking After Empire, The Rise and Fall of Self-Determination*, εκδ. Princeton University Press, Νιου Τζέρσι - Οξφόρδη 2019.

αποχωρούσαν με απίστευτη ευκολία, όπως παρατηρεί ο ιστορικός Peter Calvocoressi, από εδάφη που διοικούσαν επί πολλές δεκαετίες⁸⁰. Διαφορετική ήταν, ωστόσο, η κατάσταση με τις Πορτογαλικές αποικίες στην Αγκόλα και τη Μοζαμβίκη, και τη Νότια Αφρική. Εκτός από το κόστος που επέφερε η διατήρηση ενός εκτεταμένου δικτύου αποικιών για τις ευρωπαϊκές μητροπόλεις χωρίς να αποφέρει πλέον τα οικονομικά οφέλη του παρελθόντος, υπήρχαν δύο επιπλέον σημαντικοί λόγοι που οδηγούσαν τις παλιές αποικιακές δυνάμεις να αποχωρήσουν. Σύμφωνα με τον Αμερικανό οικονομολόγο John Kenneth Galbraith οι δεσμοί για την οικονομική ευημερία βρίσκονταν πλέον όχι στις αποικίες, αλλά εντός και μεταξύ των βιομηχανικών κρατών⁸¹. Επιπλέον, από τη δεκαετία του 1950 και έπειτα, στα μάτια των Βρετανών και των Γάλλων η βάση της διεθνούς ισχύος βρισκόταν πλέον όχι στις αποικίες, αλλά στα πυρηνικά όπλα⁸².

Η Γκάνα και η Γουινέα υπήρξαν από τις πρώτες αφρικανικές αποικίες που έγιναν ανεξάρτητες, η πρώτη το 1957 από τη Βρετανία και η δεύτερη το 1958 από τη Γαλλία. Ο Kwame Nkrumah, πρώτος πρόεδρος της Γκάνας, υπήρξε μία από τις πιο αναγνωρίσιμες μορφές της μεταποικιακής Αφρικής. Από το 1960 και έπειτα, οι αφρικανικές αποικίες θα κέρδιζαν την ανεξαρτησία τους η μία μετά την άλλη και θα αποτελούσαν- μαζί με τα ανεξαρτητοποιηθέντα κράτη της Ασίας- την πλειοψηφία στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Την περίοδο που θα ακολουθούσε, οι δύο υπερδυνάμεις θα ανταγωνίζονταν προκειμένου να κερδίσουν επιρροή στα νέα κράτη, για διαφορετικούς βέβαια λόγους και με διαφορετικά μέσα. Μία από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις υπήρξε το Κονγκό, που τον Ιούνιο του 1960 γινόταν ανεξάρτητο από το Βέλγιο. Η μετάβαση όμως στην ανεξαρτησία δε θα ήταν αναίμακτη.

Μεταξύ ιδεαλισμού και ρεαλισμού: Ο ΟΗΕ το ΝΑΤΟ και η έναρξη της αποαποικιοποίησης στην Αφρική

---

⁸⁰ Peter Calvocoressi, ό.π., σ.520.

⁸¹ John Kenneth Galbraith, *A Journey Through Economic Time, A Firsthand View*, εκδ. Houghton Mifflin, Βοστώνη - Νέα Υόρκη 1994, σ.158. Βλ. επίσης Giuliano Garavini (επιμ.), *After Empires European Integration, Decolonization, and the Challenge from the Global South 1957-1986*, εκδ. Oxford University Press, Οξφόρδη 2012.

⁸² Gabrielle Hecht, Paul N. Edwards, «The Technopolitics of Cold War, Toward a Transregional Perspective», στο Michael Adas (επιμ.), *Essays on the 20th Century History*, εκδ. Temple University Press, Φιλαδέλφεια 2010, σ. 295.

Στις 18 Δεκεμβρίου 1959 ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ Dag Hammarskjöld ξεκίνησε περιοδεία στην Αφρική που θα διαρκούσε για περισσότερο από έναν μήνα και θα ολοκληρωνόταν στις 31 Ιανουαρίου 1960. Ο Hammarskjöld επισκέφθηκε 21 χώρες και εξαρτώμενα εδάφη στην Αφρική, γεγονός που όχι μόνο του εξασφάλισε πολύτιμη εμπειρία σχετικά με τις συνθήκες και τα προβλήματα που επικρατούσαν στην ήπειρο, αλλά συνέβαλε στην διαμόρφωση της αντίληψης ότι ο ΟΗΕ θα έπρεπε να αποτελέσει τον βασικό πυλώνα της αναπτυξιακής προσπάθειας για τα μεταποικιακά κράτη. Η αντίληψη αυτή αποτυπώθηκε στη συνέντευξη τύπου που παραχώρησε λίγο μετά την επάνοδό του. «Τα δισεκατομμύρια που προσφέρονταν θα ήταν καλύτερα δισεκατομμύρια από την άποψη της ειρήνης και της παγκόσμιας προόδου αν προσφέρονταν υπό μία μορφή πιο προσαρμοσμένη στις πραγματικές πολιτικές ανάγκες των χωρών-αποδεκτών... Οχτακόσιες χιλιάδες δολάρια δε σημαίνουν το ίδιο με ογδόντα εκατομμύρια δολάρια από τη σκοπιά της επένδυσης, αλλά από τη σκοπιά αυτού που αποκαλώ ηθική υποστήριξη θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να φέρουν μεγαλύτερο βάρος»⁸³. Η κρίση του Κονγκό που θα ακολουθούσε το καλοκαίρι του ίδιου έτους θα ενίσχυε την πεποίθηση του Hammarskjöld ότι ο ΟΗΕ είχε έναν σπουδαίο ρόλο να παίζει στην αποαποικιοποίηση⁸⁴.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 στον ΟΗΕ επικρατούσε ένα κλίμα ευφορίας σχετικά με τους όρους με τους οποίους θα διεξαγόταν η σταδιακή διαδικασία της αποαποικιοποίησης. Ο Οργανισμός θα αναλάμβανε να αποκαταστήσει την κυριαρχία των πρώην αποικιακών εδαφών, μέσω της εφαρμογής της αρχής της αρχής της αυτοδιάθεσης, ενώ παράλληλα θα βοηθούσε μέσω προγραμμάτων οικονομικής και τεχνικής βοήθειας τα νέα κράτη να εκσυγχρονιστούν και να εισέλθουν στη νεωτερικότητα. «Η ανεπάρκεια πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής ή εκπαιδευτικής προετοιμασίας δε θα πρέπει ποτέ να λειτουργεί ως πρόσχημα για την καθυστέρηση της ανεξαρτησίας», όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ένα από τα σημαντικότερα ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ τον Δεκέμβριο του 1960⁸⁵.

---

⁸³ Press Conference transcript, 4 February 1960, <https://www.un.org/depts/dhl/dag/time1960.htm>

⁸⁴ Για τον ρόλο του Hammarskjöld στην αποαποικιοποίηση στην Αφρική βλ. Henning Melber, *Dag Hammarskjöld, the United Nations and the decolonisation of Africa*, εκδ. Hurst, Λονδίνο 2019.

⁸⁵ 1514 (XV) Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples, 947th plenary meeting, 14 December 1960, UN Symbol A/Res/1514(XV).

Μία από τις εμβληματικότερες προσωπικότητες που συνέβαλαν πρακτικά και καθοριστικά στον ιδεαλισμό των Ηνωμένων Εθνών ήταν ο Ralph J. Bunche, που το 1950 έγινε ο πρώτος Αφροαμερικανός που τιμήθηκε με το βραβείο Nobel για τη μεσολάβησή του στην Αραβοϊσραηλινή διαμάχη στα τέλη της δεκαετίας του 1940. Ο Bunche είχε συμμετάσχει στην αμερικανική αντιπροσωπεία στο Συνέδριο του Dumbarton Oaks το 1944 και στη Διάσκεψη του San Francisco το 1945 που δημιούργησε τον Χάρτη του ΟΗΕ, συμβάλλοντας στα σημεία εκείνα που αφορούσαν τα μη- αυτοκυβερνώμενα εδάφη. Επιπλέον, ο ίδιος υπήρξε ένας από τους θεμελιωτές των αφρικανικών σπουδών στην Αμερική. Αντικείμενο της διατριβής του, που είχε εκπονηθεί το 1934 στο Πανεπιστήμιο Harvard, ήταν η συγκριτική ανάλυση της γαλλικής αποικίας της Dahomey (σημερινό Benin) και της γαλλικής Εντολής της Κοινωνίας των Εθνών Togoland, ενώ τόνιζε την αλλαγή ως την κυρίαρχη δύναμη της σύγχρονης Αφρικής.

Από την ίδρυσή του, η κοινωνική πρόοδος και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου είχαν αποτελέσει βασική προτεραιότητα του ΟΗΕ. Όπως αναφέρεται στο Άρθρο 55 του Χάρτη του, ο Οργανισμός πρέπει να λαμβάνει μέτρα για την προώθηση της πλήρους απασχόλησης και τις συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής προόδου και ανάπτυξης. Παρ' όλα αυτά τα επόμενα χρόνια το κύριο βάρος του Οργανισμού δόθηκε όχι στο έργο που είχε ανατεθεί στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο (ECOSOC) και στην προώθηση των κοινωνικών πολιτικών και της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά στο ζήτημα της παγκόσμιας ασφάλειας. Έτσι, το Συμβούλιο Ασφαλείας κατείχε ρόλο πολύ σημαντικότερο από τα υπόλοιπα όργανα, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα, που είχαν πολύ τεράστια επιρροή στη διαμόρφωση των μεταπολεμικών οικονομικών πολιτικών. Η κατάσταση αυτή άλλαξε με την είσοδο στον ΟΗΕ ενός μεγάλου αριθμού πρώην αποικιών που είχαν κερδίσει την ανεξαρτησία τους στις αρχές του 1960, δίνοντας ένα νέο, αναβαθμισμένο ρόλο στο ECOSOC, στο οποίο διέθεταν δικαίωμα ψήφου οι χώρες αυτές.⁸⁶ Από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες είχαν αρχίσει να διαμορφώνουν μία συνείδηση ενότητας,

---

⁸⁶ Paul Kennedy, *The Parliament of Man, The Past, Present and Future of the United Nations*, εκδ. Random House, Νέα Υόρκη 2006, σσ. 113-123.

η οποία θα περιγραφόταν εντός του ECOSOC ως «υπανάπτυκτες χώρες» αλλά σύντομα ο όρος αυτός θα αντικαθίστατο από την ιδέα του Τρίτου Κόσμου.⁸⁷

Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ απέδιδε ιδιαίτερη σημασία στην ανάπτυξη της Αφρικής και την ανάγκη αντιμετώπισης των οξέων προβλημάτων με τα οποία βρισκόταν αντιμέτωπη η ήπειρος. Στα τέλη Νοεμβρίου 1957 με ψήφισμά της, που επικαλείτο τα Άρθρα 55 και 56 του Χάρτη του ΟΗΕ, που τόνιζαν τη σημασία της σταθερότητας και της ευημερίας των εθνών ως απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διεθνή ειρήνη και έδιναν έμφαση στις μεμονωμένες και κοινές προσπάθειες για τους παραπάνω στόχους, πρότεινε τη δημιουργία μίας Οικονομικής Επιτροπής για την Αφρική⁸⁸. Τον Απρίλιο του επόμενου έτους, το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο αποδέχθηκε τη δημιουργία της Επιτροπής που θα βρισκόταν υπό την επίβλεψή του, έχοντας λάβει υπ' όψιν και τις απόψεις της Αιθιοπίας της Γκάνας, της Λιβερίας, της Λιβύης, του Μαρόκου, του Σουδάν, της Τυνησίας και της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας, καθώς επίσης και της Μεγάλης Βρετανίας. Ο σκοπός της θα ήταν η λήψη μέτρων για τη διευκόλυνση της συντονισμένης δράσης για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Αφρικής, τη μελέτη των οικονομικών και τεχνολογικών προβλημάτων της ηπείρου, τη συλλογή στατιστικών στοιχείων και την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για κράτη που την επιθυμούσαν⁸⁹.

Πέρα από τις διεθνείς προσπάθειες αντιμετώπισης των προβλημάτων της αφρικανικής ηπείρου, των οποίων ο χαρακτήρας ήταν αμιγώς τεχνικός χωρίς πολιτικές προεκτάσεις, οι δύο υπερδυνάμεις, αλλά και οι ευρωπαϊκές μητροπόλεις προσπάθησαν να παρέμβουν με δικά τους προγράμματα που είχαν σαφείς πολιτικές στοχεύσεις στις χώρες- αποδέκτες της βοήθειας.

Το σοβιετικό ενδιαφέρον για συμμετοχή σε αναπτυξιακά προγράμματα χρονολογείται από την περίοδο του Στάλιν και τις πρώτες συνεδριάσεις του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου. Παρ' όλα αυτά, το πρόσχημα της διασφάλισης της κυριαρχίας των μερών που γίνονταν αποδέκτες τέτοιας βοήθειας κρατούσε τη Σοβιετική Ένωση σε ασφαλή απόσταση από τους διεθνείς οργανισμούς

---

⁸⁷ Sara Lorenzini, *Global Development, Global Development, A Cold War History*, Princeton University Press, Πρίνστον και Οξφόρδη 2019, σ. 40.

⁸⁸ UN General Assembly Resolution 1155 (XII), Proposed Economic Commission for Africa, 26 Νοεμβρίου 1957, UN. Doc. A/PV.722.

⁸⁹ The Economic and Social Council Resolution 671 (XXV), 29 Απριλίου 1958, Official Records of the Economic and Social Council, Twenty-Fifth Session, Annexes, Agenda Item 6, Doc. E/3093.

και την απέτρεπε από το να συνεισφέρει. Ένα ακόμα σημείο το οποίο προέβαλλε η ΕΣΣΔ διαρκώς ήταν το οικονομικό μοντέλο που θα αποτελεί τελικό στόχο της αναπτυξιακής βοήθειας που παρείχε ο ΟΗΕ. Ενώ οι διεθνείς προσπάθειες στόχευαν στην αγροτική ανάπτυξη και τη δημιουργία μίας ελαφριάς βιομηχανίας, οι Σοβιετικοί εξαρχής υποστήριζαν ότι ο στόχος θα έπρεπε να είναι η δημιουργία μίας βαριάς βιομηχανίας, κατά το σοβιετικό πρότυπο⁹⁰. Τελικά, ο Στάλιν δεν ξόδεψε «ούτε ένα κόκκινο ρούβλι» για αναπτυξιακά προγράμματα του ΟΗΕ στον Τρίτο Κόσμο, παρά την αυξανόμενη διαμαρτυρία ορισμένων από τα κράτη αυτά, που επιθυμούσαν διακαώς να βρουν τρόπο για τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας και της κοινωνίας τους⁹¹.

Από την άλλη πλευρά, τα κράτη της Δύσης, ιδιαίτερα η Γαλλία και η Βρετανία, εγκαινίασαν διστακτικά μία νέα προσπάθεια συνεργασίας και συντονισμού της οικονομικής τους πολιτικής στην Αφρική. Παρ' όλα αυτά οι προσπάθειές τους παρέμεναν αναιμικές και δεν στόχευαν ποτέ σε μία ριζοσπαστική παρέμβαση που θα άλλαζε τις κοινωνίες και τις οικονομίες των αποικιών τους και θα αποτελούσε μία γέφυρα μετάβασης των τελευταίων προς την νεωτερικότητα. Αντιθέτως, οι Ηνωμένες Πολιτείες, και η αίσθηση ανανέωσης που τους είχε χαρίσει η νίκη στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, δεν περιορίστηκαν στο Δόγμα Truman και το Σχέδιο Marshall που είχαν ως στόχο την οικονομική ανασυγκρότηση και τον εκσυγχρονισμό της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Δυτικής Ευρώπης αντίστοιχα. Τα σχέδιά τους τόσο για την αναμόρφωση του διεθνούς συστήματος όσο και για τη δημιουργία μίας φιλελεύθερης διεθνούς οικονομικής τάξης που θα έθετε τους κανόνες σε παγκόσμια κλίμακα δεν παρέβλεπαν τον Τρίτο Κόσμο. Στα τέλη της δεκαετίας του 1940 και τις αρχές της δεκαετίας του 1950, οι πιο διακεκριμένοι Αμερικανοί πολιτικοί επιστήμονες από το πανεπιστήμιο Harvard, το MIT και άλλα κορυφαία ιδρύματα ξεκίνησαν να συμμετέχουν ως διαμορφωτές της αμερικανικής πολιτικής στον Ψυχρό Πόλεμο⁹². Στον εναρκτήριο λόγο του τον Ιανουάριο του 1949, ο Αμερικανός πρόεδρος Harry Truman κατέστησε σαφές ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έπρεπε να αναλάβουν μία πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση έκτακτων κρίσεων στις χώρες της Ασίας, της Αφρικής, της

---

⁹⁰ Για τη στάση των Σοβιετικών στον ΟΗΕ κατά την περίοδο του Stalin βλ. Alvin Z. Rubinstein, *Soviets in International Organizations: Changing Policy toward Developing Countries, 1953-1963*, Princeton University Press, 1964, σσ. 13-64.

⁹¹ *Ο.π.*, σ.26.

⁹² Για μία εξαντλητική μελέτη επί του θέματος, Nils Gilman, *Mandarins of the Future: Modernization Theory in Cold War America*, The John Hopkins University Press, Βαλτιμόρη και Λονδίνο, 2003.

Μέσης Ανατολής και της Λατινικής Αμερικής. Κατά έναν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα τρόπο, ο Truman προχώρησε πέρα από τη διάσταση της ασφάλειας και έκανε αναφορά στη μετάδοση των τεχνολογικών και επιστημονικών επιτευγμάτων σε μέρη εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών, επεκτείνοντας με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά την παρέμβαση που είχε λάβει το όνομά του δύο χρόνια νωρίτερα. Στις 20 Ιανουαρίου, ο Truman έθεσε το πλαίσιο της πολιτικής που θα εφάρμοζε τα επόμενα χρόνια της διακυβέρνησής του, συνοψίζοντάς το σε τέσσερα σημεία. Πρώτον, διαβεβαίωνε την πίστη των Ηνωμένων Πολιτειών στα Ηνωμένα Έθνη και τη συνέχιση της αμερικανικής υποστήριξης προς τον οργανισμό και τις υπηρεσίες του. Έκανε, δε, ιδιαίτερη αναφορά στα «νέα έθνη που δημιουργούνται στα εδάφη που τώρα οδεύουν προς την αυτό-κυβέρνηση υπό τις δημοκρατικές αξίες». Δεύτερον, οι Ηνωμένες Πολιτείες θα συνέχιζαν τα προγράμματά τους που είχαν ως στόχο την παγκόσμια οικονομική ανασυγκρότηση και τη μείωση των εμπορικών φραγμών. Τρίτον, τα ειρηνικά έθνη θα ενισχύονταν έναντι των κινδύνων της επιθετικότητας. Το τέταρτο σημείο ήταν αυτό που προκάλεσε τη μεγαλύτερη έκπληξη. Οι ΗΠΑ θα εγκαινίαζαν ένα νέο ισχυρό πρόγραμμα που θα έκανε τα οφέλη των επιστημονικών και βιομηχανικών επιτευγμάτων της Αμερικής διαθέσιμα προκειμένου να βελτιωθούν και να αναπτυχθούν οι λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές. Βασικός στόχος ήταν η αντιμετώπιση της πείνας, της ασθένειας, της οικονομικής οπισθοδρόμησης και στασιμότητας. «Για πρώτη φορά στην ιστορία, η ανθρωπότητα κατέχει τη γνώση και τις δεξιότητες για να ανακουφίσει τα βάσανα αυτών των λαών. (...) Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν διακριθεί μεταξύ των εθνών στις βιομηχανικές και επιστημονικές τεχνικές. Οι υλικοί πόροι που μπορούμε να διαθέσουμε προς χρήση για τη βοήθεια άλλων λαών είναι περιορισμένοι. Αλλά οι αστάθμητοι πόροι της τεχνικής γνώσης αυξάνονται συνεχώς και είναι ανεξάντλητοι», διακήρυξε με υπέρμετρη αισιοδοξία και μία αναμφισβήτητη δόση μεσσιανισμού ο νέος Αμερικανός πρόεδρος. Το ανανεωτικό πνεύμα και η αίσθηση παντοδυναμίας που κυριαρχούσε στη σκέψη των Αμερικανών αξιωματούχων από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και έπειτα (όπως έχει αναλυθεί στην αρχή του παρόντος κεφαλαίου) διατηρούσε στο στόχαστρο των ΗΠΑ και τον αποικιακό κόσμο, παρά τις αυξημένες ανησυχίες για την ευρωπαϊκή ασφάλεια. «ο παλαιός ιμπεριαλισμός- εκμετάλλευση για το ξένο κέρδος- δεν έχει θέση στα σχέδιά μας. Αυτό που οραματιζόμαστε είναι ένα πρόγραμμα ανάπτυξης βασισμένο στις ιδέες της δημοκρατικής διαπραγμάτευσης». Πέρα από τον αδιαμφισβήτητο αμερικανικό ιδεαλισμό, οι στόχοι της νέας οικονομικής τάξης δεν έπαιζαν μικρότερο ρόλο στα

αμερικανικά σχέδια. «Όλες οι χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της δικής μας, θα έχουν σημαντικά οφέλη από ένα εποικοδομητικό πρόγραμμα για την καλύτερη χρήση του ανθρωπίνου κεφαλαίου και των πόρων παγκοσμίως. Η εμπειρία δείχνει ότι το εμπόριό μας με τις άλλες χώρες επεκτείνεται ενώ προοδεύουν από βιομηχανικής και οικονομικής απόψεως», παρατηρούσε ο Truman⁹³. Οι ιδέες αυτές θα μεταφράζονταν σε πρακτική πολιτική σχεδόν αμέσως. Τον Μάιο του 1950 το Κογκρέσο πέρασε τον Νόμο για τη Διεθνή Ανάπτυξη (Act for International Development) και τον Οκτώβριο του ίδιου έτους το Στέιτ Ντηπάρτμεντ δημιούργησε τη Διοίκηση Τεχνικής Συνεργασίας (Technical Cooperation Administration) που θα εφάρμοζε τις νέες πολιτικές.⁹⁴ Οι νέοι αμερικανικοί στόχοι ήταν οικουμενικοί στον χαρακτήρα τους και έρχονταν σε σύγκρουση με την ευρωπαϊκή αποφασιστικότητα να διατηρήσουν τις κτήσεις τους στην Αφρική, ενώ λίγα χρόνια αργότερα θα είχαν να αντιμετωπίσουν τις νέες σοβιετικές φιλοδοξίες- που απέρρεαν από την άλλη οικουμενική ιδεολογία, τον κομμουνισμό.

Προς τα μέσα της δεκαετίας του 1950, ιδιαίτερα κατά το δεύτερο μισό της, η κατάσταση αυτή θα άλλαζε και η Σοβιετική Ένωση θα επιδιόταν σε μία έντονη και συστηματική προσπάθεια να αναπτύξει μία πολιτική τεχνικής, οικονομικής και άλλης βοήθειας που θα είχε ως στόχο να φέρει τα κράτη του Τρίτου Κόσμου στην πλευρά του σοσιαλιστικού στρατοπέδου. Ο θάνατος του Στάλιν το 1953 και η άνοδος του Νικήτα Χρουστσόφ που τον διαδέχθηκε, συνοδεύθηκε από την αναβίωση του κομμουνιστικού ενδιαφέροντος για τον Τρίτο Κόσμο, που είχε σε μεγάλο βαθμό εγκαταλειφθεί από τη δεκαετία του 1930 και μετά. Επιπλέον, δύο σημαντικές εξελίξεις στον Τρίτο Κόσμο συνέβαλαν στην ανανέωση της σοβιετικής αισιοδοξίας και επηρέασαν θεμελιωδώς τη σοβιετική σκέψη, όπως παρατηρεί ο ιστορικός Sergey Mazov. Η Διάσκεψη των Αδεσμεύτων που πραγματοποιήθηκε στο Μπαντούκ της Ινδονησίας τον Απρίλιο του 1955 και η σύνοδος κορυφής στη Γενεύη τον Ιούλιο του ίδιου έτους όπου για πρώτη φορά ο Αμερικανός πρόεδρος Eisenhower και ο Σοβιετικός ηγέτης Χρουστσόφ απέκλεισαν ουσιαστικά το ενδεχόμενο ενός θερμοπυρηνικού πολέμου, καλλιέργησαν νέες προσδοκίες στη σοβιετική πλευρά για τον Τρίτο Κόσμο. Οι Σοβιετικοί ιθύνοντες

---

⁹³ *Inaugural Address of Harry S. Truman*, 20 Ιανουαρίου 1949, The Avalon Project, Documents in Law, History and Diplomacy, Yale Law School, Lillian Goldman Law Library, online πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2021.

⁹⁴ Michael E. Latham, *Modernization as Ideology, American Social Science and «Nation Building» in the Kennedy Era*, εκδ. The University of North Carolina Press, Σαπέλ Χιλλ και Λονδίνο, 2000, σ.25.

μπορούσαν πλέον να είναι βέβαιοι ότι οι η ανάμιξή τους στην περιφέρεια δε θα οδηγούσε σε έναν καταστροφικό γενικευμένο πόλεμο με τις ΗΠΑ⁹⁵. Οι προθέσεις των Σοβιετικών αποτυπώθηκαν με ξεκάθαρο τρόπο στο 20^ο Συνέδριο της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος τον Φεβρουάριο του 1956. Απευθυνόμενος προς την Επιτροπή, ο Χρουστσόφ αφιέρωσε ένα μέρος του λόγου του ειδικά στον αντιαποικιακό αγώνα στην περιφέρεια. Αντλώντας από το «πανίσχυρο χτύπημα (...) στο αποικιακό ιμπεριαλιστικό σύστημα» που είχε καταφέρει η Οκτωβριανή Επανάσταση, υποστήριξε ότι «υπό την επίδραση της Μεγάλης Οκτωβριανής Επανάστασης, ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας αναπτύχθηκε με συγκεκριμένες δυνάμεις, συνεχίστηκε κατά τα επόμενα χρόνια και έχει οδηγήσει σε μία βαθιά κρίση ολόκληρης της αποικιακής ιμπεριαλιστικής δύναμης»⁹⁶. Αυτό το νέο αφήγημα δεν είχε μόνο ως στόχο να υπογραμμίσει το ανανεωμένο ενδιαφέρον των Σοβιετικών για την περιφέρεια, αλλά και να αντικαταστήσει την έλλειψη ενδιαφέροντος που είχε επιδείξει ο Στάλιν προς την περιφέρεια αυτή, τονίζοντας ότι η Σοβιετική Ένωση θα έπρεπε να είναι ηγετική δύναμη στην απελευθέρωση των αποικιακών λαών από τα δεσμά του ιμπεριαλισμού. Ο λόγος του Χρουστσόφ ήταν αποκαλυπτικός:

«η διάλυση του ιμπεριαλιστικού αποικιακού συστήματος που συμβαίνει τώρα είναι μία μεταπολεμική εξέλιξη ιστορικής σημασίας. Λαοί που για αιώνες κρατήθηκαν από τους αποικιοκράτες μακριά από τον υψηλό δρόμο της προόδου που ακολουθούσε η ανθρώπινη κοινωνία, διέρχονται τώρα μία διαδικασία αναγέννησης (...) Είμαστε μάρτυρες μίας πολιτικής και οικονομικής αφύπνισης των λαών της Νοτιοανατολικής Ασίας και των Αράβων. Η αφύπνιση των λαών της Αφρικής έχει ξεκινήσει. Το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα έχει κερδίσει δύναμη στη Βραζιλία, τη Χιλή και άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής. Το αποτέλεσμα των πολέμων στην Κορέα, την Ινδοκίνα και την Ινδονησία έχει δείξει ότι οι ιμπεριαλιστές είναι ανίκανοι, ακόμα και με τη βοήθεια των ένοπλων επεμβάσεων, να τσακίσουν τους λαούς που πολεμούν για μία ζωή ελευθερίας και ανεξαρτησίας. Η πλήρης κατάργηση του κακόφημου συστήματος της αποικιοκρατίας έχει πλέον τοποθετηθεί στην ατζέντα ενός από τα πιο οξεία και πιεστικά προβλήματα. Η νέα περίοδος της παγκόσμιας ιστορίας την οποία προέβλεψε ο Λένιν, έχει

---

⁹⁵ Sergey Mazov, *A Distant Front in the Cold War, The USSR in West Africa and the Congo, 1956-1964*, Stanford University Press, Stanford 2010, σ.13.

⁹⁶ N.S. Khrushchov, *Report of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union to the 20th Party Congress*, Foreign Languages Publishing House, Moscow 1956.

φτάσει, και οι λαοί της Ανατολής παίζουν έναν ενεργό ρόλο στις τύχες ολόκληρου του κόσμου και γίνονται ένας νέος ισχυρός παράγοντας στις διεθνείς σχέσεις (...)»⁹⁷.

Η Σοβιετική Ένωση ήταν έτοιμη να παράσχει εξοπλισμό και βοήθεια στον αποικιακό κόσμο, προκειμένου να τον βοηθήσει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, την ανάπτυξη βιομηχανίας και την επίτευξη της ανεξαρτησίας από τους Ευρωπαίους, χωρίς να ζητά «πολιτικές ή στρατιωτικές δεσμεύσεις». Στα μάτια του Χρουστσώφ, το μέλλον των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών δεν αποτελούσε πια ένα διμερές ζήτημα μεταξύ των αποικιοκρατών και των αποικιών, αλλά ένα παγκόσμιο ζήτημα στο οποίο οι Ηνωμένες Πολιτείες επιδίωκαν επίσης ένα μερίδιο από τους φυσικούς πόρους των τελευταίων. Αυτός ήταν, άλλωστε, και ο λόγος για τον οποίον οι Αμερικανοί είχαν παράσχει «βοήθεια» στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες με τη μορφή οπλισμού, προσβλέποντας στην «ενσωμάτωσή τους σε επιθετικά στρατιωτικά μπλοκ, τη σύναψη κοινών στρατιωτικών συμφώνων και την παροχή υποστήριξης για την αμερικανική εξωτερική πολιτική που είχε ως στόχο την παγκόσμια κυριαρχία ή «την “παγκόσμια ηγεμονία” όπως την αποκαλούσαν οι Αμερικανοί ιμπεριαλιστές».

*«Παρ’ όλες τις προσπάθειες να στραφούν η μία υπανάπτυκτη χώρα εναντίον της άλλης και εναντίον των λαών του σοσιαλιστικού στρατοπέδου, η φιλία τους και η συνεργασία τους αναπτύσσεται ακόμα περισσότερο. Το Συνέδριο του Μπαντούνγκ 29 κρατών της Ασίας και της Αφρικής έχει δείξει την αυξανόμενη αλληλεγγύη των Ανατολικών λαών».*⁹⁸

Κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1950 οι σοβιετικές προσπάθειες διείσδυσης στην Αφρική εντάθηκαν. Η Σοβιετική Ένωση είχε αρχίσει να εξετάζει το ενδεχόμενο αποστολής σοβιετικών κινηματογραφικών και λογοτεχνικών έργων στις χώρες της Αφρικής για προπαγανδιστικούς σκοπούς, ενώ το φθινόπωρο του 1958 το υπουργείο Εξωτερικού Εμπορίου εξέταζε την αποστολή τυπογραφικού εξοπλισμού⁹⁹. Την ίδια στιγμή δημιουργήθηκαν προγράμματα εκπαίδευσης μαθητών από την Αφρική και ελήφθη μέριμνα για την ανάπτυξη των αφρικανικών σπουδών στο εσωτερικό. Οι Σοβιετικοί ιθύνοντες προσπάθησαν να αναπτύξουν μία συνολική στρατηγική παρέμβασης στην Αφρική, όπου όχι μόνο θα κατασκευαζόταν μία θετική εικόνα του

---

⁹⁷ Ο.π.

⁹⁸ Ο.π.

⁹⁹ Sergey Mazov, Ο.π., σ.17.

κομμουνισμού, αλλά θα απομάκρυνε την ήπειρο από τη Δύση και θα την έφερνε στην αγκαλιά του Ανατολικού συνασπισμού.

Οι νέες τάσεις της σοβιετικής πολιτικής στον Τρίτο Κόσμο δε διέφυγαν της προσοχής των αρμοδίων στο ΝΑΤΟ. Παρ' όλα αυτά οι απαντήσεις και οι παρεμβάσεις της Δύσης δεν έρχονταν πάντα χωρίς καθυστέρηση. Όπως παρατηρεί ο ιστορικός Ευάνθης Χατζηβασιλείου, οι αναλυτές των τάσεων της σοβιετικής πολιτικής περισσότερο ακολουθούσαν, παρά προέβλεπαν τις εξελίξεις. Στις αρχές Φεβρουαρίου 1956, λίγο πριν το 20^ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ, η Ομάδα Εργασίας για τις Τάσεις της Σοβιετικής Πολιτικής υπέβαλε σημείωμα προς το Ατλαντικό Συμβούλιο (ΝΑΤ) στο οποίο ανέφερε ότι δεν ανέμενε «καμία αξιοσημείωτη έκπληξη»¹⁰⁰. Ωστόσο οι νέες εξελίξεις στη σοβιετική πολιτική στην περιφέρεια, από κοινού με την κρίση του Σουέζ που ξέσπασε το καλοκαίρι του 1956 οδήγησαν στην έναρξη νέων διαδικασιών εντός της συμμαχίας που θα μεταμόρφωναν τον μηχανισμό λήψης αποφάσεων της και θα εγκαινιάζαν μία νέα προσπάθεια για διασφάλιση της ενότητας των συμμάχων. Η κρίση του Σουέζ, που είχε ξεσπάσει όταν οι Βρετανοί, οι Γάλλοι και οι Ισραηλινοί σε μία συντονισμένη επιχείρηση επιτέθηκαν εναντίον της Αιγύπτου χωρίς προηγούμενη διαβούλευση με τους υπόλοιπους συμμάχους, προκάλεσε την οργή των Αμερικανών, καθώς στο νέο περιβάλλον στη Μέση Ανατολή οποιαδήποτε αστοχία θα μπορούσε να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης από τη Σοβιετική Ένωση και καταγγελίας της Δύσης συνολικά.

Ήδη από τον Μάιο του 1956 οι σύμμαχοι, ιδιαίτερα οι Αμερικανοί, συμφωνούσαν ότι έπρεπε να μεταρρυθμιστεί ο μηχανισμός λήψης αποφάσεων του ΝΑΤΟ και τελικά συμφωνήθηκε να οριστεί μία επιτροπή που θα ονομαζόταν «Επιτροπή των Τριών» ή οι «Τρεις Σοφοί», που απαρτιζόταν από τους Lester B. Pearson, υπουργό Εξωτερικών του Καναδά, Gaetano Martino, υπουργό Εξωτερικών της Ιταλίας, και Halvard Lange, υπουργό Εξωτερικών της Νορβηγίας και θα είχε ως στόχο την αναμόρφωση των μη-στρατιωτικών λειτουργιών του ΝΑΤΟ¹⁰¹. Η επιτροπή είχε ως στόχο την επέκταση της συνεργασίας των συμμάχων σε πεδία πέραν του στρατιωτικού και έδινε έμφαση στην πολιτική διαβούλευση μεταξύ των συμμάχων. Έθεσε επίσης ως στόχο τη συνεργασία στον τεχνολογικό και τον επιστημονικό τομέα,

---

¹⁰⁰ Evanthis Hatzivassiliou, *NATO and Western Perceptions of the Soviet Bloc*, ό.π., σ.48.

¹⁰¹ Ό.π., σσ. 57-61.

όπου παρουσιαζόταν αυξημένο ενδιαφέρον εντός της Σοβιετικής Ένωσης. Η έκθεση της δημοσιεύτηκε τελικά τον Δεκέμβριο του 1956 και έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη συνεργασία των συμμάχων σε τομείς πέραν του στρατιωτικού και ιδιαίτερα στην πολιτική διαβούλευση και στην ανάπτυξη ενός μηχανισμού που θα βοηθούσε στην επίλυση των ενδοσυμμαχικών διαφορών και θα διασφάλιζε την ενότητα της συμμαχίας. Η ανάγκη για μεταρρύθμιση του NATO λάμβανε υπαρξιακές διαστάσεις. Με τα λόγια του γενικού γραμματέα της συμμαχίας Paul- Henri Spaak στο Συμβούλιο τον Δεκέμβριο του 1956, «η δράση που ανέλαβαν το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία ρίσκαραν να δημιουργήσουν αλυσιδωτές αντιδράσεις που θα είχαν σοβαρότατες συνέπειες. (...) Δεν ήταν δικαιολογία το να πουν ότι αυτά τα γεγονότα συνέβησαν νοτίως ενός συγκεκριμένου παραλλήλου. Προκειμένου να διαφυλάξουμε την ουσία της συμμαχίας και την ίδια της την ύπαρξη, η σύλληψη ενός γεωγραφικού ορίου θα πρέπει να εγκαταλειφθεί. Τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η «Επιτροπή των Τριών Υπουργών» αποτελούσαν επιτακτική αναγκαιότητα, χωρίς τα οποία δε θα υπήρχε σωτηρία για το NATO»¹⁰².

Ήταν φανερό ότι η ανάλυση της συμμαχίας θα έπρεπε να υπερβεί πλέον τα γεωγραφικά όρια του βορείου Ατλαντικού ανάλυσης του NATO και να συμπεριλάβει την περιφέρεια, που θα αποτελούσε στο εξής και για τις επόμενες περίπου δύο δεκαετίες το βασικό θέατρο του Ψυχρού Πολέμου. Το 1957 δημιουργήθηκαν στη Συμμαχία δύο νέες επιτροπές ειδικών, η Επιτροπή Πολιτικών Συμβούλων (Committee of Political Advisers) και η Επιτροπή Οικονομικών Συμβούλων (Committee of Economic Advisers), ενώ το 1959 ιδρύθηκε η Επιτροπή για την Αφρική (Committee on Africa) και το 1961 μία ομάδα ειδικών για τη Λατινική Αμερική (Committee on Latin America)¹⁰³.

Η Επιτροπή για την Αφρική δημιουργήθηκε μετά από απόφαση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου στις 21 Ιανουαρίου 1959 και θα στελεχωνόταν από υψηλόβαθμους ειδικούς από το Βέλγιο, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Επιτροπή θα είχε ως στόχο να αναφέρει στο Συμβούλιο σχετικά με τις μεθόδους και την πρόοδο της διείσδυσης στην Αφρική νοτίως της Σαχάρας, καθώς επίσης και για τα μέτρα που

---

¹⁰² North Atlantic Council, Summary Record, 11 Δεκεμβρίου 1956, Αρχείο NATO, C-R(56)70.

¹⁰³ Βλ. σχετικά: Evanthis Hatzivassiliou, “Out-of-area: NATO perceptions of the Third World”, Ο.π.

υιοθετούνταν ή προτεινόταν προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτή η απειλή. Θα ανέφερε απευθείας στο Συμβούλιο, ενώ τα πορίσματά της θα είχαν καθαρά συμβουλευτικό χαρακτήρα και «θα θεωρούνταν μόνο μία βάση για τις συζητήσεις του Συμβουλίου». Τα κράτη μέλη που δε συμμετείχαν στην Επιτροπή θα είχαν αρκετό χρόνο ώστε να υποβάλουν τα σχόλιά τους για τις αναφορές πριν αυτές συζητηθούν στο Συμβούλιο¹⁰⁴.

Η Επιτροπή για την Αφρική συνεδρίασε μεταξύ 16 και 18 Φεβρουαρίου και 11 και 12 Μαρτίου του 1959 και παρήγαγε την πρώτη της αναφορά για την κομμουνιστική διείσδυση στην Αφρική λίγες ημέρες μετά το τέλος των συνεδριάσεών της. Παρά το ότι δεν είχαν καταβληθεί προσπάθειες για τον ακριβή ορισμό της περιοχής «νοτίως της Σαχάρας», αυτή θεωρήθηκε ότι περιελάμβανε τα εδάφη από τη γαλλική δυτική Αφρική μέχρι το Κέρας της Αφρικής στα ανατολικά, συμπεριλαμβανομένης της κεντρικής και νότιας Αφρικής με εξαίρεση τη Νότιο Αφρική. Η αναφορά, αρκετά γενική σε εκείνο το σημείο, παρατηρούσε την άνοδο του αφρικανικού εθνικισμού σε ολόκληρη την ήπειρο και τον ολοένα αυξανόμενο αριθμό των ανεξάρτητων κρατών από το 1950 και έπειτα. Παρατηρούσε επίσης την αυξανόμενη ανάγκη για τεχνική βοήθεια ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη των αφρικανικών εδαφών και τον ιδιαίτερο ρόλο που είχε διαδραματίσει ως τότε η Δύση στην εξασφάλιση της. Η εμφάνιση της Σοβιετικής Ένωσης και του κομμουνισμού στην περιοχή αποτελούσε ένα νέο δεδομένο στην περιοχή και μία εναλλακτική πηγή πολιτικής υποστήριξης για τον αγώνα τους για χειραφέτηση και οικονομικής βοήθειας. Όπως το έβλεπαν οι συντάκτες της αναφοράς, οι σοβιετικοί στόχοι ήταν αρνητικοί για την Αφρική και αποτελούσαν μία απόπειρα εκμετάλλευσης της επαναστατικής κατάστασης στην περιοχή και υπονόμευσης της Δύσης, γεγονός που πάντως δε γινόταν αντιληπτό «ακόμα και από τους μορφωμένους Αφρικανούς». Τα βασικά πλεονεκτήματα της Σοβιετικής Ένωσης πήγαζαν από την έλλειψη αποικιακού παρελθόντος στην Αφρική- και την άγνοια των Αφρικανών για «τις δικές της αποικιακές και ιμπεριαλιστικές ενέργειες στην Ευρώπη και την Ασία». Παράλληλα, ενώ οι τελευταίοι δεν έδειχναν ευγνωμοσύνη για τα αναπτυξιακά σχέδια της Δύσης, θεωρώντας ότι αυτή κάνει απλώς το καθήκον της, οι προσπάθειες των Σοβιετικών ήταν καλοδεχούμενες και αντιμετωπίζονταν με ευγνωμοσύνη, όπως παρατηρούσαν οι αναλυτές στο NATO. Μετά τον θάνατο το Στάλιν, οι Σοβιετικοί είχαν

---

¹⁰⁴ Committee on Africa, Terms of Reference of the Committee, Note by the Secretary. 23 Ιανουαρίου 1959, Αρχείο NATO, AC/146-D(59)1.

αποδουθεί σε μία νέα συνολική προσπάθεια διείσδυσης στην Αφρική. Αυτή χρησιμοποιούσε μία πληθώρα οικονομικών και πολιτικών μέσων, όπως ήταν η εκπαίδευση και ιδεολογική καθοδήγηση των Αφρικανών, οι επίσημες επισκέψεις Σοβιετικών στην ήπειρο, τα συνέδρια στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, η προπαγάνδα μέσω ραδιοφωνικών εκπομπών, η αύξηση της διπλωματικής εκπροσώπησης της ΕΣΣΔ στην Αφρική, η οικονομική βοήθεια, η μαζική αγορά των πλεονασμάτων των εξαγωγικών προϊόντων και η αύξηση των μεταξύ τους εμπορικών συναλλαγών. Την ίδια στιγμή, οι Σοβιετικοί προσπαθούσαν να διεισδύσουν στα συνδικάτα και τα πολιτικά κινήματα της Αφρικής, συμπεριλαμβανομένου του κινήματος των Αδεσμεύτων, νεανικών ενώσεων και θρησκευτικών ομάδων. Παρά τις σοβιετικές προσπάθειες, όμως, η Δύση διέθετε ορισμένα πλεονεκτήματα έναντι των αντιπάλων της, σύμφωνα με την ανάλυση της συμμαχίας. Το σημαντικότερο από αυτά ήταν η γνώση και η εμπειρία των συνθηκών που επικρατούσαν στην Αφρική, καθώς επίσης και το εύρος των τεχνικών, εμπορικών και διοικητικών διασυνδέσεων που διέθεταν οι Δυτικοί στην ήπειρο. Ωστόσο η επιρροή της Δύσης σταδιακά έφθινε. Η τελευταία έπρεπε να βρει έναν νέο τρόπο να προσεγγίσει τους Αφρικανούς. Ενώ η πειθώ, το παράδειγμα και το κοινό συμφέρον θα έπρεπε να είναι «τα απαραίτητα συστατικά κάθε φιλικής σχέσης», την ίδια στιγμή η Δύση θα έπρεπε να αποφεύγει να αντιμετωπίζει την Αφρική «σα να είναι θέατρο των επιχειρήσεων στον αγώνα Ανατολικής-Δύσης». Αντίθετα, τα αφρικανικά προβλήματα θα έπρεπε να εξετάζονται από την ίδια την αφρικανική οπτική, καθώς αυτός θα ήταν ο καλύτερος τρόπος για να αντιμετωπιστούν οι σοβιετικές πολιτικές στην ήπειρο. Για τον ίδιο λόγο, τόνιζε η έκθεση, ήταν αναγκαία η αποφυγή ανάληψης συντονισμένης δράσης από πλευράς της Δύσης στην Αφρική υπό την αιγίδα ή στο όνομα του NATO καθώς αυτή θα θεωρείτο όργανο του ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού, αν και ο συντονισμός μεταξύ των συμμάχων ήταν απαραίτητος για την αντιμετώπιση της σοβιετικής απειλής¹⁰⁵.

Σε νέα συνεδρίαση της Επιτροπής για την Αφρική στα τέλη Νοεμβρίου του 1960, που πραγματοποιήθηκε ενώ η κρίση στο Κονγκό κορυφωνόταν, οι παρατηρήσεις της πρώτης αναφοράς επιβεβαιώνονταν πλήρως από τις εξελίξεις στην Αφρική, στα μάτια των αναλυτών του NATO. Όλο και περισσότερα κράτη αποκτούσαν την ανεξαρτησία τους στην ήπειρο «ακόμα πιο γρήγορα απ' όσο είχε προβλεφθεί», ενώ

---

¹⁰⁵ Communist Penetration in Africa, Report by the Committee on Africa, 20 Μαρτίου 1959, Αρχείο NATO, C-M(59) 32.

αρκετά ακόμα επρόκειτο να ανεξαρτητοποιηθούν σύντομα. Αν και η πρόβλεψη για την εξέλιξη της κατάστασης στα παραπάνω κράτη ήταν δύσκολη, ωστόσο «τα ως τώρα αποτελέσματα δεν είναι ενθαρρυντικά», παρατηρούσαν οι αναλυτές της Επιτροπής. Οι διπλωματικές αποστολές της ΕΣΣΔ στα αφρικανικά κράτη ήταν ευπρόσδεκτες, η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων προχωρούσε ταχύτατα, ένας ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός Αφρικανών σπουδαστών εκπαιδευόταν στον Ανατολικό Συνασπισμό, οι αφρικανικές σπουδές στα πανεπιστήμια της Σοβιετικής Ένωσης γνώριζαν άνθηση και η παρουσία των Σοβιετικών στις αφρικανικές οργανώσεις και τα συνδικάτα γινόταν όλο και πιο έντονη. Την ίδια στιγμή, ανάλογη δραστηριότητα παρατηρείτο και από την πλευρά των Κινέζων, που εμπλέκονταν όλο και περισσότερο σε προπαγανδιστική δραστηριότητα στην ήπειρο. Σε αντίθεση με την ανάγκη για αποφυγή μίας ενιαίας πολιτικής της Δύσης στην Αφρική, η έκθεση του Νοεμβρίου του 1960 παρατηρούσε ότι απαραίτητη προϋπόθεση για τις πρωτοβουλίες της Σοβιετικής Ένωσης και της Κίνας στην Αφρική ήταν ο συντονισμός της δράσης των συμμάχων «στον μέγιστο βαθμό». Οι μεμονωμένες χώρες της Δύσης είχαν «πολλά να κερδίσουν και λίγα να χάσουν» από μία τέτοια προσπάθεια, που θα μπορούσε να ενισχυθεί μέσω της διαβούλευσης μεταξύ των αντιπροσώπων των συμμάχων τόσο σε διμερές όσο και σε πολυμερές επίπεδο υπό την αιγίδα του ΝΑΤΟ ή άλλων δυτικών οργανισμών. Αν και «μία ετικέτα του ΝΑΤΟ στην οικονομική, τεχνική ή πολιτιστική βοήθεια» θα μπορούσε να βλάψει τις προσπάθειες, «η επίδειξη δυτικής ενότητας και ισχύος» έναντι της Σοβιετικής Ένωσης θα μπορούσε να αντιστρέψει την εντύπωση ότι η Δύση είχε τελειώσει και το μέλλον ανήκε στην πρώτη. Τα βασικά μέσα που θα έπρεπε να μεταχειριστεί η Δύση ήταν, σύμφωνα με την έκθεση, η οικονομική και τεχνική βοήθεια προς τα κράτη της Αφρικής, οι επενδύσεις, η τόνωση των εμπορικών δεσμών, τα προγράμματα εκπαίδευσης, οι δημόσιες σχέσεις και η προπαγάνδα μέσω ταινιών, εκδόσεων, νεανικών συναντήσεων και πολιτιστικών δραστηριοτήτων.¹⁰⁶

Την ίδια στιγμή το ζήτημα των αποικιών αποτελούσε αντικείμενο ευρέων συζητήσεων και στο Συμβούλιο της Ευρώπης, όπου μίας σειρά από επιτροπές, υπο-επιτροπές και ομάδες μελέτης αναλώνονταν σε ατελείωτες συζητήσεις αδυνατώντας να καταλήξουν σε συμπεράσματα. Επιπλέον, σε μεγάλο βαθμό αποτύγχαναν να αντιληφθούν το νέο κλίμα που διαμορφωνόταν στο διεθνές σύστημα σχετικά με τον

---

¹⁰⁶ «Communist Penetration in Africa, Report by the Committee on Africa», 28 Νοεμβρίου 1960, Αρχείο ΝΑΤΟ, C-M (60) 106.

Τρίτο Κόσμο και τον αναβαθμισμένο περιφερειακό ρόλο της Σοβιετικής Ένωσης. Χαρακτηριστική είναι μία αναφορά που υπέβαλε η Ομάδα Μελέτης για την Ανάπτυξη της Αφρικής προς την Συμβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης τον Σεπτέμβριο του 1957, περίοδος κατά την οποία η οργάνωση της προσπάθειας των Σοβιετικών βρισκόταν σε πλήρη εξέλιξη χρησιμοποιώντας ακαδημαϊκούς, οικονομική και τεχνική βοήθεια. Στην εισαγωγή της αναφοράς, η ομάδα παρατηρούσε ότι «οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης, πάντως, διαθέτουν μεταξύ τους τους πόρους που απαιτούνται για να συνεισφέρουν σημαντικά στην εκπλήρωση των Αφρικανικών απαιτήσεων. Επιπλέον, έχουν ιδιαίτερους λόγους να ενδιαφέρονται για την ανάπτυξη αυτής της γειτονικής ηπείρου με την οποία διατηρούν σχέσεις επί αιώνες και των οποίων η οικονομία είναι σε μεγάλο βαθμό συμπληρωματική προς τις δικές τους. Και συμπλήρωνε με κάποια απάθεια και έναν βαθμό αδιαφορίας ότι «είναι για το αμοιβαίο συμφέρον των αφρικανικών κρατών, ανεξάρτητων ή μη, να αναλάβουν την επέκταση των σχέσεών τους με τη Δυτική Ευρώπη».¹⁰⁷ Αλλά και για τα ζητήματα οικονομικής ανάπτυξης στην Αφρική οι Ευρωπαίοι επιβράβευαν και πάλι τους εαυτούς τους, αφήνοντας έξω από την ανάλυσή τους τα ζητήματα αποικιακής βίας και οικονομικής εκμετάλλευσης, πολύ περισσότερο της έλλειψης προετοιμασίας για ανεξαρτησία, που θα αποτελούσαν τη βάση της αντιαποικιοκρατικής κριτικής του αφρικανικού εθνικισμού που θα σάρωνε τον νότο πολύ σύντομα. Λίγους μήνες μετά την παραπάνω αναφορά, «Είναι η Ευρώπη αυτή που έχει αναπτύξει την Αφρική, που έχει διδάξει στην Αφρική τις τεχνικές του βίου, και τις πιο σύγχρονες μορφές πολιτισμού. Απομένει στην Ευρώπη να συνεχίσει το έργο της, πάντα δεδομένης της ασυγκράτητης αποδοχής των νέων συνθηκών που απορρέουν από τους τελευταίους πολιτικούς μετασχηματισμούς. Η δημοκρατική Ευρώπη απαιτεί σεβασμό και πρέπει να δώσει βάση στις ελευθερίες που έχουν αποκτηθεί, οι ενέργειές της πρέπει να τιθασευθούν σε μία πολιτική πολιτικής και φιλελεύθερης σύνδεσης με τις χώρες της Αφρικής»¹⁰⁸.

---

¹⁰⁷ Study Group for the Development of Africa, Report to the Consultative Assembly, Council of Europe, 12 Σεπτεμβρίου 1957, Αρχείο Συμβουλίου της Ευρώπης, SG/AF (57) 7, Πρόσβαση, 20 Αυγούστου 2016, <https://www.coe.int/en/web/documents-records-archives-information/search1>

¹⁰⁸ Aid to Less Developed Areas, Report, Committee on Political Affairs and Democracy, Council of Europe, 11 Απριλίου 1958, DOC 800, Διαδικτυακό Αρχείο του Συμβουλίου της Ευρώπης, πρόσβαση, 20 Αυγούστου 2016, <https://www.coe.int/en/web/documents-records-archives-information/search1>

Η Ελλάδα και το ζήτημα της αποαποικιοποίησης στους διεθνείς οργανισμούς

Η Ελλάδα είχε εξ αρχής έντονη παρουσία στις διαδικασίες δημιουργίας του ΟΗΕ. Ως μικρό κράτος που δε μπορούσε να βασίζεται κυρίως, ή έστω αποκλειστικά, στη δική της στρατιωτική ισχύ για τους σημαντικούς κινδύνους που αντιμετώπιζε στα βόρεια σύνορά της, η Ελλάδα έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον, αλλά παράλληλα και ανησυχία, για τις διαβεβαιώσεις προστασίας της ασφάλειας που θα παρείχε ο νέος οργανισμός. Όπως είχαν κάνει και στο παρελθόν με την Κοινωνία των Εθνών, οι Έλληνες αξιωματούχοι ενδιαφέρθηκαν αποκλειστικά για τις όψεις εκείνες των νέων διεθνών θεσμών που αφορούσαν να ζητήματα που την απειλούσαν άμεσα¹⁰⁹.

Απορροφημένη από τα δικά της προβλήματα και τις εθνικές της προτεραιότητες στην εξωτερική πολιτική, η Ελλάδα ελάχιστη προσοχή αφιέρωσε στο ζήτημα του σοβιετικού κινδύνου στην περιφέρεια. Με την ευκαιρία της ολοκλήρωσης του έργου της Επιτροπής των Τριών ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Αβέρωφ σχολίαζε ότι δε θα έπρεπε να υπερεκτιμάται η οικονομική ισχύς των Σοβιετικών. Παρ' όλα αυτά συμφωνούσε ότι η σοβιετική πολιτική είχε σημειώσει ορισμένες επιτυχίες στον νότο, ιδιαίτερα στα αραβικά κράτη όπου η ΕΣΣΔ είχε στείλει «εθελοντές» ως ενίσχυση, συσφίγγοντας έτσι τις σχέσεις μεταξύ των κρατών¹¹⁰.

Ωστόσο, πολύ σύντομα η Αθήνα και οι ιθύνοντες του υπουργείου Εξωτερικών θα αντιλαμβάνονταν ότι τα ζητήματα του Τρίτου Κόσμου θα λάμβαναν διεθνείς διαστάσεις όταν η διαδικασία της αποαποικιοποίησης κορυφωνόταν. Η ανάπτυξη μίας στρατηγικής και από μικρά κράτη όπως η Ελλάδα θα ήταν πλέον απαραίτητη, προκειμένου αφ' ενός να συμβάλλουν με τις δυνάμεις και τα πλεονεκτήματα που ενδεχομένως διέθεταν στις προσπάθειες των συνασπισμών στους οποίους ανήκαν για πολιτική παρέμβαση στον Τρίτο Κόσμο και αφ' ετέρου να εκμεταλλευτούν αποτελεσματικά τις νέες οικονομικές και πολιτικές ευκαιρίες που ανοίγονταν στον νότο. Απαλλαγμένη από αποικιακό παρελθόν και διαθέτοντας σημαντικές παροικίες σε

---

¹⁰⁹ Μανόλης Κούμας, *Μικρά Κράτη, Συλλογική Ασφάλεια, Κοινωνία των Εθνών, Η Ελλάδα και το Ζήτημα του Αφοπλισμού 1919-1934*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012. Για τον ΟΗΕ βλ. επίσης: Μανόλης Κούμας, «Το Πρόβλημα της Ελληνικής Ασφάλειας και η Ίδρυση του Ο.Η.Ε», στο Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου και Γιάννης Σακκάς (επιμ.), *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος, 1945-62, Νέες Ερευνητικές Προσεγγίσεις*, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015.

¹¹⁰ North Atlantic Council, Summary Record, 11 Δεκεμβρίου 1956, Αρχείο NATO. C-R(56)70.

ολόκληρη την Αφρική που σε πολλές περιπτώσεις διαδραμάτιζαν έναν σημαντικό ρόλο στην τοπική οικονομία, η Αθήνα θα προσπαθούσε να αναγάγει την παροχή τεχνικής, επιστημονικής και οικονομικής βοήθειας σε βασικό όργανο της εξωτερικής πολιτικής στην υποσαχάρια Αφρική κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1960.

Η κρίση του Κονγκό 1960-1964: μια πικρή «ανεξαρτησία»

Η ανεξαρτησία του Κονγκό, της μεγαλύτερης, πλουσιότερης και, ίσως, της πιο υπανάπτυκτης ευρωπαϊκής αποικίας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αποτέλεσε αφορμή να προκληθεί μία μείζων διεθνής κρίση με σημαντικές επιπτώσεις στον ΟΗΕ και τις σχέσεις μεταξύ των δυτικών Συμμάχων. Παράλληλα έφερε σε σύγκρουση τις δύο υπερδυνάμεις, τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Σοβιετική Ένωση και τράβηξε την προσοχή όχι μόνο των μικρότερων δυνάμεων του Ανατολικού συνασπισμού, αλλά και της Κίνας και της Κούβας, που από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 είχαν αρχίσει να βλέπουν ευκαιρίες στον Τρίτο Κόσμο για εξαγωγή του δικού τους κοινωνικού και οικονομικού μοντέλου.

Το Κονγκό υπήρξε το πιο σκοτεινό σύμβολο της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας. Μία σειρά από σημαίνοντες συγγραφείς και διανοούμενους, ακτιβιστές και ιεραποστόλους είχαν εξαπολύσει οξεία κριτική εναντίον του Βέλγων για τις εξαιρετικά βίαιες πρακτικές που ακολουθούσαν. Το Ελεύθερο Κράτος του Κονγκό, όπως αρχικά ονομαζόταν, είχε αποτελέσει προσωπική κτήση του βασιλιά Λεοπόλδου ΙΙ του Βελγίου από το 1885. Τον Αύγουστο του 1908 περιήλθε τελικά στην κυριαρχία του βελγικού κράτους, το οποίο ενδιαφέρθηκε σχεδόν αποκλειστικά για την εκμετάλλευση των φυσικών του πόρων και των ιθαγενών πληθυσμών, παραβλέποντας εντελώς την κοινωνική και πολιτική του ανάπτυξη.

Η σκληρότητα των Βέλγων αποικιοκρατών αποτυπώθηκε σε ένα από τα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, την *Καρδιά του Σκότους* (*Heart of Darkness*) του Πολωνοβρετανού συγγραφέα Joseph Conrad που εκδόθηκε το 1899¹¹¹. Αποτέλεσε επίσης αντικείμενο εξέτασης και σκληρής κριτικής σε ένα από τα ιστορικά έργα ενός άλλου κορυφαίου συγγραφέα, του Σκωτσέζου Arthur Conan Doyle, ο οποίος

---

¹¹¹ Τζόζεφ Κόνραντ, *Η Καρδιά του Σκότους*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1999, σ. 31. Έκδοση 11η (2015), μετάφραση Αλεξάνδρα Παπαθανασοπούλου.

το 1909 δημοσίευσε το *Το Έγκλημα του Κονγκό* (The Crime of the Congo). Στην εισαγωγή του βιβλίου, ο συγγραφέας έγραφε «πεπεισμένος ότι ο λόγος για τον οποίο η κοινή γνώμη δεν έχει υπάρξει πιο ευαίσθητη ως προς το ζήτημα του Ελεύθερου Κράτους του Κονγκό είναι επειδή αυτή η τρομερή ιστορία δεν έχει γνωστοποιηθεί διεξοδικά στους ανθρώπους»¹¹². Λίγο νωρίτερα, το 1905 ο Mark Twain είχε δημοσιεύσει το *Μονόλογος του Βασιλιά Λεοπόλδου: Υπεράσπιση της Διακυβέρνησής του στο Κονγκό* (King Leopold's Soliloquy: A Defense of His Congo Rule). Οι τρεις αυτοί συγγραφείς αποτελούσαν μέλη της Ένωσης για τη Μεταρρύθμιση του Κονγκό (Congo Reform Association), μίας βρετανικής οργάνωσης που είχε ιδρυθεί το 1904 από τον E. D. Morel, έναν δημοσιογράφο και ακτιβιστή που είχε και αυτός ασχοληθεί με το ζήτημα αυτό, δημοσιεύοντας το ίδιο έτος μία εκτενή μελέτη, την *Εξουσία του Βασιλιά Λεοπόλδου στην Αφρική* (King Leopold's Rule in Africa) που αποτελούσε σφοδρή κριτική για τη βελγική πολιτική στο Κονγκό. Για τον Morel, το σύστημα του Κονγκό ήταν «τόσο ανήθικο στη σύλληψη, όσο βάρβαρο είναι στην εκτέλεση, και καταστροφικό για το Ευρωπαϊκό γόητρο στις απώτερες συνέπειές του»¹¹³.

Στις 30 Ιουνίου του 1960, το Κονγκό γινόταν ανεξάρτητο κράτος μέσα από μία διαδικασία που είχε πλημμελώς σχεδιαστεί από το βελγικό κράτος. Το αίτημα για άμεση ανεξαρτησία της χώρας είχε αρχίσει να προβάλλεται παράλληλα με την ανάπτυξη του κονγκολικού εθνικισμού που κορυφωνόταν από τα μέσα της δεκαετίας του 1950, οπότε και έσπαγε τα όρια της πολιτικής ελίτ και αποκτούσε απήχηση σε όλο και ευρύτερα ακροατήρια, συμπαρασύροντας τελικά το σύνολο του πληθυσμού. Ωστόσο, ο κονγκολικός εθνικισμός έκανε την εμφάνισή του αρκετά καθυστερημένα σε σύγκριση με την πλειονότητα των υπόλοιπων αφρικανικών αποικιών. Σε αυτό είχε συμβάλει το γεγονός ότι μέχρι τον δεύτερο Παγκόσμιο απουσίαζε κάποια ελίτ που να είχε λάβει έστω δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με την εξαίρεση μόνο κάποιων κληρικών, το γεγονός ότι η ύπαρξη πολιτικών κομμάτων ήταν απαγορευμένη και η έννοια της πολιτικής εκπροσώπησης που είχε αρχίσει να αποκτά κάποια νομιμοποίηση στις βρετανικές και τις γαλλικές αποικίες ήταν ανύπαρκτη στο Κονγκό και, τέλος, το ότι ο πληθυσμός της χώρας ζούσε σε συνθήκες εξαιρετικής απομόνωσης, που του στερούσε τη δυνατότητα να κοινωνικοποιηθεί και να έρθει σε επαφή με τα εθνικιστικά ρεύματα

---

¹¹² Arthur Conan Doyle, *The Crime of the Congo*, εκδ. Hutchinson & Co., Λονδίνο 1909 (4^η έκδοση), σ.3.

¹¹³ Edmund Dene Morel, *King Leopold's Rule in Africa*, εκδ. W Heinemann, Λονδίνο 1904, σ. xii.

που επικρατούσαν στην ήπειρο¹¹⁴. Το αρχικό αίτημα για άμεση ανεξαρτησία ήρθε από το πρώτο πολιτικό κόμμα της χώρας, το ΑΒΑΚΟ, υπό την ηγεσία του Joseph Kasavubu το 1954. Ωστόσο, δύο γεγονότα συνέβαλαν στην ταχεία κοινωνικοποίηση των κονγκολικών εθνικιστικών δυνάμεων και τις έφεραν σε άμεση επαφή με τις ιδεολογικές τάσεις της εποχής. Κατά έναν ειρωνικό τρόπο, το ένα ήταν το ταξίδι περίπου επτακοσίων Κονγκολέζων στη Διεθνή Έκθεση των Βρυξελλών, όπου ήρθαν σε επαφή Κονγκολέζοι από διαφορετικά τμήματα της βελγικής αντιαποικιακής αριστεράς, συνειδητοποιώντας το πρόβλημα και διαμορφώνοντας κοινή συνείδηση και δεύτερον τη συμμετοχή του Patrice Lumumba, ως επικεφαλής της αντιπροσωπείας του Κονγκό στο Παναφρικανικό Συνέδριο της Άκκρα τον Δεκέμβριο του 1958¹¹⁵.

Το 1956 ο Βέλγος καθηγητής A. A. J. Van Bilsen δημοσίευσε ένα μανιφέστο, με τίτλο Τριακονταετές Πλάνο για την Πολιτική Χειραφέτηση της Βελγικής Αφρικής (Thirty-Year Plan for the Political Emancipation of Belgian Africa) που πρότεινε την παραχώρηση ανεξαρτησίας στο Κονγκό σε βάθος τριακονταετίας¹¹⁶. Παρ' όλα αυτά, ο δυναμικός εθνικισμός που κέρδιζε έδαφος στη χώρα ήταν αδύνατον να συγκρατηθεί για τα επόμενα τριάντα χρόνια. Το ΑΒΑΚΟ, που είχε αναχθεί σε βασικό μοχλό του αντιαποικιακού αγώνα, απαιτούσε άμεση ανεξαρτησία. Τα γεγονότα που ακολούθησαν εγκαινίασαν μία σειρά από βίαιες εξελίξεις που θα μάστιζαν τη χώρα για τις επόμενες δεκαετίες, ανάγοντας εκ νέου το Κονγκό σε ένα σκοτεινό σύμβολο.

Η βελγική πολιτική που στόχευε στο να προετοιμάσει το Κονγκό για την ανεξαρτησία απέτυχε παταγωδώς και εισήγαγε τη χώρα σε μία κρίση δεκαετιών, αφήνοντας τους θεσμούς και την οικονομία της κατεστραμμένη, ενώ οι προοπτικές ανάκαμψης εξαιρετικά απίθανες. Το 1962 ο Van Bilsen δημοσίευσε ένα άρθρο στο περιοδικό *International Affairs* με τίτλο «Ορισμένες Όψεις του Προβλήματος του Κονγκό» (Some Aspects of the Congo Problem) το οποίο μπορεί να διαβαστεί και ως απολογία των Βέλγων για την αποτυχία του εγχειρήματος της ανεξαρτησίας¹¹⁷. Στην κριτική ότι το Κονγκό έγινε ανεξάρτητο πρόωρα, αντέτασσε το επιχείρημα ότι ήταν η προετοιμασία που ξεκίνησε να σχεδιάζεται πολύ αργά. Το γεγονός ότι το Βέλγιο

---

¹¹⁴ Crawford Young, *Politics in the Congo, Decolonization and Independence*, εκδ. Princeton University Press, Νιου Τζέρσι 1965, σσ.279-281.

¹¹⁵ A. A. J. Van Bilsen, «Some Aspects of the Congo Problem», ό.π.

¹¹⁶ Jef Van Bilsen, Pour un plan de trente ans de l'émancipation politique de l'Afrique belge. In : *Revue nouvelle*, Février 1956.

¹¹⁷ A. A. J. Van Bilsen, «Some Aspects of the Congo Problem, *International Affairs*» (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol.38, No. 1 (January 1962), pp. 41-51.

βρέθηκε αιφνιδιασμένο από το ξέσπασμα του εθνικισμού και το πιεστικό αίτημα για άμεση ανεξαρτησία το απέδιδε σε τρεις λόγους. Πρώτον, υποστηρίζει ο ίδιος, υπήρχε η αίσθηση ότι το υψηλό επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης των ιθαγενών, που μοιράζονταν τις ίδιες συνθήκες διαβίωσης με τους Βέλγους της χώρας, θα προστάτευε την αποικία από τους τριγμούς που παρατηρούνταν σε άλλα τμήματα του αποικιακού συστήματος και ορισμένες μεταρρυθμίσεις θα επέτρεπαν την αδιάκοπη βελγική παρουσία. Δεύτερον, το Βέλγιο, ως μικρή χώρα χωρίς ιδιαίτερες «διεθνείς υποχρεώσεις» είχε αντιληφθεί σε μικρότερο βαθμό από τις «Μεγάλες Δυνάμεις» τις βαθιές αλλαγές που συνέβαιναν στον παγκόσμιο συσχετισμό ισχύος. Απόδειξη τούτου ήταν ότι λίγο μετά το Συνέδριο του Μπαντούγκ, ο Βέλγος βασιλιάς Baudouin θα διακήρυσσε στην Λέοπολδβίλλ ότι το Βέλγιο και το Κονγκό θα παρέμενε ένα ενιαίο έθνος. Τρίτον, λόγω της απουσίας πνευματικών ελίτ δημιουργούσε στο Βέλγιο την εντύπωση ότι τα κινήματα ανεξαρτησίας στο Κονγκό δε θα μπορούσαν ποτέ να αποβούν επιτυχημένα.

Παρ' όλη την έλλειψη προετοιμασίας, οι προετοιμασίες για την ανεξαρτησία προχωρούσαν κανονικά. Οι πρώτες δημοκρατικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στις 22 Μαΐου του 1960 ανέδειξαν πρωθυπουργό τον Patrice Lumumba του κόμματος MNC και πρόεδρο τον Τζόζεφ Kasavubu του ABAKO. Παρά το γεγονός ότι η χώρα είχε εκλέξει την πρώτη της κυβέρνηση, οι δεσμοί με το Βέλγιο παρέμεναν αναγκαστικά ισχυροί. Επιπλέον, το Κονγκό είχε υποχρεωθεί να υπογράψει ένα σύμφωνο φιλίας, βοήθειας και τεχνικής συνεργασίας με το Βέλγιο και να παραχωρήσει σε αυτό δύο στρατιωτικές βάσεις στο έδαφός του στην Καμίνα και την Κιτόνα, διαφυλάσσοντας έτσι σε ένα βαθμό την κυριαρχία της πρώην μητρόπολης.

Λίγο μετά την ανεξαρτησία της χώρας, στις 5 Ιουλίου ο στρατός (Force Publique), που επρόκειτο να αποτελέσει τον κορμό του νέου κράτους στασίασε, καθώς οι ελπίδες των μελών του για βελτίωση των αποδοχών του, εξέλιξη των αξιωματικών και απομάκρυνση των λευκών από το στράτευμα, διαψεύστηκαν σύντομα. Η ανταρσία αποτέλεσε το πρώτο πλήγμα στους νεοϊδρυθέντες κρατικούς θεσμούς, καθώς στερούσαν από την κυβέρνηση τον έλεγχο της χώρας, υπονομεύοντας έτσι την κεντρική διοίκηση. Τα γεγονότα που ακολούθησαν λειτούργησαν σα ντόμινο. Στις 12 Ιουλίου, ο Moise Tshombe προχώρησε, με τη στήριξη δυτικών μεταλλευτικών εταιριών (Union Miniere du Haut Katanga), στην κήρυξη της ανεξαρτησίας της πλούσιας σε φυσικούς πόρους επαρχίας της Κατάνγκα, με πρωτεύουσα την

Ελισάβετβιλ, που είχε αποτελέσει τη βάση της ισχύος του. Παράλληλα, ο ίδιος έκανε έκκληση στους Βέλγους για βοήθεια, οι οποίοι τελικά επενέβησαν παράνομα με πρόσχημα την προστασία των ομογενών τους, αποστέλλοντας αλεξιπτωτιστές και καταλαμβάνοντας την πρωτεύουσα Λέοπολντβιλ, ενώ ο ίδιος έλαβε βοήθεια και από τους λευκούς αποίκους της βρετανικής ανατολικής Αφρικής. Τα παραπάνω ερμηνεύτηκαν από τους υπόλοιπους Αφρικανούς ηγέτες και την αριστερά στις χώρες της Δύσης ως εκδήλωση νεο-αποικιοκρατίας και προκάλεσαν σφοδρές αντιδράσεις, εγκαινιάζοντας έναν κύκλο διεθνών περιπλοκών που θα απειλούσαν την περιφερειακή ειρήνη και έθεταν ουσιαστικά για πρώτη φορά τον ειρηνευτικό μηχανισμό του ΟΗΕ σε δοκιμασία¹¹⁸.

Το ζήτημα απέκτησε και επίσημα διεθνείς διαστάσεις όταν στις αρχές Ιουλίου, ο πρόεδρος Kasanubu και ο πρωθυπουργός Lumumba, στράφηκαν στον ΟΗΕ, κάνοντας έκκληση αρχικά για τεχνική βοήθεια, οργάνωση και εξοπλισμό των δυνάμεων ασφαλείας, και στη συνέχεια για βοήθεια στην αντιμετώπιση της βελγικής επιθετικότητας. Η προσφυγή του Lumumba στα Ηνωμένα Έθνη αποτέλεσε την αρχή της δημιουργίας της μεγαλύτερης, ίσως, επιχείρησης του ΟΗΕ, ενός εγχειρήματος με πολύπλευρους στόχους, που ενέπλεξε σχεδόν είκοσι χιλιάδες ανθρώπους σε διάφορους ρόλους από ολόκληρο τον κόσμο. Τα γεγονότα στο Κονγκό έθεσαν τον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ Dag Hammarskjöld ενώπιον της πρώτης μεγάλης και τόσο περίπλοκης κρίσης που καλούνταν να διαχειριστεί ο οργανισμός, που όχι μόνο ενέπλεκε τις δύο υπερδυνάμεις και τα μικρότερα μέλη των συνασπισμών, αλλά θα μπορούσε να αποτελέσει προηγούμενο στη διαχείριση ανάλογων κρίσεων εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας, σε μία περίοδο όπου η μία μετά την άλλη, οι χώρες της Αφρικής γίνονταν ανεξάρτητες¹¹⁹.

Πέρα από το μέγεθος του εγχειρήματος, ο χειρισμός της κρίσης εκ μέρους του ΟΗΕ παρουσίαζε πολλαπλές προκλήσεις για τον ίδιο. Οι χειρισμοί του γενικού γραμματέα έπρεπε να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί, καθώς αυτός καλείτο να ισορροπήσει μεταξύ διαφόρων παραγόντων σε μία περίοδο οξείας αντιπαράθεσης

---

¹¹⁸ Για την « νεοαποικιοκρατική » πτυχή του ζητήματος βλ. John Kent (2017) *The Neo-colonialism of Decolonisation: Katangan Secession and the Bringing of the Cold War to the Congo*, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 45:1, 93-130.

¹¹⁹ Βλ. σχετικά David N. Gibbs, "Dag Hammarskjöld, the United Nations, and the Congo Crisis of 1960-1: a reinterpretation." *The Journal of Modern African Studies* 31.1 (1993): 163-17 και Henning Melber, "Mission Impossible: Hammarskjöld and the UN Mandate for the Congo (1960-1961)." *African Security* 10.3-4 (2017): 254-271.

μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης, των δυνάμεων που είχαν στην πραγματικότητα τη δύναμη είτε να αφήσουν τον ΟΗΕ να λειτουργήσει, είτε να δράσουν η καθεμία μονομερώς στο πεδίο αναζητώντας την εκπλήρωση των συμφερόντων της. Παράλληλα, η βρετανική πολιτική που αντιλαμβανόταν την αποαποικιοποίηση με στενούς όρους διασφάλισης των στρατηγικών της συμφερόντων ασκούσε σημαντική επιρροή στους Αμερικανούς, που προωθούσαν λύσεις αποκλειστικά εντός των Ηνωμένων Εθνών και υπήρξε διαβρωτική στο έργο του Οργανισμού¹²⁰. Φυσική απόρροια των παραπάνω υπήρξε ο δισταγμός του ΟΗΕ να αποστείλει άμεσα στρατεύματα προκειμένου να τερματίσει την ανταρσία της Κατάνγκα, υπάγοντάς την υπό τον έλεγχο της κεντρικής διοίκησης και αποκαθιστώντας την εδαφική ακεραιότητα του κράτους. Η μη ικανοποίηση των αιτημάτων του Lumumba από τον ΟΗΕ τον έκανε περισσότερο άκαμπτο, ενώ η εκδίωξη του δυτικού στοιχείου από τη χώρα και η κακοποίηση των Ευρωπαίων πολιτών του Κονγκό οδήγησε στην ταύτισή του Lumumba από την πλευρά της Δύσης με τη Σοβιετική Ένωση. Σε περιφερειακό επίπεδο, η προσλαμβανόμενη από τα αφρικανικά κράτη έλλειψη βούλησης εκ μέρους του ΟΗΕ θα οδηγούσε με τη σειρά της στην υπονόμευση της αξιοπιστίας του Οργανισμού και θα προκαλούσε τη μήνη των Αφρικανών εναντίον της Δύσης. Με τις προσδοκίες τους να διαψεύδονται ολοένα και εντονότερα, οι Αφρικανοί έβλεπαν πλέον τον ΟΗΕ ως υποχείριο των ευρωπαϊκών αποικιακών δυνάμεων και όχι ως παγκόσμιο οργανισμό που είχε ως αποστολή, με βάση το διεθνές δίκαιο, την διασφάλιση της ειρηνικής επίλυσης των διεθνών συγκρούσεων και την προώθηση της ειρήνης. Την οπτική αυτή των Αφρικανών επιχειρούσε συστηματικά να ενισχύσει η Σοβιετική Ένωση, η οποία από κοινού με τους δορυφόρους της, αλλά και συγγενείς δυνάμεις, όπως η Κούβα και η Αλβανία, υπονόμειαν την αξιοπιστία και το έργο του ΟΗΕ του γενικού γραμματέα προσωπικά, εποφθαλμιώντας τον ρόλο του ως διαιτητή προκειμένου να κεφαλαιοποιήσουν κέρδη για τις ίδιες. Οι προσωπικές επιθέσεις του Νικήτα Χρουστσόφ στον Hammarskjöld θα συνέβαλαν στην απονομιμοποίηση του στα μάτια της πλειοψηφίας των κρατών του Κινήματος των Αδεσμεύτων που αποτελούσε τότε ανερχόμενη δύναμη στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Η κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με την άρνηση του Βελγίου να αποχωρήσει οριστικά από το Κονγκό με διάφορα προσχήματα και την συνεχιζόμενη ενίσχυση που παρείχε στο καθεστώς της Κατάνγκα, που οδηγούσε σε όξυνση της

120

κομμουνιστικής κριτικής προς τη Δύση συνολικά, που με τη σειρά του οδηγούσε στη συσπείρωση των Δυτικών δυνάμεων έναντι αυτού προσελάμβαναν ως σοβιετικό κίνδυνο και την ολοένα και οξύτερη αντιπαράθεσή τους των δύο δυνάμεων που θα οδηγούσε στην εγκαινίαση ενός αλυσιτελούς κύκλου βίας και διάχυτης καχυποψίας.

Η αποπομπή του Lumumba από τον πρόεδρο της χώρας στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1960 έδωσε νέα δυναμική στην κρίση και οδήγησε λίγο αργότερα στη δημιουργία ενός τρίτου πόλου ισχύος. Εκτός από την κεντρική κυβέρνηση της Λέοπολβιδι και την αποσχιστική κυβέρνηση του Tshombe στην Ελισάβετβιλ στην Κατάνγκα, τον Δεκέμβριο του 1960 ένας από τους βασικούς συνεργάτες και αναπληρωτής του Lumumba, ο Antoine Gizenga, σχημάτισε κυβέρνηση στην Στάνλευβιλ στην Ανατολική Επαρχία (Orientale Province), που σύντομα κέρδισε την υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης, της Ανατολικής Γερμανίας, της Γιουγκοσλαβίας, της Κούβας, του Ιράκ, της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας, της Γκάνας, τους Γουινέας, του Μαρόκο, και της προσωρινής κυβέρνησης της Αλγερίας¹²¹. Ο ίδιος συνελήφθη τελικά το 1962 και παρέμεινε στη φυλακή ως το 1965. Στο μεταξύ, η κατάσταση επιδεινώθηκε περαιτέρω. Στις αρχές Δεκεμβρίου του 1960 ο Lumumba συνελήφθη από τις δυνάμεις του Mobutu και τέθηκε υπό κράτηση, για να οδηγηθεί τελικά σε μαρτυρικό θάνατο λίγες εβδομάδες αργότερα¹²². Τον Ιανουάριο του 1961 ο Lumumba μεταφέρθηκε αεροπορικά μαζί με δύο συνεργάτες του στην Κατάνγκα, που αποτελούσε τη βάση των αντιπάλων του, ενώ όσο βρισκόταν στον αέρα βασανίστηκε. Μετά την άφιξή του, ο βασανισμός από δυνάμεις της Κατάνγκα και των Βέλγων συνεχίστηκε, για να καταλήξει τελικά στην εκτέλεση αυτού και των συνεργατών του από απόσπασμα Βέλγων και Κονγκολέζων. Ο θάνατός του έγινε γνωστός με καθυστέρηση, περίπου έναν μήνα αργότερα, παρά τις έντονες φήμες που κυκλοφορούσαν, συγκινώντας όμως βαθύτατα την παγκόσμια κοινή γνώμη. Το γεγονός αυτό θα τον ανήγαγε σε ένα σύμβολο του αντιαποικιακού αγώνα ή, μιλώντας με θρησκευτικούς όρους, σε έναν μάρτυρα του ιμπεριαλισμού, πλήττοντας ανεπανόρθωτα την εικόνα της Δύσης στην Αφρική. Ο σχηματισμός νέας κυβέρνησης υπό τον Cyrille Adoula τον Αύγουστο του 1961 καλλιέργησε προσωρινά αισιοδοξία για εξομάλυνση της κατάστασης μέσω της

---

¹²¹ Ludo De Witte, *The Assassination of Lumumba*, εκδ. Verso, Λονδίνο - Νέα Υόρκη 2002, σ.154.

¹²² Emmanouel Gerard, Bruce Kuklick, *Death in the Congo, Murdering Patrice Lumumba*, εκδ. Harvard University Press, Καίμπριτζ 2015.

συμμετοχής του Gizenga και του Tshombe. Ωστόσο οι προσδοκίες θα διαψεύδονταν σύντομα.

Τελικά, η απόσχιση της Κατάνγκα τερματίστηκε τον Ιανουάριο του 1963, ως αποτέλεσμα μίας πιο ενεργού πολιτικής που είχε εγκαινιάσει ο Αμερικανός Πρόεδρος John F. Kennedy με την άνοδό του στην εξουσία το 1961 και ο Tshombe διέφυγε στο εξωτερικό, για να επιστρέψει τον Ιούλιο του 1964 ως νέος πρωθυπουργός της χώρας. Λίγους μήνες νωρίτερα, τον Ιανουάριο, είχε ξεσπάσει ένα νέο ένοπλο κίνημα από οπαδούς του Lumumba υπό την ηγεσία του Pierre Mulele- που είχε μόλις επιστρέψει από εκπαίδευση στην Κίνα- στη δυτική επαρχία Kwilu. Παράλληλα, ένα ένοπλο κίνημα οπαδών του Lumumba υπό την ηγεσία του Christophe Gbenye and Nicholas Olenga -που θα έμενε γνωστό ως Simba Rebellion- ξεκίνησε να ελέγχει σταδιακά τμήματα της χώρας, για να καταλήξει στην κατάληψη της Στάνλευβιλ τον Σεπτέμβριο του 1964, προκαλώντας το έντονο ενδιαφέρον του ανατολικού συνασπισμού. Οι αντάρτες κατέλαβαν γρήγορα τα δύο τρίτα περίπου της χώρας και προβαίνοντας σε ακρότητες εναντίον του λευκού πληθυσμού, με αποκορύφωμα την 28η Οκτωβρίου 1964, όταν συνέλαβαν τους Βέλγους και τους Αμερικανούς στη Στάνλευβιλ, αφήνοντας όμως την ελληνική κοινότητα ανέγγιχτη. Η νέα αυτή κατάσταση προκάλεσε εκ νέου την παρέμβαση της Δύσης, που παρενέβη με νέα επιχείρηση των Βέλγων και των Αμερικανών στις 24 Νοεμβρίου- την Operation Dragon Rouge, με στόχο τη διάσωση των αιχμαλώτων. Η νέα αυτή επέμβαση θα επιδείνωνε ακόμα περισσότερο τις σχέσεις των αφρικανικών κρατών με τη Δύση και θα αναβάθμιζε τον ρόλο της Σοβιετικής Ένωσης. Μετά τις εκλογές του 1965 ο Tshombe σχημάτισε κυβέρνηση συνεργασίας, για να εκδιωχθεί τον Οκτώβριο του ίδιου έτους από τον πρόεδρο Kasavubu. Ένα μήνα αργότερα, ο ίδιος ο Kasavubu θα ανατρεπόταν με ένα στρατιωτικό πραξικόπημα που είχε σχεδιάσει ο στρατηγός Joseph-Désiré Mobutu, που θα εγκαινίαζε μία νέα σελίδα στην ιστορία του Κονγκό.

Επομένως, η κρίση του Κονγκό, όπως αυτή ξέσπασε το 1960 και εξελίχθηκε στα επόμενα χρόνια, ήγειρε μια σειρά από καινοφανείς προκλήσεις για το διεθνές σύστημα και ειδικά για την Αφρική που όδευε προς την ανεξαρτησία έχοντας παράλληλα να αναμετρηθεί με την επιβίωση των ρατσιστικών καθεστώτων στο νότο (πορτογαλικές αποικίες, Νότια Αφρική και σύντομα το ρατσιστικό καθεστώς της Ροδεσίας):

Πρώτα, ανέκυπτε το πρόβλημα της διατήρησης της εδαφικής ακεραιότητας των χωρών της ηπείρου που αποκτούσαν την ανεξαρτησία τους. Οι πρώην ευρωπαϊκές αποικίες στην Αφρική δεν διέθεταν κατά κανόνα συμπαγείς εθνοτικά πληθυσμούς, δεν διέθεταν δηλαδή εθνικό κορμό. Αποτελούσαν την ανάδυση ως «έθνη-κράτη» περιοχών που οι Ευρωπαίοι είχαν διαμοιράσει μεταξύ τους χωρίς μέριμνα για την ομοιογένεια του πληθυσμού τους και συγκέντρωναν διαφορετικά τμήματα φυλών, συχνά σε αντιπαλότητα μεταξύ τους. Το ερώτημα ήταν: θα μπορούσε ένα τέτοιο νέο κράτος να οδηγηθεί στην διάλυση; Είναι φανερό ότι η προοπτική αυτή αντιμετωπίστηκε με μεγάλη εχθρότητα από τις υπόλοιπες αφρικανικές χώρες που αποκτούσαν την ανεξαρτησία τους. Η βίαιη κατάπνιξη της εξέγερσης της Κατάνγκα ακολουθήθηκε από την εξ ίσου, αν όχι και περισσότερο, βίαιη αντιμετώπιση της εξέγερσης της Μπιάφρα στη Νιγηρία στα τέλη της ίδιας δεκαετίας. Το Κονγκό είχε, έτσι, εγείρει το μείζον ερώτημα της νομιμοποίησης μιας βίαιης απόσχισης στον μεταπολεμικό διεθνές σύστημα. Αυτό το ερώτημα, φυσικά, ενείχε και ιδιαίτερη σημασία για τον ελληνικό κόσμο, καθώς μια τέτοια απόσχιση από την τουρκική κυπριακή πλευρά φοβόταν στην Κύπρο.

Δεύτερον, η ανεξαρτητοποίηση και η κρίση του Κονγκό αμέσως μετά, σε συνδυασμό με τις επεκτεινόμενες φιλοδοξίες της ΕΣΣΔ του Χρουστσόφ στον Τρίτο Κόσμο, έφερνε στο προσκήνιο ένα στρατηγικό φόβο των Δυτικών, , δηλαδή αυτό της «σοβιετικής διείδυσης» στην περιφέρεια, ειδικά στην Αφρική και ακόμη ειδικότερα σε περιοχές που διέθεταν ορυκτό πλούτο και πρώτες ύλες στρατηγικής σημασίας. Ως το 1960, οι ΗΠΑ είχαν συχνά τοποθετηθεί με συμπάθεια απέναντι στα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα, όταν αυτά δεν ελέγχονταν από κομμουνιστική ηγεσία: αυτό είχε γίνει στην Ινδία, την Ινδονησία, την Αλγερία, ακόμη και στην Κύπρο. Μόνον όταν το αντιαποικιακό κίνημα βρισκόταν υπό κομμουνιστική καθοδήγηση, τάσσονταν οι ΗΠΑ υπέρ της αποικιακής δύναμης, όπως είχε συμβεί στην Ινδοκίνα και στη Μαλαισία. Τώρα όμως το πρόβλημα επρόκειτο να εμφανιστεί με διαφορετικούς όρους. Τι θα συνέβαινε αν, λόγω των εσωτερικών συγκρούσεων, αποκτούσαν εκ των υστέρων οι Σοβιετικοί πρόσβαση σε τέτοιες χώρες; Πόσο ασφαλής ήταν ο δυτικός έλεγχος της περιφέρειας; Το Κονγκό, επομένως, μετατράπηκε σε ένα (ίσως το πρώτο) ψυχροπολεμικό πεδίο μάχης στην υποσαχάρια Αφρική, όπου οι δύο επιρροές, δυτική και σοβιετική, συγκρούστηκαν με ένταση και εκτός κάθε ορίου. Η σύγκρουση αυτή έγινε χωρίς κανόνες και με ασύλληπτα μεγαλύτερη σκληρότητα από ό,τι είχε διεξαχθεί

ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος της δεκαετίας του 1940, η «πρώτη θερμή» σύγκρουση του Ψυχρού Πολέμου.

Τρίτον, σύντομα μετά την έναρξη του εμφυλίου και της ξένης επέμβασης στο Κονγκό, το μέλλον του θα συμπλεκόταν με τη νέα στρατηγική του «εκσυγχρονισμού» (modernization) του Τρίτου Κόσμου τον οποίο θα προωθούσε η από το 1961 αμερικανική κυβέρνηση του John Kennedy. Υπήρχε δίοδος ώστε με μια σταδιακή μεταρρυθμιστική πολιτική, να διατηρήσει η Δύση την φιλία και συνεργασία αυτών των νέων κρατών; Η απάντηση που τελικά θα δινόταν στο Κονγκό (όπως και στο Βιετνάμ λίγο αργότερα) δεν θα ήταν πολύ θετική για την αμερικανική εικόνα στον Τρίτο Κόσμο.

Τέταρτον, η εξ αρχής ανάμιξη του ΟΗΕ στην κρίση του Κονγκό έθετε και το θέμα των δικών του εξουσιών και αρμοδιοτήτων; Ο γενικός γραμματέας Hammarskjöld προσπάθησε να αναβιβάσει τον ΟΗΕ σε κέντρο λήψης αποφάσεων, δηλαδή περίπου σε αυτόνομο δρώντα στη διεθνή σκηνή; Ήταν αυτό αποδεκτό από τα κράτη-μέλη, ιδίως τις Μεγάλες Δυνάμεις; Η νομική φύση του ΟΗΕ ως διακυβερνητικού οργανισμού θα συνεπαγόταν ότι δεν θα ήταν.

Τα διακυβεύματα της κρίσης ήταν πολλά και αλληλοδιαπλεκόμενα. Το Κονγκό του 1960-64 δεν αποτελούσε μια από τις «μείζονες» ψυχροπολεμικές αναμετρήσεις – σε σύγκριση τουλάχιστον με την ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου το 1961 πόσο μάλλον με την Κούβα το 1962 ή με το Βιετνάμ από το 1964 και μετά. Αλλά η κρίση του Κονγκό αφορούσε την δομή του διεθνούς συστήματος, σε ένα από τα πιο καινοφανή τμήματά του, τον αναδυόμενο Τρίτο Κόσμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η έκρηξη της κρίσης ως τη δολοφονία του Lumumba: η άνοδος των διεθνών εντάσεων και η πολιτική Ελλάδας και Κύπρου.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, ενώ το κύμα παραχώρησης ανεξαρτησίας στα αφρικανικά κράτη κορυφωνόταν, το ενδιαφέρον της Ελλάδας για την ήπειρο ανανεώνεται. Ήδη από τον προηγούμενο αιώνα είχαν εγκατασταθεί στην Αφρική ελληνικές παροικίες, που είχαν αναπτύξει σημαντική οικονομική δράση και στην πλειονότητά τους ευημερούσαν. Έως το 1960 όμως, οι δεσμοί μεταξύ των παροικιών και του επίσημου κράτους ήταν πολύ αδύναμοι. Το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών είχε ενδιαφερθεί ελάχιστα για την ανάπτυξη μίας αφρικανικής πολιτικής, καθώς την ελληνική εξωτερική πολιτική μονοπωλούσαν ζητήματα ζωτικής, αν όχι υπαρξιακής σημασίας για το κράτος. Μετά το τέλος του Εμφυλίου, βασική προτεραιότητα αποτελούσε η διαμόρφωση των σχέσεων της Ελλάδας με τους βόρειους γείτονές της και την Τουρκία, η σχέση της με τον δυτικό κόσμο και η ρύθμιση του Κυπριακού ζητήματος, που είχε αποτελέσει αιτία εντάσεων της χώρας με τους δυτικούς συμμάχους της σε μία εποχή που οι απειλές και η πίεση από την Ανατολή εντεινόταν.

Η εμφάνιση των νέων, εξαιρετικά δυναμικών εθνικισμών που εμφανίζονταν στον αποικιακό κόσμο και η εκδήλωση ένοπλων απελευθερωτικών κινημάτων που από τη μία πλευρά απειλούσαν ό,τι είχε απομείνει από τις ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και από την άλλη πλευρά παρείχαν στον ανατολικό συνασπισμό τρομακτικές ευκαιρίες για εκμετάλλευση, ανέδειξαν την Αφρική ως ένα από τα σημαντικότερα θέατρα της διεθνούς πολιτικής κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1960¹²³. Παρακολουθώντας τις διεθνείς εξελίξεις, το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών προσπάθησε να εκσυγχρονίσει και να επεκτείνει τη δράση του, επιχειρώντας αφ' ενός να αναπτύξει έναν μηχανισμό συλλογής πληροφοριών και αφ' ετέρου να διαμορφώσει μία πολιτική που θα προωθούσε τα ελληνικά συμφέροντα στην περιοχή, με βάση τις δυνατότητες της χώρας.

---

¹²³ Για την εξέλιξη των διαφόρων ρευμάτων του αφρικανικού εθνικισμού βλ. Robert J. C. Young, *Μεταποικιακή Θεωρία, Μία ιστορική Εισαγωγή*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2007, σσ. 318-395.

Αφορμή για την απόπειρα της Ελλάδας να διαμορφώσει μία πολιτική στην Αφρική αποτέλεσε η κρίση του Κονγκό, που ξεκίνησε τον Ιούλιο του 1960 και έφερε στην επιφάνεια μία σειρά από ζητήματα. Υπήρξε, με άλλα λόγια ο καταλύτης στην προσπάθεια διαμόρφωσης μιας νέας πολιτικής για την περιφέρεια, από μια μικρή μεν χώρα όπως η Ελλάδα, η οποία όμως, στον δρόμο της ομαλοποίησης των δικών της υποθέσεων, αισθανόταν ότι μπορούσε να κοιτάξει και πέρα από τον στενότερο ορίζοντα. Αισθανόταν, εξάλλου ότι είχε κάτι να «πει» και στην περιφέρεια. Το ζήτημα του εκσυγχρονισμού, της εθνικής κυριαρχίας και της μη- επέμβασης στα εσωτερικά τρίτων κρατών, και της εσωτερικής αυτοδιάθεσης (απόσχισης) αποτελούσαν ζητήματα, η επίλυση των οποίων είχε βρεθεί στον πυρήνα του πολιτικού προβληματισμού των Ελλήνων ιθυνόντων, κατά την πρόσφατη ιστορία της χώρας. Η ανάμειξη ξένων δυνάμεων από τα γειτονικά κράτη υπέρ των κομμουνιστών στον ελληνικό εμφύλιο, η εκσυγχρονιστική προσπάθεια που είχε απασχολήσει πολιτικούς και διανοητές από τον μεσοπόλεμο και ύστερα και που λάμβανε πλέον μετά το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ γεωπολιτικές διαστάσεις και διαστάσεις ασφάλειας, και τέλος και σημαντικότερο το ζήτημα της απόσχισης που αποτελούσε τον πυρήνα του Κυπριακού ζητήματος.

Επιπλέον, η είσοδος της Ελλάδας στο NATO και η σύνδεση της με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, την έθεσαν ενώπιον μίας σειράς ζητημάτων που ως τότε αφορούσαν αποκλειστικά τους κυρίαρχους παίκτες του διεθνούς συστήματος. Οι εξελίξεις αυτές της έδωσαν πρόσβαση σε διεθνείς οργανισμούς και εξειδικευμένες επιτροπές, εξασφαλίζοντάς της μία θέση στους μηχανισμούς λήψης πληροφοριών των συμμάχων της και δίνοντάς της για πρώτη φορά τη δυνατότητα να ακουστεί η φωνή της.

Η κρίση του Κονγκό ήγειρε μία σειρά από διλήμματα και προκλήσεις για την Ελλάδα, μικρό κράτος που ανήκε μεν στη Δύση, αλλά διέβλεπε πως σημαντικά εθνικά του συμφέροντα επρόκειτο να επηρεαστούν από την εξέλιξή της· η Ελλάδα έβλεπε με συμπάθεια τις φιλοδοξίες των νέων αυτών κρατών για συμμετοχή στο διεθνές σύστημα, καθώς είχε η ίδια έρθει σε σύγκρουση με τους συμμάχους της, ιδιαίτερα τη Βρετανία, σε ένα ζήτημα της αποαποικιοποίησης που αφορούσε εθνικό της θέμα, το Κυπριακό. Επιπλέον, ως μικρό κράτος επιδίωκε να προσελκύσει το ενδιαφέρον των νέων ανεξάρτητων μελών στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Από την άλλη πλευρά, ως μέλος του NATO και φιλοδοξώντας να συνδεθεί με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες- έχοντας

πρόσφατα, μετά από τις Συνθήκες Ζυρίχης- Λονδίνου, εξομαλύνει τις σχέσεις της με τους Συμμάχους της- η Ελλάδα επιδίωκε να συμβάλει στην ανάσχεση αυτού που η Δύση διάβαζε ως σοβιετικό κίνδυνο στην Αφρική. Την ίδια στιγμή, όμως, η ύπαρξη πολυπληθούς και ευημερούσας ελληνικής παροικίας στο Κονγκό, ιδιαίτερα στην Κατάνγκα, έθετε τα δικά της όρια στην άσκηση μία αμιγώς ιδεαλιστικής πολιτικής. Η κρίση του Κονγκό αποτελεί μία ιδιαίτερα σημαντική περίπτωση, που προσφέρεται για τη μελέτη όχι μόνο μίας περιφερειακής κρίσης, αλλά της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής συνολικά, καθώς η χώρα, απαλλαγμένη από τα βαρίδια του παρελθόντος, καλείτο πλέον να προσαρμοστεί στο νέο διεθνές σύστημα, να δώσει απαντήσεις σε κρίσιμα ερωτήματα της εποχής και να αποκρυσταλλώσει τον δικό της ρόλο, ισορροπώντας ανάμεσα στις θεωρητικές της αρχές, τα συμφέροντα των συμμάχων της και τα όρια επί του πεδίου.

Το βασικό υπόβαθρο: Έλληνες στην Αφρική

Στα τέλη του 19ου αιώνα, ο ευρωπαϊκός ιμπεριαλισμός είχε φτάσει στο απόγειό του. Εδάφη της Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της υποσαχάριας Αφρικής σταδιακά γίνονταν τμήματα της ευρωπαϊκής επικράτειας. Την ίδια περίοδο, εξυπηρετώντας τις ιμπεριαλιστικές ανάγκες, οι γεωγραφικές εταιρίες των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων προσανατολίζονταν στην εξερεύνηση και χαρτογράφηση νέων εδαφών στα οποία φιλοδοξούσαν να επεκταθούν, ενώ διάφοροι ανεξάρτητοι περιηγητές και ιεραπόστολοι ανέπτυσαν έντονη δραστηριότητα στην Τροπική Αφρική. Ως αποτέλεσμα, ενώ στις αρχές του 19ου αιώνα, οι γνώσεις των Ευρωπαίων για το εσωτερικό της Αφρικής ήταν εξαιρετικά περιορισμένες, στα 34 χρόνια που μεσολάβησαν από το 1880 μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ολόκληρη η ήπειρος, εδάφη και άνθρωποι, είχαν μοιραστεί μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Η γεωγραφία, ως κλάδος σπουδών στη σύγχρονη εποχή, γνώρισε τεράστια άνθηση ως αποτέλεσμα του ευρωπαϊκού ιμπεριαλισμού, καθώς η χαρτογράφηση της επιφάνειας της γης και η καταγραφή του τρόπου ζωής των ανθρώπων συντελούνταν κατά τέτοιο τρόπο που και καθιστούσε τον ιμπεριαλισμό δυνατό και τον νομιμοποιούσε.

Την ίδια περίοδο παρατηρούνταν ισχυρά μεταναστευτικά ρεύματα από πολλές περιοχές της Ελλάδας προς την Αφρική, σε τέτοιο βαθμό ώστε όταν οι ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες κατέρρεαν η μία μετά την άλλη στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, να

υπάρχουν ελληνικές παροικίες σε όλα, σχεδόν, τα κράτη της ηπείρου¹²⁴. Η μετακίνηση των Ελλήνων προς την Αφρική ακολουθούσε χρονικά την εξάπλωση του ευρωπαϊκού ιμπεριαλισμού, καθώς η οικονομική ανάπτυξη που είχε προκαλέσει ο τελευταίος, προσέφερε ευκαιρίες εργασίας σε πολλούς ξένους. Αλλά οι Έλληνες διαφοροποιούνταν από τους ιμπεριαλιστές. Πέρα από το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν είχε αποτελέσει μέλος του κλαμπ των ιμπεριαλιστικών ευρωπαϊκών δυνάμεων, η ελληνική περίπτωση διατηρεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς οι ελληνικές κοινότητες της Αφρικής δεν παρουσίαζαν τα ίδια χαρακτηριστικά με τους Ευρωπαίους της ηπείρου, αλλά διακατέχονταν από μία εντελώς διαφορετική κοσμοαντίληψη, που τους οδηγούσε, όχι πάντα χωρίς εξαιρέσεις, σε αρμονικές σχέσεις με τους ιθαγενείς. Η ελληνική εμπειρία, και κυρίως το γεγονός ότι κατά το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας τους οι Έλληνες είχαν ζήσει πέρα από τα στενά όρια του εθνικού κράτους οργανωμένοι σε παροικίες και κοινότητες ανά τον πλανήτη, λόγω και της οικονομικής κατάστασης της χώρας, είχε ωθήσει τους πολίτες της να αναπτύξουν έντονο ενδιαφέρον για την εξερεύνηση νέων τόπων. Η εμπειρία αυτή επέδρασε καταλυτικά στη συλλογική συνείδηση των Ελλήνων, διαμορφώνοντας την αντίληψη ότι αυτοί διαδραμάτιζαν πάντοτε έναν ρόλο κατά κάποιο τρόπο ως απόγονοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που μπορούσαν να συναναστραφούν με άνεση ανθρώπους από διαφορετικούς πολιτισμούς και ενίοτε να παίξουν συμφιλωτικό ρόλο ανάμεσα σε αυτούς.

Ενδεικτικό της αντίληψης αυτής αποτελεί ένα μικρό βιβλίο που εκδόθηκε το 1930 με τίτλο *Νεοέλληνες στην Ασία και Αφρική, Πρωτοπόροι του Πολιτισμού*, που είναι ουσιαστικά το ημερολόγιο ενός δημοσιογράφου, του Σωκράτη Προκοπίου από τη Μικρά Ασία, στο οποίο συνόψιζε τις εντυπώσεις του από το ταξίδι του στην Αφρική και την Ασία. Στον πρόλογο του βιβλίου του ο συγγραφέας έγραφε: «Η γνώση των περιπετειών των αποδημούντων Ελλήνων και των κατορθωμάτων της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, που σε έργα προόδου και πολιτισμού κάνει παντού και πάντοτε θαύματα, επιφυλάσσει εκπλήξεις σε κείνους, που κρίνουν την ζωτικότητα της

---

¹²⁴ Για τον ελληνισμό της Αφρικής βλ. Antonis A. Chaldaios, *The Greek community in South Africa*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2020, του ίδιου *Η ελληνική κοινότητα της Ζάμπιας*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2020, *Η Ελληνική κοινότητα της Τανζανίας*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2019, *Η ελληνική παρουσία στο κέρασ της Αφρικής*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2018, *Η ελληνική παροικία του Σουδάν (19ος-21ος αι.)*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2016, *Les Grecs au Burundi et au Rwanda*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2016, *Η Ελληνική παροικία της Μοζαμβίκης*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2015, *Η ελληνική παροικία της Τυνησίας (16ος-21ος αι.)*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2013, *Ο ελληνισμός του Μαρόκου: η ελληνική παροικία (1904-2012)*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2012, Γιάννης Μαρκάκης, *Οι Έλληνες της Αφρικής 1890-1990*, εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 1997.

ελληνικής φυλής από τους “χασομέρηδες ρωμιούς” των αθηναϊκών ή των επαρχιακών καφεενείων. Οι διάφοροι ακόμη Φαλμεράϋερ που αμφισβητούν την γνησιότητα των σημερινών Ελλήνων ως απογόνων των αρχαίων, θα δάγκαναν τις γλώσσες των, αν είχαν γνώση των χαρακτηριστικωτάτων άθλων των νεοελλήνων ως ψυχοδυναμικών πυρήνων νέων αποικιών σε ξένες χώρες, μακρυνές και βάρβαρες, όπου με τόλμη και θάρρος απaráμιλλο εισχωρούν πρώτοι, πριν από κάθε άλλο λευκό και γίνονται σκαπανείς του πολιτισμού- δαιμόνιο, που τον είχαν ακριβώς οι περίφημοι σε προσπάθειες εκπολιτιστικές και στη δημιουργία αποικιών αρχαίοι Έλληνες». Για τους λόγους αυτούς, ο Προκοπίου παρατηρούσε ότι το κράτος είχε υποχρέωση να παρακολουθεί στενά τους μετανάστες Έλληνες που, ενώ η οικονομική και επιστημονική δράση των παροικιών τους «θαυμάζεται και ζηλεύεται από ξένους και ιθαγενείς, αγνοούνται από τους επισήμους μας των Αθηνών». Έτσι λοιπόν, ο ίδιος πρότεινε ουσιαστικά τη δημιουργία από το ελληνικό κράτος ενός υπουργείου στο πρότυπο του βρετανικού Υπουργείου των Αποικιών ή του Ιντέλλιτζενς Σέρβις, με ρόλο όμοιο με το βυζαντινό «Σκρίνιον» στην Κωνσταντινούπολη, που είχε ως αντικείμενο να μελετά «όχι άκρες μέσες, αλλά κατά βάθος τους βάρβαρους λαούς και τις οικονομικές πηγές των χωρών των, να ετοιμάζι πρόγραμμα για τις διπλωματικές σχέσεις του Κράτους με αυτούς και για να είναι σε θέση να δίνι τις πρέπουσες οδηγίες στους βυζαντινούς απεσταλμένους ή πρεσβείες»¹²⁵. Η ορολογία, ομολογουμένως, παρακολουθούσε την διεθνή τάση της εποχής που έκανε λόγο για «πολιτισμένους» λαούς (άρα και για μη πολιτισμένους ή για βαρβάρους), και η ιδέα για κάτι ανάλογο με το βρετανικό Υπουργείο Αποικιών ήταν σίγουρα υπερβολή, πάντως ήταν μια αξιοσημείωτη έκκληση για διεύρυνση των οριζόντων του κράτους.

Ωστόσο, η ιστορία των Ελλήνων περιηγητών στην Αφρική και την Ασία δεν ξεκινά το 1930, αλλά πολύ νωρίτερα. Μία ιστορία των δυτικών περιηγητών του 19ου στην Αφρική θα ήταν ελλιπής αν δεν περιελάμβανε το όνομα του Ουαλού Henry Morton Stanley. Παρά το γεγονός ότι το ελληνικό κράτος, απορροφημένο από τις δικές του αδυναμίες και εσωτερικές εντάσεις, ουδέποτε ανέπτυξε ανάλογο ενδιαφέρον για την εξερεύνηση της Αφρικής, η οποία σε τελική ανάλυση βρισκόταν πολύ εγγύτερα στη Μεσόγειο παρά στον βόρειο Ατλαντικό, η περίπτωση του Έλληνα γιατρού από την Αρκαδία Παναγιώτη Ποταγού και η επί δεκατέσσερα χρόνια περιπλάνησή του στην

---

¹²⁵ Σωκράτης Α. Προκοπίου, *Νεοέλληνες στην Ασία και Αφρική, Πρωτοπόροι του Πολιτισμού*, εκδ. Τυπ. Ι.Δ. Σοφιανόπουλου, Αθήνα 1930, σσ. 6-7.

Αφρική και την Ασία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η ιστορία του ήταν παράλληλη με αυτή των Ευρωπαίων περιηγητών και σε κάθε περίπτωση όχι λιγότερο εντυπωσιακή, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψιν του ότι ως πολίτης μικρού κράτους από το οποίο δεν έλαβε αρωγή για τον σκοπό του, κατάφερε στο πολυετές ταξίδι του να εξερευνήσει έναν μεγάλο αριθμό χωρών της Ανατολής και του Νότου, αναζητώντας τα ίχνη των αρχαίων περιηγητών και γεωγράφων.

Στα τέλη Νοεμβρίου του 1867 ο Παναγιώτης Ποταγός ξεκίνησε την περιήγησή του στις χώρες της Ασίας και της Αφρικής, η οποία θα ολοκληρωνόταν δεκαπέντε χρόνια αργότερα, με σκοπό να τις εξερευνήσει αλλά και να τις ταυτίσει με τις περιγραφές των αρχαίων γεωγράφων¹²⁶. Ο Ποταγός θα γινόταν ο πρώτος Έλληνας επιστήμονας που θα επισκεπτόταν την υπο-σαχάρια Αφρική, αλλά και ο πρώτος Ευρωπαίος περιηγητής που θα εισχωρούσε σε τέτοιο βάθος και στη συνέχεια θα εξέδιδε σε έναν ογκώδη τόμο- από τους αρχικά δύο που είχε συγγράψει- όχι μόνο τις εντυπώσεις του αλλά και ένα πλήθος επιστημονικών καταγραφών που αφορούσαν τη γεωγραφία, τη βοτανολογία, το κλίμα, αλλά και τα ήθη και τις παραδόσεις των λαών με τους οποίους ερχόταν σε επαφή. Σε επιστολή της στις 5 Μαΐου του 1883 η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Αθηνών παρατηρούσε με θαυμασμό προς το Υπουργείον των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως ότι ο Ποταγός «Ορμηθείς δε κατά πρώτον εκ Συρίας διήλθε την Μεσοποταμίαν, την Περσίαν, το Αφγανιστάν, τα χανάτα της μέσης Ασίας μετά των Ιμαλαΐων, και δια της Γοβαϊκής ερήμου της Σινικής Ταταρίας, και της Μογγολίας κατέληξεν εις την ανατολικήν Σιβηρίαν, διασχίσας τοιούτω τρόπω το μέγιστον πλάτος της Ηπείρου ταύτης, ως βεβαιοί επισήμως η εν Παρισίοις Γεωγραφική Εταιρία. Από Σιβηρίας δε κατέβη εις Πετρούπολιν και εκείθεν εις Οδησσόν, εκείθεν δ' έπλευσεν εις Αίγυπτον, όθεν επεχείρησε δευτέραν περιοδείαν εις Αραβίαν, Ινδίας και Αφγανιστάν. Επανελθών δ' εις Αίγυπτον εξέδραμε εις το εσωτερικόν της Αφρικανικής Ηπείρου, χωρήσας προς τας χώρας του Ισημερινού (...)»¹²⁷.

Το βιβλίο του είναι ένα εξαιρετικού πλούτου σε στοιχεία έργο που εκτείνεται σε δύο τόμους. Ο πρώτος από αυτούς διαιρείται σε τέσσερα μέρη· τα δύο πρώτα περιγράφουν τα ίδια τα ταξίδια του και περιέχουν γεωγραφικά και κλιματολογικά

---

¹²⁶ Παναγιώτης Ποταγός, *Περίληψης περιηγήσεων Ποταγού*, τ. Α', εκδ. Τυπογραφείου Α. Κτενά, Αθήνα 1883, σ.1.

¹²⁷ *Ο.π.*, σσ. ιδ'-θ'.

στοιχεία και οι γεωγραφικές τοποθεσίες, όπως αναφέρει ο συγγραφέας «σχετίζονται προς τας περιγραφάς των αρχαίων γεωγράφων και προς αυτάς του Ομήρου, όστις πρώτος ετόλμησε την γην να γεωγραφήση» . Το τρίτο μέρος περιγράφει «τους συγχρονισμούς και τας εποχάς των αρχαίων εθνών», ενώ το τέταρτο είναι κατά βάση ανθρωπολογικό, καθώς «διαιρεί την γην εις τρεις φυλάς, και δίδει θεωρίαν τινά επί των πρωτοθέτων φυσικών αρχών του πλανήτη». Ο δεύτερος τόμος θα είχε ως αντικείμενα τα ιστορικά χαρακτηριστικά του κάθε έθνους από αυτά που επισκέφθηκε, αλλά η έκδοσή του προσέκρουε στην έλλειψη πόρων του συγγραφέα και στην άρνηση της εφορείας της Εθνικής Βιβλιοθήκης να του παράσχει οικονομική ενίσχυση.

Επιπλέον των περιηγητικών στοιχείων, ιδιαίτερα ενδιαφέροντα είναι η αφήγηση του Ποταγού σχετικά με την πορεία που ακολούθησε το χειρόγραφο του μέχρι τελικά να εκδοθεί από το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Όπως αναφέρει ο ίδιος, έχοντας επιστρέψει στην Ελλάδα τον Ιούλιο του 1866 μετά την ολοκλήρωση της πρακτικής του στην ιατρική στο Παρίσι, βρήκε ασφυκτική τη ζωή στη χώρα, που γνώριζε μία ακόμα περίοδο έντασης των κομματικών ανταγωνισμών. Έτσι, αποφάσισε να εγκαταλείψει την Ελλάδα και να ξεκινήσει την περιοδεία του καθώς, όπως γράφει «δεν μ' ηυχαρίσκει δ' αποκατάστασις εις τα ξένα και απέληξα εις περιηγήσεις επί τη ελπίδι ότι αν εξ αυτών σώος διηρχόμην ηδυνάμην ηθικώς εν τη πατρίδι να χρησιμεύσω, και αν εχανόμην εις έντιμον στάδιον ήθελον αποθάνη». Κατά την επάνοδο του φυλακίστηκε επί ενάμιση έτος και στο μεταξύ ανέμενε νέα σχετικά με την έκδοση του έργου του. Μετά την αποφυλάκισή του, φοβούμενος για την τύχη των χειρογράφων του επισκέφθηκε προσωπικά τον βασιλιά στον οποίο αφού εξέθεσε την «αθλία ημών κατάστασιν» εξέφρασε τη δυσαρέσκειά του λέγοντας «προς τι, Βασιλεύ, το Υπουργείον εν ημίν της παιδείας, αφού εις επιστημονικά συγγράμματα ουδεμίαν προσοχήν δίδει;». Μετά από έρευνα της Αυλής, διαπιστώθηκε ότι τα χειρόγραφα του είχαν περάσει μία σειρά από χέρια που δήλωναν αναρμόδια και τα οποία τελικά «έρριψαν εις τα άχρηστα το έργον». Μετά από αρνήσεις του πρωθυπουργού, όπως αναφέρει ο Ποταγός, να χρηματοδοτηθεί η έκδοση του έργου, αυτή τελικά κατέστη δυνατή λόγω της παρέμβασης του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών, που έκρινε ότι το έργο είναι «εθνικός θησαυρός». Σε επιστολή του προς το υπουργείο Παιδείας, ο πρύτανης Π. Γ. Κυριάκος εξήρε το έργο του Ποταγού, ο οποίος «κατά τας περιοδείας αυτού (...) μνήμων της πατρίδος και του Πανεπιστημίου έπεμψεν επανειλημμένως εις τα ημετέρας συλλογάς και τα μουσειά νομίσματα, μέταλλα, καρπούς και άλλα φυσιογραφικά και ανθρωπολογικά αντικείμενα

(...). Αείποτε δ' εμπνέεται εξ αφιλοκερδούς προς τας επιστήμας έρωτος, και σπανίας υπέρ αυτών αυταπαρνήσεως, ούτε αμοιβάς ποτέ διά τα έργα του θηρεύσας, ούτε δεχθείς τοιαύτας προσενεχθείσας αυτών παρ' άλλων εθνών». Η Γεωγραφική Εταιρία των Παρισίων είχε επίσης εκδηλώσει ενδιαφέρον για την έκδοση περίληψης του έργου του Ποταγού και να είναι έτσι «ευτυχής του να δυνηθή τοιουτοτρόπως να συντελέσει εις το να γίνωσι γνωσταί αι έρευναι ανδρός αληθώς αξίου»¹²⁸.

Η αντιμετώπιση του έργου του Ποταγού δεν αποτελούσε εξαίρεση. Αντίθετα, είναι δηλωτική των χαμηλών αντανεκλαστικών και της αδιαφορίας που συχνά χαρακτηρίζει το ελληνικό κράτος απέναντι σε πρωτοπόρες κινήσεις που θα εκσυγχρόνιζαν τον μηχανισμό του, οι οποίες έμπαιναν συχνά σε δεύτερη μοίρα έναντι των εσωτερικών φατριαστικών αντιλήψεων, πολιτικών ανταγωνισμών και κομματικών δικτύων, όπως αναλύει εκτενώς ο συγγραφέας στην εισαγωγή του. Παράλληλα όμως, παρά την κρατική αδιαφορία, οι ελληνικές κοινότητες στην Αφρική μεγάλωναν διαρκώς κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα. Τα στοιχεία του ιστορικού Νίκου Μεταξίδη είναι ιδιαίτερα διαφωτιστικά. Κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες το 53% του εμπορίου του Κονγκό βρισκόταν στα χέρια των Ελλήνων των Ινδών και των Πορτογάλων. Η ελληνική παρουσία στη χώρα εντοπιζόταν κυρίως στο βορειοανατολικό (Στάνλευβιλ) και το νοτιοδυτικό τμήμα (Κατάνγκα). Παράλληλα οι ελληνικές κοινότητες μεγάλωναν διαρκώς. Το 1917 οι Έλληνες δεν ξεπερνούσαν τους 100, για να ξεπεράσουν στους 1000 μέχρι το 1941, καταλήγοντας να απαριθμούν τελικά 20,000 ομογενείς τη δεκαετία του 1960¹²⁹.

Επιπλέον, παρά την απουσία του επίσημου κράτους, στην Κεντρική Αφρική υπήρχε και σημαντικός αριθμός ορθοδόξων χριστιανών. Η Ιερά Μητρόπολις Κεντρίας Αφρικής- που υπαγόταν στο Πατριαρχείο Αλεξανδρείας- απαριθμούσε περίπου 7000 μέλη στην περιοχή του βελγικού Κονγκό και της Ρουάντα- Ουρούντι. Οχτώ ιερείς, εκ των οποίων τρεις θεολόγοι, βρίσκονταν στο πλευρό του μητροπολίτη Κυπριανού, ενώ παράλληλα σε δύο ελληνικές κοινότητες του Κονγκό, στη Μπούνια και την Ελισάβετβιλ της Κατάνγκα, λειτουργούσε Ημιγυμνάσιο και Δημοτικές Σχολές με οικοτροφείο, που στελεχώνονταν από δύο καθηγητές και πέντε δημοδιδασκάλους

---

¹²⁸ Ο.π..

¹²⁹ Νίκος Μεταξίδης, *Η διασπορά των Ελλήνων στην Κεντρική και Δυτική Αφρική*, στο Χασιώτης, Ιωάννης Κ., Κατσαρδής-Heiring, Όλγα, Αμπατζή, Ευρυδίκη Α. (επιμ.), *Οι Έλληνες στη Διασπορά. 15ος-21ος αι.*, εκδ. Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα. σσ. 243-247.

υπεύθυνους για τη μόρφωση περίπου 250 Ελλήνων μαθητών, Παράλληλα υπήρχαν φιλανθρωπικά και καλλιτεχνικά σωματεία¹³⁰. Από τον Φεβρουάριο του 1959 είχε ξεκινήσει να εκδίδεται ένα θρησκευτικό περιοδικό, το *Πορευθέντες*, από την Εκτελεστική Επιτροπή της Ορθόδοξου Εξωτερικής Ιεραποστολής στην οποία γενικός γραμματέας ήταν ο Αναστάσιος Γιαννουλάτος, που σύντομα θα εξελισσόταν σε μία από σημαντικότερες μορφές της Ορθοδοξίας στην Αφρική αλλά και το εξωτερικό γενικότερα.

Η έκδοση του περιοδικού συνοδεύθηκε από την επιθυμία να οργανωθεί μία συστηματική προσπάθεια για ανάπτυξη της εξωτερικής ιεραποστολής. Οι αρχές της δεκαετίας του 1960 προσφέρονταν, σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού, για μία τέτοια προσπάθεια όχι μόνο λόγω των μεγάλων αλλαγών στην Ασία και την Αφρική, αλλά και λόγω των πνευματικών αναζητήσεων εκατομμυρίων ανθρώπων. Παράλληλα, η ορθόδοξη ιεραποστολή φιλοδοξούσε να αποκαταστήσει τη φήμη της χριστιανικής ιεραποστολής γενικότερα, που ως τότε «έγινεν δυστυχώς εις τας Ηπείρους αυτάς, όργανον ποικίλων επιδιώξεων και συμφερόντων». Και η ορθοδοξία, κατά την εκτίμηση των συντακτών του περιοδικού, θα ταίριαζε περισσότερο στην ψυχολογία των Αφρικανών και των Ασιατών¹³¹. Παρά τις σημαντικές φιλοδοξίες, η προοπτική μίας ορθόδοξης ιεραποστολής στην Αφρική και την Ασία προσέκρουε σε πρακτικά ζητήματα, που δεν αφορούσαν μόνο την έλλειψη πόρων αλλά επεκτείνονταν και σε άλλους τομείς, όπως οι ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των ιεραποστολών διαφορετικών δογμάτων. Παρά τις δυσκολίες, μέχρι τα τέλη του 1960 είχαν σημειωθεί ορισμένες επιτυχίες. Το περιοδικό εκδιδόταν στα ελληνικά και αγγλικά, είχαν γίνει επαφές της Γενικής Γραμματείας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και την Εκκλησία της Ελλάδος, ενώ παράλληλα είχε συγκροτηθεί επιστημονική επιτροπή για τη μελέτη των ιεραποστολικών ζητημάτων και είχαν διοργανωθεί σχετικές διαλέξεις. Επιπλέον, είχε λειτουργήσει «Φροντιστήριον Ιεραποστολής» που λειτουργούσε τρεις ώρες την εβδομάδα, όπου διδάσκονταν επιστημονικά και πρακτικά ζητήματα, όπως η γλώσσα της Ουγκάντας. Η Επιτροπή φιλοδοξούσε να εξασφαλίσει υποτροφίες σε χώρες όπου λειτουργούσαν Ιεραποστολικά Ινστιτούτα, να ενισχύσει τη συνεργασία μεταξύ

---

¹³⁰ Γεώργιος Ζερβός, «Η Ορθόδοξος Μητρόπολις Κεντρίας Αφρικής», Περιοδικό *Πορευθέντες*, Αριθ. 7, Ιούλιος- Σεπτέμβριος 1960.

¹³¹ Ε. Στύλιος «Η Ιεραποστολή ως Ιδανικόν της Συγχρόνου Νεολαίας», Περιοδικό *Πορευθέντες*, Αριθ. 8, Οκτώβριος- Δεκέμβριος 1960.

ιεραποστολικών οργανισμών ετεροδόξων, να εμπλουτίσει τη βιβλιοθήκη της και το ταμείο της¹³². Τα τεύχη του *Πορευθέντες* παρουσίαζαν επίσης μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον, αφού κάλυπταν όχι μόνο πρακτικά ζητήματα της ιεραποστολής, αλλά και ιστορία της Ορθοδοξίας στην Αφρική και όψεις των αφρικανικών θρησκευμάτων¹³³. Είναι αξιοσημείωτη η οπτική των άρθρων σχετικά με τον ρόλο της ιεραποστολής στην Αφρική πέρα από ιεραρχικά σχήματα, όπως αναφέρεται με σαφήνεια σε ένα από αυτά «Μέχρι σήμερα οι ιεραποστολές γενικά έχουν συνδυασθή με εκπολιτιστικά προγράμματα, που αφορούν κυρίως στην εκπαίδευση, την ιατρική περίθαλψη και την κοινωνική πρόνοια. (...) Υποψιάζομαι όμως ότι αργά ή γρήγορα οι ιεραπόστολοι ή δεν θα μπορούν ή δεν θα πρέπει να εργάζονται στις υποανάπτυκτες χώρες σαν φορείς ενός ανώτερου πολιτισμού, ξένου προς την τοπική πραγματικότητα»¹³⁴. Αυτή ακριβώς η οπτική αντανάκλασε σε μεγάλο βαθμό τον ρόλο των Ελλήνων εντός των κοινοτήτων στην Αφρική, ειδικότερα στο Κονγκό, όπου οι σχέσεις τους με τους ιθαγενείς είχαν κατά βάση αναπτυχθεί ισότιμα, κάτι που θα έπαιζε σημαντικό ρόλο όταν οι υπόλοιποι Ευρωπαίοι θα εκδιώκονταν συστηματικά και βίαια.

Επί του πεδίου, τα αποτελέσματα ήταν ίσως πενιχρά, ως προς τη γενικότερη επίδρασή τους. Ο ίδιος ο Γιαννουλάτος πραγματοποίησε περιοδεία σε απομακρυσμένα μέρη της Αφρικής, αναχωρώντας στις 5 Ιουνίου του 1964 για τη Δυτική Τανζανία και τη Δυτική Κένυα¹³⁵. Η ιεραποστολή είχε αποτελέσει προϊόν μακράς προετοιμασίας και είχε πραγματοποιηθεί σε συνθήκες έλλειψης σημαντικών πόρων. Οι προσπάθειες ήταν αποσπασματικές, καθώς η επόμενη φορά που ο ίδιος θα επισκεπτόταν την Αφρική θα ήταν το 1967. Την ίδια στιγμή, όμως, ήταν σημαντικές για δύο λόγους. Πρώτον γιατί ξεκινούσαν μία συζήτηση υψηλής ποιότητας στην Ελλάδα σχετικά με την ίδια την Ορθοδοξία, την ιστορία της και το πώς έβλεπε τον ρόλο της σε έναν κόσμο που μεταβαλλόταν, και δεύτερον επειδή η περιορισμένη επιρροή τους στη μεγάλη εικόνα δεν αναιρούσε την επίδρασή τους στο μικροεπίπεδο- ειδικά αν αναλογιστεί κανείς τον

---

¹³² Ο.π.

¹³³ Αξίζει να σημειωθεί ότι παράλληλα με τα θρησκευτικά του καθήκοντα, ο Γιαννουλάτος είχε επίσης σημαντική ακαδημαϊκή πορεία. Απόφοιτος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1952), μεταξύ 1965 και 1969 πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές ως υπότροφος στη Γερμανία. Από το 1972 έως το 1992 δίδαξε θεολογία και συναφή αντικείμενα από διάφορες θέσεις στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Συνέγραψε πλήθος θεολογικών μελετών, πολλές από τις οποίες αφορούν τα αφρικανικά θρησκευματα.

¹³⁴ Περιοδικό *Πορευθέντες*, Τεύχος 11, Ιούλιος- Σεπτέμβριος 1961.

¹³⁵ Βλ. Αναστασίου Αρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Αλβανίας, *Στην Αφρική*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2010, σσ.121-152.

εσωτερικιστικό χαρακτήρα του ορθόδοξου δόγματος και την αξία που κατέχει το βίωμα- στις απομακρυσμένες αφρικανικές κοινότητες, στις οποίες με αυτή την αφορμή πολλά παιδιά βαπτίστηκαν και πραγματοποιήθηκαν για πρώτη φορά λειτουργίες από Έλληνα ορθόδοξο ιερωμένο. Την ίδια στιγμή όμως, ο αναιμικός χαρακτήρας της προσπάθειας κατέδειξε και τις αδυναμίες του ελληνικού κράτους, που ενώ διέθετε τις θεωρητικές προϋποθέσεις, τους ανθρώπους και τα φυσικά πλεονεκτήματα προκειμένου να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο νέο διεθνές περιβάλλον, η έλλειψη πόρων, σχεδιασμού και συντονισμού μεταξύ των διαθέσιμων μέσων καταδίκασε την Ελλάδα σε απλό θεατή των εξελίξεων.

Οι πρώτες ελληνικές αντιδράσεις στην κρίση του Κονγκό: Ιούνιος- Αύγουστος 1960

Στα μέσα Μαΐου του 1960, λίγες ημέρες πριν παραχωρηθεί η ανεξαρτησία στο Κονγκό, ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας απέστειλε επιστολή προς τον Έλληνα πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή, εκφράζοντας τις ανησυχίες του για το μέλλον του ελληνισμού της Αφρικής, καθώς επίσης και των ιερέων που υπηρετούσαν στις χώρες της ηπείρου¹³⁶. Οι κίνδυνοι, σύμφωνα με την επιστολή, προέρχονταν από όχι μόνο από τις νέες συνθήκες που δημιουργούσε η παραχώρηση ανεξαρτησίας στην Αφρική, στις οποίες οι Έλληνες θα προσαρμόζονταν, αλλά απέρρευε και από την αίσθηση ότι δεν υπήρχε κρατικός σχεδιασμός που θα τους υποστήριζε στις επιχειρηματικές και κοινωνικές τους δραστηριότητες και θα απέτρεπε τον επαναπατρισμό τους. Ο Έλληνας πρωθυπουργός έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και διαβεβαίωνε για τη σημασία που απέδιδε η ελληνική κυβέρνηση στον ελληνισμό της Αφρικής, τον οποίον προσπαθούσε να υποστηρίξει τόσο διπλωματικά όσο και υλικά¹³⁷.

Πράγματι, παρά την ύπαρξη πολυπληθών ελληνικών παροικιών, η επίσημη ελληνική πολιτική στην Αφρική ήταν, πράγματι, σχεδόν ανύπαρκτη μέχρι το 1960. Από εκείνο το σημείο, η κατάσταση αυτή ξεκίνησε σταδιακά να αλλάζει, με το ελληνικό κράτος να σχεδιάζει και να εφαρμόζει σταδιακά μία πιο συστηματική πολιτική, που αποτελούσε μία προσπάθεια συνολικής παρέμβασης στο νέο περιβάλλον. Τα

¹³⁶ Αρχιεπίσκοπος Κεντρίας Αφρικής Κυπριανός προς Κωνσταντίνο Καραμανλή, 16 Μαΐου 1960, Φάκελος 13Α, 3-2060, Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Ίδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή- ΙΚΚ.

¹³⁷ Κωνσταντίνος Καραμανλής προς Κυπριανό, 9 Ιουλίου 1960, Αρχείο Καραμανλή, Φάκελος 13Α, 3-2056, ΙΚΚ.

αποτελέσματα όμως δεν επρόκειτο να έρθουν γρήγορα. Από το 1931 η Αφρική αποτελούσε περιοχή ευθύνης της Δ΄ Πολιτικής Διεύθυνσης του υπουργείου Εξωτερικών, η οποία αποτελείτο από τρία τμήματα, το Τμήμα Τουρκίας, το Τμήμα Κύπρου και το Τμήμα Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, το οποίο ήταν επιφορτισμένο με την σχεδίαση και την εφαρμογή των στόχων των ελληνο-αφρικανικών σχέσεων. Προϊστάμενος του Τμήματος ήταν ένας διπλωματικός υπάλληλος στον βαθμό του Συμβούλου ή του Γραμματέως πρεσβείας, συνεπικουρούμενος από έναν Ακόλουθο. Ως τις αρχές του 1960 η Δ΄ Πολιτική Διεύθυνση ήταν υπεύθυνη για τριάντα πέντε ανεξάρτητα αφρικανικά κράτη και εννέα κράτη της Μέσης Ανατολής (Ιορδανία, Ιράκ, Ισραήλ, Κουβέιτ, Λίβανο, Μπαχρέιν, Σαουδική Αραβία, Συρία και Υεμένη), ενώ η Νοτιοαφρικανική Δημοκρατία και η Νοτιοδυτική Αφρική αποτελούσαν περιοχή ευθύνης της Β΄ Πολιτικής Διεύθυνσης Δυτικής Ευρώπης, καθώς αποτελούσαν ακόμα εξαρτώμενα εδάφη. Στο πρώην βελγικό Κονγκό, η Ελλάδα διέθετε δύο έμμισθες Προξενικές Αρχές, ένα Γενικό προξενείο στη Λέοπολδβιλ και ένα προξενείο στην Ελισάβετβιλ της Κατάνγκα που βρίσκονταν υπό τη διεύθυνση διπλωματικών υπαλλήλων, καθώς επίσης και ένα άμισθο προξενείο στη Στάνλευβιλ. Η ελληνική διπλωματική παρουσία στην Υποσαχάρια Αφρική ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Μέρος του κενού καλυπτόταν από ένα δίκτυο άμισθων προξενικών αρχών, των οποίων προϊστάμενοι έγκριτοι Έλληνες ή αλλοδαποί που παρέμεναν εγκατεστημένοι στο εκάστοτε μέρος επί σειρά ετών¹³⁸.

Οι πολιτισμικές σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και των αφρικανικών κρατών ήταν επίσης εξαιρετικά ισχνές και είχαν αναπτυχθεί, κατά κύριο λόγο, χάρη στις πρωτοβουλίες του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας. Το κυριότερο ίδρυμα που προωθούσε τις σχέσεις της Ελλάδας με τον αφρικανικό χώρο, το «Ινστιτούτον των Ανατολικών Σπουδών της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης Αλεξανδρείας» είχε ως βασικό αντικείμενο τη μελέτη του Χριστιανισμού και της Ορθόδοξης πίστης στην Ανατολική Μεσόγειο και την Αφρική, ενώ εξέδιδε σχετικά επιστημονικά συγγράμματα. Το 1960 ιδρύθηκε ένα ακόμα ινστιτούτο, το «Κέντρον Ελληνικών Σπουδών», που τελούσε υπό την αιγίδα του Γενικού προξενείου της Ελλάδας στην Αλεξάνδρεια και είχε ως βασικό στόχο την

---

¹³⁸ Λεωνίδας Γ. Μαρκαντωνάτος, *Η Νέα Αφρική και η Ελλάς*, Εκδοτικός Οίκος και Βιβλιοπωλείον Π. Ζαχαρόπουλος, Θεσσαλονίκη 1965, σσ. 117-121.

προβολή της ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό, έχοντας μάλιστα εκδώσει μέθοδο διδασκαλίας ελληνικών για Αραβες¹³⁹.

Μέχρι το 1963 η αυξανόμενη σημασία της Αφρικής στο διεθνές σύστημα είχε οδηγήσει στην ίδρυση δύο επιπλέον ερευνητικών κέντρων στην Αθήνα, όπως ήταν το «Ινστιτούτον Αφρικανικών Μελετών» και το «Ινστιτούτον Μεσογειακών και Αφρικανικών Σπουδών» στην Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών¹⁴⁰. Παρ' όλα αυτά το έργο και η σημασία τους ήταν αμελητέα. Το πρώτο διακήρυσσε ως στόχους του την «εξυπηρέτηση και προβολή» στις ανεπτυγμένες χώρες της προόδου, του πολιτισμού και των αναγκών των Αφρικανών, την παροχή τεχνικής και επιστημονικής βοήθειας με σκοπό την προώθηση των ελληνικών και των αφρικανικών συμφερόντων, τη μεσολάβηση των ελληνικών κοινοτήτων προκειμένου να επιτευχθεί σύνδεση των Αφρικανών με τους ανεπτυγμένους λαούς, και τη «μορφωτική και παραγωγική συνεργασία και αλληλοκατανόηση» Ελλήνων και Αφρικανών με σκοπό την «Ελληνικήν Ανάπτυξιν αλλά και ολοκλήρωσιν των προόδων των συνεχώς ανεξαρτητοποιουμένων Αφρικανικών Λαών μέσα εις ένα κόσμον πολιτισμένης συνεργασίας των λαών της ανθρωπότητας»¹⁴¹. Το, σε κάθε περίπτωση χωρίς σημαντικό αντίκτυπο, έργο του ινστιτούτου περιστρεφόταν γύρω από την αντίληψη περί μίας νέας, εξωστρεφούς Μεγάλης Ιδέας της Ελλάδας, η οποία θα προσέφερε στην «πλεονάζουσα αλλά και ασφυκτιώσα» ελληνική δραστηριότητα διέξοδο προς τον νότο, «μέσα εις ένα κόσμον που χρειάζεται περισσότερο παρά ποτέ την Ελλ. ιδιοφυΐαν, δραστηριότητα και πρωτοβουλίαν με την οποίαν θα εύρη διέξοδον και η υπερπληθωρική πνευματική ανάπτυξις του Ελληνισμού»¹⁴². Ο πρόεδρος του Ινστιτούτου Δημήτριος Αβραμίδης, μάλιστα, έβλεπε στην προσέγγιση με την Αφρική μία συνολική λύση στα εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα της χώρας. Κατηγορούσε την ελληνική κυβέρνηση ότι είχε απορροφηθεί από τα προβλήματα που προέκυπταν από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, αδιαφορώντας για την παροχή λύσης στην «εκ της επί 40 έτη συνεχούς εις την Ελλ. Χερσόνησον συμπτώξεως του

---

¹³⁹ Ο.π., σ.135.

¹⁴⁰ Ο.π.

¹⁴¹ Προσφώνησις κ. Δ. Β. Αβραμίδη, Προέδρου Ινστιτούτου Αφρικανικών Μελετών προς την Press Conference του Ινστιτούτου Αφρικανικών Μελετών του Διπλωματικού Σώματος Αφρικής και του Ελλ. Υπουργείου Εξωτερικών, χ.η, Ψηφιακό Αρχείο Ένωσης Δημοκρατικού Κέντρου, <http://search.edik-archives.gr/Search/DocumentDetails/3408>, πρόσβαση 25 Μαΐου 2021.

¹⁴² Δημήτριος Β. Αβραμίδης, *Η ιδιοτυπία του Ελληνικού Προβλήματος, Τεύχος II, Ελλάς- Αφρική, η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδος και ο Αφρικανικός Χώρος*, Έκδοσις Ελληνοαμερικανικού Επιμορφωτικού Ινστιτούτου και Πρακτορείου Transorient, χ.τ, 1963, σ.8.

Ελληνισμού», που ήταν μόνο μία, δηλαδή η «συνδεδευασμένη προς την Αφρικήν Ελλ. Πολιτιστικήν πορείαν, με μίαν παράλληλον επιδίωξιν διαμετακομιστικής κατά βάσιν αξιολογήσεως των τεραστίων Ελλ. Χώρων, όπου αι παφλάζουσai από κυματισμούς ωραίαi Ελλ. Θάλασσαι θα εύρουn μετά του τουριστικού των και τον ευρύτερον οικονομικόν προορισμόν των»¹⁴³. Η Ελλάδα, σύμφωνα με την ίδια ανάλυση, θα έλυνε αυτόματα το πρόβλημα με την ΕΟΚ αν τοποθετούσε το πρόβλημα στη σωστή του βάση, δηλαδή στο «σταυροδρόμι μεταξύ βορείων ανεπτυγμένων και νοτίων προς ανάπτυξιν χωρών», στρεφόμενη προς τη «φυσιολογική» οικονομική της πολιτική, σε αντίθεση με την «επικίνδυνη μονομερή» πολιτική που επιδίωκε στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής κοινότητας. Η ανάλυση αυτή παρουσίαζε πολλά προβλήματα και σίγουρα δε μπορούσε να αποτελέσει την επιστημονική βάση για την ανάπτυξη μίας νέας ελληνικής πολιτικής στην Αφρική. Εκτός από την υιοθέτηση υπεραπλουστευτικών σχημάτων και την επανάληψη κοινότυπων αντιλήψεων περί αυτόματης εξαργύρωσης οφελών που απέρρεαν από τον ελληνικό εξαιρετισμό, η έλλειψη σαφών στόχων και μέσω για την επίτευξή τους την στερούσε οποιαδήποτε επιστημονικότητα.

Παρά την απουσία σοβαρής επιστημονικής ανάλυσης, το ενδιαφέρον για τη νέα Αφρική πάντως παρέμενε έντονο. Το 1960 εκδόθηκε το βιβλίου του δημοσιογράφου Βάσου Τσιμπιδάρου *Δυτικά του Κιλιμάντζαρο*¹⁴⁴ ενώ το 1963 εκδόθηκε το βιβλίο του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου *Η Αφρική Αφυπνίζεται*¹⁴⁵, που ανέλυε τις εξελίξεις στην Ανατολική Αφρική. Παράλληλα, η βόρεια και η νότια Αφρική είχαν αρχίσει να αποτελούν πόλο έλξης για τους Έλληνες εικαστικούς καλλιτέχνες, το έργο των οποίων, σημειωτέον, είχε λάβει σημαντική ώθηση τόσο ως αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα, όσο και της ειδικής μέριμνας που είχε λάβει ο Καραμανλής για την πολιτιστική ανάπτυξη της πρωτεύουσας, ενώ οι επισκέψεις αυτές ανταποδίδονταν από ανάλογες εκ μέρους των Αφρικανών στην Ελλάδα.

Το Κονγκό αποτελούσε μία από τις σημαντικότερες περιπτώσεις για την ελληνική διπλωματία, όχι μόνο λόγω της θέσης του στο γεωγραφικό και οικονομικό χάρτη, αλλά και λόγω της παρουσίας χιλιάδων Ελλήνων στο έδαφός του. Η ελληνική παροικία στη χώρα ήταν πολυπληθής και αποτελούσε μία από τις πλουσιότερες

---

¹⁴³ Ο.π., σ.9.

¹⁴⁴ Βάσος Τσιμπιδάρος, *Δυτικά του Κιλιμάντζαρο: δημοσιογραφικές εντυπώσεις*, χ.ε, Αθήνα 1960.

¹⁴⁵ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, *Η Αφρική αφυπνίζεται : ένα ταξίδι Ερυθραία, η άλλη Αιθιοπία, Κένυα, Ουγκάντα, Ταγκανίκα, Ζανζιβάρη*, Εκδ. Οίκος Γ. Φέξη, Αθήνα 1963.

ελληνικές κοινότητες στον κόσμο, ενώ το οικονομικό και πολιτισμικό τους αποτύπωμα στη χώρα ήταν έντονο. Οι Έλληνες και οι Κύπριοι του Κογκό υπολογίζονταν σε περίπου επτά χιλιάδες, και βρίσκονταν συγκεντρωμένοι κατά βάση στο ανατολικό τμήμα της χώρας, κυρίως στην Ανατολική Επαρχία, το Κίβου και την Κατάνγκα, ενώ επιπλέον διακόσιοι Έλληνες ήταν εγκατεστημένοι στο Δυτικό Κογκό και κυρίως στη Λέοπολδβιλ¹⁴⁶. Ο πρώτος Έλληνας που έφτασε στη χώρα ως περιηγητής ήταν ο Παναγιώτης Ποταγός, στο έργο του οποίου έχει ήδη γίνει εκτενής αναφορά. Οι πρώτοι Έλληνες έφτασαν στο Κογκό στα τέλη του 19ου αιώνα μέσω της Νότιας Αφρικής¹⁴⁷. Οι Έλληνες του Κογκό δραστηριοποιούνταν κυρίως στον τομέα του εμπορίου και των αγροτικών εργασιών σε φυτείες, ενώ κυρίως στη Στάνλευβιλ υπήρχαν αρκετοί ιατροί, μηχανικοί, δικηγόροι και αρχιτέκτονες, με το κατά κεφαλήν εισόδημα των Ελλήνων να εκτιμάται ως το υψηλότερο μεταξύ όλων των ομογενών στον υπόλοιπο κόσμο. Οι παροικίες των Ελλήνων ήταν καλά οργανωμένες και διέθεταν εκκλησίες, σχολεία και κοινότητες, διατηρώντας ισχυρή την εθνική τους συνείδηση¹⁴⁸.

Όπως χαρακτηριστικά έγραφε ο απεσταλμένος της εφημερίδας *Ακρόπολις*, Βάσος Τσιμπιδάρος, η πληθώρα ελληνικών καταστημάτων στη Λέοπολδβιλ ήταν τέτοια που νόμιζε κανείς ότι βρίσκεται σε κάποια γωνιά της Ελλάδας, καθώς οι Έλληνες επιχειρηματίες διαχειρίζονταν ένα μεγάλο μέρος του συνολικού εμπορίου στη χώρα¹⁴⁹. Παράλληλα, οι Έλληνες δεν ήταν παρόντες μόνο στην οικονομική σφαίρα, αλλά είχαν έντονη παρουσία και στην πολιτισμική ζωή της περιοχής. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η ελληνική συμβολή στη διαμόρφωση διαφόρων μουσικών τάσεων στο Κογκό, καθώς δόθηκε ιδιαίτερη ώθηση στην ανάπτυξή τους μέσω της ίδρυσης δισκογραφικών εταιριών και στούντιο ηχογράφησης και της παραγωγής δίσκων που έγιναν ιδιαίτερα δημοφιλείς μεταξύ των ιθαγενών¹⁵⁰.

Όταν ξέσπασε η κρίση στις αρχές Ιουλίου, το πρώτο ζήτημα για το οποίο έπρεπε να μεριμνήσει η Αθήνα αφορούσε στη θέση των Ελλήνων στην περιοχή, οι οποίοι βρίσκονταν σε κίνδυνο. Με τη στάση που σημειώθηκε στους κόλπους του

---

¹⁴⁶ «Συμπεράσματα, εντυπώσεις και προτάσεις Αποστολής εις Κογκό», Ειδικός Σύμβουλος επί Αποδήμου Ελληνισμού της Προεδρίας Κυβερνήσεως Αντιναύαρχος ε.α. Γ. Ζέπος προς τον Υφυπουργό Προεδρίας Τ. Τριανταφυλλάκο, 10 Αυγούστου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/30/1.

¹⁴⁷ Για μία λεπτομερή καταγραφή της ιστορίας των Ελλήνων του Κογκό, βλ. Γεώργιος Αντύπας, *Οι Έλληνες του Βελγικού Κογκό*, Ιδιωτική έκδοση, Βρυξέλες 2008.

¹⁴⁸ Ο.π.

¹⁴⁹ Εφημερίδα *Ακρόπολις*, 6 Ιουλίου 1960.

¹⁵⁰ Γεώργιος Αντύπας, σσ.184-192.

στρατεύματος οι διώξεις εναντίον των λευκών Ευρωπαίων εντάθηκαν, ενώ οι Έλληνες της Λέοπολδβιλ εγκατέλειπαν πανικόβλητοι τις εστίες τους¹⁵¹. Αντίστοιχα προβλήματα αντιμετώπιζαν και σε άλλες περιοχές, όπως η Ελισάβετβιλ¹⁵². Παρά την άμεση κινητοποίηση του υπουργείου Εξωτερικών, η κατάσταση την οποία θα έπρεπε να διαχειριστεί στο πεδίο θα ήταν περίπλοκη. Ο κογκολικός εθνικισμός, που διερχόταν την πιο ριζοσπαστική του φάση εκείνη ακριβώς την περίοδο, με συνέπειες απρόβλεπτες για τον ελληνικό πληθυσμό αλλά και το λευκό στοιχείο γενικότερα, σε συνδυασμό με την ανεπαρκή διπλωματική οργάνωση της Ελλάδας στην Αφρική, οι αδύναμοι δεσμοί του επίσημου κράτους με τις κοινότητες, αλλά και εσωτερικά προβλήματα εντός των τελευταίων θα έθεταν σημαντικές προκλήσεις για το υπουργείο Εξωτερικών, αλλά την ίδια στιγμή θα προσέφεραν μία μοναδική ευκαιρία για την αναμόρφωση της ελληνικής πολιτικής στην Αφρική.

Ο ελληνισμός του Κονγκό και οι αναταραχές στη χώρα απασχόλησαν την ελληνική κυβέρνηση στο ανώτατο επίπεδο. Ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Παναγιώτης Κανελλόπουλος και ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών Κωνσταντίνος Τσάτσος, σε συνεργασία με τον γενικό διευθυντή του υπουργείου Εξωτερικών Χρήστο Ξανθόπουλο- Παλαμά, ήρθαν σε επαφή με τον μητροπολίτη Κεντρώας Αφρικής Κυπριανό που έδρευε στη Ελισάβετβιλ, προκειμένου να διαχειριστούν την κρίση¹⁵³. Πρώτο μέλημα του υπουργείου Εξωτερικών υπήρξε η προστασία των ομογενών, για τη μέριμνα των οποίων συγκρότησε και απέστειλε ομάδα υπό τον ειδικό σύμβουλο της Γενικής Διεύθυνσης Γραμματείας Τύπου ναύαρχο Γεώργιο Ζέπο, που θα παρέμενε επί δεκαοχτώ ημέρες στη χώρα¹⁵⁴. Για τον σκοπό αυτό, ο ναύαρχος είχε στη διάθεσή του δύο αεροσκάφη της Ελληνικής Βασιλικής Αεροπορίας, που θα χρησιμοποιούσε σε περίπτωση που η κατάσταση απαιτούσε μεταφορά σε ασφαλείς περιοχές ομογενών που βρίσκονταν σε κίνδυνο. Στόχος της αποστολής ήταν η ενίσχυση του ηθικού των ομογενών, η αποτροπή προσφυγικού κύματος προς την Ελλάδα, η οικονομική ενίσχυση της περίθαλψης προσφύγων και η ενημέρωση της ελληνικής κυβέρνησης σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε, ενώ βασικό πεδίο ευθύνης αποτελούσε το Ανατολικό Κονγκό, όπου διαβιούσε ο κύριος όγκος των Ελλήνων, καθώς οι παροικίες

---

¹⁵¹ Εφημερίδα *Ακρόπολις*, 9 Ιουλίου 1960.

¹⁵² Εφημερίδα *Ακρόπολις*, 12 Ιουλίου 1960.

¹⁵³ Εφημερίδα *Ακρόπολις* 13 Ιουλίου 1960.

¹⁵⁴ Υπουργικό Συμβούλιο, Πράξεις Π36, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/30/1.

του Δυτικού Κογκό τύγγαναν της προστασίας του γενικού προξενείου στη Λέοπολδβιλ¹⁵⁵.

Η περιπλοκότητα της κατάστασης ήταν εμφανής ευθύς εξαρχής, όπως ήταν άλλωστε και η ανεπάρκεια του διπλωματικού μηχανισμού. Κατά την άφιξη του στην Ελισάβετβιλ στις 17 Ιουλίου ο Ζέπος διαπίστωσε το τεταμένο κλίμα που υπήρχε μεταξύ της ελληνικής παροικίας, του άμισθου υποπρόξενου και του προέδρου της κοινότητας, καθώς οι τελευταίοι κατηγορούνταν ότι είχαν αφήσει την παροικία στην τύχη της¹⁵⁶. Η έλλειψη διπλωματικής εκπροσώπησης και ακολούθως η καθοδήγηση των ομογενών κατά τη διάρκεια των ταραχών είχε αφήσει, όπως παρατηρούσε ο Ζέπος, πολλούς Έλληνες να παρασυρθούν από τις οδηγίες των Δυτικών διπλωματών προς τους δικούς τους πολίτες και να εγκαταλείψουν τις περιουσίες τους, διαφεύγοντας προς τη Ροδεσία, προκειμένου να σωθούν οι ίδιοι. Αλλά και ο συντονισμός με το Γενικό προξενείο της Λέοπολδβιλ προκειμένου να καταγραφούν οι ανάγκες των Ελλήνων δεν ήταν εύκολος.

Την ίδια στιγμή στο ελληνικό προξενείο της Λέοπολδβιλ βρισκόταν ένας από τους ικανότερους Έλληνες διπλωμάτες, ο Γεώργιος Σέκερης. Παρά το γεγονός ότι βρισκόταν στα πρώτα βήματα της καριέρας του, η ανάλυσή του υπήρξε εξαιρετικά συστηματική και λεπτομερής. Έχοντας συλλάβει σωστά τη διεθνή δυναμική της αποαποικιοποίησης στην Αφρική και έχοντας το βλέμμα του στην επόμενη μέρα, αντιλαμβανόταν ότι η προστασία των ομογενών ήταν μόνο η μία όψη της απαιτούμενης παρέμβασης. Προς την κατεύθυνση αυτή, τόνιζε ότι η ανάγκη δημιουργίας ελληνικής πρεσβείας στη Λέοπολδβιλ ήταν επιτακτική, καθώς τούτο επέβαλαν όχι μόνο οι αναταραχές, αλλά και το γεγονός ότι όλα τα κράτη αναβάθμιζαν τις διπλωματικές τους αποστολές στη χώρα, ιδιαίτερα κράτη με συμφέροντα ανταγωνιστικά προς την Ελλάδα, όπως το Ισραήλ, σε μία προσπάθεια να εκμεταλλευτούν τις αντιλήψεις της νέας ηγεσίας¹⁵⁷. Επιπλέον, η ελληνική προξενική αρχή, σύμφωνα με τον Σέκερη, έπρεπε να ενισχυθεί, καθώς ήταν δύσκολο να ανταποκριθεί στην πολλαπλότητα των καθηκόντων της. Η επικοινωνία της με τα άμισθα προξενεία και τις ελληνικές παροικίες έπρεπε, σύμφωνα με τον ίδιο, να γίνεται δια ζώσης και όχι δι' αλληλογραφίας, δεδομένων των

---

¹⁵⁵ «Έκθεσις πεπραγμένων Αποστολής Κογκό από 16 έως 26.7.60», Ζέπος (Ουζουμπούρα) προς υφυπουργό Προεδρίας Κυβερνήσεως Τ. Τριανταφυλλάκο, 26 Ιουλίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/30/1.

¹⁵⁶ Ο.π.

¹⁵⁷ Γ.Ε. Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς πρεσβεία Βρυξελλών, 28 Ιουλίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/13/5.

τεράστιων αποστάσεων στη χώρα. Η πρόσφατη αποτυχία των διπλωματικών αρχών της Ελλάδας να αντεπεξέλθουν ικανοποιητικά στην κρίση, επέβαλε όχι μόνο την αναδιοργάνωση των αποστολών της αλλά και τη στελέχωσή τους από ικανό προσωπικό που είχε τηρήσει εποικοδομητική στάση κατά την πρόσφατη κρίση και την αντικατάσταση των Βέλγων επίτιμων προξένων από Έλληνες. Παράλληλα, η Προξενική Αρχή της Ελισάβετβιλ θα έπρεπε από άμισθη να αναβαθμιστεί σε έμμισθη, όχι μόνο για να εξυπηρετεί τον ελληνισμό της Κεντρίας Αφρικής, αλλά και λόγω της «ιδιομόρφου εξελίξεως ην ακολουθεί την στιγμὴν ταύτην η επαρχία Κατάνγκα»¹⁵⁸. Η εξέλιξη της κατάστασης θα δικαίωνε πλήρως την ανάλυση του Σέκερη, που θα επιβεβαιωνόταν μέχρι το 1964. Στα ίδια συμπεράσματα με τον τελευταίο κατέληγε και ο ναύαρχος Ζέπος, που παρατηρούσε με τη σειρά του την ανάγκη να αναδιαρθρωθεί η ελληνική διπλωματική εκπροσώπηση στο Κονγκό, καθώς διακυβεύονταν, όπως τονίζε, μεγάλα οικονομικά συμφέροντα, τα οποία θα ήταν αδύνατον να διαχειριστούν επίτιμοι ή άμισθοι πρόξενοι¹⁵⁹. Παράλληλα, μία κανονική διπλωματική αρχή θα ήταν σε θέση να διεκδικήσει αποζημιώσεις για τις καταστροφές που είχαν υποστεί οι Έλληνες κατά τη διάρκεια των ταραχών. Επιπλέον, θα έπρεπε να επεκταθεί η ελληνική διπλωματική εκπροσώπηση και στην Κεντρική Αφρική, τόσο για να αντιμετωπιστεί η αίσθηση των ελληνικών κοινοτήτων ότι είχαν εγκαταλειφθεί από το ελληνικό κράτος, όσο και για να εξαλειφθούν οι εσωτερικές αντιζηλιές που προκαλούσαν οι διορισμοί αμισθων προξένων¹⁶⁰. Την ίδια στιγμή, όπως παρατηρούσε και ο Σέκερης, ο Ζέπος τονίζε την ανάγκη αντικατάστασης των Βέλγων επίτιμων προξένων, καθώς η καταγωγή τους και μόνο τους έκανε μισητούς στο Κονγκό.

Επομένως, η πρώτη διαπίστωση των υπεύθυνων Ελλήνων χειριστών στο πεδίο, αφορούσε σε τίποτε λιγότερο από μια παρατήρηση για τη δομή της ελληνικής διπλωματικής υπηρεσίας: η εκπροσώπηση σε τέτοιες περιοχές ήταν έντονα ελλειμματική. Αυτό δεν ήταν κάποια καινοφανής διαπίστωση για μια χώρα που, μέχρι λίγα χρόνια πριν, διαπίστευε έναν πρέσβη στη Βηρυτό υπεύθυνο για τη μισή Μέση Ανατολή, αλλά υποδείκνυε μια βασική προϋπόθεση: εάν ένα μικρό κράτος ήθελε να ασκήσει πολιτική στην κεντρική Αφρική, έπρεπε να φροντίσει για την επαρκή

---

¹⁵⁸ Ο.π.

¹⁵⁹ Ζέπος, «Εκθεσις πεπραγμένων Αποστολής Κογκό από 16 έως 26.7.60», Ζέπος (Ουζουμπούρα) προς υφυπουργό Προεδρίας Κυβερνήσεως Τ. Τριανταφυλλάκο, 26 Ιουλίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/30/1.

¹⁶⁰ «Συμπεράσματα, εντυπώσεις και προτάσεις Αποστολής εις Κογκό», Ζέπος προς Τριανταφυλλάκο, 10 Αυγούστου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/30/1.

διπλωματική του παρουσία εκεί. Οι φιλοδοξίες (και πάνω από όλα οι ανάγκες) ήταν μεγάλες, αλλά τα μέσα αντιστοιχούσαν σε προγενέστερες περιόδους της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Κατά τη διάρκεια των πρώτων ταραχών, παρά τις εκτεταμένες υλικές ζημιές, οι Έλληνες του Κονγκό δεν είχαν πληγεί σε μεγάλο βαθμό και δεν είχαν οδηγηθεί σε μία μαζική, άτακτη έξοδο. Ο ελληνισμός της Κατάνγκα ήταν ασφαλής σύμφωνα με την έκθεση, ενώ το βασικό πρόβλημα εντοπιζόταν στις περιοχές Ουζουμπούρα, Στάνλευβιλ, Γουάμπα, Πολί και Μπούνια. Στις 16 Ιουλίου ο Ζέπος διήλθε από το Ναϊρόμπι της Κένυα και το Σώλσμπερι της Ροδεσίας, ενώ την επόμενη ημέρα επισκέφθηκε την Ελισάβετβιλ και στις 19 Ιουλίου την Ντόλα της Βόρειας Ροδεσίας, όπου βεβαιώθηκε ότι το έργο της περίθαλψης με τη συνδρομή των Βρετανών προχωρούσε. Τις επόμενες ημέρες επισκέφθηκε την Ουζουμπούρα, όπου δε διαπιστώθηκε πρόβλημα με πρόσφυγες, χάρη στις ενέργειες του προέδρου της ελληνικής κοινότητας. Κατόπιν, στις 21 Ιουλίου επισκέφθηκε την Μπούνια, όπου υπήρχε παρουσία δυνάμεων του ΟΗΕ, απ' όπου οι γυναίκες και τα παιδιά είχαν απομακρυνθεί, ενώ οι άνδρες εξέφραζαν την επιθυμία να παραμείνουν. Τις επόμενες ημέρες οι επιχειρήσεις κινήθηκαν μεταξύ Μπούνια και Ουζουμπούρα. Οι Έλληνες άνδρες της Στάνλευβιλ παρέμεναν στις εστίες τους στην πλειοψηφία τους, ενώ οι γυναίκες και τα παιδιά είχαν απομακρυνθεί. Παράλληλα, ένας Έλληνας δικηγόρος είχε διοριστεί γενικός εισαγγελέας της Ανατολικής Επαρχίας, δείγμα, σύμφωνα με τον Ζέπο, της εκτίμησης του ελληνικού στοιχείου από τους ιθαγενείς¹⁶¹. Σταδιακά, η κατάσταση στην Ελισάβετβιλ ηρεμούσε και οι άνδρες της κοινότητας επέστρεφαν στις εστίες τους¹⁶², ενώ στις 25 Ιουλίου μεταφέρθηκε προσωρινά μικρός αριθμός Ελλήνων του Κονγκό σε γειτονικές χώρες¹⁶³.

Παράλληλα με τις ελληνικές ανησυχίες για το μέλλον του ελληνισμού του Κονγκό, ανάλογους φόβους εξέφραζε και ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Μακάριος δεν ήταν ακόμη, τυπικά, πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, ούτε και η ίδια η Κυπριακή Δημοκρατία τυπικά υφίστατο: η

---

¹⁶¹ Ζέπος, «Εκθεσις πεπραγμένων Αποστολής Κογκό από 16 έως 26.7.60», Ζέπος (Ουζουμπούρα) προς υφυπουργό Προεδρίας Κυβερνήσεως Τ. Τριανταφυλλάκο, 26 Ιουλίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/30/1.

¹⁶² Ζέπος προς Υφυπουργό Τριανταφυλλάκο (Προεδρεία Κυβερνήσεως), 30 Ιουλίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/30/1.

¹⁶³ Ζέπος (Ουζουμπούρα) προς Προεδρία Κυβερνήσεως, 25 Ιουλίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/30/1.

Εγκαθίδρυσή της θα γίνει στις 15-16 Αυγούστου 1960, ωστόσο ο Μακάριος ενήργησε στην περίπτωση αυτή ως ήδη εν ενεργεία αρχηγός κράτους. Στις 12 Ιουλίου παρενέβη προσωπικά, αποστέλλοντας τηλεγράφημα προς τον Lumumba, ζητώντας του να λάβει τα απαραίτητα μέτρα ώστε να διασφαλιστεί η κοινότητα των περίπου τριών χιλιάδων Κυπρίων, ελάχιστα μέλη της οποίας είχαν κακοποιηθεί κατά τη διάρκεια των αναταραχών¹⁶⁴. Ο Μακάριος υπενθύμιζε τη σημασία του κυπριακού αγώνα ενάντια στην αποικιοκρατία και την ανεξαρτησία των λαών «ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος και θρησκείας», ενώ σημείωνε ότι η ανεξαρτητοποίηση του Κονγκό είχε χαροποιήσει ήδη τους Κυπρίους. Όπως και στην ελληνική περίπτωση, ο αριθμός των Κυπρίων που επέστρεψε στη Λευκωσία με αεροσκάφη της Βασιλικής Αεροπορίας- μέσω Σουδάν-περιοριζόταν στα πενήντα άτομα, ενώ κάποιες οικογένειες είχαν επίσης μεταφερθεί προσωρινά σε γειτονικές αφρικανικές χώρες¹⁶⁵. Επιπλέον δέκα περίπου Κύπριοι μεταφέρθηκαν στην Αθήνα με αεροσκάφος των Κυπριακών Αερογραμμών (που είχαν ιδρυθεί και λειτουργούσαν ήδη από την περίοδο της Αγγλοκρατίας)¹⁶⁶.

Η προσωρινή διασφάλιση του ελλαδικού και κυπριακού πληθυσμού του Κονγκό δεν ήταν αρκετή, καθώς τα γεγονότα του Ιουνίου ήταν μόνο η αρχή της κρίσης. Η πρώτη έκθεση του Ζέπου τον Ιούλιο αποτελεί μία πρώτη, αλλά συνολική αποτίμηση της κατάστασης στο Κονγκό από την ελληνική πλευρά. Ο ναύαρχος εκτιμούσε ότι η ανεξαρτησία είχε δοθεί πρόωρα στη χώρα, η οποία είχε βρεθεί απροετοίμαστη για κάτι τέτοιο και σημείωνε ότι αν ο ΟΗΕ δεν ήταν σε θέση να εγγυηθεί την ασφάλεια του λευκού πληθυσμού για μεγάλο διάστημα στην πόλεις και την ύπαιθρο, το μίσος των ιθαγενών θα τους εξέθετε σε επιπλέον κινδύνους. Παράλληλα όμως, εκτιμούσε ότι αν υπήρχαν εγγυήσεις ασφαλείας για τον ελληνικό πληθυσμό, αυτός θα μπορούσε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο συνεργαζόμενος με τις αρχές του Κονγκό, λόγω της μεγάλης εμπιστοσύνης που τύγχανε και της έλλειψης αποικιακού παρελθόντος. Επιπλέον έστρεφε την προσοχή στους κινδύνους που θα αντιμετώπιζαν οι Έλληνες λόγω της ανεξαρτητοποίησης της Κατάνγκα σε περίπτωση που ξεσπούσαν ταραχές εναντίον του λευκού στοιχείου. Η κατάσταση όμως δεν εγκυμονούσε μόνο κινδύνους αλλά προσέφερε και ευκαιρίες. Η αποχώρηση των Βέλγων από τη διοικητική μηχανή της χώρας δημιουργούσε μεγάλες ελλείψεις που έθεταν τις υπηρεσίες του Κονγκό

---

¹⁶⁴ Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 13 Ιουλίου 1960.

¹⁶⁵ Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 16 Ιουλίου 1960.

¹⁶⁶ Εφημερίδα *Ελευθερία* (Λευκωσία), 19 Ιουλίου 1960.

ενώπιον του κινδύνου κατάρρευσης. Ο Ζέπος παρατηρούσε ότι αν η κυβέρνηση της χώρας δε στρεφόταν προς τον ανατολικό συνασπισμό, θα επιχειρούσε να καλύψει τις ανάγκες αυτές απευθυνόμενη προς τους λευκούς, καθώς τα υπόλοιπα αφρικανικά κράτη δεν είχαν πλεονάζον ειδικευμένο προσωπικό να διαθέσουν. Η Ελλάδα, λόγω της απουσίας αποικιακού παρελθόντος, διέθετε σαφές πλεονέκτημα και θα μπορούσε, ενισχυόμενη από τον ελληνισμό της Αιγύπτου, να απασχοληθεί επί δεκαετίες, πριν η συγκρότηση εγχώριας τεχνικά καταρτισμένης τάξης καταστεί δυνατή. Για τον λόγο αυτόν κρινόταν αναγκαία η επιστροφή και η παραμονή των Ελλήνων του Κονγκό στις εστίες τους και η απομάκρυνση μόνο των γυναικόπαιδων, μέχρι τη σταθεροποίηση της κατάστασης, προκειμένου να σταθεροποιήσουν την παρουσία τους στη χώρα και να δείξουν την εμπιστοσύνη τους στις νέες αρχές των ιθαγενών, που θα βοηθούσε τη μετέπειτα εξέλιξή τους¹⁶⁷.

Οι απόψεις περί εξαιρετισμού των Ελλήνων μεταξύ των ευρωπαϊκών κοινοτήτων δεν αποτελούσαν ελληνικές ψευδαισθήσεις. Σύμφωνα με δημοσιεύματα, ο πρωθυπουργός του Κονγκό Lumumba είχε ο ίδιος δηλώσει ότι οι Έλληνες δεν διέτρεχαν κίνδυνο, καθώς απολάμβαναν της συμπάθειας ολόκληρου του λαού του Κονγκό, απέχοντας από οποιαδήποτε ανάμιξη στην πολιτική ζωή της χώρας. Ο Lumumba εμφανιζόταν αισιόδοξος ότι οι Έλληνες- συμπεριλαμβανομένων και των Κυπρίων- θα μπορούσαν να παίξουν εποικοδομητικό ρόλο στην ανάπτυξη και την πρόοδο της νεαρής δημοκρατίας, καθώς παρείχαν ήδη υπηρεσίες στη χώρα¹⁶⁸. Αλλά και ο πρόεδρος της χώρας Kasanubu είχε δώσει έμφαση στον ρόλο των Ελλήνων και τις δυνατότητες συνεργασίας, σε μία περίοδο που οι υπόλοιπες κοινότητες των Ευρωπαίων είχαν κηρυχθεί ανεπιθύμητες. Όπως μετέδιδε η *Ακρόπολις*, η μοναδική ελληνική εφημερίδα που είχε αποστείλει ανταποκριτή στο Κονγκό, ο Kasanubu «κρατών συνεχώς τας χείρας του προξένου μας, είπε: αγαπούμε τους Έλληνας, συμπαθούμε τους Έλληνας απογόνους του Αριστοτέλη»¹⁶⁹. Τη συμπάθειά του προς τους Έλληνες είχε εκδηλώσει ο Kasanubu και στον Έλληνα υπουργό Εμπορικής Ναυτιλίας Γεώργιο Ανδριανόπουλο, που είχε εκπροσωπήσει τη χώρα στους

---

¹⁶⁷ «Συμπεράσματα, εντυπώσεις και προτάσεις Αποστολής εις Κογκό», Ζέπος προς Τριανταφυλλάκο, 10 Αυγούστου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/30/1.

¹⁶⁸ «Δηλώσεις του Lumumba σε εκπρόσωπο του Αθηναϊκού Πρακτορείου στα Ηνωμένα Έθνη», Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 27 Ιουλίου 1961.

¹⁶⁹ Εφημερίδα *Ακρόπολις*, 29 Ιουνίου 1960.

εορτασμούς της ανακήρυξης της ανεξαρτησίας του Κονγκό¹⁷⁰. Εξάλλου, η πραγματικότητα συνηγορούσε στα παραπάνω, καθώς το μεγαλύτερο μέρος του ελληνισμού του Κονγκό είχε παραμείνει τελικά στη χώρα και τα αεροσκάφη της Βασιλικής Αεροπορίας συνολικά μόλις 157 επιβάτες κατά τη διάρκεια της αποστολής τους.

Οι ελληνικές κοινότητες θα αποδεικνύονταν ένας από τους βασικούς παράγοντες που θα επηρέαζαν την ελληνική εξωτερική πολιτική στο Κονγκό. Η ιδιαίτερη θέση των ελληνικών κοινοτήτων και η απουσία αποικιοκρατικού παρελθόντος θα αποτελούσε πλεονέκτημα, όταν το υπουργείο Εξωτερικών θα προωθούσε μεθοδικά την κάλυψη των θέσεων στον διοικητικό μηχανισμό, που είχε προκύψει από την αποχώρηση των Βέλγων. Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι η ελληνική παροικία ήταν βασικά συγκεντρωμένη στην Κατάνγκα, θα έθετε τα δικά του όρια στην ιδεαλιστική πολιτική της Ελλάδας, την προσήλωσή της στο διεθνές δίκαιο και την πίστη τους στους διεθνείς θεσμούς.

Η Αθήνα ενώπιον μιας πολιτικής πρόκλησης: η κρίση μεταφέρεται στα Ηνωμένα Έθνη

Σύντομα όμως, τα διεθνή πολιτικά διακυβεύματα θα επηρέαζαν και την Αθήνα. Η αρχή έγινε με την εμπλοκή του ΟΗΕ, που έφερνε μαζί του την επέκταση της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης στη συγκεκριμένη κρίση. Στις 12 Ιουλίου 1960 ο πρόεδρος και ανώτατος διοικητής του Εθνικού Στρατού Joseph Kasavubu και ο πρωθυπουργός και υπουργός Εθνικής Άμυνας Patrice Lumumba υπέβαλαν αίτημα προς τον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ Dag Hammarskjöld, ζητώντας τεχνική βοήθεια με σκοπό την ανάπτυξη του διοικητικού μηχανισμού της χώρας και στρατιωτική βοήθεια. Το αίτημά τους, όπως υποστήριζαν, κρινόταν απαραίτητο μετά την αποστολή στρατευμάτων από το Βέλγιο στο Κονγκό, που όπως σημείωνε το τελευταίο είχε συμβεί «κατά παράβαση του συμφώνου φιλίας» που είχαν υπογράψει τα δύο κράτη στις 29 Ιουνίου του ίδιου έτους¹⁷¹. Όπως ανέφεραν οι δύο ηγέτες, το μεγαλύτερο μέρος

---

¹⁷⁰ Εφημερίδα *Ακρόπολις*, 5 Ιουλίου 1960.

¹⁷¹ United Nations Security Council (στο εξής UNSC), Cable Dated 12 July 1960 From the President of the Republic of the Congo and Supreme Commander of the National Army and the Prime Minister and Minister of National Defence Addressed to the Secretary General of the United Nations, (12 Ιουλίου 1960) UN Doc. S/4382.

των ταραχών οφειλόταν στις «αποικιακές μηχανορραφίες» των Βέλγων, ενώ παράλληλα κατηγορούσαν τη βελγική κυβέρνηση ότι είχε προετοιμάσει προσεκτικά την απόσχιση της Κατάνγκα, προσβλέποντας στη διατήρηση του ελέγχου της χώρας. Η στρατιωτική βοήθεια των Ηνωμένων Εθνών θα είχε ως σκοπό «να προστατεύσει την εθνική επικράτεια του Κονγκό από την παρούσα εξωτερική επιθετικότητα που αποτελεί απειλή στην παγκόσμια ειρήνη». Καλώντας στην άμεση αποστολή στρατευμάτων των Ηνωμένων Εθνών στο Κονγκό, η επιστολή τόνιζε ότι ο ρόλος τους θα αφορούσε όχι την αποκατάσταση της εσωτερικής τάξης του Κονγκό, αλλά την προστασία της επικράτειάς του από τα βελγικά στρατεύματα. Η πρόσκληση απευθυνόταν, όπως διευκρινιζόταν, αποκλειστικά σε μία δύναμη των Ηνωμένων Εθνών και όχι των Ηνωμένων Πολιτειών, και σε περίπτωση που το αίτημα δεν ικανοποιούνταν άμεσα, τότε η κυβέρνηση του Κονγκό «θα ήταν υποχρεωμένη να απευθυνθεί στις Δυνάμεις του Συμφώνου του Μπαντούγκ».

Ο Hammarskjöld αντέδρασε άμεσα στο αίτημα του Κονγκό. Κάνοντας χρήση του Άρθρου 99¹⁷² του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ συγκάλεσε το Συμβούλιο Ασφαλείας το απόγευμα της 13ης Ιουλίου 1960, για να θέσει υπ' όψιν του ένα ζήτημα που «δύναται να απειλήσει τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας».¹⁷³ Το Συμβούλιο Ασφαλείας ανταποκρίθηκε εκδίδοντας το ψήφισμα 143 στις 14 Ιουλίου του 1960. Από εκείνο το σημείο και έπειτα, οι διεθνείς διαστάσεις της κρίσης θα ήταν εμφανείς. Στις συζητήσεις του Συμβουλίου, εκτός από τα μέλη (μόνιμα και μη μόνιμα), είχαν κληθεί να συμμετάσχουν χωρίς δικαίωμα ψήφου αντιπρόσωποι του Βελγίου και της Δημοκρατίας του Κονγκό, καθώς επίσης και αντιπρόσωποι από το Καμερούν, την Αιθιοπία, τη Γκάνα, τη Γουινέα, την Ινδία, την Ινδονησία, τη Λιβερία, το Μάλι, το Μαρόκο, την Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία και τη Γιουγκοσλαβία. Με το ψήφισμά τους, το Συμβούλιο ζητούσε από την κυβέρνηση του Βελγίου να αποσύρει όλα της τα στρατεύματα από την επικράτεια του Κονγκό. Εξουσιοδοτούσε επίσης τον γενικό γραμματέα «να λάβει τα απαραίτητα μέτρα, κατόπιν διαβούλευσης με τη Δημοκρατία του Κονγκό, ώστε να παράσχει στην κυβέρνηση την απαραίτητη στρατιωτική βοήθεια μέχρι, μέσω των προσπαθειών της κυβέρνησης του Κονγκό, με την τεχνική βοήθεια

---

¹⁷² «Ο Γενικός Γραμματέας μπορεί να επιστήσει την προσοχή του Συμβουλίου Ασφαλείας σε ζητήματα που κατά τη γνώμη του μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας», Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών και Καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου, Κεφάλαιο 15, Άρθρο 99, <https://digitallibrary.un.org/record/1318132>, 15 Απριλίου 2021.

¹⁷³ UNSC, Letter Dated 13 July 1960 from the Secretary- General Addressed to the President of the Security Council, 13 Ιουλίου 1960, UN Doc. S/4381.

των Ηνωμένων Εθνών, οι δυνάμεις εθνικής ασφαλείας να είναι ικανές, κατά τη γνώμη της κυβερνήσεως, να επιτελέσουν πλήρως τα καθήκοντά τους»¹⁷⁴. Παράλληλα, καλούσε τον γενικό γραμματέα να αναφέρει στο Συμβούλιο Ασφαλείας καταλλήλως.

Το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας είχε τύχει της υποστήριξης αμφοτέρων των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης, καλλιεργώντας αρχικά προσδοκίες για τη συνεργασία των βασικών δυνάμεων του διεθνούς συστήματος. Ωστόσο, η διαδρομή δεν προβλεπόταν ομαλή. Ήδη από την πρώτη συνεδρίαση διαφαίνονταν οι ανταγωνισμοί μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων. Σε πρόταση της Σοβιετικής Ένωσης, υποστηριζόμενης από την Πολωνία, στην οποία ζητούσε να προσκληθεί ο αντιπρόσωπος του Κονγκό στις συνομιλίες- καθώς ο Βέλγος αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ είχε ζητήσει ο ίδιος να παρακολουθήσει τις συνεδριάσεις- ο Αμερικανός Henry Cabot Lodge Jr. διαμαρτυρόταν έντονα, καθώς θεωρούσε ότι η Σοβιετική Ένωση επιχειρούσε να μιλήσει εξ ονόματος του Κονγκό που, ενώ είχε τη δυνατότητα, δεν είχε εκφράσει τέτοιο αίτημα¹⁷⁵. Αλλά και το ίδιο το πρόβλημα του Κονγκό οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση όριζαν διαφορετικά. Για τους Αμερικανούς, οι ρίζες του προβλήματος βρίσκονταν στα δομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε ο διοικητικός μηχανισμός και η οικονομία του Κονγκό. Ο Lodge υπενθύμιζε στο συμβούλιο ότι οι Αμερικανοί είχαν θεωρήσει ήδη από τη στιγμή της εισδοχής του Κονγκό στα Ηνωμένα Έθνη μερικές εβδομάδες νωρίτερα ότι ο οργανισμός θα έπρεπε να στηρίξει τη νεαρή δημοκρατία στα προβλήματα που είχε κληρονομήσει από το παρελθόν της¹⁷⁶. Ο ίδιος υποστήριζε ότι ήταν εκείνα τα ίδια προβλήματα στην επίλυση των οποίων όφειλε ο ΟΗΕ να συνδράμει χωρίς καθυστέρηση. Ειδικότερα, τόνιζε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θεωρούσαν κρίσιμη την αποχώρηση των ξένων τεχνικών από το Κονγκό, που είχε οδηγήσει στην κατάρρευση της ασφάλειας και των επικοινωνιών και είχε συντελέσει στο ξέσπασμα της πείνας και των ασθενειών που είχαν ακολουθήσει. Τα Ηνωμένα Έθνη όφειλαν να δράσουν γρήγορα, καθώς οποιαδήποτε καθυστέρηση θα επέτεινε τις συνθήκες με τις οποίες βρισκόταν αντιμέτωπος ο λαός του Κονγκό. Σύμφωνα με τον Lodge, η αναζήτηση ευθυνών για τα πρόσφατα γεγονότα σε εκείνη τη στιγμή και η απόπειρα πολιτικής

---

¹⁷⁴ UNSC Res 143 (14 Ιουλίου 1960) UN Doc S/4387(1960).

¹⁷⁵ UNSC, Security Council Official Records, Fifteenth Year, 873rd Meeting, 13/14 Ιουλίου 1960, UN Doc. S/PV.873, σ.6.

¹⁷⁶ Ο.π., σ.14.

εκμετάλλευσης των γεγονότων θα αποδεικνυόταν καταστροφική, επομένως η άμεση δράση θα έπρεπε να προκριθεί.

Η προσέγγιση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν πολύ διαφορετική. Παρά το γεγονός ότι ο Σοβιετικός μόνιμος αντιπρόσωπος στα Ηνωμένα Έθνη Αρκάντι Α. Σομπόλεφ καλούσε επίσης στην ανάληψη άμεσης δράσης στο Κονγκό, επιχειρούσε παράλληλα να τοποθετήσει το πρόβλημα σε ένα ευρύτερο πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο και να υποδείξει τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης ως συλλήβδην υπεύθυνα για την κατάσταση στον Κονγκό. Σε αντίθεση με τους Αμερικανούς, οι Σοβιετικοί δεν πίστευαν σε μία κοινή προσπάθεια αποκλιμάκωσης και υποστήριξης. Ο Σομπόλεφ αναπαρήγαγε στο Συμβούλιο Ασφαλείας τις δηλώσεις της σοβιετικής κυβέρνησης της ίδιας ημέρας, οι οποίες ερμήνευαν τα γεγονότα στο Κονγκό με όρους ανταγωνισμού των δύο συνασπισμών. Στο πλαίσιο αυτό, η αποστολή βελγικών δυνάμεων στο Κονγκό αποτελούσε αποστολή δυνάμεων υπό «ΝΑΤΟϊκή διοίκηση», μία ακόμα ένδειξη για τον καταπιεστικό ρόλο του «ΝΑΤΟϊκού μπλοκ» κατά των Αφρικανών στον ρόλο του ως «διεθνούς χωροφύλακα»¹⁷⁷. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αναφορά στο ΝΑΤΟ ήταν έτσι κι αλλιώς λανθασμένη: το Κονγκό δεν βρισκόταν στη ΝΑΤΟϊκή περιοχή ευθύνης και θα ήταν αδιανόητο για τη συμμαχία να αναλάβει δράση εκεί. Αλλά η εμπλοκή του ονόματός της είχε άλλους στόχους. Η Σοβιετική Ένωση μπορούσε να είναι η αγαθή δύναμη μόνο αν κάποια άλλη ήταν η κακή, και το ΝΑΤΟ ήταν πάντοτε εύκολος στόχος ιδίως για θεωρίες συνωμοσίας, εφόσον μάλιστα ένα μέλος του, το Βέλγιο, ήταν η δύναμη που ενεργούσε παράνομα στην προκειμένη περίπτωση. Έτσι, οι Σοβιετικοί από τις πρώτες στιγμές θα περιέγραφαν την κρίση με μανιχαϊστικούς όρους. Η δυτική επέμβαση στο Κονγκό ήταν για τους Σοβιετικούς «απόδειξη» ότι «συγκεκριμένες δυνάμεις και ειδικά οι Ηνωμένες Πολιτείες, συνεχίζουν να ακολουθούν την επικίνδυνη πολιτική της επιθετικότητας και της πρόκλησης». Αντίθετα, «η Σοβιετική Ένωση, όπως και άλλα φιλειρηνικά κράτη, καταδικάζαν έντονα την ύπουλη επιθετικότητα» κατά της χώρας. Παρ' όλα αυτά ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος, τάχθηκε υπέρ της κινητοποίησης του Συμβουλίου Ασφαλείας, υποστηρίζοντας ότι αυτό θα έπρεπε να καταδικάσει την εισβολή στο έδαφος του Κονγκό και να απαιτήσει την άμεση αποχώρηση όλων των βελγικών στρατευμάτων.

---

¹⁷⁷ Ο.π., σ.18.

Η αμερικανική αντίδραση στις σοβιετικές προκλήσεις υπήρξε ήπια, παρά τις σφοδρότητά τους, αλλά έτσι κι αλλιώς οι τόνοι ανέβηκαν δημιουργώντας ένα διαφορετικό διεθνές πολιτικό περιβάλλον. Επικαλούμενος την κρισιμότητα της κατάστασης ο Lodge υπογράμμισε ότι οι περιστάσεις απαιτούσαν εποικοδομητική δράση και όχι για προκλητικές κατηγορίες, καθώς ήταν η ιστορική εκείνη στιγμή που τα Ηνωμένα Έθνη ετίθεντο σε δοκιμασία, καλούμενα να ανταποκριθούν σε μία τόσο μεγάλη κρίση. Απαντώντας, όμως, στην ουσία των σοβιετικών κατηγοριών, υπενθύμιζε ότι ήταν η Σοβιετική Ένωση αυτή που είχε στείλει στρατεύματα στην Ουγγαρία, διατηρώντας τη «φτέρνα στον λαιμό των δυστυχισμένων Ούγγρων»¹⁷⁸. Η αναλογία μεταξύ των ευρωπαϊκών αποικιών και του αυστηρού σοβιετικού ελέγχου επί των κρατών του ανατολικού συνασπισμού είχε αποτελέσει μόνιμη πηγή ανησυχίας για τους Αμερικανούς ιθύνοντες ήδη κατά τη διάρκεια του πολέμου. Παράλληλα ο σοβιετικός έλεγχος της Κεντρικής Ασίας αποσιωπάτο πλήρως όταν γινόταν συζήτηση για τα μην ανεξάρτητα εδάφη, καθώς η υπαγωγή των κρατών αυτών στην αποκλειστική σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης, είχε παραμερίσει κάθε συζήτηση για το ζήτημα.

Από πολύ νωρίς, ήταν φανερό ότι η Σοβιετική Ένωση θα κινούνταν στη βάση της μεταπολεμικής πολιτικής της έναντι του ΟΗΕ, που ταλαντευόταν μεταξύ υπονόμησης και αδιαφορίας για τον Οργανισμό. Οι Σοβιετικοί δεν πίστευαν ιδιαίτερα σε μία λύση εντός του πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών. Αντίθετα, η κρίση του Κογκό παρείχε στη σοβιετική διπλωματία μία μοναδική ευκαιρία να ενισχυθεί το σοβιετικό γόητρο στον Τρίτο Κόσμο και οι Σοβιετικοί να παρουσιαστούν -κατ' αντιπαραβολή προς τους ιμπεριαλιστές Αμερικανούς- ως φυσικοί φίλοι των Αφρικανών και των πρώην αποικιακών λαών γενικότερα. Η απόλυτη σύμπραξη με τους Αμερικανούς στο πλαίσιο μίας επιχείρησης υπό την ομπρέλα των Ηνωμένων Εθνών θα τους στερούσε μία μοναδική ευκαιρία να επιδιώξουν μία ενεργή πολιτική που θα τους έδινε τη δυνατότητα να αποκτήσουν για πρώτη φορά ερείσματα μεταξύ των λαών της Αφρικής, που είχε ως τότε αποτελέσει αποκλειστικό πεδίο δράσης των Ευρωπαίων. Ανταποκρινόμενος στο κογκολικό αίτημα, ο ίδιος ο Χρυστσώφ, απευθυνόμενος προς τη Δύση είχε προστάξει «κάτω τα χέρια από τη Δημοκρατία του Κογκό»¹⁷⁹. Σχολιάζοντας την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας της 14^{ης} Ιουλίου, ο Σοβιετικός

---

¹⁷⁸ Ο.π., σ.21.

¹⁷⁹ Εφημερίδα *New York Times*, 15 Ιουλίου 1960.

ηγέτης περιορίστηκε να το χαρακτηρίσει απλώς ως «ένα χρήσιμο πράγμα», διαβεβαιώνοντας πάντως την ίδια στιγμή τα κράτη που «εκδηλώνουν επιθετικότητα εναντίον του Κονγκό και όσους τα ωθούν να συνεχίζουν τις εγκληματικές τους πράξεις» ότι η ΕΣΣΔ δεν επρόκειτο να υποχωρήσει από τη λήψη «αποφασιστικών μέτρων» προκειμένου να περιοριστεί να περιοριστεί η δυτική επιθετικότητα¹⁸⁰. Όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν οι *New York Times*, οι Δυτικοί διπλωμάτες στο Κονγκό θεωρούσαν ότι η σοβιετική προπαγάνδα επιχειρούσε να παρουσιάσει τη Σοβιετική Ένωση ως φύλακα άγγελο των Αφρικανών και ότι η καθυστέρηση της επίλυσης του προβλήματος θα προσέφερε στην πρώτη μία ευκαιρία διείσδυσης στην καρδιά της Αφρικής¹⁸¹. Η όξυνση της κατάστασης στο Κονγκό μέσω της δαιμονοποίησης του συνόλου των δυτικοευρωπαϊκών κρατών θα εξυπηρετούσε πολύ αποτελεσματικά τη Σοβιετική ατζέντα και θα της προσέφερε τη δυνατότητα να αποκτήσει ισχυρά ερείσματα για πρώτη φορά μεταξύ των αφρικανικών λαών. Απευθυνόμενος προς την ηγεσία του Κονγκό που, σε τηλεγράφημά της είχε ζητήσει από τον Σοβιετικό ηγέτη να βρίσκεται σε αναμονή καθώς ανά πάσα στιγμή μπορεί να του ζητείτο βοήθεια, ο Χρουστσόφ άφηνε υποσχέσεις για μονομερή υποστήριξη των Αφρικανών από πλευράς της Σοβιετικής Ένωσης: «Ο αγώνας σας είναι ο αγώνας εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων από την Αφρική, την Ασία και τη Λατινική Αμερική, την Ινδοκίνα, την Αλγερία, το Σουέζ, τη Γουατεμάλα, τον Λίβανο και την Ιορδανία, τη Γουινέα, την Κούβα. (...) Είναι παγιωμένο γεγονός ότι το παλαιό Κονγκό δε ήταν μόνο μία βελγική αποικία. Η ξιφολόγχη ήταν βελγική, αλλά τα αφεντικά ήταν τα αμερικανικά, βελγικά, βρετανικά και δυτικογερμανικά μεγάλα μονοπώλια»¹⁸².

Από την άλλη πλευρά, η αδιαλλαξία του Βελγίου να τερματίσει την προσχηματική και σε κάθε περίπτωση παράνομη επέμβασή της σε έδαφος τρίτου κράτους, χρησιμοποιώντας νομικές και άλλες προφάσεις, δηλώνοντας παράλληλα πλήρη συμμόρφωση προς τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, υπονόμει ακόμα περισσότερο τη θέση της Δύσης και τροφοδοτούσε τις σοβιετικές επιθέσεις με άφθονο υλικό. Οι τελευταίες, με τη σειρά τους, προκαλούσαν τη συσπείρωση των συμμάχων, εγκαινιάζοντας έτσι έναν φαύλο κύκλο στον οποίο θα εγκλωβιζόταν το Συμβούλιο Ασφαλείας για τους επόμενους μήνες.

---

¹⁸⁰ Ο.π.

¹⁸¹ Ο.π.

¹⁸² Ο.π.

Η ομιλία του Σομπόλεφ προκάλεσε την άμεση αντίδραση των Δυτικών. Ο Βρετανός αντιπρόσωπος Harold Beeley υπενθύμιζε ότι η Μεγάλη Βρετανία δεν είχε ενισχύσει τις δυνάμεις της Κατάνγκα, απορρίπτοντας αίτημα του Tshombe για στρατιωτική βοήθεια, αλλά επιθυμούσε τη στήριξη της νόμιμης κυβέρνησης μέσω μίας διεθνούς δύναμης. Την ίδια στιγμή, όμως, δεν άφηνε ούτε τους Βέλγους απροστάτευτους απέναντι στις σοβιετικές επιθέσεις, εκφράζοντας την ικανοποίησή του για την «ανθρωπιστική αποστολή» των βελγικών στρατευμάτων στο Κονγκό. Ανάλογες αντιδράσεις υπήρξαν και από την πλευρά της Ιταλίας και της Γαλλίας, που προσπαθούσαν να συγκεράσουν την υποστήριξη στο έργο του ΟΗΕ με την κάλυψη στο Βέλγιο. Ο αντιπρόσωπος της Ιταλίας Edigio Ortona χαρακτήριζε το έργο του ΟΗΕ «μία από τις πραγματικές δοκιμασίες του Οργανισμού μας», ένα «κάλεσμα του καθήκοντος για καλό σκοπό», που. Την ίδια στιγμή όμως αναδείκνυε τον θετικό ρόλο των βελγικών στρατευμάτων που είχαν συμβάλει «στον έλεγχο της κατάστασης», υπενθυμίζοντας ότι ο Ιταλός πρόξενος είχε χάσει τη ζωή του σε ταραχές στην Ελισάβετβιλ της Κατάνγκα. Ομοίως, ο Γάλλος αντιπρόσωπος Armand Bérard εκδήλωσε τη στήριξη στις προσπάθειες του γενικού γραμματέα, διέψευσε όμως παράλληλα και υπεραμύνθηκε του ρόλου των βελγικών δυνάμεων στην ασφάλεια της χώρας¹⁸³. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα ήταν η τοποθέτηση του Κινέζου αντιπροσώπου της Εθνικιστικής Κίνας, αξίζει να σημειωθεί- C. M. Chang που υπήρξε ιδιαίτερα μετριοπαθής. Ο Chang έδινε έμφαση στο κατά πόσον η Δημοκρατία του Κονγκό ήταν τη στιγμή εκείνη βιώσιμο κράτος και όχι στην απεύθυνση κατηγοριών σε εκείνο το σημείο. Παράλληλα συμπλήρωνε ότι η εκμετάλλευση της κρίσης για χάρη της προπαγάνδας ήταν ανούσια και επιδείνωνε απλώς την κατάσταση στο πεδίο. Και ο Βέλγος αντιπρόσωπος Walter Loridan έδωσε έμφαση στον σταθεροποιητικό ρόλο της βελγικής επέμβασης, διαβεβαιώνοντας ότι δεν υπήρξε καμία παρέμβαση στα εσωτερικά του κράτους, ενώ τα στρατεύματα βρίσκονταν εκεί λόγω της αδυναμίας των κογκολικών δυνάμεων¹⁸⁴.

Παρά το γενικότερο κλίμα συνεννόησης και συνεργασίας μεταξύ των δυνάμεων που παρίσταντο στη συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας και τη δήλωσή τους να αναλάβουν κοινή δράση ώστε να μειώσουν τις εντάσεις στο Κονγκό, η

---

¹⁸³ Ο.π., σ.28.

¹⁸⁴ UNSC, Security Council Official Records, Fifteenth Year, 873rd Meeting, 13/14 Ιουλίου 1960, ό.π., σσ.23-36.

Σοβιετική Ένωση από κοινού με την Πολωνία επιχειρούσαν να δυναμιτίσουν το κλίμα και να οξύνουν την ένταση. Σε αυτή την κατεύθυνση, ο Σομπόλεφ πρότεινε αλλαγή στη διατύπωση του σχεδίου που είχε υποβάλει προς ψήφιση η Τυνησία και που αποτελούσε τη βάση της συζήτησης. Συγκεκριμένα, ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος ζητούσε να προστεθεί η λέξη «άμεσα» στην πρώτη παράγραφο του σχεδίου που καλούσε σε αποχώρηση των βελγικών στρατευμάτων. Πρότεινε επίσης την συμπερίληψη μίας «ξεκάθαρης δήλωσης» ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας αντετίθετο στην «ένοπλη επιθετικότητα του Βελγίου εναντίον της Δημοκρατίας του Κονγκό»¹⁸⁵. Ο Σομπόλεφ παρατηρούσε επίσης ότι μετά τη συνεδρίαση εκείνη, γινόταν ξεκάθαρη η «πλήρης αλληλεγγύη» των αποικιακών δυνάμεων με τη δράση που είχε αναλάβει το Βέλγιο στο Κονγκό, γεγονός το οποίο «αποτυπώνει το πώς οι αποικιακές Δυνάμεις συντονίζονται μεταξύ τους εδώ, πώς προσκολλώνται μεταξύ τους και υποστηρίζουν η μία την άλλη». Τέλος, ο σοβιετικός αντιπρόσωπος προσέθετε μία επιπλέον παράμετρο στη συζήτηση και ζητούσε η στρατιωτική βοήθεια να παρασχεθεί αποκλειστικά από αφρικανικά κράτη των Ηνωμένων Εθνών¹⁸⁶.

Οι σοβιετικές προτάσεις απορρίφθηκαν στο σύνολό τους, καθώς εκτός από την τελευταία που είχε υποστηρίξει και η Κεϋλάνη μαζί με την Τυνησία, τις υπόλοιπες είχαν υποστηρίξει μόνο η Σοβιετική Ένωση και η Πολωνία. Η συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας οδήγησε τελικά στην υπερψήφιση του αρχικού σχεδίου με την υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης, της Αργεντινής, της Κεϋλάνης, του Εκουαδόρ, της Ιταλίας, της Πολωνίας και της Τυνησίας. Η Κίνα, η Γαλλία, η Βρετανία και η Βόρεια Ιρλανδία είχαν απόσχει. Παράλληλα, η πρώτη παράγραφος του σχεδίου, που αφορούσε στον χρόνο αποχώρησης των βελγικών στρατευμάτων, είχε αποτελέσει αντικείμενο ευρείας συζήτησης μεταξύ των συμμετεχόντων. Οι Αμερικανοί υπογράμμιζαν ότι απαραίτητη για την αποχώρηση των βελγικών στρατευμάτων θα ήταν η αποστολή στρατιωτικής βοήθειας των Ηνωμένων Εθνών στο Κονγκό. Λιγότερο διαλλακτικοί, οι Βρετανοί δήλωναν τη γενική τους συμφωνία στο σχέδιο και την ικανοποίησή τους για την υιοθέτησή του, εξέφραζαν όμως την αντίθεσή τους με την άμεση αποχώρηση των βελγικών στρατευμάτων¹⁸⁷. Ο Κινέζος αντιπρόσωπος δικαιολογούσε την αποχή, λέγοντας ότι καθώς το Βέλγιο είχε ήδη

---

¹⁸⁵ Ο.π., σ.37.

¹⁸⁶ Ο.π., σ. 38.

¹⁸⁷ Ο.π., σ. 43.

δεσμευθεί να αποσύρει τα στρατεύματά του μόλις οι δυνάμεις του ΟΗΕ αναλάμβαναν δράση, η παράγραφος 1 θα περιέπλεκε τα πράγμα. Αντίθετα, οι Σοβιετικοί επέμεναν να συντηρούν την ένταση. Ο Σομπόλεφ διευκρίνιζε ότι είχε υποστηρίξει το σχέδιο ακριβώς χάρη στην παράγραφο 1 και υποστήριζε ότι ολόκληρη η απόφαση του Συμβουλίου θα έπρεπε να γίνεται κατανοητή ακριβώς μέσα από αυτό το άρθρο και έτσι να ερμηνεύεται από την κυβέρνηση του Βελγίου «προς την οποία πρωτίστως απευθύνεται». Αυτή η τελευταία είναι ενδεικτική του τρόπου με τον οποίο έβλεπε η Σοβιετική Ένωση τον ρόλο του ΟΗΕ στο Κονγκό. Το φιλόδοξο θετικό έργο, για το οποίο τα μέλη του Συμβουλίου είχαν εξουσιοδοτήσει τον γενικό γραμματέα να εγκαινιάσει περνούσε σε δεύτερη μοίρα για τη Σοβιετική Ένωση, η οποία ανέπτυξε τη δική της πολιτική στην Αφρική και προσπαθούσε να θέσει τον ΟΗΕ στην υπηρεσία της δική της πολιτικής.

Παρά το γεγονός ότι η σοβιετική πρόταση για αποστολή μίας δύναμης στο Κονγκό που θα αποτελούνταν αμιγώς από Αφρικανούς είχε απορριφθεί, ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ συμεριζόταν εν μέρει τους προβληματισμούς αυτούς, καθώς η σύσταση της διεθνούς δύναμης θα είχε εκτός από πρακτικό και έντονα συμβολικό χαρακτήρα. Στην πρώτη του έκθεση που υποβλήθηκε στις 18 Ιουλίου 1960 στο Συμβούλιο Ασφαλείας, ο Hammarskjöld υποστήριζε ότι η βοήθεια στο Κονγκό θα έπρεπε να παρασχεθεί από τα «αδελφά αφρικανικά κράτη» ως μία πράξη αφρικανικής αλληλεγγύης¹⁸⁸. Ωστόσο, η περιφερειακή αλληλεγγύη θα έπρεπε να πληροί τις προϋποθέσεις της οικουμενικότητας, που αποτελούσε ένα φυσικό και ουσιώδες στοιχείο κάθε επιχείρησης των Ηνωμένων Εθνών. Έτσι, ενώ ο «σκληρός πυρήνας» της δύναμης θα αποτελείτο από στρατιωτικές δυνάμεις αφρικανικών κρατών, θα έπρεπε να περιλαμβάνει μονάδες και από άλλες περιοχές. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η επιχείρηση θα έπρεπε να επιδιώκει τη σύσφιγξη των σχέσεων εντός της αφρικανικής κοινότητας κρατών αλλά και τις σχέσεις τους με την παγκόσμια κοινότητα εντός του πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών. Επιπλέον, ο Hammarskjöld ανησυχούσε για τις λεπτές ισορροπίες τις οποίες δεν έπρεπε να διαταράξει η αποστολή της διεθνούς δύναμης στο Κονγκό. Σταθμίζοντας όλους τους παράγοντες που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αιτίες αναταραχής, επισήμαινε η σύνθεσή της δύναμης του ΟΗΕ θα έπρεπε να είναι τέτοια, ώστε να μην επιτρέψει σε έθνη εκτός της ηπείρου να εργαλειοποιήσουν τα

---

¹⁸⁸ UNSC, First Report by the Secretary-General on the Implementation of Security Council Resolution S.4387 CF 14 July 1960, 18 Ιουλίου 1960, UN Doc. S/4389, σ.6.

Ηνωμένα Έθνη και να αποκτήσουν έρεισμα στο Κονγκό, εκμεταλλεζόμενες την αδυναμία του κράτους και των Αφρικανών να συμβάλουν επαρκώς στην επίλυση της κρίσης.

Μετά το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας, ο Hammarskjöld απεύθυνε αίτημα για παροχή στρατευμάτων στους επικεφαλής όλων των αφρικανικών κρατών «βόρεια του Κονγκό και της Ομοσπονδίας του Μάλι», που οδήγησε στην ανταπόκριση και την εξασφάλιση της συμμετοχής μεταξύ άλλων της Αιθιοπίας της Γκάνα και του Μάλι. Προκειμένου να εξασφαλιστεί μία αναλογική εκπροσώπηση, αναζητήθηκαν επτά τάγματα από την Αφρική τρία από την Ευρώπη, ένα από την Ασία και ένα από τη Λατινική Αμερική¹⁸⁹. Η συνολική δύναμη θα αποτελούνταν από 3500 στρατιώτες, 460 από την Αιθιοπία, 770 από τη Γκάνα, 1250 από το Μαρόκο και 1020 από την Τυνησία. Επιπλέον, 635 Σουηδοί στρατιώτες της UNEF (United Nations Emergency Force), της δύναμης που είχε σταλεί στην Αίγυπτο το 1956 με σκοπό τον τερματισμό της κρίσης του Σουέζ, θα αποστέλλονταν στην Λέοπολδβιλ στις 20 Ιουλίου και για έναν μήνα. Η αερομεταφορά της δύναμης πραγματοποιήθηκε με τη συμβολή της Μεγάλης Βρετανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών. Προσωρινός διοικητής της δύναμης ορίστηκε ο ειδικός απεσταλμένος του ΟΗΕ στο Κονγκό Ralph Bunche, ο οποίος απέστειλε τη δύναμη στις 16 και στις 17 Ιουλίου στο Κονγκό. Διοικητής ορίστηκε ο στρατηγός Carl von Horn που ανέλαβε την αποστολή της δύναμης σε κρίσιμα σημεία. Παράλληλα, ο Hammarskjöld απηύθυνε έκκληση για αποστολή επισιτιστικής βοήθειας στις κυβερνήσεις του Καναδά, της Δανίας, της Γαλλίας, της Ινδίας, της Ιταλίας, της Σοβιετικής Ένωσης, του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίες ανταποκρίθηκαν¹⁹⁰. Τέλος, ο Βέλγος πρέσβης ενημέρωσε τον Hammarskjöld ότι είχε δώσει οδηγίες στον στρατιωτικό διοικητή των βελγικών δυνάμεων στο Κονγκό να επεμβαίνουν μόνο σε περίπτωση ανάγκης υπεράσπισης της ασφάλειας των Βέλγων, ενώ σε αντίθετη περίπτωση έπρεπε να απευθύνονται στον διοικητή των δυνάμεων του ΟΗΕ.

Οι εξελίξεις αυτές έθεταν, βέβαια, την Ελλάδα σε μια μάλλον λεπτή θέση. Ανέκυπτε αφ' ενός ζήτημα ψυχροπολεμικής σύγκρουσης στο Κονγκό, αλλά από την άλλη πλευρά η στάση ενός ΝΑΤΟϊκού συμμάχου, του Βελγίου, ήταν τέτοια που

---

¹⁸⁹ Ο.π., σ. 8.

¹⁹⁰ Ο.π., σ.12.

δύσκολα μπορούσε να γίνει αποδεκτή από την Αθήνα, και ως μικρό κράτος αλλά και ως μια χώρα που είχε αναπτύξει δεσμούς με τα νέα κράτη της αποαποικιοποίησης, κατά τη διάρκεια του κυπριακού αγώνα. Η ελληνική Μόνιμη Αντιπροσωπεία στον ΟΗΕ παρακολουθούσε με έντονο ενδιαφέρον τις εξελίξεις. Η ελληνική πλευρά εμφανιζόταν ιδιαίτερα ικανοποιημένη από τα όσα ανέφερε ο Hammarskjöld στην έκθεσή του, δηλαδή στην πραγματικότητα την εφαρμογή των αποφάσεων που είχε λάβει στο ψήφισμά του το Συμβούλιο Ασφαλείας, που έθεταν το πλαίσιο για τη διαχείριση της κρίσης. Ο επιτετραμμένος της αντιπροσωπείας, Β. Βιτσαζής, σημείωνε προς το υπουργείο Εξωτερικών ότι ο γενικός γραμματέας Hammarskjöld επιδίωκε να θεμελιώσει, με τη συγκατάθεση του Συμβουλίου Ασφαλείας, ένα «οικοδόμημα Κανόνων και Αρχών γενικότερας εφαρμογής και σημασίας». Οι κανόνες αυτοί, σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση, βρίσκονταν στον αντίποδα των σοβιετικών επιδιώξεων, καθώς, όπως τονιζόταν, η συγκρότηση και αποστολή διεθνούς δύναμης εκ μέρους του ΟΗΕ έβρισκε τη Σοβιετική Ένωση παραδοσιακά αντίθετη, όπως είχε αρχίσει να διαφαίνεται από την υπόθεση της UNEF. Η παρουσία του ΟΗΕ στην ουσία σήμαινε την αποδοχή των κανόνων της Δύσης, δηλαδή της αναζήτησης λύσης σε πολυμερές πλαίσιο. Όπως σημείωνε ο συντάκτης, η δύναμη του ΟΗΕ «δεν είναι ταυτόσημος, ως εκ πρώτης όψεως φαίνεται, με ουδετέραν παρουσίαν», αλλά ο Οργανισμός είναι «σώμα πολιτικών και εκφράζει την συνισταμένη των εις δεδομένην στιγμήν ενεργουσών εν αυτή πολιτικών δυνάμεων». Και η συνισταμένη αυτή δε μπορούσε να είναι «άχρους»¹⁹¹.

Η οπτική του Βιτσαζή αντανakλούσε την προσήλωση της Ελλάδας στις αρχές και το έργο του ΟΗΕ, του οποίου είχε αποτελέσει ιδρυτικό μέλος στο Συνέδριο του Σαν Φρανσίσκο, και την πεποίθηση ότι οι διεθνείς διαφορές θα έπρεπε να επιλύονται με βάση το διεθνές δίκαιο. Η στάση της Ελλάδας έναντι των Ηνωμένων Εθνών δεν αποτελούσε μία ευκαιριακή πολιτική η οποία υποστηριζόταν βιαστικά απλά και μόνο ως αντίποδας στη σοβιετική πολιτική ή επειδή θα μπορούσε να εξυπηρετήσει συμφέροντα των συμμάχων της στο ΝΑΤΟ καλύτερα. Αντιθέτως, πήγαζε από μία βαθιά προσήλωση της Ελλάδας στους διεθνείς οργανισμούς και την ιδέα μίας διεθνούς κοινότητας, εντός της οποίας οι διαφορές θα έπρεπε να επιλύονται με ειρηνικό τρόπο.

---

¹⁹¹ Β. Βιτσαζής (ΟΗΕ) προς ΥΠΕΞ, «Έκθεσις Γενικού Γραμματέως επί Εφαρμογής Αποφάσεων Συμβουλίου Ασφαλείας διά Κογκό», 19 Ιουλίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/13/6.

Η ελληνική προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη κατά τη διάρκεια του Εμφύλιου¹⁹² υπήρξε μία από τις πρώτες υποθέσεις που είχαν εξεταστεί ενώπιον του νεοσυσταθέντος οργανισμού και έθετε στην πράξη σε λειτουργία αυτή την αντίληψη, η οποία θα γινόταν μία από τις βασικές αρχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στη μεταπολεμική περίοδο. Παράλληλα όμως, η ελληνική πλευρά απέφευγε υπερβολικά ιδεαλιστικές αναγνώσεις της πραγματικότητας, καθώς διέβλεπε τους κινδύνους να υπονομευθεί το έργο του ΟΗΕ από τις σοβιετικές προσπάθειες και αντιλαμβανόταν ότι το διεθνές σύστημα απείχε πολύ από το να μεταμορφωθεί σε μία διεθνή κοινότητα όπου όλοι οι παίκτες θα τάσσονταν υπέρ της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών.

Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας και η αποστολή της ΟΝΥΚ στο Κονγκό είχαν καταφέρει να εκτονώσουν τις εντάσεις στο εσωτερικό της χώρας και να δημιουργήσουν ένα κοινό έδαφος μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης αλλά μόνο για λίγο. Η παρέμβαση δεν είχε θεωρηθεί αρκετά δυναμική από την κυβέρνηση του Κονγκό, ώστε να την ικανοποιήσει. Σε επιστολή του προς τον Hammarskjöld, ο Lumumba ζητούσε την εκδίωξη των βελγικών στρατευμάτων από τη χώρα του, διαφορετικά απειλούσε και πάλι να στραφεί για βοήθεια προς τη Σοβιετική Ένωση, παρακάμπτοντας τα Ηνωμένα Έθνη. Από τότε και στο εξής, η κρίση θα κινούνταν ανάμεσα στην προσπάθεια του Hammarskjöld και αναζητήσει λύση εντός του Συμβουλίου Ασφαλείας και τις απειλές του Lumumba για ανάληψη μονομερούς δράσης εναντίον της Κατάνγκα.

Μία εβδομάδα μετά την πρώτη συζήτηση, το Συμβούλιο Ασφαλείας θα συνεδρίαζε και πάλι στις 20 και στις 21 Ιουλίου για να συζητήσει την πρόοδο που είχε σημειωθεί στο ζήτημα μετά την υποβολή της έκθεσης του Hammarskjöld και υπό τη σκιά των απειλών του Lumumba, με την παρουσία αυτή τη φορά του Βέλγου υπουργού Εξωτερικών Pierre Wigny και του αντιπροσώπου του Κονγκό στα Ηνωμένα Έθνη Thomas Kanza. Η τεταμένη κατάσταση είχε οδηγήσει στην ανησυχία των Ηνωμένων Πολιτειών. Ο Αμερικανός αντιπρόσωπος Lodge σε τηλεγράφημά του προς το Στέιτ Ντηπάρτμεντ προειδοποιούσε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έπρεπε να είναι έτοιμες για μία δραματική ανακοίνωση των Σοβιετικών ότι τοποθετεί στρατεύματα της σοβιετικής ένωσης ή των Κινέζων στο Κονγκό με σκοπό να εκδιώξει τα βελγικά

---

¹⁹² Amikam Nachmani, *International Intervention in the Greek Civil War: The United Nations Special Committee on the Balkans, 1947-1952*, εκδ. Praeger, Νέα Υόρκη 1990.

στρατεύματα. Αλλά παράλληλα, κατηγορούσε τους Βέλγους ότι με την αδράνειά τους να αποσύρουν έστω συμβολικό αριθμό των στρατευμάτων των τους άφηναν την περιφέρεια επώδυνα εκτεθειμένη και ζητούσε να ασκηθεί πίεση προς αυτή την κατεύθυνση πριν τη συνεδρίαση του Συμβουλίου¹⁹³.

Ο Wigny και ο Kanza έδωσαν τη δική τους οπτική στα γεγονότα, ενώ ο λόγος του τελευταίου είχε κινηθεί σε εντυπωσιακά ήπιους και τόνους, εκφράζοντας την ευγνωμοσύνη του για το έργο που είχαν αφήσει πίσω τους οι Βέλγοι στο Κονγκό και βεβαιώνοντας τις άριστες σχέσεις των δύο λαών κατά τα ογδόντα χρόνια συνύπαρξής τους. Ωστόσο η συζήτηση μεταξύ των υπολοίπων αντιπροσώπων δεν κινήθηκε στα ίδια επίπεδα, αλλά χαρακτηρίστηκε από ιδιαίτερη ένταση και ανταλλαγή κατηγοριών ανάμεσα στους Σοβιετικούς και τα κράτη του NATO. Ο Γάλλος αντιπρόσωπος κατηγορούσε τη Σοβιετική Ένωση ότι προσπαθούσε να εμφανιστεί «περισσότερο κογκολική» από τον αντιπρόσωπο του Κονγκό, κάτι που είχε κάνει ξανά μία ημέρα νωρίτερα, κατά τη συζήτηση του άλλου μείζονος ζητήματος των ημερών, εκείνου της Κούβας, όπου είχε προσπαθήσει να εμφανιστεί «περισσότερο κουβανέζικη» από τον ίδιο τον κουβανό υπουργό Εξωτερικών Raúl Roa, προσπαθώντας να αποκομίσει οφέλη «από τις ατυχίες ενός κράτους»¹⁹⁴. Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Αμερικανός Lodge, είχε κατηγορήσει τους Σοβιετικούς λίγες ώρες νωρίτερα ότι «έφερναν τον ψυχρό πόλεμο στην καρδιά της Αφρικής»¹⁹⁵, ενώ τάχθηκε και πάλι υπέρ μίας λύσης που θα δινόταν αποκλειστικά μέσω του ΟΗΕ, απορρίπτοντας οποιαδήποτε μονομερή στρατιωτική δράση. Στον ίδιο τόνο, ο Γάλλος Bérard διαπίστωνε ότι η κρίση του Κονγκό επηρεαζόταν έντονα από τις εντάσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και εξέφραζε την ανησυχία του, καθώς η μεταφορά του Ψυχρού Πολέμου στην Αφρική θα είχε καταστροφικές συνέπειες και θα έπληττε ανεπανόρθωτα τους Αφρικανούς¹⁹⁶.

Η σύγκλιση απόψεων μεταξύ των Δυτικών, οι οποίοι τηρούσαν στάση αναμονής έναντι των βελγικών στρατευμάτων και μοιράζονταν την ανησυχία για την ασφάλεια των ευρωπαϊκών πληθυσμών στο Κονγκό, προκάλεσε την ενόχληση του Σοβιετικού αντιπροσώπου. Ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών της Σοβιετικής

---

¹⁹³ Lodge (New York) to Secretary of State, July 18, 1960, US National Archives (NARA) RG59, General Records of the Department of State, CDF, 1960-64, 770G.00/7-1260 HBS.

¹⁹⁴ UNSC Official Record, Fifteenth Year, 879th Meeting: 21/22 July 1960, 21 Ιουλίου 1960, 20:30, UN Doc. S/PV.879, σ. 14.

¹⁹⁵ UNSC Official Records, Fifteenth Year, 877th Meeting: 20/21 July 1960, 20 July 1960, 8.30 p.m., U.N Doc. S/PV.877 877, σ.38.

¹⁹⁶ Ο.π., σ.18.

Ένωσης Βλαντιμίρ Κουζνέτσοφ κατηγορούσε τις δυνάμεις του NATO ότι δρούσαν και πάλι με ενιαίο τρόπο, επιβεβαιώνοντας με αυτόν τον τρόπο τις σοβιετικές απόψεις σύμφωνα με τις οποίες οι Δυτικοί ήταν συμμετοχοί στη βελγική επιθετικότητα¹⁹⁷. Σχολιάζοντας τη δήλωση που είχε κάνει ο Lodge την προηγούμενη ημέρα, σύμφωνα με την οποία οι Ηνωμένες Πολιτείες δε θα επέτρεπαν ανάληψη στρατιωτικής δράσης στο Κονγκό χωρίς την συναίνεση των Ηνωμένων Εθνών, ο Κουζνέτσοφ σημείωσε «από τη στιγμή που μία συγκεκριμένη ομάδα κρατών είναι κυρίαρχη στα Ηνωμένα Έθνη, αυτό σημαίνει: χωρίς τη συναίνεση των Ηνωμένων Πολιτειών» και αναρωτήθηκε μήπως αυτό «πάει πολύ μακριά». Παράλληλα υπενθύμισε την επιστολή που του είχε αποστείλει ο Lumumba στην οποία ανέφερε ότι λόγω της επιθετικότητας των Βέλγων και «συγκεκριμένων δυτικών κρατών» ίσως αναγκαζόταν να ζητήσει τη σοβιετική υποστήριξη. Ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος υποστήριξε ότι μετά την παρέμβαση των Ηνωμένων Εθνών, η κατάσταση δεν είχε βελτιωθεί στο Κονγκό και ότι ο μοναδικός τρόπος για να συμβεί αυτό ήταν η άμεση αποχώρηση των βελγικών στρατευμάτων.

Η συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας κατέληξε στην υιοθέτηση του ψηφίσματος 145, στο οποίο η κυβέρνηση του Βελγίου καλούνταν να αποσύρει «ταχέως» τα στρατεύματά της από τη Δημοκρατία του Κονγκό, ζητούσε από όλα τα Μέλη να απέχουν από οποιαδήποτε πράξη που θα μπορούσε να υπονομεύσει την αποκατάσταση του νόμου και της τάξης από την κυβέρνηση του Κονγκό και να απέχουν επίσης από οποιαδήποτε πράξη θα μπορούσε να υπονομεύσει την εδαφική ενότητα και την πολιτική ανεξαρτησία της Δημοκρατίας του Κονγκό. Παράλληλα, συνέχαιρε τον γενικό γραμματέα για τη δράση του, προσκαλούσε τους εξειδικευμένους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών να προσφέρουν την κατάλληλη βοήθεια και ζητούσε από τον γενικό γραμματέα να αναφέρει περαιτέρω στο Συμβούλιο Ασφαλείας¹⁹⁸. Ο Wigny αισθανόταν ενοχλημένος από το γεγονός ότι το Βέλγιο είχε βρεθεί σε δύσκολη θέση στο Συμβούλιο Ασφαλείας, καθώς θεωρούσε ότι τα δυτικά κράτη έδειχναν «έλλειψη ενδιαφέροντος» και σε κάθε περίπτωση έλπιζε σε υποστήριξη από τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Βρετανία και τη Γαλλία ώστε ο Hammarskjöld να

---

¹⁹⁷ Ο.π., σ.20.

¹⁹⁸ UNSC, 145 (1960), Resolution of 22 July 1960, UN Doc. S/4405.

αναθεωρήσει τα ψηφίσματα του Συμβουλίου κατά τρόπο πιο ικανοποιητικό για το Βέλγιο¹⁹⁹.

Οι εξελίξεις αυτές ανησύχησαν την ελληνική πλευρά. Η ελληνική αντιπροσωπεία στον ΟΗΕ σχολίαζε προς το υπουργείο Εξωτερικών ότι η δεύτερη αυτή συζήτηση του ζητήματος στο Συμβούλιο Ασφαλείας είχε προκληθεί από τη αδιάλλακτη στάση της Αφρικής, η οποία δεν είχε «αρκεσθεί» στη νίκη της κατά την πρώτη συζήτηση, αλλά επιδίωκε μία δεύτερη που θα ήταν «άνευ όρων, εξουθενωτικήν δια τον αντίπαλον». Σύμφωνα με το σκεπτικό αυτό, το πιεστικό αίτημα των Αφρικανών για άμεση αποχώρηση των βελγικών στρατευμάτων ήταν «αίτημα κείμενον πέραν του γράμματος αλλά και του πνεύματος» της απόφασης που είχε αρχικά λάβει το Συμβούλιο Ασφαλείας. Ωστόσο οι σκέψεις αυτές απηχούσαν την ανησυχία της ελληνικής διπλωματίας για την υπονόμευση του ίδιου του ΟΗΕ. Η κρίση αυτή, ανέφερε το σημείωμα, αποτελούσε κρίση του ίδιου των ΟΗΕ, καθώς ήταν «δοκιμασία ταχύτητος επεμβάσεως, κατακτήσεως εμπιστοσύνης και εδραιώσεως παρουσίας». Ιδιαίτερα ανησυχητική για την ελληνική πλευρά ήταν η στάση των Σοβιετικών. Η Σοβιετική Ένωση, σημείωνε ο Βιτσαζής, είχε δεχθεί την επέμβαση του ΟΗΕ ως «αναγκαίο κακό» και μεθόδευε από την αρχή την υπονόμευση του έργου του. Παράλληλα, οι Σοβιετικοί, εκμεταλλεζόμενοι «τας αμέτρους αξιώσεις των Αφρικανών» επιχειρούσαν να οδηγήσουν το Συμβούλιο Ασφαλείας σε αδιέξοδο, να φέρουν τις δυτικές δυνάμεις σε αντίθεση με «το αφρικανικό αίσθημα» και να υποδαυλίσουν τα θεμέλια της διεθνούς παρουσίας στο Κονγκό. Τα παραπάνω, σύμφωνα με την ελληνική ανάλυση, έφερναν τη Δύση αντιμέτωπη με το δίλημμα μεταξύ της αντίθεσης στο αφρικανικό αίτημα για βοήθεια, υπέρ του οποίου η Σοβιετική Ένωση «πλειοδοτούσε», και του να παρασυρθεί σε «λίαν επικινδύνους παραχωρήσεις». Η δεύτερη συζήτηση, παρατηρούσε ο Έλληνας διπλωμάτης, η οποία κατέληξε στα συμπεράσματα που είχε καταλήξει και η πρώτη, κατέδειξε τη δυσχέρεια εκμετάλλευσης «παράλληλων κρίσεων» στο Κονγκό και «αποθάρρυνε όσους αισθάνονται τέτοιους πειρασμούς»²⁰⁰. Με αυτόν τον τρόπο όμως, είχε ήδη ανοίξει ένα άλλο κεφάλαιο για την πιθανή ελληνική αντίδραση στην κρίση: πέραν του αυτονόητα πιεστικού ζητήματος των ομογενών, άρχισε τώρα να εγείρεται ζήτημα ψυχροπολεμικής

¹⁹⁹ Burden (Brussels) to Secretary of State, N.325, 26 July 1960, NARA, RG59, CDF, 770G.00/7-2660.

²⁰⁰ Β. Βιτσαζής (ΟΗΕ) προς ΥΠΕΞ, «Δευτέρα συζήτησις του προβλήματος του Κονγκό ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας», 23 Ιουλίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/13/6.

αναμέτρησης στο Κονγκό, η οποία θα διαδρούσε με τις διαθέσιμες των νέων κρατών-μελών του ΟΗΕ.

Παράλληλα, ο ελληνικός Τύπος κάλυπτε σε μεγάλη έκταση, αν και χωρίς ιδιαίτερη ανάλυση, τις εξελίξεις στο Κονγκό. Το γεγονός αυτό δεν ξέφυγε της προσοχής των Αμερικανών, που δήλωναν ικανοποιημένοι από τον τρόπο με τον οποίον καλύπτονταν τα γεγονότα στην Αθήνα, αναδεικνύοντας την αποφασιστική στάση των Ηνωμένων Πολιτειών έναντι της Σοβιετικής Ένωσης.²⁰¹

Ανοπομονησία για την Κατάνγκα

Μέχρι τις αρχές Αυγούστου, η μεσολάβηση των Ηνωμένων Εθνών άφηνε τον Lumumba ανικανοποίητο, καθώς οι δυνάμεις του είχαν ως τότε υπάρξει ουδέτερες και δεν είχαν επιχειρήσει στην Κατάνγκα, ο έλεγχος της οποίας αποτελούσε βασική προτεραιότητα της κεντρικής κυβέρνησης. Η απόφαση για επέμβαση στην Κατάνγκα ελήφθη τελικά για τις 6 Αυγούστου. Δύο ημέρες νωρίτερα, ο ειδικός απεσταλμένος του γενικού γραμματέα Hammarskjöld στο Κονγκό και μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες του ΟΗΕ και της αποαποικιοποίησης, ο Αφροαμερικανός Ralph Bunche είχε επισκεφθεί την επαρχία, με σκοπό να διερευνήσει την κατάσταση. Γράφοντας στον Hammarskjöld, τον ενημέρωνε για την άκαμπτη αντίθεση του Tshombe σε ένα ενδεχόμενο να αποσταλούν στρατεύματα του ΟΗΕ και την προειδοποίηση που είχε απευθύνει προς τον ΟΗΕ ότι οι δυνάμεις του θα αποκρούονταν με κάθε δύναμη. Παράλληλα τον προειδοποιούσε ότι ο Tshombe ενίσχυε τις δυνάμεις του με στρατολόγηση νέων μελών. Όπως παρατηρούσε ο Bunche, η προετοιμασία για αποστολή στρατευμάτων του ΟΗΕ δεν είχε βασιστεί στο ενδεχόμενο να αντιμετωπίσουν ένοπλη αντίδραση και απαιτούνταν αλλαγή πλάνου²⁰². Υπό το βάρος των νέων κινδύνων, ο Hammarskjöld σημείωνε ότι το αρχικό ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας δεν προέβλεπε τη χρήση βίας, παρά μόνο για αυτοάμυνα, επομένως χρειαζόταν νέα σύγκληση.

Παράλληλα η πίεση από την πλευρά του Lumumba αλλά και της Σοβιετικής Ένωσης είχε αρχίσει να εντείνεται, με αποκορύφωμα τις 5 Αυγούστου, όταν ο

---

²⁰¹ Briggs (Athens) to Secretary of State, no 246, 28 July 1960, NARA, RG 59, CDF, 770G.00/7-2860.

²⁰² UNSC, Second Report by the Secretary-General on the Implementation of Security Council Resolutions S/4387 of 14 July 1960 and S/4405 of 22 July 1960, 6 August 1960, UN Doc. S/4417.

Lumumba απέστειλε επιστολή προς τον Hammarskjöld²⁰³. Επιτιθέμενος κατά του Tshombe ως μαριονέττα των Βέλγων, ο Lumumba εξέφραζε απορία για την επίσκεψη του Bunche στην Κατάνγκα, που κατά τον ίδιο ήταν αντίθετη με το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας και απαιτούσε την άμεση αποστολή στρατευμάτων στην Κατάνγκα. Οποιαδήποτε καθυστέρηση, σημείωνε, μπορούσε να τον κάνει να αναθεωρήσει τη στάση του έναντι των Ηνωμένων Εθνών αν τα στρατεύματα του Οργανισμού δεν εισέρχονταν στην Κατάνγκα άμεσα. Επιπλέον, ζητούσε την υιοθέτηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας ενός ψηφίσματος που προέβλεπε την αποστολή εντός 24 ωρών ενός σώματος παρατηρητών από την Ινδία, την Κεϋλάνη, τη Γκάνα, την Αιθιοπία, το Μαρόκο, τη Γουινέα, την Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία, το Αφγανιστάν, την Ινδονησία και τη Μπούρμα, με αποστολή να επιβλέψουν χωρίς καθυστέρηση επί του πεδίου την αποχώρηση των βελγικών στρατευμάτων από ολόκληρη την επικράτεια του Κονγκό και την Κατάνγκα.

Η αντίδραση του Lumumba αποτέλεσε μία εξαιρετική ευκαιρία για τους Σοβιετικούς, προκειμένου να εμφανιστούν και οι ίδιοι στο προσκήνιο. Την επομένη της επιστολής Lumumba, οι Σοβιετικοί σε επιστολή τους προς το Συμβούλιο Ασφαλείας, εξέφραζαν τη δυσφορία τους για το γεγονός ότι τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας παρέμεναν ανεφάρμοστα. Την ευθύνη έφεραν οι «βελγικοί κύκλοι εξουσίας» που «με την υποστήριξη του NATO» αγνοούσαν τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας και αψηφούσαν τα Ηνωμένα Έθνη και όλες τις «φιλειρηνικές χώρες». Οι Σοβιετικοί κατήγγειλαν τη συνεχιζόμενη παρουσία των βελγικών στρατευμάτων στην Κατάνγκα και επιτίθεντο με σφοδρότητα κατά των Δυτικών. Παράλληλα, στις κατηγορίες των τελευταίων για απόπειρα αύξησης της σοβιετικής επιρροής στην Αφρική, η επιστολή σχολίαζε ότι αν με αυτό εννοούσαν την «περαιτέρω ανάπτυξη ανάμεσα στα αφρικανικά κράτη του σοβιετικού γοήτρου και της επιρροής της φιλειρηνικής πολιτικής του σεβασμού και της υπεράσπισης των δίκαιων εθνικών συμφερόντων της ΕΣΣΔ» δεν έκαναν λάθος. Τέλος, καλούσε στον “χωρίς καθυστέρηση” τερματισμό της «κατοχής της Κατάνγκα». Την ίδια ημέρα, ο πρόεδρος της Γουινέας Σέκου Τουρέ, μία από της μαχητικότερες φυσιογνωμίες του αφρικανικού εθνικισμού απηύθυνε και αυτός τηλεγράφημα προς τον Hammarskjöld επιμένοντας για

---

²⁰³ Telegram dated 7 August 1960 from the Prime Minister of the Republic of the Congo to the President of the Security Council, 7 August 1960, UN Doc. S/4421.

την αποστολή στρατευμάτων του στην Κατάνγκα, διαφορετικά θα τα έθετε υπό την άμεση διοίκηση της κυβέρνησης του Κονγκό²⁰⁴.

Το ζήτημα της Κατάνγκα αποδεικνυόταν ιδιαίτερα κρίσιμο, καθώς έθετε το ενδεχόμενο διάσπασης του Κονγκό, η οποία με τη σειρά της κινδύνευε να αποτελέσει προηγούμενο και για άλλα αφρικανικά κράτη που τότε μόλις αποκτούσαν την ανεξαρτησία τους. Η άρνηση του Tshombe να δεχθεί τις δυνάμεις του ΟΗΕ και η εκ μέρους του απειλή για ανάληψη στρατιωτικής δράσης εναντίον τους, καθυστέρουσε τις ενέργειες των Ηνωμένων Εθνών, ενώ η κυβέρνηση του Κονγκό και οι Αφρικανοί που την υποστήριζαν έχαναν σιγά σιγά την υπομονή τους. Τη νέα αυτή κατάσταση περιέγραφε ο Hammarskjöld στη νέα συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 8 Αυγούστου, παρατηρώντας ότι ο ΟΗΕ είχε βρεθεί μεταξύ της άρνησης του Tshombe να στηρίξει το έργο των Ηνωμένων Εθνών και της «μεγάλης ανυπομονησίας» της κεντρικής κυβέρνησης της χώρας. Ο ΟΗΕ, σύμφωνα με τον ίδιο, δεν ήταν δυνατόν να ζει υπό την απειλή της μίας της άλλης συμβαλλόμενης κυβέρνησης που απειλεί να πάρει την κατάσταση στα χέρια της, κινούμενη μακριά από τα Ηνωμένα Έθνη και αναζητώντας μία μονομερή πολιτική. Την ίδια στιγμή όμως, διαβεβαίωνε τους Ευρωπαίους που ζούσαν και εργάζονταν στην Κατάνγκα, οι οποίοι ήταν σημαντικός παράγοντας που θα έπρεπε να ληφθεί υπ' όψιν, ότι ο ΟΗΕ δε θα ερχόταν για να καταλάβει την περιοχή ή να τους αντικαταστήσει με άλλους, αλλά ότι ο Οργανισμός ήταν «η καλύτερη ελπίδα τους για το μέλλον», καθώς το έργο τους θα έπρεπε να βρίσκεται σε αρμονία με τους ανθρώπους ανάμεσα στους οποίους ζουν²⁰⁵. Στις 9 Αυγούστου, το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε νέο ψήφισμα που επιβεβαίωνε τη στήριξη προς τον γενικό γραμματέα, καλούσε την κυβέρνηση του Βελγίου να αποσύρει τα στρατεύματά της από την Κατάνγκα και διακήρυσσε ότι η είσοδος της δύναμης του ΟΗΕ στην επαρχία ήταν απαραίτητη προκειμένου να εφαρμοστούν τα παραπάνω²⁰⁶.

Το νέο ψήφισμα δεν αναμενόταν να αλλάξει πολλά στην πραγματικότητα. Στην επόμενη συνεδρίαση του Συμβουλίου την ίδια ημέρα, παρόντος του Βέλγου υπουργός Εξωτερικών Wigny και του υπουργού Εξωτερικών του Κονγκό Justin Bomboko, ο πρώτος επιχείρησε να καθησυχάσει τους συναδέλφους του σχετικά με τις προθέσεις

---

²⁰⁴ UNSC, Second Report by the Secretary-General on the Implementation of Security Council Resolutions S/4387 of 14 July and S/4405 of 22 July 1960, Addendum No.1, 6 August 1960, UN Doc. S/4417/Add.1.

²⁰⁵ UNSC Official Records, Fifteenth Year, 884th Meeting, 8 August 1960, UN Doc. S/PV.884.

²⁰⁶ UNSC, Res 146 (9 August 1960) UN Doc. S/4426.

της χώρας του. Οι Βρυξέλλες είχαν αρνηθεί να αναγνωρίσουν επίσημα την Κατάνγκα παρά το σχετικό αίτημα του Tshombe, τον οποίο είχαν επίσης αρνηθεί να συναντήσουν στη βελγική πρωτεύουσα. Παρ' όλα αυτά όμως, σύμφωνα με τον Wigny, κάποιο δίκιο θα έπρεπε να δοθεί στον Tshombe. Σε αντίθεση με την υπόλοιπη επικράτεια, όπου βασίλευε στο χάος, στην Κατάνγκα επικρατούσαν συνθήκες ασφάλειας και οι εργαζόμενοι ήταν προστατευμένοι²⁰⁷. Αυτό βέβαια, σύμφωνα με τον Βέλγο υπουργό δε σήμαινε ότι τα βελγικά στρατεύματα στην Κατάνγκα θα προέβαλαν αντίσταση στις δυνάμεις του ΟΗΕ. Η αποστολή τους ήταν «να προστατεύσουν ζωές» και θα αποσύρονταν αν ο γενικός γραμματέας μπορούσε να εγγυηθεί ότι η αποχώρησή τους δε θα άφηνε πίσω της κενό. Έτσι λοιπόν, ο Hammarskjöld θα έπρεπε να βρει έναν τρόπο- στη βάση των μειονοτήτων-, ώστε να εγγυηθεί στην Κατάνγκα ότι θα μπορούσε να διαπραγματευθεί εντός της κογκολικής πολιτικής.

Ο Αμερικανός αντιπρόσωπος υποστήριζε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες κατανοούσαν μεν τους λόγους για τους οποίους οι Βέλγοι είχαν αποστείλει δυνάμεις στο Κονγκό, αλλά επισήμαινε ότι αυτές είχαν αποτελέσει τελικά πηγή εντάσεων. Τον ρόλο αυτό θα έπρεπε να αναλάβουν πλέον στρατεύματα των Ηνωμένων Εθνών- που αριθμούσαν περίπου στις 11500 χιλιάδες- που θα εισέρχονταν μεν στην Κατάνγκα, αλλά θα δρούσαν στο πλαίσιο των αρχών του ΟΗΕ και θα απείχαν από οποιαδήποτε ανάμειξη στις σχέσεις μεταξύ του Tshombe και του Lumumba²⁰⁸.

Παρά την αμερικανική προσήλωση στο έργο του ΟΗΕ ως αποκλειστικό μέσο αποκατάστασης της τάξης στο Κονγκό που είχε εκφραστεί καθαρά, ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος συνέχισε να τροφοδοτεί τις εντάσεις, και να εξαπολύει σκληρή επίθεση εναντίον της Δύσης. Η σοβιετική στάση στα Ηνωμένα Έθνη χρησιμοποιούσε σε μεγάλο βαθμό τη συζήτηση του Συμβουλίου Ασφαλείας για να επιβάλει ιδεολογικές αναγνώσεις της πραγματικότητας που επικρατούσε στο Κονγκό, οι οποίες ήταν συχνά αυτονομημένες από το πραγματικό πρόβλημα και στόχευαν απλώς να πλήξουν τη Δύση. Ο Κουζνέτσοφ, τόνιζε ότι παρά την αρχική απόφαση του Ιουλίου, η βελγική στάση και η στήριξη των μελών του ΝΑΤΟ ήταν οι λόγοι που απέτρεπαν την εφαρμογή του αρχικού ψηφίσματος, ενώ οι σύμμαχοι «διεξήγαν υπονομευτικές ενέργειες» εναντίον του Κονγκό, με σκοπό να το διαμελίσουν. Οι πολιτικές τους, σύμφωνα με τον

---

²⁰⁷ UNSC, Official Records, Fifteenth Year, 885th Meeting, 8 August 1960, UN Doc. S/PV.885, σ.6.

²⁰⁸ Ο.π., σσ.7-8

ίδιο, δεν ήταν τίποτα παραπάνω από μια πολιτική που ενθάρρυνε την επιθετικότητα, μία προσπάθεια να βοηθήσουν τα ξένα μονοπώλια, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο και να συνεχίσουν την εκμετάλλευση του λαού του Κονγκό.²⁰⁹ Την ίδια στιγμή, προκειμένου να μην αποκοπεί από τους Αφρικανούς ηγέτες, ο Κουζνέτσοφ παρέθετε δηλώσεις συμπαράστασης από τη Γουινέα και τη Γκάνα, σε μία προσπάθεια να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η Σοβιετική Ένωση υπερασπιζόταν τα δίκαια των λαών της Αφρικής.

Οι Δυτικοί αντέκρουαν τις κατηγορίες των Σοβιετικών με αξιοσημείωτη μετριοπάθεια. Αν οι χώρες του ΝΑΤΟ προσπαθούσαν όντως να φέρουν την πείνα στο Κονγκό προκειμένου να εξυπηρετήσουν τους ιμπεριαλιστικούς σκοπούς τους, υποστήριζε ο Ιταλός αντιπρόσωπος Ortona, δε θα προσέφεραν υλική βοήθεια, ενώ παράλληλα καλούσε, όπως είχε κάνει και ο Αμερικανός συνάδελφός του νωρίτερα, στην υποστήριξη του έργου του ΟΗΕ απ' όλα τα μέρη, σε μία προσπάθεια να δημιουργηθεί μία νέα τάξη και να επιτευχθεί μία νέα μορφή διεθνούς συνεργασίας, μακριά από «πολιτικές παλαιού τύπου». Παρόμοια επιχειρήματα είχαν χρησιμοποιήσει και ο Βρετανός αλλά και ο Γάλλος συνάδελφός του, που σχολίαζε ότι η ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης δεν της επέτρεπε να εμφανίζεται ως υποστηρίκτρια δύναμη της ελευθερίας και της χειραφέτησης των εθνών²¹⁰. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να υπομνησθεί ότι, ειδικά στις χώρες της περιφέρειας, τα δυτικά επιχειρήματα δεν ήταν απολύτως πειστικά. Οι νεοαπελευθερωμένες από την αποικιοκρατία χώρες δεν ταυτίζονταν με την Ουγγαρία που είχε υποστεί σοβιετική εισβολή, αλλά ταυτίζονταν πολύ περισσότερο με την Αίγυπτο, η οποία είχε δεχτεί την εισβολή των Αγγλογάλλων και έβλεπαν στο ίδιο το Κονγκό το Βέλγιο ως επιτιθέμενο.

Μέχρι τα μέσα του Αυγούστου, η κατάσταση οξυνόταν και οι σχέσεις μεταξύ του Lumumba και του Hammarskjöld επιδεινώνονταν ακόμα περισσότερο, με τον πρώτο να αμφιβάλλει για την προθυμία του ΟΗΕ να εισέλθει στην Κατάνγκα. Παρά την υιοθέτηση ψηφίσματος που εξουσιοδοτούσε την είσοδο των στρατευμάτων του ΟΗΕ στην Κατάνγκα, ο Lumumba επανήλθε με δεύτερη επιστολή προς στον Hammarskjöld, στην οποία τον κατηγορούσε ότι μέσα από μία «μονομερή και λανθασμένη» προσωπική ερμηνεία των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας,

---

²⁰⁹ Ο.π., σ.16.

²¹⁰ UNSC, Fifteenth Year, 886th Meeting: 8/9 August 1960, 8 August 1960, UN Doc. S/PV.886, σσ.26-36.

απέφευγε να τα εφαρμόσει και να δώσει τέλος στην ανταρσία της Κατάνγκα²¹¹. Σύμφωνα με τον ίδιο, τα ψηφίσματα εξουσιοδοτούσαν τον Hammarskjöld να παράσχει κατόπιν συνεννόησης μαζί της στην κυβέρνηση του Κονγκό την απαιτούμενη στρατιωτική βοήθεια, η οποία θα δρούσε όχι ως «ουδέτερος οργανισμός» αλλά υπό τη διάθεση της κεντρικής κυβέρνησης. Για τον Lumumba γινόταν σαφές ότι το ψήφισμα, σε αντίθεση με την «προσωπική ερμηνεία» του Hammarskjöld, θα χρησιμοποιούνταν για να καταστείλει την κυβέρνηση της Κατάνγκα και όχι για να εγγυηθεί την ασφάλεια του πληθυσμού της. Παράλληλα, τον κατηγορούσε για την επικοινωνία του με τον Tshombe, ενώ δεν είχε ανταποκριθεί σε ανάλογο αίτημα της κεντρικής κυβέρνησης. Επιπλέον, του ζητούσε να αποσύρει όλα τα μη-αφρικανικά στρατεύματα του ΟΗΕ από την Κατάνγκα και να τα αντικαταστήσει με στρατιώτες από το Μαρόκο, τη Γουινέα, τη Γκάνα, την Αιθιοπία, το Μάλι, την Τυνησία, το Σουδάν, τη Λιβερία και το Κονγκό, συγκεντρώνοντας παράλληλα όλον τον οπλισμό με τον οποίο είχαν εφοδιάσει οι Βέλγοι την Κατάνγκα²¹².

Σε νέα συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, στις 21 Αυγούστου, ο Hammarskjöld αντέκρουσε στις κατηγορίες ότι η εντολή που είχε λάβει αφορούσε στην εκδίωξη των βελγικών στρατευμάτων από το σύνολο της επικράτειας του Κονγκό, όχι όμως και την ανάληψη δράση εναντίον του Tshombe, καθώς κάτι τέτοιο θα αποτελούσε ανάμειξη στα εσωτερικά του κράτους²¹³. Η συνεδρίαση του Συμβουλίου συνέχισε να δίνει φωνή σε άλλους Αφρικανούς ηγέτες, όπως του εκπροσώπου της Γουινέας, που εξέφραζε τις ανησυχίες του για τις επιπτώσεις της κατάστασης σε ολόκληρη την Αφρική, αποδίδοντάς τη στη βελγική αποικιοκρατία, που υποστηριζόταν από «το μονοπωλιακό κεφάλαιο και οικονομικούς κύκλους» που είχαν δημιουργήσει το «ψευδο-πρόβλημα της Κατάνγκα». Οι εντάσεις συνέχιζαν να τρέφουν τις σοβιετικές επιθέσεις στη Δύση. Για μία ακόμα φορά, ο Σοβιετικός Κουζνέτσοφ, μεταφέροντας το «ενεργό ενδιαφέρον και τη συμπάθεια για τον ηρωικό αγώνα των Κονγκολέζων» από την πλευρά της σοβιετικής κυβέρνησης, συντασσόταν με τα αιτήματα των Αφρικανών

---

²¹¹ Letter Dated 14 August 1960 from Mr. Patrice Lumumba, Prime Minister of the Republic of the Congo, Addressed to the Secretary-General of the United Nations, UNSC, Second Report by the Secretary General on the Implementation of Security Council Resolutions S/4387 of July and S/4405 of 22 July 1960, Addendum No. 7, 15 August 1960, UN Doc. S/4417/Add.7.

²¹² Βλ. σχετικά Madeleine G. Kalb, *The Congo Cables, The Cold War in Africa- From Eisenhower to Kennedy*, εκδ. MacMillan, Νέα Υόρκη 1982, σσ.46-70.

²¹³ UNSC Official Records, Fifteenth Year, 887th Meeting: 21st August 1960, 21 August 1960, UN Doc, S/P.V.887, σσ. 11-12.

και επικαλείτο ανακοίνωση της τελευταίας, σύμφωνα με την οποία στην Κατάνγκα προωθούνταν σχέδια για τη δημιουργία μίας λεγεώνας των ξένων από μέλη του ΝΑΤΟ²¹⁴. Εκμεταλλεζόμενος όλες τις ευκαιρίες που προσφέρονταν, ζητούσε την αποχώρηση όλων των μη-αφρικανικών στρατευμάτων από το Κονγκό και κατήγγειλε ότι το μεγαλύτερο μέρος της δύναμης του ΟΗΕ αποτελείται από μέλη του ΝΑΤΟ, όπως ο Καναδάς. Ο Hammarskjöld αντέκρουε τις κατηγορίες και διευκρίνιζε ότι δεν αναζητούσε προσωπικό στο ΝΑΤΟ ή στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας συγκεκριμένα, αλλά η επιλογή των Καναδών είχε επιβληθεί από τις ανάγκες για εξεύρεση ικανών αλλά και δίγλωσσων μηχανικών που θα ήταν αδύνατον να παράσχει άλλη χώρα²¹⁵. Παράλληλα, όπως διευκρίνιζε ο Hammarskjöld, το γεγονός ότι δεν είχαν συμπεριληφθεί Πολωνοί τεχνικοί, όπως είχαν αρχικά αιτηθεί, οφειλόταν όχι στην εξαίρεσή τους αλλά στην απόσυρση της πρότασης από τους ίδιους, καθώς είχαν να αντιμετωπίσουν έκτακτες καταστάσεις στη χώρα τους²¹⁶.

Η τεχνητή ένταση που συντηρούσε άφηγε τη Σοβιετική Ένωση απομονωμένη, καθώς τα υπόλοιπα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας έδιναν έμφαση στην υποστήριξη του έργου του ΟΗΕ και τη διατήρηση του διεθνούς χαρακτήρα του. Όπως σχολίαζε εύστοχα ο Βρετανός αντιπρόσωπος, ο Σοβιετικός συνάδελφός του ήταν δύσκολο να ικανοποιηθεί και υποβάθμιζε διαρκώς όσα είχε πετύχει ως τότε ο ΟΗΕ. Επιπλέον, ο Αμερικανός Lodge απέρριπτε την σοβιετική πρόταση για αποστολή εθελοντικών στρατευμάτων αποτελούμενων αποκλειστικά από Αφρικανούς στο Κονγκό. Χαρακτηριστική είναι και η ρήση του Κινέζου Τσιανγκ που υποστήριζε σταθερά την αποστολή του ΟΗΕ και συμπλήρωνε ότι «ο κόσμος έχει φτάσει σε ένα σημείο, στο οποίο πρέπει να κινείται προς την ενοποίηση και όχι τον διαχωρισμό και την διαίρεση ανάμεσα στους ανθρώπους. Σε αυτό το σημείο, το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει λάβει τη θέση του χωρίς αμφιβολίες ή δισταγμούς». Παράλληλα υπερασπιζόταν τον γενικό γραμματέα απέναντι στις σοβιετικές κατηγορίες που τον ήθελαν όργανο των Δυτικών σε ένα νέο σχέδιο αποικισμού του Κονγκό²¹⁷.

---

²¹⁴ UNSC Official Records, Fifteenth Year, 888th Meeting of 21 August 1960, 21 August 1960, UN Doc. S/P.V 888, σ.3.

²¹⁵ Ο.π., σ.20.

²¹⁶ Ο.π., σ.23.

²¹⁷ UNSC Official Records, Fifteenth Year, 889th Meeting: 21/22 August 1960, 21 August 1960, UN Doc. S/P.V/889, σ.15-25.

Καθώς όλοι οι συμμετέχοντες, με εξαίρεση την Πολωνία είχαν στραφεί κατά των σοβιετικών απόψεων αλλά και των κατηγοριών της εναντίον του Hammarskjöld που υπονόμει το έργο του ΟΗΕ, το σχέδιο ψηφίσματος που είχε καταθέσει η Σοβιετική Ένωση δεν υιοθετήθηκε. Η στάση των Σοβιετικών αποδείκνυε ολοένα και πιο ξεκάθαρα την απομάκρυνση από τα Ηνωμένα Έθνη και την αναζήτηση μονομερών λύσεων στο Κονγκό που θα εξυπηρετούσαν καλύτερα τα δικά της συμφέροντα. Αυτό θα γινόταν ακόμα πιο σαφές στις επόμενες συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, όπου η Σοβιετική Ένωση, αυτονομημένη από τις υπόλοιπες δυνάμεις θα ξεκινούσε να χρησιμοποιεί το βέτο της στα σχέδια ψηφισμάτων.

Στις 8 Σεπτεμβρίου, ο Lumumba έστειλε επιστολή προς τον Hammarskjöld, στην οποία, επικαλούμενος το Άρθρο 8 (23) του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, του ζητούσε η επόμενη συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας να πραγματοποιηθεί στη Λέοπολδβιλ ώστε τα μέλη του να έχουν την ευκαιρία να δουν από κοντά την κατάσταση που είχε προκληθεί από «την παρέμβαση των αρχών των Ηνωμένων Εθνών στα εσωτερικά προβλήματα του Κονγκό»²¹⁸. Η συνεχιζόμενη εκκρεμότητα του ζητήματος της Κατάνγκα τραβούσε την προσοχή ολοένα και περισσότερων δυνάμεων. Ο Γιουγκοσλάβος αντιπρόσωπος στα Ηνωμένα Έθνη σε επιστολή του προς τον πρόεδρο του Συμβουλίου Ασφαλείας εξέφραζε την ανησυχία του για τη μη εφαρμογή των προηγούμενων αποφάσεων του ενώ παράλληλα τόνιζε η εξωτερική στρατιωτική ενίσχυση των αποσχιστικών δυνάμεων της Κατάνγκα αποτελούσαν οργανωμένη προσπάθεια εναντίον την ανεξαρτησίας, της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, και η αδράνεια των Ηνωμένων Εθνών υπό το πρόσχημα της μη-παρέμβασης στα εσωτερικά της χώρας επιδεινώνει την κατάσταση²¹⁹. Ωστόσο, τις οποιεσδήποτε ανησυχίες των αφρικανικών και των αδεσμεύτων κρατών γρήγορα οικειοποιείτο η Σοβιετική Ένωση. Ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος τάχθηκε υπέρ του αιτήματος του Lumumba, ως βήμα προς την αποκατάσταση του κύρους του Οργανισμού και την αναγνώριση του «ολοένα αυξανόμενου ρόλο που διαδραματίζουν

---

²¹⁸ UNSC, Cable Dated 8 September 1960 from the Prime Minister of the Republic of the Congo Addressed to the Secretary- General of the United Nations, Patrice Lumumba to the Secretary General, 8 September 1960, UN Doc. S/4486.

²¹⁹ UNSC, Letter Dated 8 September 1960 from the Permanent Representative of Yugoslavia Addressed to the President of the Security Council, Dobrivoje Vidic, 8 September 1960, UN Doc. S/4485.

τα νεαρά Αφρικανικά Κράτη στα διεθνή ζητήματα»²²⁰. Παράλληλα, οι Σοβιετικοί ενίσχυαν κρυφά τον Lumumba με πολεμικό υλικό²²¹. Στις αρχές Σεπτεμβρίου ο πρόεδρος Kasavubu απέλυσε τον πρωθυπουργό Lumumba- που συνέχιζε, πάντως, να διατηρεί την εμπιστοσύνη του κοινοβουλίου- με την κατηγορία ότι είχε οξύνει την κατάσταση στη χώρα. Το γεγονός αυτό περιέπλεξε ακόμα περισσότερο την κατάσταση, και θα εγκαινίαζε μία νέα, βίαιη και τραγική περίοδο στην ιστορία όχι μόνο της χώρας, αλλά και του ίδιου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Στην Αθήνα, οι εξελίξεις στο Συμβούλιο Ασφαλείας δεν ήταν τίποτα παραπάνω από διεθνείς ειδήσεις που καλύπτονταν συνοπτικά. Εξαίρεση αποτελούσε η εφημερίδα *Αυγή* που ήταν ίσως το μόνο έντυπο που έπαιρνε σαφή θέση έναντι των εξελίξεων. Πλήρως συντασσόμενη με τη σοβιετική κυβέρνηση, η *Αυγή* έγραφε ότι η ΕΣΣΔ, από κοινού με την Γουινέα, τη Γκάνα και το Μάλι, ζητούσαν από το Συμβούλιο Ασφαλείας «τον τερματισμό της απροκαλύπτου επεμβάσεων των εκπροσώπων του ΟΗΕ στο Κονγκό στις εσωτερικές υποθέσεις», απειλώντας να αναλάβουν μονομερή δράση²²². Παράλληλα, η εφημερίδα αμφισβητούσε την ουδετερότητα του ΟΗΕ, κατηγορώντας τον ότι παρείχε υποστήριξη προς το καθεστώς Tshombe, προκαλώντας την αγανάκτηση του λαού του Κονγκό. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η *Αυγή* επιχειρούσε να εισαγάγει την κρίση στην Ελλάδα, περιγράφοντας την ελληνική πολιτική με όρους που παρέπεμπαν στην κατάσταση στην Αφρική. Καθώς τις ημέρες εκείνες κυρωνόταν στο ελληνικό κοινοβούλιο η σύμβαση αλουμινίου της Πεσινέ, σε πρωτοσέλιδο άρθρό της την κατήγγειλε ως αποικιακή και «εθνική τραγωδία» για την Ελλάδα και τον λαό της. Ο τελευταίος, παρατηρούσε το άρθρο, είχε αγωνιστεί ολόκληρα χρόνια προκειμένου να πραγματοποιήσει το όνειρο της ανασυγκρότησης και της αξιοποίησης του εθνικού του πλούτου, αλλά αντ' αυτού η «αδίστακτη ολιγαρχία που κυβερνά» επιχειρούσε να «κάνει την Ελλάδα Καμερούν», δένοντας τη χώρα με «τα αποικιακά δεσμά των ξένων ληστών που διώχνουν οι επαναστατημένοι λαοί της Αφρικής»²²³. Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων του

---

²²⁰ UNSC Official Records, Fifteenth Year, 896th Meeting: 9/10 September 1960, 9 September 1960, S/PV 896, σ2.

²²¹ Central Intelligence Agency (CIA) Bulletin, 5 September 1960, C03160563, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CENTRAL%20INTELLIGENCE%20BULL%5B15798892%5D.pdf> πρόσβαση 11 Μαΐου 2021.

²²² «Αυστηρή προειδοποίησης της Ε.Σ.Σ.Δ προς τα Ην. Έθνη», Εφημερίδα *Αυγή*, 10 Σεπτεμβρίου 1960.

²²³ «Η Ελλάδα στο σφυρί (Ο καραβοκύρης της Λιβερίας και οι κομπίνες του)», Εφημερίδα *Αυγή*, 15 Σεπτεμβρίου 1960.

Συμβουλίου Ασφαλείας, η *Αυγή* κάλυπτε με λεπτομέρεια τις δηλώσεις της Σοβιετικής Ένωσης, σε βαθμό που δε συναντάται σε κανένα άλλο έντυπο της ίδιας περιόδου, δημοσιεύοντας παράλληλα εκτενή αφιερώματα στην Αφρική και τα κράτη που γίνονταν ανεξάρτητα και συνεντεύξεις με επιφανείς Αφρικανούς ηγέτες.

Σε αναζήτηση κοινής δυτικής πολιτικής

Η κρίση του Κονγκό δεν αποτέλεσε πεδίο δοκιμής μόνο για τον ΟΗΕ, αλλά στάθηκε επίσης αφορμή δυσαρέσκειας μεταξύ των μελών του NATO, κυρίως του Βελγίου και των Ηνωμένων Πολιτειών. Η αμερικανική πολιτική για λύση του προβλήματος αποκλειστικά μέσω του ΟΗΕ δημιουργούσε στους Βέλγους δυσαρέσκεια και ανασφάλεια, καθώς υπήρχε η αίσθηση ότι οι Βρυξέλλες είχαν αφεθεί μόνες και το πρόβλημα δεν αντιμετωπιζόταν ως ένα συνολικό ζήτημα της Δύσης.

Παρά τις σοβιετικές κατηγορίες περί συνωμοσίας των δυνάμεων του NATO, στην πραγματικότητα η κατάσταση ήταν αρκετή διαφορετική. Σύμφωνα με την ιδρυτική του Συνθήκη, το NATO μπορούσε να αναλάβει δράση (και άρα να έχει «πολιτική») μόνον στην περιοχή ευθύνης του, δηλαδή τις μητροπολιτικά εδάφη των μελών του, και όχι εκτός αυτής της περιοχής σε αποικιακά ζητήματα. Μάλιστα, και στα προηγούμενα χρόνια, ήταν αποικιακά ζητήματα (κυρίως η κρίση του Σουέζ) που είχε προκαλέσει ρήγματα μέσα σε ένα NATO που αρνείτο να δράσει επ' αυτών. Ωστόσο, το NATO μπορούσε να συζητήσει για τέτοια θέματα. Επομένως, όπως συχνά συνέβη στην ιστορία της συμμαχίας, αυτή η συζήτηση κινδύνευε να αφήσει πολλά μέλη ανικανοποίητα, κυρίως επειδή έκριναν ότι οι σύμμαχοι προσέφεραν πολύ περιορισμένη αλληλεγγύη σε άλλα μέλη των οποίων τα εθνικά συμφέροντα διακυβεύονταν σε μια κρίση στην περιφέρεια. Αυτό συνέβη στο Σουέζ, θα συνέβαινε και στο Βιετνάμ με τους ίδιους τους Αμερικανούς. Το ίδιο θα συμβεί και στο Κονγκό.

Υπό το βάρος των εξελίξεων, οι σύμμαχοι συζήτησαν το ζήτημα στο Ατλαντικό Συμβούλιο σε μυστική συνεδρίαση στα τέλη Ιουλίου του 1960, σε επίπεδο μονίμων αντιπροσώπων (και όχι υπουργικό). όπου τους δόθηκε η δυνατότητα να ανταλλάξουν απόψεις. Οι Αμερικανοί εμφανίζονταν ικανοποιημένοι με τη βελγική στάση που είχε σε γενικές γραμμές- χαρακτηριστεί από μετριοπάθεια και είχε υπάρξει υποστηρικτική προς το έργο των Ηνωμένων Εθνών. Επιπλέον, οι Βέλγοι και ο (Βέλγος) γενικός

γραμματέας του NATO Paul-Henri Spaak είχαν ενθαρρύνει τα μέλη να εκφράσουν τις όποιες διαφωνίες τους με τη βελγική πολιτική στο Κονγκό. Οι βελγικές θέσεις σε εκείνο το σημείο συνοψίζονταν στην αποχώρηση των βελγικών στρατευμάτων μόνο μετά την αποκατάσταση της ασφάλειας στη χώρα, στη διατήρηση βελγικών δυνάμεων στο πλαίσιο του Συμφώνου Φιλίας με το Κονγκό και στην αποχή των Ηνωμένων Εθνών από οποιαδήποτε πολιτική παρέμβαση στην Κατάνγκα. Σε κάθε περίπτωση, οι Βέλγοι συνέχιζαν να υποστηρίζουν την ενότητα του Κονγκό, αλλά σημείωναν ότι ενδεχόμενη απόφαση της Κατάνγκα να αποσχισθεί αποτελούσε εσωτερικό ζήτημα.

Παρά την ελευθερία να εκφράσουν ανοιχτά διαφορετικές απόψεις, οι σύμμαχοι δεν τήρησαν ενιαία γραμμή και πολύ περισσότερο δε στοιχίζονταν πίσω από το Βέλγιο στο όνομα της δυτικής ενότητας. Αντίθετα, η οπτική τους διαφοροποιούνταν με βάση τις διαφορετικές προσλήψεις ή τα ιδιαίτερα εθνικά συμφέροντα και σε κάθε περίπτωση εκφραζόταν με διαφορετική ένταση. Η Ολλανδία, που είχε ακολουθήσει μία πιο προοδευτική πολιτική σε σχέση με τους Βέλγους στο ζήτημα των αποικιών τους μετά το τέλος του πολέμου, παρείχε υποστήριξη στις βελγικές απόψεις και επισήμαινε ότι η επιρροή ακραίων αριστερών δυνάμεων στο Κονγκό απειλούσε να βυθίσει τη χώρα στο χάος και να δώσει στους Σοβιετικούς αφορμή για επέμβαση. Την ίδια στιγμή όμως, οι Ολλανδοί αντιτάσσονταν στην αναγνώριση της κυβέρνησης της Κατάνγκα αλλά και στην επέμβαση των δυνάμεων του ΟΗΕ σε αυτή. Η στάση της Πορτογαλίας ήταν πολύ σκληρότερη. Οι Πορτογάλοι τοποθετούσαν την κατάσταση στο πλαίσιο ενός αντικομμουνιστικού αγώνα και υποστήριζαν την ανάγκη να διατηρηθούν οι βελγικές βάσεις στο Κονγκό για τις ανάγκες του NATO και δήλωναν έτοιμοι να αναγνωρίσουν την Κατάνγκα αν αυτό ήταν απαραίτητο, εκφράζοντας τις αντιρρήσεις τους για την εκεί ανάμειξη του ΟΗΕ. Τη στήριξή τους στις βελγικές απόψεις διακήρυσσαν και το Λουξεμβούργο, η Τουρκία, η Γαλλία και η Γερμανία. Επιπλέον, η τελευταία επικαλείτο πληροφορίες σύμφωνα με τις οποίες αν η Δυτική Γερμανία αναγνώριζε την Κατάνγκα, η κυβέρνηση του Κονγκό θα προέβαινε σε αναγνώριση της Ανατολικής Γερμανίας. Υιοθετώντας μία πιο πραγματιστική προσέγγιση, η Νορβηγία τόνιζε τη σημασία του να μη διακηρυχθεί δημόσια το ενδιαφέρον του NATO για το Κονγκό, καθώς η υποστήριξη των αδεσμεύτων κρατών ήταν ιδιαίτερα σημαντική και αντιτασσόταν στην αναγνώριση της Κατάνγκα. Το Ηνωμένο Βασίλειο τόνιζε επίσης τη σημασία της επιτυχίας των Ηνωμένων Εθνών ως το πιο αποτελεσματικό μέσον παρεμπόδισης της Σοβιετικής Ένωσης. Παρά τη υποστήριξή της στις βελγικές απόψεις, η Ελλάδα ήταν

το μοναδικό μέλος του NATO που δήλωσε ότι η δυτική στάση στο Κονγκό θα έπρεπε να «αντανακλά την προσήλωση στα ανθρώπινα δικαιώματα»²²⁴.

Οι Βέλγοι, πάντως, είχαν επιχειρήσει να διαμορφώσουν μία συνολική στάση των μελών του NATO, υπό το πρόσχημα ότι οι σοβιετικές επιθέσεις αφορούσαν συνολικά τη Δύση και αυτή σύντομα θα έπρεπε να απαντήσει συλλογικά. Έτσι, οι Βέλγοι ζητούσαν μία πιο ενεργή έκφραση της δυτικής αλληλεγγύης προς τη βελγική πολιτική. Παράλληλα, αντιστέκονταν στις αμερικανικές πιέσεις να δηλώσουν στο Συμβούλιο Ασφαλείας την άμεση αποχώρηση κάποιων στρατευμάτων, περιοριζόμενοι να απαντήσουν ότι αυτό θα συνέβαινε μόλις η ασφάλεια στη χώρα αποκαθίστατο. Επιπλέον όμως, ανησυχούσαν τι θα συνέβαινε αν χρειαζόνταν τη βοήθεια των συμμάχων τους. Σύμφωνα με τον Spaak, οι Βέλγοι θα έπρεπε να γνωρίζουν εκ των προτέρων ποια θα ήταν η αντίδραση των συμμάχων σε περίπτωση σοβιετικής επέμβασης στο Κονγκό, όπως οι Αμερικανοί θα δικαιούνταν το ίδιο σε αντίστοιχη περίπτωση στην Κούβα. Σε αυτό το πλαίσιο πίεζε για την αποκρυστάλλωση των συμμαχικών θέσεων, ιδιαίτερα ως προς το μέλλον των βελγικών βάσεων στο Κονγκό και το ζήτημα της παρέμβασης του ΟΗΕ στην Κατάνγκα²²⁵.

Παρά τη συνείδηση των συμμαχικών υποχρεώσεων και της σοβιετικής διείσδυσης στην Αφρική, οι ελληνικές απόψεις διαφοροποιούνταν και καθορίζονταν βασικά από το διεθνές δίκαιο. Η συζήτηση περί συμμαχικής αλληλεγγύης δεν ασκούσε μεγαλύτερη επιρροή από το τελευταίο στη διαμόρφωση της ελληνικής θέσης. Στις 21 Ιουλίου, ο Βέλγος πρέσβης είχε προσεγγίσει τον Αβέρωφ ζητώντας του να αναγνωρίσει την ανεξαρτησία της Κατάνγκα, υποστηρίζοντας ότι σύμφωνα με το Βελγο-κογκολικό Σύμφωνο Φιλίας το Βέλγιο θα είχε τη δυνατότητα να εγκαταστήσει στρατιωτικές βάσεις που θα διασφάλιζαν κάποια σταθερότητα στην Κεντρική Αφρική²²⁶. Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών, παρά το ότι δήλωνε πρόθυμος να βοηθήσει, απέρριπτε τη βελγική πρόταση, υποστηρίζοντας ότι κάτι τέτοιο δεν είχε ούτε νομική ούτε πολιτική βάση και η επιδίωξη μίας τέτοιας πολιτικής από το Βέλγιο θα προκαλούσε μόνο προβλήματα. Παράλληλα, η εμπειρία του Κυπριακού αγώνα καθόριζε ακόμα τις ελληνικές θέσεις. Σύμφωνα με τον Αβέρωφ αν η Κατάνγκα ήθελε να γίνει ανεξάρτητη,

---

²²⁴ Houghton (Paris) to Secretary of State, POLTO 152, NAPA, RG 59, State Department Files, 770G.00/7-2060 HBS.

²²⁵ Nolting (Paris) to Secretary of State, Polto 152, 21 July 1960, NARA, RG 59, CDF, 770G.00/7-2060.

²²⁶ Briggs (Athens) to Secretary of State, No.193, 21 July 1960, NARA, RG 59, CDF 770G.00/7-2160.

θα έπρεπε να προσφύγει στον ΟΗΕ στη βάση της αυτοδιάθεσης και της θέλησης του λαού της, τις οποίες όμως θα έπρεπε να επαληθεύσει ο ΟΗΕ. Ο Έλληνας υπουργός ζητούσε μάλιστα την άμεση ενημέρωση του Στέιτ Ντηπάρτμεντ για τα παραπάνω και την άσκηση της αμερικανικής επιρροής προκειμένου να αποφευχθούν οι βελγικοί στόχοι. Αξιοποιώντας τις πληροφορίες αυτές, το Στέιτ Ντηπάρτμεντ ζήτησε από την αμερικανική πρεσβεία στις Βρυξέλλες να ενημερώσει τη βελγική κυβέρνηση σχετικά και να της επισημάνει την ασυμβατότητα μεταξύ των παραπάνω προσπαθειών και της επίσημης στάσης που τηρούσε δημόσια ο Wigny, σύμφωνα με την οποία η Κατάνγκα αποτελούσε μέρος του Κονγκό²²⁷. Την ίδια στιγμή, οι Αμερικανοί παρατηρούσαν ότι εντός του ΝΑΤΟ θα ήταν αδύνατον να υπάρξει μία συμφωνία για δράση εκτός του πλαισίου του ΟΗΕ, ως μέσον αποκατάστασης της ειρήνης και της τάξης αλλά και αποκλειστικής παροχής οικονομικής και τεχνικής βοήθειας, που θα αποδεικνυόταν σημαντική για τη διατήρηση του Κονγκό και της Αφρικής από την κομμουνιστική κυριαρχία²²⁸.

Παρά τις προσπάθειες συνεννόησης μεταξύ των συμμάχων, ελάχιστη- αν όχι καθόλου- πρόοδος είχε σημειωθεί. Στις 26 Ιουλίου, ο Wigny διαμαρτυρόταν ότι δεν είχε υπάρξει καμία δήλωση εκ μέρους της συμμαχίας περί της χρησιμότητας των βελγικών βάσεων ως ενιαία δυτική πολιτική²²⁹. Από την άλλη πλευρά όμως, οι Αμερικανοί εμφανίζονταν διστακτικοί και θεωρούσαν ότι η άμεση είσοδος των στρατευμάτων του ΟΗΕ στην Κατάνγκα θα μείωνε τη διαπραγματευτική τους ισχύ και θα άφηνε το πεδίο ελεύθερο στον Lumumba για ενεργότερη πολιτική με τους Ανατολικούς. Έτσι, η διπλωματική λύση θα έπρεπε να προκριθεί και ο Tshombe να ενθαρρυνθεί να ακολουθήσει μία πιο μετριοπαθή πολιτική²³⁰. Αυτό όμως δε μεταφραζόταν σε επίσημη υποστήριξη των βελγικών θέσεων, κάτι που ενέτεινε περισσότερο τις βελγικές ανησυχίες. Σε ειδική συνεδρίαση των μελών του ΝΑΤΟ ο μόνιμος αντιπρόσωπος του Βελγίου στο ΝΑΤΟ André de Staercke και ο γενικός γραμματέας Sraak διαμαρτύρονταν έντονα στους Αμερικανούς ότι κρατούσαν κλειστά τα χαρτιά τους σε σχέση με τις απόψεις τους σχετικά με τα βελγικά στρατεύματα, τις

---

²²⁷ Department of State to American Embassy Brussels, July 22, NARA, RG 59, CDF 770G.00/7-2160.

²²⁸ Nolting (Paris) to Secretary of State, Polto 191, July 25, 1960, NARA, RG 59, CDF 770G.00/7-2560.

²²⁹ Burden (Brussels) to Secretary of State, 26 July, 1960, NARA, RG 59, CDF, 770G.00/7-2660.

²³⁰ Burden (Brussels) to Secretary of State, 26 July 1960, NARA, RG 59, CDF, 770G.00/7-2660.

βάσεις και την Κατάνγκα²³¹. Παρόμοιους προβληματισμούς, όμως, μοιράζονταν και άλλα μέλη. Οι Γάλλοι ανησυχούσαν τους ότι η απόσυρση των Βελγικών στρατευμάτων από τις βάσεις τους στο Κονγκό θα δημιουργούσε προηγούμενο για τις αντίστοιχες δικές τους βάσεις στην Αφρική²³². Ο Wigny ήταν εξαιρετικά ανήσυχος, καθώς θεωρούσε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν υποστήριζαν επαρκώς το Βέλγιο και προσπαθούσε να αποσπάσει μία δήλωση συμπαράστασης από ανώτατο αξιωματούχο περί αμερικανικής αντίθεσης στη σοβιετική ανάμειξη στο Κονγκό και να κάνει τους Αμερικανούς να πιέσουν τον Hammarskjöld να υιοθετήσει μία πιο ευέλικτη στάση στο ζήτημα της Κατάνγκα και των βάσεων²³³.

Η προσεκτική στάση των Αμερικανών είχε προκαλέσει τελικά τριγμούς στην ίδια την ενότητα της συμμαχίας. Σε αμερικανική έκθεση τονιζόταν ότι οι βελγικοί θεσμοί κινδύνευαν να αντικατασταθούν από μία «ακροδεξιά» κυβέρνηση που θα συνοδευόταν από μία ουδετερόφιλη, αντι-NATOϊκή πολιτική. Οι Βέλγοι ήταν «πληγωμένοι και πικραμένοι» από την έλλειψη υποστήριξης των φίλων τους στο NATO και έντονα θορυβημένοι από την έλλειψη της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας στην κρίση του Κονγκό. Τα γεγονότα στο Κονγκό θα μπορούσαν να αποδυναμώσουν τη θέση των Ηνωμένων Πολιτειών στη Δυτική Ευρώπη και να θέσουν το NATO σε κατάσταση αδυναμίας²³⁴. Οι ισορροπίες ήταν λεπτές. Η αμερικανική έκθεση προειδοποιούσε ότι τα μέλη της Συμμαχίας θα μπορούσαν να στραφούν κατά των Ηνωμένων Πολιτειών τόσο εντός όσο και εκτός αυτής, καθώς μία σειρά από χώρες όπως η Γαλλία, η Βρετανία, η Πορτογαλία, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, η Δυτική Γερμανία και η Ιταλία υποστήριζαν τις θέσεις του Βελγίου και θα είχαν ήδη ή ήταν πιθανόν να αντιταχθούν στην αμερικανική πολιτική, δεδομένου του γεγονότος ότι ο γενικός γραμματέας του NATO ήταν Βέλγος και θα μπορούσε, επομένως, να αναλάβει σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση.

Το επόμενο διάστημα η αμερικανική πολιτική θα βρισκόταν εγκλωβισμένη ανάμεσα στην ανάγκη να δοθεί άμεσα λύση που αφ' ενός θα εκτόνωνε την κατάσταση και θα κρατούσε τους Σοβιετικούς μακριά από μονομερείς ενέργειες που θα

---

²³¹Nolting (Paris) to Secretary of State, Department of State, 27 July 1960, NARA, RG 59, CDF 770G.00/7-2760.

²³² Houghton (Paris) to Secretary of State, No. 407, 27 July 1960, NARA, RG 59, CDF 770G.00/7-27-60.

²³³ Brussels to Secretary of State, No. 346, 28 July 1960, NARA, RG 59, 770G.00/7-2860 HBS.

²³⁴ Stanley M. Cleveland (American Embassy Brussels) to The Department of State, Washington, The Reaction to Events in the Congo, 29 July 1960, NARA, RG 59, CDF 770G.00/7-2960 CAA.

αναβάθμιζαν την παρουσία τους στο Κονγκό και αφ' ετέρου θα διασφάλιζε τη στενή συνεργασία με τους συμμάχους τους στην Ευρώπη.

Η διεύρυνση του ρήγματος

Ενώ πλησίαζε η ημερομηνία έναρξης των εργασιών της 15^{ης} Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ οι εντάσεις μεταξύ των Δυτικών και της Σοβιετικής Ένωσης στο Συμβούλιο Ασφαλείας θα οξύνονταν ακόμα περισσότερο. Οι νέες συζητήσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας προκάλεσαν ακόμη μεγαλύτερη αντιπαράθεση. Και το ενδιαφέρον είναι πως σε αυτές τις εντάσεις δεν καταγράφηκαν απλώς «δύο» ψυχροπολεμικές θέσεις, αλλά και οι φόβοι και οι προσδοκίες μιας τρίτης πλευράς, δηλαδή των ίδιων των αφρικανικών κρατών, που συμμετέχοντας ως παρατηρητές στις συνεδριάσεις προσελάμβαναν την κρίση μέσα από τον φακό των δικών τους προτεραιοτήτων.

Το ρήγμα που είχε προκληθεί πλέον ανάμεσα στα μόνιμα μέλη αποτυπώθηκε στα δύο σχέδια που κατέθεσαν οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση. Βασισμένοι στα προηγούμενα ψηφίσματα του Συμβουλίου, οι Αμερικανοί καλούσαν τις κυβερνήσεις των κρατών μελών του ΟΗΕ να ενισχύσουν οικονομικά την αποστολή των Ηνωμένων Εθνών στο Κονγκό. Καλούσαν παράλληλα όλα τα μέρη των εσωτερικών συγκρούσεων να έρθουν σε συνεννόηση με ειρηνικά μέσα και τη βοήθεια του γενικού γραμματέα, ενώ αποθάρρυναν όλα τα μέλη από δράσεις που θα έβλαπταν την αποκατάσταση του νόμου και της τάξης, ζητώντας τους να απόσχουν από την αποστολή προσωπικού, υλικού και εξοπλισμού για στρατιωτικούς σκοπούς εκτός πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών. Τέλος επαναβεβαίωναν την πίστη στη Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών ως απαραίτητη για τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας²³⁵.

Οι Σοβιετικοί, από την άλλη πλευρά, κινήθηκαν σε πολύ πιο επιθετικούς τόνους. Στο δικό της σχέδιο, η Σοβιετική Ένωση πλαισίωνε την κρίση με τους δικούς της όρους και επετίθετο στο Βέλγιο ως υπεύθυνο για «τη σοβαρή κατάσταση της οικονομίας της Δημοκρατίας του Κονγκό ως αποτέλεσμα της μακράς αποικιακής εξουσίας και της βελγικής επιθετικότητας έναντι της χώρας αυτής». Στο κείμενό της

---

²³⁵ UNSC, United States of America: Draft Resolution, 15 September 1960, UN Doc. S/4516.

καλούσε τον γενικό γραμματέα και τη διοίκηση της δύναμης του ΟΗΕ να «σταματήσουν αμέσως κάθε μορφή παρέμβασης στα εσωτερικά ζητήματα» της Δημοκρατίας του Κονγκό, ώστε η Κυβέρνηση της Δημοκρατίας να μπορέσει να ασκήσει ανεμπόδιστα την άσκηση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων και την εξουσία της σε ολόκληρη την επικράτεια του Κονγκό». Ζητούσε, λοιπόν, από τον γενικό γραμματέα να απομακρύνει τον διοικητή της δύναμης του ΟΗΕ, που δρούσε κατά παράβαση των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας και καλούσε σε εθελοντικές οικονομικές συνεισφορές που θα τίθεντο στη διάθεση της κυβέρνησης του Κονγκό²³⁶.

Η Σοβιετική Ένωση γινόταν όλο και περισσότερο επιθετική εναντίον των Δυτικών, κατηγορώντας τους ότι από κοινού με το Βέλγιο είχαν αποδυθεί σε μία προσπάθεια «μέχρι δακρύων» να πείσουν για την ειλικρινή προθυμία του τελευταίου να συμμορφωθεί με τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας και να αποσύρει τις δυνάμεις του από την Κατάγκα, εκδοχή που είχε «δυστυχώς» υποστηριχθεί και από τον γενικό γραμματέα²³⁷. Παράλληλα, υποστήριζε την άποψη του αναπληρωτή πρωθυπουργού Gizenga, ότι ο Hammarskjöld είχε κάνει ό,τι ήταν δυνατόν ώστε να αγνοήσει την κεντρική κυβέρνηση του Κονγκό²³⁸. Ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος Ζορίν κατηγορούσε τον γενικό γραμματέα ότι όχι μόνο αγνοούσε την κεντρική κυβέρνηση, όχι μόνο δεν της παρείχαν βοήθεια, αλλά παράλληλα πάσχιζαν να τη ντροπιάσουν, παρακωλύοντας κάθε προσπάθειά της να αποκαταστήσει την τάξη στη χώρα της. Το ΝΑΤΟ και κυρίως οι Ηνωμένες Πολιτείες, σύμφωνα με τον ίδιο, επιχειρούσαν να χρησιμοποιήσουν τις δυνάμεις που είχε στείλει ο ΟΗΕ προκειμένου να εφαρμόσει τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας κατά τρόπο τέτοιο ώστε να εμποδίσουν την εφαρμογή τους²³⁹. Ο Ζορίν τόνιζε παράλληλα ότι η σοβιετική κυβέρνηση παρέμενε προσηλωμένη στις προσπάθειες εφαρμογής των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας, αλλά αυτά καθόλου δεν εμπόδιζαν την κυβέρνηση του Κονγκό να εισέλθει σε «κάποιο είδος διμερών συμφωνιών με άλλα Κράτη»²⁴⁰. Έτσι, λοιπόν, η Σοβιετική βοήθεια στην κυβέρνηση του Κονγκό δεν αποτελούσε με κανέναν τρόπο ανάμιξη στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας και η Σοβιετική Ένωση απλώς ένωνε τη φωνή της με

---

²³⁶ UNSC, Union of Soviet Socialist Republics: Draft Resolution, 15 September 1960, S/4519.

²³⁷ UNSC Official Records 901st Meeting, 14/15 September 1960, 14 September 1960, UN Doc. S/PV.901, σ.2.

²³⁸ Ο.π., σ. 5.

²³⁹ Ο.π., σ.5.

²⁴⁰ Ο.π., σ. 12.

άλλα αφρικανικά κράτη, τη Γκάνα και τη Γουινέα παραμένοντας προσηλωμένη στις αρχές της Συνδιάσκεψης του Μπαντούνγκ. Σε αυτή την «πολιτική φιλίας» έναντι των Αφρικανών, οι Σοβιετικοί δεν επιδίωκαν οφέλη ή προνόμια, βάσεις ή άλλα πλεονεκτήματα στην Αφρική²⁴¹.

Οι Δυτικοί, Αμερικανοί, Γάλλοι και Βρετανοί κινήθηκαν και πάλι σε ήπιους τόνους σε μία προσπάθεια υποστήριξης του ΟΗΕ και του γενικού γραμματέα, εν μέσω των σοβιετικών κατηγοριών. Ο Αμερικανός αντιπρόσωπος James Wadsworth παρατηρούσε ότι αν κατέρρεε η αποστολή των Ηνωμένων Εθνών δε θα υπήρχε εναλλακτική στην ανάληψη μονομερούς δράσης από πολλά μέρη «με όλες τις περιπλοκές που θα είχε αυτό για την Αφρική» και κατηγορούσε τη Σοβιετική Ένωση ότι υπερψήφιζε τα σχέδια του Συμβουλίου Ασφαλείας μόνο και μόνο από φόβο μήπως εμφανιστεί ότι αντιτίθεται στα αφρικανικά μέλη του Οργανισμού, ενώ στην πραγματικότητα αυτά αποτελούσαν προκάλυμμα²⁴². Στην ίδια γραμμή είχε κινηθεί και ο Γάλλος και ο Βρετανός, ενώ και πάλι ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση του Κινέζου αντιπροσώπου, που χαρακτήριζε τις κατηγορίες της Σοβιετικής Ένωσης περί συνωμοσίας των μελών του NATO ως «φτηνή φαντασία» ακόμα και για «μία νουβέλα της δεκάρας», διευκρινίζοντας ότι η κινεζική αντιπροσωπεία δεν είχε βρει κανένα στοιχείο που να στήριζε τις κατηγορίες ότι η Δύση σχεδίαζε να προωθήσει εκ νέου τον αποικισμό του Κονγκό (ξεχνώντας, ίσως, την βελγική αποκάλυπτα παράνομη επέμβαση που είχε εν πολλοίς νομιμοποιήσει την κριτική των Ανατολικών). Οι σοβιετικές κατηγορίες εναντίον του NATO και του Hammarskjöld αποτελούσαν μία προσπάθεια της ΕΣΣΔ να «προετοιμάσει το δρόμο για μία Σοβιετική αυτοκρατορία στην Αφρική». Αλλά και ο Ortona τόνιζε όχι μόνο την κρισιμότητα του έργου του ΟΗΕ αλλά και το γεγονός ότι η επιτυχία του εξαρτάτο από τη μη παρέμβαση εξωτερικών δυνάμεων, είτε αυτές ενίσχυαν την κεντρική κυβέρνηση είτε την πλευρά «ορισμένων αρχών». Η αποστολή των Ηνωμένων Εθνών κινδύνευε να εκμηδενιστεί από την «έλλειψη συνεργασίας» εκ μέρους της Σοβιετικής Ένωσης που, σε αντίθεση με το Βέλγιο που συνεργαζόταν- σύμφωνα με την ιταλική ανάλυση- ήταν αποφασισμένη να μεταχειριστεί κάθε είδους μέσο προκειμένου να την υπονομεύσει²⁴³

---

²⁴¹ Ο.π., σ.13.

²⁴² UNSC Official Records, Fifteenth Year, 902nd Meeting: 15 September 1960, 15 September 1960, S/PV.902, σ.6.

²⁴³ UNSC Official Records, Fifteenth Year, 905th Meeting: 16 September 1960, UN Doc. S/PV.905, σ. 7.

Οι δύο τελευταίες συνεδριάσεις του Σεπτεμβρίου πραγματοποιήθηκαν με τη συμμετοχή πολλών αφρικανικών κρατών. Η απροθυμία των Βέλγων να αποσύρουν τα στρατεύματά τους από την Κατάνγκα, η υλική υποστήριξη που παρείχαν στο καθεστώς του Tshombe καθώς επίσης και η πολύ προσεκτική στάση του Hammarskjöld και η νομική προσέγγιση του ζητήματος δημιουργούσαν στα κράτη που είχαν αποκτήσει πρόσφατα την ανεξαρτησία τους ανυπομονησία και η πίστη τους στο έργο των Ηνωμένων Εθνών κλονιζόταν. Παρά τις μεταξύ τους διαφορές, το ζήτημα της Κατάνγκα ξυπνούσε σε όλους αναμνήσεις της αποικιοκρατίας και ενεργοποιούσε τα αντανάκλαστικά τους. Ο αντιπρόσωπος της Γκάνα Quaison- Sackey που συμμετείχε στη συνεδρίαση της 16^{ης} Σεπτεμβρίου, διατράνωνε την πίστη της χώρας του, που αποτελούσε έναν από τους πιο επιφανείς εκπροσώπους του παν-Αφρικανισμού, στον αποφασιστικό ρόλο που είχαν τα Ηνωμένα Έθνη στη στήριξη της κυβέρνησης και του λαού του Κονγκό προκειμένου να διασφαλίσουν την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της χώρας. Σε πολύ πιο συναινετικό τόνο σε σχέση με τους Σοβιετικούς, υπογράμμισε την ανάγκη συνεργασίας των Δυτικών με τον Ανατολικό συνασπισμό στο πλαίσιο ενός πολυμερούς προγράμματος βοήθειας μέσω των Ηνωμένων Εθνών προκειμένου να αντιμετωπιστούν η ασθένεια, η πείνα και ο αναλφαβητισμός σε μεγάλες περιοχές του πλανήτη και να κρατηθεί ο Ψυχρός Πόλεμος εκτός των περιφερειακών υποθέσεων. Παραθέτοντας σχετική δήλωση του προέδρου της Γκάνα Kwame Nkrumah, μία από τις σημαντικότερες μορφές του αφρικανικού εθνικισμού, υπογράμμισε ότι παρά το γεγονός ότι το Κονγκό είχε αναγκαστεί να ζητήσει εξωτερική βοήθεια, αυτό δε θα έπρεπε να αποτελέσει αφετηρία για τους πρωταγωνιστές του Ψυχρού Πολέμου να εισέλθουν στο Κονγκό²⁴⁴. Ο πόλεμος θα μπορούσε να κρατηθεί έξω από την Αφρική, μόνο αν τα Ηνωμένα Έθνη και τα Αφρικανικά κράτη έπαιζαν έναν θετικό ρόλο.

Υπήρχαν όμως και αφρικανικά κράτη που συντάσσονταν με τη Σοβιετική Ένωση, κάτι που έκανε εμφανή την ύπαρξη διαφορετικών ιδεολογικών τάσεων μεταξύ των Αφρικανών ηγετών. Ο αντιπρόσωπος της Γουινέας, Kamba, κράτους που εκπροσωπούσε μία ιδιαίτερα ριζοσπαστική αντίληψη του αφρικανικού εθνικισμού, αναγνώριζε την κυβέρνηση του Lumumba ως τη μοναδική νόμιμη της χώρας και κατηγορούσε το Συμβούλιο Ασφαλείας ότι καθυστέρουσε τη λήψη μίας ξεκάθαρης

---

²⁴⁴ Ο.π., σσ.12-15.

απόφασης, προκειμένου να υποβοηθήσει όσους προσπαθούσαν να ρίξουν τη νόμιμη κυβέρνηση του Κονγκό και να εγκαταστήσουν μία κυβέρνηση- μαριονέττα, που θα ήταν δούλος σε όλους εκείνους που επιθυμούσαν να διαιωνίσουν την εκμετάλλευση και την αποικιακή κυριαρχία στο Κονγκό²⁴⁵. Ο Kamba καλούσε τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας να διασφαλίσουν την «ιερή εξουσία» και το κύρος των Ηνωμένων Εθνών και να σταθούν πάνω από ιδεολογικές και πολιτικές διαφορές και πέρα από συμμαχίες οικονομικών ή στρατιωτικών συμφερόντων και να έτσι να αναδυθούν νικητές σε αυτή την αποστολή στο όνομα της ανθρωπότητας. Σε περίπτωση αποτυχίας του Οργανισμού, πολλά κράτη θα απογοητεύονταν από τον ρόλο του Οργανισμού ως τον βασικό προστάτη της εθνικής ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της αληθινής δημοκρατίας και της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Παρόμοια ήταν και η στάση του αντιπροσώπου της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας, που επιτέθηκε με τη σειρά του στους «αποικιοκράτες που υπονομεύουν την ανεξαρτησία και την ακεραιότητα» του Κονγκό και συνέβαλαν στην επιδείνωση της κατάστασης, αποστέλλοντας υλικό στην Κατάνγκα. Ο αντιπρόσωπος της ΗΑΔ ζητούσε από το Συμβούλιο Ασφαλείας να επαναβεβαιώσει τα τρία ψηφίσματα που είχε εκδώσει και να επιβλέψει την εφαρμογή τους, τόνιζε την ανάγκη η οικονομική βοήθεια να διοχετεύεται μέσω των Ηνωμένων Εθνών και σε συνεργασία με την κεντρική κυβέρνηση και ζητούσε από το Συμβούλιο να επαναβεβαιώσει την προσήλωσή του στη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας και ανεξαρτησίας του Κονγκό²⁴⁶.

Η τελευταία συνεδρίαση του Σεπτεμβρίου αποτύπωσε με τον πιο έντονο τρόπο την αγανάκτηση και την ανυπομονησία των αφρικανικών κρατών που ζητούσαν πλέον από τον ΟΗΕ να λάβει ξεκάθαρη απόφαση έναντι του προβλήματος και να αναλάβει αποτελεσματική δράση, εφαρμόζοντας τα αρχικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας και τερματίζοντας την απόσχιση της Κατάνγκα. Γρήγορα θα γινόταν σαφές ότι η κρίση του Κονγκό αποκτούσε διεθνείς διαστάσεις- όχι μόνον επειδή η δύναμη του ΟΗΕ ήταν διεθνής- αλλά επειδή θα αποτελούσε σημείο αναφοράς για μελλοντικά ζητήματα που θα αναδεικνύονταν σε σημείο τριβής μεταξύ των παλαιών αποικιοκρατών και των ανεξάρτητων, πλέον, αφρικανικών λαών. Ο αντιπρόσωπος του Μαρόκο κατηγορούσε το Βέλγιο ότι με την επιθετικότητά του απειλούσε να «βαλκανιοποιήσει» το Κονγκό και ότι ήταν αυτή που αποτελούσε τη «ρίζα τη κακού».

---

²⁴⁵ Ο.π., σσ. 20-21.

²⁴⁶ Ο.π., σσ.33-36.

Η τοποθέτησή του αναδείκνυε με τον καλύτερο τρόπο ότι η κρίση του Κονγκό είχε αναχθεί σε σημείο αναφοράς μεταξύ όλων των λαών που είχαν πρόσφατα γίνει ανεξάρτητοι και ότι ο χειρισμός της επηρέαζε τον χειρισμό άλλων, παρόμοιων ζητημάτων. Αν η Κατάνγκα γινόταν τελικά ανεξάρτητη, υπογράμμισε ο Μαροκινός αντιπρόσωπος, αυτό θα σήμαινε την ανεξαρτησία της Union Miniere du Katanga, υπενθυμίζοντας ότι το Μαρόκο βρισκόταν το ίδιο ενώπιον μίας παρόμοιας απειλής στο νότιο τμήμα της χώρας στη Μαυριτανία, όπου η γαλλική μεταλλευτική Societe des mines de fer de Mauritanie ανακινούσε παρόμοια ζητήματα. Τα Ηνωμένα Έθνη, λοιπόν, θα έπρεπε να λάβουν ενεργά μέτρα στο Κονγκό, που θα βασιζόνταν στον σεβασμό της κυριαρχίας, της ανεξαρτησίας και της εξουσίας της κεντρικής κυβέρνησης, την άνευ όρων απόσυρση των Βέλγων από τη χώρα και τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας²⁴⁷. Παράλληλα τόνιζε ότι η κρίση του Κονγκό κινδύνευε να λάβει παγκόσμιες διαστάσεις, σε βαθμό που δεν ήταν ακόμα δυνατόν να προβλεφθεί. Η αποτυχία της παρέμβασης των Ηνωμένων εθνών λόγω των «αποικιακών εντρίγκων» θα είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση μίας κατάστασης μόνιμης επανάστασης «ενάντια στο χάος που δημιούργησε ο ιμπεριαλισμός υπό το προσωπείο της ανεξαρτησίας» αλλά και ενάντια σε κάθε προσπάθεια να τεθεί η χώρα υπό ξένη κηδεμονία, κοινωνική αναστάτωση υπό τη μορφή ψευδο-ϊδεολογικών συγκρούσεων» και θα οδηγούσε τελικά τη χώρα σε μία χρόνια κατάσταση αστάθειας και χάους εν μέσω διαδοχικών εξεγέρσεων και επαναστάσεων. Αν αυτά επαληθεύονταν «ο κόσμος θα έπαιζε με τη φωτιά» στην Αφρική. Επομένως, απαιτούνταν η ταχεία εφαρμογή των ψηφισμάτων του ΟΗΕ²⁴⁸. Επομένως, γινόταν σαφές σε ποιο βαθμό η κρίση του Κονγκό κινητοποιούσε τις άλλες αφρικανικές χώρες, που την έβλεπαν ως δημιουργία προηγούμενου το οποίο θα μπορούσε να εφαρμοστεί και εναντίον των ιδίων.

Ο Αιθίοπας αντιπρόσωπος μετέφερε το μήνυμα του Αυτοκράτορα της Αιθιοπίας Haile Selassie, το οποίο καλούσε τους πολιτικούς ηγέτες να συνεργαστούν στη δημιουργία μίας κεντρικής κυβέρνησης προκειμένου να αποφευχθεί το αιματοκύλισμα και να διατηρηθεί η εδαφική ακεραιότητα του Κονγκό. Για τον σκοπό αυτό, πρότεινε στο Συμβούλιο Ασφαλείας τη δημιουργία μίας επιτροπής συνδιαλλαγής αποτελούμενης από Αφρικανικά κράτη που θα μπορούσαν να παρέχουν συμβουλές για

---

²⁴⁷ Ο.π., σσ.4-7.

²⁴⁸UNSC, Fifteenth Year, 906th Meeting: 17 September 1960, 16 September 1960, UN Doc S/PV.906, σσ. 4-7.

γενικά ζητήματα²⁴⁹. Ο αντιπρόσωπος της Λιβερίας μετέφερε τη θέση της κυβέρνησής του, η οποία διακήρυσσε την πίστη της στα Ηνωμένα Έθνη και τα όργανά τους, δήλωνε την υποστήριξή της τόσο στον γενικό γραμματέα όσο και στην κεντρική κυβέρνηση του Κονγκό, υποστηρίζοντας ότι η δύναμη των Ηνωμένων Εθνών- την οποία προτίθετο να στηρίζει οικονομικά- με τη συνεργασία όλων των μελών του Οργανισμού, θα έπρεπε να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την αποκατάσταση της τάξης στη χώρα²⁵⁰.

Παρά το γεγονός ότι η Σοβιετική Ένωση επιχειρούσε να οξύνει το κλίμα στη Γενική Συνέλευση και να παρουσιαστεί ως προστάτιδα δύναμη των Αφρικανών εκ μέρους των οποίων μιλούσε συνοψίζοντας δήθεν τις θέσεις τους, βρέθηκε απομονωμένη. Το σχέδιο ψηφίσματός της υποστηρίχθηκε τελικά μόνο από την ίδια και την Πολωνία, ενώ οι Σοβιετικοί έθεσαν βέτο στο κοινό ψήφισμα που είχε υποβάλει η Κεϋλάνη με την Τυνησία και το οποίο είχαν τελικά υποστηρίξει οι Ηνωμένες Πολιτείες. Ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος Ζορίν υποστήριζε ότι το αποτέλεσμα ήταν «ενδεικτικό της στάσης των κρατών μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας απέναντι στο ζήτημα της διατήρησης και της ενίσχυσης της ανεξαρτησίας του νεαρού Αφρικανικού κράτους». Παράλληλα, κατηγορούσε τις αποικιακές δυνάμεις και τις Ηνωμένες Πολιτείες ότι χρησιμοποιούσαν τις δυνάμεις του ΟΗΕ για σκοπούς που «δεν έχουν τίποτα κοινό με τα καθήκοντα που περιλαμβάνονται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών»²⁵¹.

Ο Αμερικανός αντιπρόσωπος κατηγορούσε τη Σοβιετική Ένωση ότι με τη στάση της είχε δείξει μέχρι που ήταν αποφασισμένη να φτάσει όσον αφορά στην αντίθεσή της προς την βοήθεια των Ηνωμένων Εθνών στο Κονγκό, κάτι που αποτυπωνόταν διαρκώς, σύμφωνα με τον Wadsworth στη σοβιετική πολιτική εκτός των Ηνωμένων Εθνών και στις διαρκείς επιθέσεις σε όλες τις πτυχές του προγράμματος του Οργανισμού²⁵². Επιχειρώντας να δώσει λύση στο αδιέξοδο αλλά και να διαφυλάξει τη συνέχιση της παρέμβασης των Ηνωμένων Εθνών, η αμερικανική αντιπροσωπεία έθεσε προς ψήφιση σχέδιο που ζητούσε τη σύγκληση έκτακτης συνεδρίασης της

---

²⁴⁹ Ο.π., σ.13.

²⁵⁰ Ο.π.

²⁵¹ Ο.π., σσ.31-32.

²⁵² Ο.π., σ.33.

Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας με μόνες αρνητικές την σοβιετική και την πολωνική ψήφο²⁵³.

Το έργο των Ηνωμένων Εθνών βρισκόταν σε ένα κρίσιμο σημείο, καθώς η απροθυμία των Βέλγων να αποσύρουν τις δυνάμεις τους από την Κατάνγκα και η υποστήριξη που παρείχαν στο καθεστώς Tshombe εμπόδιζαν την εφαρμογή των Ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας. Αυτό με τη σειρά του δυναμίτιζε την κατάσταση στο εσωτερικό του Κονγκό και πυροδοτούσε φόβους και αντιδράσεις μεταξύ των ανεξάρτητων αφρικανικών κρατών, των οποίων αφ' ενός η πίστη κλονιζόταν και αφ' ετέρου ενεργοποιούνταν τα αντι-αποικιακά αντανακλαστικά στην υποψία ενός νέο-αποικιακού κλίματος. Η υποστήριξη των Δυτικών κρατών στο Βέλγιο, υπό το πρόσχημα ότι συνεργαζόταν πλήρως με τις δυνάμεις του ΟΗΕ, ενοχοποιούσε τις δυτικές δυνάμεις στο σύνολό τους στα μάτια των Αφρικανών. Παρ' όλα αυτά, οι Αφρικανοί τηρούσαν στάση αναμονής και παρέμεναν προσηλωμένοι στο έργο του ΟΗΕ και του γενικού γραμματέα, ως το αποτελεσματικότερο μέτρο απέναντι στην έκρηξη της βίας που θα επέφερε η διαιώνιση της κατάστασης στο Κονγκό, η οποία ήταν πιθανόν να συμπαρασύρει και άλλα κράτη και να οδηγήσει στην αποσταθεροποίηση της περιοχής.

Από θέση ισχύος, ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας, η Σοβιετική Ένωση επιχειρούσε να κεφαλαιοποιήσει κέρδη από τις αντιδράσεις των Αφρικανών, μιλώντας εξ ονόματός τους. Παράλληλα, μέσα από συνεχείς επιθέσεις εναντίον του ΟΗΕ και του γενικού γραμματέα, επιχειρούσε να απαξιώσει το έργο του Οργανισμού όλο και περισσότερο, με σκοπό να προωθήσει τελικά μονομερή δράση στο Κονγκό, υπέρ του Lumumba και να αποκτήσει κυρίαρχο ρόλο στη χώρα.

Αυτή ήταν η κατάσταση εντός της οποίας η Αθήνα επιχείρησε να δώσει απαντήσεις, προσπαθώντας να ισορροπήσει μεταξύ της αλληλεγγύης που ένιωθε προς τους συμμάχους της απέναντι στις σοβιετικές επιθέσεις, της συμπάθειάς της προς τους αγώνες των αποικιακών λαών και των ευάλωτων οικονομικών συμφερόντων της που θα συμπαρασύρονταν από μία πολεμική στάση. Οι εντάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας θα μεταφέρονταν στη Γενική Συνέλευση, όπου οι συζητήσεις θα είχαν πλέον οικουμενικό χαρακτήρα, ξεφεύγοντας από τη μορφή του κλειστού κλαμπ μεταξύ

---

²⁵³ UNSC, United States of America: Draft Resolution, 17 September 1960, UN Doc. S/4525.

των μεγάλων δυνάμεων, πίσω από τις οποίες πάντως θα διαιρούνταν πλέον τα κράτη του κόσμου.

Σεπτέμβριος-Οκτώβριος: Η Ελλάδα και η έκτακτη συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ

Η Έκτακτη Ειδική Συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ ξεκίνησε τις εργασίες της στις 19 Σεπτεμβρίου μετά από αμερικανικό ψήφισμα ύστερα από το αδιέξοδο στο οποίο είχε οδηγήσει η Σοβιετική Ένωση το Συμβούλιο Ασφαλείας. Οι εντάσεις που είχαν αποτυπωθεί στις προηγούμενες συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, εμφανίστηκαν τώρα στο προσκήνιο – και ίσως να εμφανίστηκαν και πιο έντονες, καθώς μια απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας ήταν δεσμευτική ενώ της Γενικής Συνέλευσης όχι, αλλά της δεύτερης είχε μια προφανή πολιτική βαρύτητα παγκοσμίως.

Η 15^η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ανέδειξε με τον πιο έντονο τρόπο όχι μόνο τις διεθνείς διαστάσεις της κρίσης του Κογκό, αλλά και το γεγονός ότι ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις αναδεικνυόταν με γρήγορους ρυθμούς μία νέα ομάδα κρατών, των «Αφροασιατών», που είχαν μόλις γίνει κυρίαρχα κράτη. Τον Σεπτέμβριο του 1960 η Γενική Συνέλευση θα καλωσόριζε δεκαπέντε νέα μέλη, αυξάνοντας ακόμα περισσότερο τη δύναμη της ομάδας αυτής και επηρεάζοντας της ισορροπίες εντός του Οργάνου. Η νέα αυτή δυναμική στη Γενική Συνέλευση οδηγούσε στην όξυνση του ανταγωνισμού μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης, που ανταγωνίζονταν σκληρά για την άσκηση επιρροής στα Αδέσμευτα κράτη. Η νέα σύσταση του ΟΗΕ, με τα καινούρια κράτη να αποτελούν δυνητικά την πλειοψηφία, δημιουργούσε πρόσθετες ανάγκες για την ελληνική διπλωματία, η οποία όφειλε να συνεκτιμήσει αυτό το στοιχείο που θα καθόριζε και την πολιτική της στον διεθνή οργανισμό στο μέλλον.

Η πίστη της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη δεν ήταν καινούργια υπόθεση ούτε η στροφή της στον διεθνισμό υπήρξε ποτέ ευκαιριακή, αλλά η επίλυση των διεθνών κρίσεων μέσω της διεθνούς συνεργασίας με βάση το διεθνές δίκαιο αποτελούσε πολύ παλιά θέση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η Ελλάδα είχε προσφύγει στον ΟΗΕ κατά τη διάρκεια της τρίτης φάσης του Εμφυλίου, όταν στα βόρεια σύνορά της οι

κομμουνιστικές δυνάμεις έβρισκαν καταφύγιο στις γειτονικές χώρες, απ' όπου επιχειρούσαν κατά των κυβερνητικών δυνάμεων. Ο κυπριακός αγώνας είχε σε μεγάλο βαθμό βασιστεί στις προσφυγές της χώρας στον ΟΗΕ και την έκθεση των ελληνικών και κυπριακών δικαιών ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού. Όταν η Γενική Συνέλευση ξεκίνησε να συζητά το ζήτημα του Κονγκό, η ελληνική προσήλωση στο έργο των Ηνωμένων Εθνών παρέμεινε.

Οι ελληνικές απόψεις θα ακούγονταν για πρώτη φορά μέσω του υπουργού Εξωτερικών Ευάγγελου Αβέρωφ, ο οποίος τοποθετήθηκε την ίδια ημέρα. Ο λόγος του θα ξεκινούσε σε δραματικούς τόνους:

«Μία σοβαρή ώρα έχει σημάνει και πάλι για τα Ηνωμένα Έθνη. Σε αυτήν την αίθουσα και στα γειτονικά δωμάτια, κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, έχουμε υπομείνει πολλές σοβαρές στιγμές. Έχουμε αντιμετωπίσει ζητήματα μέγιστης σοβαρότητας, που απείλησαν εμάς και ολόκληρο τον κόσμο με την πιο οικτρή μοίρα»²⁵⁴.

Το γεγονός ότι η ανθρωπότητα κατάφερε να αντιμετωπίσει τις κρίσεις αυτές, σύμφωνα με τον Αβέρωφ, θα έπρεπε να αποδοθεί στον ΟΗΕ και τον γενικό γραμματέα. Η κρίση του Κονγκό αποτελούσε, σύμφωνα με τον Αβέρωφ ένα ακόμα περίπλοκο ζήτημα με τόσο για τους ίδιους τους πληθυσμούς που αφορούσε, όσο και για τις μακροπρόθεσμες συνέπειές του που δεν έπρεπε να αγνοηθούν. Ο Έλληνας υπουργός υπογράμμισε ότι η περιπλοκότητα της κρίσης εντοπιζόταν σε δύο σημεία. Πρώτον στην ύπαρξη «τρίτων μερών» που επιδίωκαν ενεργότερη ανάμιξη στην κατάσταση. Παρά τις δυσκολίες του, το ζήτημα θα μπορούσε να συζητηθεί με καλή θέληση και ίσως να μπορούσε να βρεθεί λύση. Το δεύτερο σημείο όμως αυτό που δε μπορούσε να αποτελέσει προϊόν διαπραγμάτευσης, καθώς ήταν άγνωστο: η κατάσταση επί του πεδίου μεταβαλλόταν τόσο γρήγορα ώστε κανείς δε μπορούσε να είναι βέβαιος για το ποιος αντιπροσωπεύει την χώρα κατά τρόπο που να αντανakλά την πραγματική κατάσταση. Όπως χαρακτηριστικά σημείωνε ο Αβέρωφ «είναι πολύ πιθανόν ένας από τους βασικούς παράγοντες του προβλήματος να είναι αυτή τη στιγμή ανύπαρκτος»²⁵⁵.

Η Ελλάδα είχε πολλαπλούς λόγους να ανησυχεί για την κατάσταση στο Κονγκό. Πέρα από τους λόγους αρχής, στη χώρα διαβιούσαν και εργαζόνταν πολλές

---

²⁵⁴ United Nations General Assembly (στο εξής UNGA) Official Records, Fourth Emergency Special Session, 863rd Plenary Meeting (Closing Meeting), Monday, 19 September 1960 at 8.15 p.m., New York, UN Doc. A/PV.863, σ.85.

²⁵⁵ Ο.π.

χιλιάδες Έλληνες οι οποίοι, σύμφωνα με τον Αβέρωφ, επιθυμούσαν να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους σε ένα «αδελφικό πνεύμα» και επομένως η Ελλάδα επιθυμούσε να δει την ειρήνη να αποκαθίσταται. Και το μόνο μέσον προκειμένου να απολαύσει την ανεξαρτησία, την αξιοπρέπεια και την ευμάρειά της η χώρα ήταν για τον Έλληνα υπουργό τα Ηνωμένα Έθνη. Και αυτό γιατί η επέμβαση ενός κράτους θα εγκαινίαζε αναπόφευκτα έναν κύκλο παρόμοιων επεμβάσεων στο μέλλον. Από την άλλη πλευρά, η αποχώρηση των Ηνωμένων Εθνών θα συνεπαγόταν την παράδοση της χώρας στην πείνα, τις ασθένειες και τους εμφυλίους πολέμους. Έτσι, θα έπρεπε να αποφεύγεται οποιοδήποτε είδους εξωτερική παρέμβαση και το σύνολο της βοήθειας θα έπρεπε να διοχετεύεται μέσω των Ηνωμένων Εθνών. Ο ΟΗΕ, τόνιζε ο Αβέρωφ, είχε μία ακόμα ευκαιρία να αποδείξει την αξία του στο Κονγκό, προς όφελος της ηπείρου, του κόσμου και του ίδιου του Οργανισμού. Μία αποτυχία του στο Κονγκό θα μπορούσε να μετατραπεί σε αποτυχία του ίδιου του ΟΗΕ, που είχε γεννηθεί «από την αιματοχυσία, τις λύπες και τις ελπίδες της ανθρωπότητας»²⁵⁶. Ο Αβέρωφ διατράνωνε την πίστη του στα όργανα του ΟΗΕ που ήταν έτοιμα και ικανά τόσο να λάβουν αποφάσεις όσο και να τις εφαρμόσουν και εξέφραζε την πίστη της ελληνικής κυβέρνησης στον γενικό γραμματέα, υπέρ της αντικειμενικότητας του οποίου πλειοδοτούσε, οι ικανότητες και οι προσπάθειες του οποίου είχαν τονώσει την εικόνα και την αποτελεσματικότητα του Οργανισμού.

Η τοποθέτηση του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών είχε υπάρξει πολύ προσεκτική και η υποστήριξη που παρείχε στο έργο των Ηνωμένων Εθνών και τον γενικό γραμματέα ως μοναδική λύση αποτελούσε στην πραγματικότητα σύνταξή του με τη Δύση. Παράλληλα όμως είχε αποφύγει τις συγκεκριμένες αναφορές στη Σοβιετική Ένωση σε μία προσπάθεια να κινηθεί σε ήπιους τόνους και να αποφύγει την πολεμική που θα τοποθετούσε την Ελλάδα στο επίκεντρο της διαμάχης. Παρ' όλα αυτά είχε λάβει σαφή θέση και είχε διαλέξει πλευρά.

Λίγες ημέρες νωρίτερα, γράφοντας σχετικά στην *Καθημερινή*, ο έμπειρος διπλωμάτης και πολιτικός Παναγιώτης Πιπινέλης τόνιζε ότι το έργο της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Γενική Συνέλευση θα ήταν εύκολο, καθώς καμία σοβαρή εθνική της διεκδίκηση δεν επρόκειτο να την απασχολήσει στον ΟΗΕ. Παρ' όλα αυτά η 15^η Γενική Συνέλευση θα αποτελούσε μία από τις κρισιμότερες στην ιστορία του ΟΗΕ από

---

²⁵⁶ Ο.π.

διεθνούς απόψεως, καθώς αυτή αφορούσε όχι μόνο το μέλλον της Αφρικής και το ζήτημα του αποπλισμού, αλλά και την ίδια την αποτελεσματικότητα του Οργανισμού. Η διάκριση των θεμάτων σε διεθνούς σημασίας και σε ζητήματα απτόμενα των ελληνικών συμφερόντων ήταν για τον Πιπινέλη τεχνητή και παραπλανητική. Η άποψη ότι η συμβολή της Ελλάδας στην αντιμετώπιση των διεθνών ζητημάτων αποτελούσε «άτοπον πολυπραγμοσύνην» ήταν για τον ίδιο φαιδρή. Τονίζοντας τη σημασία της ύπαρξης ενός οργανισμού που θα αποτελούσε συμβιβασμό μεταξύ των διαφορών Δύσης και Ανατολής, ο Πιπινέλης εξέφραζε την ανησυχία του για το γεγονός ότι η χρησιμοποίηση «παντός δικονομικού και πολιτικού μέσου προς δημιουργία ανωμαλιών εκ μέρους του κομμουνιστικού συνασπισμού» σε συνδυασμό με την είσοδο πολλών νέων μελών «αδιαφόρως ποιου, σημασίας, συμπεριφοράς» οδηγούσαν στην αποδυνάμωση της δυτικής επιρροής και καθιστούσαν αδύνατη τη λήψη οποιασδήποτε απόφασης «χωρίς την ανοχήν εκείνων ακριβώς που υπονομεύουν τον θεσμόν». Η επιτυχία του ΟΗΕ στο Κονγκό ήταν κρίσιμη και η Ελλάδα θα έπρεπε να συμβάλει στην ενίσχυση του γενικού γραμματέα που θα εξασφάλιζε τον έλεγχο των αεροδρομίων κ.λπ στα χέρια του ΟΗΕ και θα απέτρεπε τις κομμουνιστικές δυνάμεις να δημιουργήσουν «αερογέφυρα» και να αποκτήσουν επιρροή. Η τύχη του Κονγκό, σημείωνε ο Πιπινέλης θα έκρινε την τύχη του ΟΗΕ και της ειρήνης του κόσμου²⁵⁷.

Σύντομα όμως, στη Γενική Συνέλευση εκδηλώθηκε μια αναμέτρηση μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Στις αρχές Σεπτεμβρίου, ο Χρυστσώφ είχε κάνει γνωστό με ανακοίνωση του σοβιετικού πρακτορείου ΤΑΣΣ ότι θα ήταν ο ίδιος επικεφαλής της σοβιετικής αντιπροσωπείας στη Γενική Συνέλευση²⁵⁸. Η απόφαση αυτή προκάλεσε νευρικότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς ο Αμερικανός πρόεδρος Eisenhower έπρεπε να αποφασίσει αν θα παρίστατο στη Γενική Συνέλευση, εκφωνώντας τελικά λόγο στις 22 Σεπτεμβρίου. Ο Eisenhower τόνιζε τη σημασία του ΟΗΕ, οι δημοκρατικές διαδικασίες του οποίου αποτελούσαν τον μόνο δρόμο της ανθρωπότητας προς την αληθινή και οικουμενική πρόοδο προς τον στόχο της ειρήνης και της δικαιοσύνης. Κάνοντας μία αναδρομή στο έργο του Οργανισμού, σημείωνε την επιτυχία του σε μία σειρά από κρίσεις, όπως στο Ιράν, την Κορέα, το Σουέζ και τον Λίβανο, ενώ ιδιαίτερη αναφορά έκανε στην Ελλάδα, στην οποία ο ΟΗΕ είχε «σημαντικό ρόλο στη διατήρηση

---

²⁵⁷ Παναγιώτης Πιπινέλης, «Η Κρίσις του Ο.Η.Ε.», Εφημερίδα *Καθημερινή*, 18 Σεπτεμβρίου 1960.

²⁵⁸ Για το κείμενο της ανακοίνωσης βλ. Εφημερίδα *New York Times*, Khrushchev Going to U.N. Assembly with Bloc Chiefs, September 2, 1960.

της ανεξαρτησίας» της. Στο Κονγκό, τόνιζε ο ίδιος, είχε εγκαινιαστεί μία τεράστια επιχείρηση υπό τον γενικό γραμματέα, στον οποίο είχαν επιτεθεί «ορισμένα έθνη» που επιδίωκαν τη συνέχιση των εχθροπραξιών για τους δικούς τους λόγους. Η επίθεση αυτή αποτελούσε επίθεση εναντίον του ίδιου του Οργανισμού, ενώ η υπονόμηση του έργου του στην Αφρική θα σήμαινε την επιστροφή του κόσμου στην παραδοσιακή πολιτική της ισχύος, στην οποία τα μικρά κράτη θα χρησιμοποιούνταν ως πόνια από τις επιθετικές μεγάλες δυνάμεις. Επομένως, ήταν επιτακτική η ανάγκη για τη διεθνή κοινότητα να προστατεύσει τα αναδυόμενα κράτη της Αφρικής από τις εξωτερικές πιέσεις που αποτελούσαν απειλή για την ανεξαρτησία και τα κυριαρχικά τους δικαιώματα. Προκειμένου να διασφαλιστούν τα τελευταία, ο Αμερικανός πρόεδρος πρότεινε ένα πρόγραμμα για την Αφρική στο οποίο θα έπρεπε να δεσμευτούν όλα τα μέλη της Γενικής Συνέλευσης. Αυτό συνοψιζόταν σε πέντε σημεία, τη μη- παρέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα των αφρικανικών κρατών, τη συνδρομή στην εγγύηση της ασφάλειάς τους χωρίς την εμπλοκή τους σε κούρσα εξοπλισμών, την έκτακτη βοήθεια στο Κονγκό, τη διεθνή συνδρομή στη δημιουργία μακροπρόθεσμων αναπτυξιακών προγραμμάτων και τη βοήθεια των Ηνωμένων Εθνών για την εκπαίδευση²⁵⁹.

Ο λόγος του Χρυστόφ από την άλλη πλευρά αποτέλεσε μία πολεμική εναντίον των Δυτικών. Το μέλλον της Αφρικής και το ζήτημα του Κονγκό αποτέλεσαν μεγάλο μέρος του λόγου του. Κατηγόρησε τους δυτικούς ότι συνωμοτούσαν εναντίον του Κονγκό προκειμένου να διατηρήσουν την πρόσβαση σε στρατηγικά μέταλλα και φτηνή εργασία και ο φόβος της απώλειας των παραπάνω τους οδήγησε στην εγκαθίδρυση μίας κυβέρνησης μαριονέττας που θα ακολουθούσε τις επιθυμίες τους. Οι αποικιοκράτες, σύμφωνα με τον Χρυστόφ, είχαν προσπαθήσει να το επιτύχουν μέσω της ευθείας παρέμβασης και έκαναν την «βρώμικη δουλειά τους» μέσω του γενικού γραμματέα των Ηνωμένων εθνών και του προσωπικού του. Η Σοβιετική Ένωση θα στεκόταν υπέρ του δικαιώματος των λαών της Αφρικής να εγκαθιδρύσουν όποιο καθεστώς επιθυμούσαν προκειμένου να αποκτήσουν την ελευθερία τους από την αποικιακή καταπίεση και θα αντιτάσσονταν σε οποιαδήποτε παρέμβαση από τους ιμπεριαλιστές στα εσωτερικά των κρατών που απελευθερώνονταν από την αποικιακή

---

²⁵⁹Dwight D. Eisenhower, Address Before the 15th General Assembly of the United Nations, New York City, September 22, 1960, Public Papers of the Presidents of the United States, Dwight D. Eisenhower: 1960-61 : containing the public messages, speeches, and statements of the president, January 1, 1960, to January 20, 1961, [https://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/4728424.1960.001/759?page=root;rgn=full+text;size=100;view=i](https://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/4728424.1960.001/759?page=root;rgn=full+text;size=100;view=image)mage, 28 Απριλίου 2021, σ.707-712.

εξάρτηση. Ο Χρυστσώφ κατηγορούσε τον Hammarskjöld ότι επισήμως είχε καταδικάσει τους αποικιοκράτες, αλλά στην πραγματικότητα ακολουθούσε τη γραμμή τους, αντιτιθέμενος στην νόμιμη κυβέρνηση του Κονγκό. Αν οι στρατιωτικές δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών επρόκειτο να χρησιμοποιούνται κατ' αυτόν τον τρόπο, συνέχιζε ο Χρυστσώφ, προκειμένου να καταπνίγουν τα απελευθερωτικά κινήματα, θα ήταν δύσκολο να υπάρξει συμφωνία για την δημιουργία τους καθώς δε θα υπήρχαν εγγυήσεις ότι δε θα χρησιμοποιούνταν για «αντιδραστικούς σκοπούς», ξένους προς τα συμφέροντα της ειρήνης. Απαιτούνταν, επομένως, προβλέψεις για να μην επαναληφθεί η κατάσταση στο Κονγκό και αλλού. Η Σοβιετική Ένωση πρότεινε την κατάργηση της θέσης του γενικού γραμματέα, που «διοικεί μόνος του το προσωπικό και ερμηνεύει μόνος του και εκτελεί τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας και των συνεδριάσεων της Γενικής Συνέλευσης». Το εκτελεστικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών θα έπρεπε να αντικατοπτρίζει την «πραγματική κατάσταση» που επικρατούσε στον κόσμο, δηλαδή την ύπαρξη των δυτικών, σοσιαλιστικών και ουδετέρων κρατών. Η θέση του γενικού γραμματέα θα έπρεπε να αντικατασταθεί από ένα όργανο, όχι προσωποπαγές αλλά αποτελούμενο από τρία πρόσωπα που θα εκπροσωπούσαν τις τρεις ομάδες και θα δημιουργούσε τις συνθήκες για μία πιο σωστή εφαρμογή των αποφάσεων που λαμβάνονταν²⁶⁰.

Η αμερικανική πρεσβεία στη Μόσχα παρέμενε επιφυλακτική στην ανάλυσή της έναντι της στάσης του Χρυστσώφ στον ΟΗΕ. Παρά τον ευμετάβλητο χαρακτήρα της σοβιετικής πολιτικής, η αμερικανική ανάλυση θεωρούσε ότι στο μέλλον οι Σοβιετικοί θα προσπαθούσαν να αποτρέψουν τον ΟΗΕ από το να γίνει ένα όργανο διατήρησης της ειρήνης, θα αρνούνταν να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία να κρατηθεί ο Ψυχρός Πόλεμος εκτός της Αφρικής και θα προωθούσαν την ιδέα της ύπαρξης τριών ομάδων στο διεθνές σύστημα²⁶¹. Η επιθετική στάση του Χρυστσώφ στη Γενική Συνέλευση αποτελούσε για τους Αμερικανούς προσπάθεια να αποδυναμωθεί η δυτική επιρροή στα Ηνωμένα Έθνη, ώστε να αυξηθεί η δύναμη των Σοβιετικών και των ουδετέρων και παράλληλα να καμφθεί οποιαδήποτε αντίθεση των αδεσμεύτων κρατών στη Σοβιετική

---

²⁶⁰ UNGA, Fifteenth Session, Official Records, 869th Plenary Meeting, Friday 23 September 1960, at 10.30 a.m., UN Doc. A/PV.869, σ.71 και 82-83.

²⁶¹ Thompson (Moscow) to State Department, Telegram from the Embassy in the Soviet Union to the Department of State, 14 October 1960, FRUS, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus Document 167.

ένωση, υιοθετώντας εν πολλοίς την ύπαρξη των δύο κόσμων²⁶². Η σοβιετική πολιτική στις υπανάπτυκτες περιοχές, σύμφωνα με την αμερικανική ανάλυση, στόχευε αφ' ενός στο να ξεπεράσουν αυτές τους φόβους τους έναντι του κομμουνισμού, να αποκτήσουν κάποιο βαθμό αποδοχής και να έρθουν πιο κοντά τους, και αφ' ετέρου στο να ενισχύσουν μέσω της δύναμης του σοβιετικού παραδείγματος τα τοπικά κομμουνιστικά κινήματα και να αποκτήσουν πολιτικό έλεγχο. Παρά τις όποιες επιτυχίες στην ευθυγράμμιση των κρατών αυτών με τη Σοβιετική Ένωση στο διεθνές πεδίο, ταυτόχρονα οι Αμερικανοί θεωρούσαν πιθανή μία πιο επιφυλακτική στάση τους έναντι μίας ενεργότερης σοβιετικής παρέμβασης στο εσωτερικό τους.

Ο λόγος του Χρυστσώφ προκάλεσε ιδιαίτερη ανησυχία και στην Αθήνα. Παρακολουθώντας στενά τις εξελίξεις, ο Αβέρωφ σχεδίαζε τη στρατηγική της Αθήνας, ακροβατώντας μεταξύ των λεπτών ισορροπιών που δημιουργούσε διεθνώς- πολλώ δε μάλλον για ένα μικρό κράτος όπως η Ελλάδα- η σύγκρουση των δύο κόσμων στην Αφρική. Γράφοντας από την Νέα Υόρκη, ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών εξέφραζε φόβους όχι για τις σοβιετικές προτάσεις περί αντικατάστασης του Γενικού Γραμματέα από ένα νέο όργανο, αλλά και για την αποτελεσματικότητα του σε περίπτωση που παρέμενε στη θέση του, σε ένα κλίμα δυσπιστίας εκ μέρους του Ανατολικού συνασπισμού. Υπό τις ίδιες ανησυχίες, ανέφερε ο Αβέρωφ, μέλη της αμερικανικής και άλλων δυτικών αντιπροσωπειών τον είχαν προσεγγίσει προκειμένου να τον πείσουν να συμμετάσχει στην αντεπίθεση της Δύσης και εξέφραζε μάλιστα την απορία του για το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν είχε αποτελέσει ονομαστικά στόχο της σοβιετικής επίθεσης. Παρ' όλα αυτά, ως μικρό κράτος η Ελλάδα δεν είχε μεγάλο εύρος κινήσεων, καθώς μία διατάραξη των ισορροπιών θα μπορούσε να της προκαλέσει μεγάλη ζημιά. Σημαντικό προβληματισμό προκαλούσε στον Αβέρωφ η ιδιαίτερη οξύτητα της κατάστασης. Αν η Ελλάδα συμμετείχε στην αντεπίθεση βρισκόταν αντιμέτωπη με το ενδεχόμενο να επηρεαστούν οι εξαγωγές των ελληνικών προϊόντων στις ανατολικές αγορές. Όπως παρατηρούσε χαρακτηριστικά ο Αβέρωφ «προς αποφυγήν κομμουνισμού ωρισμένοι χώροι εκτός διπλωματικών μαχών χρειάζονται διά το εσωτερικών και διάθεσιν προϊόντων παραγόμενων υπό πολυαρίθμων όσον και πτωχών αγροτών». Παρ' όλα αυτά η Ελλάδα ήταν πρόθυμη να προσφέρει υποστήριξη στους

---

²⁶² Memorandum From the Director of the Office of Soviet Union Affairs (McSweeney) to the Assistant Secretary of State for European Affairs (Kohler), Washington, October 26, 1960, Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus, Document 168.

συμμάχους της, «εφ' όσον τούτον είναι ανώδυνον», αλλά οι χειρισμοί που απαιτούνταν έπρεπε να είναι τόσο λεπτοί ώστε και να υπάρξει αυτοσυγκράτηση και να μη δοθεί η εντύπωση ότι το στρατόπεδο της χώρας εγκαταλείπεται. Το βέβαιο ήταν ότι η Ελλάδα έπρεπε να λάβει θέση υπέρ του Γενικού Γραμματέα αποσοβώντας έτσι την εξασθένηση του Οργανισμού²⁶³.

Οι περιφερειακές διαστάσεις της κρίσης ήταν εξ ίσου σημαντικές για την Αθήνα, που ήταν σε θέση να αντιληφθεί την παγκόσμια πολιτική με πιο ευέλικτους και λιγότερο άκαμπτους όρους. Σχολιάζοντας τον ρόλο του προέδρου της Γκάνα Kwame Nkrumah, ο Αβέρωφ σχολίαζε ότι, παρά τον δημαγωγικό του χαρακτήρα και τις αντιδυτικές διαστάσεις του λόγου του, η Δύση είχε βιαστεί να τον κατατάξει στο πλευρό των σοβιετικών, καθώς αυτός αποτελούσε το αντίπαλον δέος στον Σέκου Τουρέ της Γουινέας που ήταν φιλοσοβιετικός. Επισημαίνοντας τους δεσμούς του Nkrumah με την Μεγάλη Βρετανία, ο Αβέρωφ θεωρούσε ότι η Δύση θα έπρεπε να είναι πολύ πιο ανεκτική με τη «δημοκρατία» του που ήταν απαραίτητη γι' αυτόν, ωθείτο προς τους Σοβιετικούς²⁶⁴.

Ο Αβέρωφ τοποθετήθηκε για την κρίση του Κονγκό ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης στις 4 Οκτωβρίου. Σε έναν εξαιρετικά ισορροπημένο και άρτια δομημένο λόγο, επικεντρώθηκε σε τρία σημεία. Υπερασπίστηκε το έργο και τον ρόλο του ΟΗΕ και πρόταξε την ανάγκη της διεθνούς συνεργασίας προκειμένου να διαφυλαχθεί η αποτελεσματικότητα του Οργανισμού. Παράλληλα προειδοποιούσε ότι ο ΟΗΕ κινδύνευε να μετατραπεί σε μία αρένα στην οποία οι εντάσεις ενισχύονταν και μεταφέρονταν σε ολόκληρο τον κόσμο. Επιπλέον επιχείρησε να κάνει άνοιγμα προς τα κράτη της Αφρικής, τον ρόλο των οποίων θεωρούσε κρίσιμο. Τονίζοντας τους ιστορικούς δεσμούς μεταξύ των τελευταίων και της Ελλάδας, έδινε έμφαση στις μακράιωνες πολιτισμικές αλλαγές μεταξύ τους και υπογράμμιζε- στοιχείο ίσως μοναδικό μεταξύ των Δυτικών αντιπροσώπων- την ιστορική σημασία της αφύπνισης της Αφρικής, μίας ηπείρου πλούσιας σε «ηθικούς και φυσικούς πόρους» της οποίας τα δίκαια αιτήματα θα έδιναν μία νέα ώθηση στην «οικογένεια των εθνών μας». Η παρουσία των Αφρικανών στον ΟΗΕ είχε, σύμφωνα με τον Αβέρωφ, εντυπωσιάσει με

---

²⁶³ Αβέρωφ (Νέα Υόρκη) προς ΥΠΕΞ, 24 Σεπτεμβρίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/12/2.

²⁶⁴ Αβέρωφ (Νέα Υόρκη) προς ΥΠΕΞ, 24 Σεπτεμβρίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/12/2.

την κουλτούρα και το πνεύμα διεθνούς συνεργασίας που χαρακτήριζε τη σκέψη τους, πολλές αντιπροσωπείες και σίγουρα την ελληνική.

Ο Έλληνας υπουργός εξέφραζε την ελπίδα να αποκατασταθεί η τάξη στο Κονγκό υπό μία κεντρική κυβέρνηση που θα ήταν παράλληλα αποτελεσματική και νόμιμη. Προκειμένου να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, ήταν απαραίτητη η αποχή όλων των κρατών από την παρέμβαση στα εσωτερικά του Κονγκό, καθώς αυτή θα εγκαινίαζε σειρά επεμβάσεων και θα οδηγούσε σε ένα πεδίο μάχης του Ψυχρού Πολέμου στην καρδιά της Αφρικής. Η κρίση στο Κονγκό είχε σταθεροποιηθεί και περισσότερες εχθροπραξίες είχαν αποφευχθεί ακριβώς χάρη στην παρέμβαση της διεθνούς δύναμης του ΟΗΕ. Μονομερείς ενέργειες θα μπορούσαν να αποβούν καταστροφικές και όλα τα μέρη θα έπρεπε να διοχετεύσουν τη βοήθειά τους μέσω των Ηνωμένων Εθνών, καθώς μόνο αυτός είχε ουδέτερα συμφέροντα και μπορούσε να λειτουργήσει ως ειρηνευτικός διαμεσολαβητής. Η αποφασιστική και άμεση δράση του ΟΗΕ ήταν επίσης κρίσιμη. Για τον λόγο αυτό, η Ελλάδα ήταν αντίθετη προς τη σοβιετική πρόταση να αντικατασταθεί ο γενικός γραμματέας με ένα νέο όργανο, καθώς έτσι το εκτελεστικό σκέλος θα εξασθενούσε και ο Οργανισμός θα εγκλωβιζόταν σε χρονοβόρες διαπραγματεύσεις εν μέσω των κρίσεων και θα οδηγείτο σε καθυστερήσεις που θα μπορούσαν να αποβούν καταστροφικές. Παρ' όλα αυτά η Ελλάδα δεν ήταν αντίθετη προς μία πιο συνολική αντιπροσώπευση των ομάδων που απάρτιζαν τον Οργανισμό μετά την εισδοχή των νέων κρατών, αλλά αυτή θα έπρεπε να γίνει με την αύξηση των μελών σε όργανα όπως το Συμβούλιο Ασφαλείας και Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο. Παράλληλα, θα έπρεπε να ενταθούν οι προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών για παροχή βοήθειας στα λιγότερα ανεπτυγμένα κράτη. Επικαλούμενος την ελληνική εμπειρία της ταχείας ανασυγκρότησης μετά τον πόλεμο, ο Αβέρωφ θεωρούσε την εξωτερική βοήθεια κρίσιμη. Ωστόσο, η διακήρυξη της προσήλωσης του Αβέρωφ στον ΟΗΕ και τα όργανά του ως μέσο επίλυσης των διεθνών διαφορών δε θα αφορούσε μόνο την περίπτωση του Κονγκό αλλά ένα θέμα με πολύ ευρύτερες διαστάσεις που απασχολούσε τη 15^η Γενική Συνέλευση, αυτό του αφοπλισμού. Τοποθετούμενος επί του ζητήματος, ο Αβέρωφ υποστήριζε ότι θα έπρεπε να μελετηθούν μέτρα που θα ενίσχυναν την ειρήνη, μεταμορφώνοντας τη διεθνή κοινότητα σε μία πραγματική κοινότητα δικαίου. Η ειρήνη, υπογράμμιζε ο Αβέρωφ, δεν αφορούσε μόνο τον περιορισμό της ισχύος, ενός μονίμου χαρακτηριστικού της διεθνούς πολιτικής, αλλά περισσότερο την

αντικατάστασή της από τις αξίες του νόμου και τη ρύθμιση των διεθνών συγκρούσεων μέσω της υποχρεωτικής παραπομπής στους διεθνείς δικαστικούς οργανισμούς²⁶⁵.

Ο Αβέρωφ είχε υπάρξει πολύ προσεκτικός στον λόγο του και είχε πετύχει να κρατήσει τις πολύ λεπτές ισορροπίες που χρειαζόταν, αποφεύγοντας να συνταχθεί με τη δυτική πολιτική και να εξαπολύσει επίθεση εναντίον των Σοβιετικών, επιλέγοντας αντίθετα της προσήλωση στη διεθνή νομιμότητα και το έργο του ΟΗΕ και εκφράζοντας ιδιαίτερα προωθημένες απόψεις, ενώ παράλληλα διατηρούσε τη θέση του μέσα στους κόλπους των δυτικών κρατών. Εντυπωσιακό ήταν το άνοιγμά του προς τα νέα αφρικανικά κράτη, στις ευαισθησίες και τα αιτήματα των οποίων ελάχιστη ευελιξία και κατανόηση έδειχναν τα υπόλοιπα μέλη του ΝΑΤΟ στο όνομα της ανάσχεσης της σοβιετικής διείσδυσης στην Αφρική. Σε μία εποχή που οι αντιλήψεις περί φυλετικής ιεραρχίας κάθε άλλο παρά είχαν ξεπεραστεί στην Ευρώπη, ο Αβέρωφ χρησιμοποίησε το επιχείρημα της πολιτισμικής εγγύτητας και της μακραίωνης συνύπαρξης των Ελλήνων με τους Αφρικανούς ως μία εξαιρετικά ευφυή αναλογία με προεκτάσεις στο μέλλον. Βέβαια, όλα αυτά τελικά κατέληγαν σε μια ιδιόζουσα εκδήλωση ενός ιδεαλισμού που σπανίως ταυτίζεται με τον συγκεκριμένο πολιτικό. Αυτό όμως ήταν ίσως αναπόφευκτο, ενόψει των ισορροπιών που έπρεπε να κρατήσει, αλλά και του γεγονότος ότι εκπροσωπούσε μια μικρή χώρα η οποία δεν ήταν «δρων» στο επίπεδο της σκληρής ισχύος κατά την κρίση του Κονγκό.

Ο λόγος του Αβέρωφ είχε τραβήξει την προσοχή των διεθνών μέσων. Οι *New York Times* παρουσίαζαν τα βασικά σημεία της ομιλίας του και έκαναν ιδιαίτερη αναφορά στη στάση που είχε τηρήσει η Ελλάδα και την προσήλωσή της στο έργο των Ηνωμένων Εθνών²⁶⁶. Παρ' όλα αυτά, κατηγορούσαν την Ελλάδα καθώς- ως μοναδική περίπτωση στη Δύση- δεν είχε ακόμα συνεισφέρει οικονομικά στην επιχείρηση των Ηνωμένων Εθνών, μαζί με άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής και της Λατινικής Αμερικής και το σοβιετικό μπλοκ ευθύνονταν για την κακή οικονομική κατάσταση της αποστολής²⁶⁷. Η Ελλάδα θα τακτοποιούσε την εκκρεμότητά της τρία σχεδόν χρόνια αργότερα, όταν η ίδια εφημερίδα θα αφιέρωνε ξεχωριστό άρθρο, στο οποίο έγραφε ότι ο Έλληνας διπλωμάτης Δημήτρης Μπίτσιος «καθάρισε το κόκκινο μελάνι πίσω από το

---

²⁶⁵ UNGA Official Records, Fifteenth Session, 885th Plenary Meeting, Tuesday, 4 October 1960 at 10.30 a.m. New York, UN Doc. A/PV.885, σσ.383-386.

²⁶⁶ Εφημερίδα *New York Times*, October 5, 1960.

²⁶⁷ «U.N Hits Soviet Move», Εφημερίδα *New York Times*, 17 Δεκεμβρίου 1960.

όνομα της χώρας του στα λογιστικά βιβλία των Ηνωμένων Εθνών», διευκρινίζοντας ότι την τακτική αυτή είχε ακολουθήσει η χώρα από την περίοδο του Κυπριακού και τις διαταραγμένες σχέσεις της χώρας με τους συμμάχους λόγω της υποστήριξής τους προς τη Βρετανία, οπότε και είχε αρνηθεί να πληρώσει για την επιχείρηση του ΟΗΕ στη Μέση Ανατολή²⁶⁸.

Η κυπριακή στάση στη Γενική Συνέλευση και οι διαφοροποιήσεις από την Αθήνα

Η 15^η Γενική Συνέλευση παρουσίαζε ενδιαφέρον για έναν ακόμα λόγο. Ήταν η πρώτη στην οποία η Κύπρος συμμετείχε ως ανεξάρτητο κράτος και ο Κύπριος αντιπρόσωπος θα είχε τη δυνατότητα να τοποθετηθεί επί ενός ευρέως φάσματος της διεθνούς πολιτικής που σχετιζόταν άμεσα με την αποικιοκρατία. Ως νεαρό κράτος, η Λευκωσία καλούνταν να αναπτύξει τον εξωτερικό της προσανατολισμό επιλέγοντας το περιβάλλον μέσα στο οποίο θα κοινωνικοποιούνταν.

Ο Κυπριακός Αγώνας κατά τη φάση της διεθνοποίησης τη δεκαετία του 1950 είχε βασιστεί στη στήριξη των αραβικών κρατών και στην επίκληση του δικαίου. Με τη σύναψη, όμως, των Συμφωνιών Ζυρίχης- Λονδίνου τον Φεβρουάριο του 1959 οι στόχοι άλλαξαν. Ένας από τους στόχους των Συμφωνιών για την Αθήνα ήταν η προώθηση της οργανικής ένταξης της Κύπρου στη Δύση, όχι μόνο γιατί εκεί οδηγούσε η πολιτισμική και ιστορική πορεία της νήσου, αλλά παράλληλα κάτι τέτοιο θα ενίσχυε την ασφάλεια του νέου κράτους και θα μείωνε σταδιακά το τουρκικό ενδιαφέρον. Προκειμένου να εξυπηρετηθεί ο στόχος αυτός, η Αθήνα επιδίωξε την ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ, η οποία, πάντως, δεν προχώρησε λόγω των αντιρρήσεων των Αμερικανών και των Βρετανών και της αντίληψης μικρότερων μελών της συμμαχίας ότι η συμβολή της Κύπρου στην κοινή άμυνα θα ήταν αμελητέα, ενώ η ίδια η ελληνοκυπριακή ηγεσία δεν έδειξε ενδιαφέρον να την πραγματοποιήσει²⁶⁹.

Έτσι, παρά τις αρχικές προθέσεις, η κυπριακή εξωτερική πολιτική αναπτύχθηκε προς διαφορετικές κατευθύνσεις. Στις αρχές Οκτωβρίου το Υπουργικό Συμβούλιο της Κύπρου συνήλθε υπό τον πρόεδρο Μακάριο προκειμένου να εξετάσει τη στάση που θα έπρεπε να ακολουθήσει η Κύπρος έναντι των ζητημάτων που εξετάζονταν στον ΟΗΕ

²⁶⁸ «Greece Pays U.N. Peace Keeping Debt», Εφημερίδα *New York Times*, 16 Φεβρουαρίου 1963.

²⁶⁹ Βλ. σχετικά και Ευάνθης Χατζηβασίλειου, «Bon pour l’Orient: το ζήτημα της ένταξης της Κύπρου στο ΝΑΤΟ, 1959-1963», *Δέλτος* 7 (2020), σσ. 101-124.

εν όψει της 15^{ης} Γενικής Συνέλευσης. Όπως σχολίαζε ο *Φιλελεύθερος*, η κυπριακή εξωτερική πολιτική φαινόταν να προσανατολίζεται στη «θετική ουδετερότητα», αποφεύγοντας παράλληλα να εισέλθει στη διαμάχη Ανατολής και Δύσης στα Ηνωμένα Έθνη. Η κυπριακή πολιτική, σύμφωνα με το άρθρο, θα συντασσόταν με τον «νεοφανήν συνασπισμόν των ουδετέρων» σε όλα τα θέματα στα οποία υπήρχε ομοφωνία, λαμβάνοντας παράλληλα τη δική της θέση σε όσα από αυτά υπήρχε διαφωνία μεταξύ των μελών. Σε κάθε περίπτωση, σημειωνόταν, η κυπριακή αντιπροσωπεία θα λάμβανε σταθερά θέση κατά του αποικισμού, των φυλετικών διακρίσεων και υπέρ του αφοπλισμού, υποστηρίζοντας την αυτοδιάθεση των Αλγερινών²⁷⁰.

Στις 27 Οκτωβρίου ο Κύπριος αντιπρόσωπος Ζήνων Ρωσσίδης απεύθυνε για πρώτη φορά λόγο στη Γενική Συνέλευση. Διακηρύσσοντας τον αδέσμευτο χαρακτήρα της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής και την απροθυμία της να ενταχθεί σε κάποιον συνασπισμό, ο Ρωσσίδης δήλωνε ότι το κοινό καλό και η πίστη στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών θα αποτελούσαν οδηγό για τις μελλοντικές αποφάσεις της χώρας²⁷¹. Παράλληλα, διαβεβαίωνε ότι παρά τον απελευθερωτικό της αγώνα, η Κύπρος δε διατηρούσε μνησικακία ή πικρία για κανέναν και καμία προκατάληψη δε θα μπορούσε να επηρεάζει τις αποφάσεις της. Την ίδια στιγμή όμως, όλοι οι λαοί που αγωνίζονταν για την ελευθερία τους θα έπρεπε να είναι βέβαιοι ότι «η καρδιά του λαού της Κύπρου χτυπούσε μαζί τους στον ρυθμό», ενώ οι λόγοι των αντιπροσώπων που είχαν μιλήσει υπέρ της ελευθερίας και κατά της αποικιοκρατίας είχαν γίνει δεκτοί από την Κύπρο με ευχαρίστηση. «Η συλλογική φωνή των εθνών έχει μιλήσει και έχει αποφασίσει την επίτευξη της ανεξαρτησίας όλων των υποτελών ανθρώπων σε ολόκληρο τον κόσμο». Σταθερότητα και ειρήνη δε μπορούσε να υπάρξει όταν «η βούληση των ανθρώπων ήταν στην εξέγερση και όταν το αίσθημα της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και του δικαίου παραβιάζεται διαρκώς». Η σχέση κυρίαρχου και υποτελούς θα έπρεπε να αντικατασταθεί από σχέσεις ισότητας και σεβασμού μεταξύ ελευθέρων ανθρώπων». Στο πλαίσιο της αμοιβαίας κατανόησης θα έπρεπε να επιλυθεί και το Αλγερινό.

Ο Ρωσσίδης εξέφραζε την επιθυμία της Κύπρου να δει τους λαούς της Αφρικής να ζουν σε κράτη υπό τις δικές τους, κυρίαρχες κυβερνήσεις. Στο πλαίσιο αυτό

---

²⁷⁰ «Η Κύπρος δεν θα εμπλακή εις την διαμάχην των μεγάλων συνασπισμών εις τον Ο.Η.Ε», Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 6 Οκτωβρίου 1960.

²⁷¹ UNGA Official Records, Fifteenth Session, 906th Plenary Meeting, Monday 17 October 1960 at 10.30 a.m, New York, UN Doc. A/PV.906, σ.743.

υποστήριζε πλήρως το έργο των Ηνωμένων Εθνών στην αποκατάσταση της ειρήνης στο Κονγκό και τασσόταν κατά της εξωτερικής παρέμβασης εκτός του πλαισίου του ΟΗΕ. Παράλληλα, ο Κύπριος αντιπρόσωπος εξέφραζε την πλήρη υποστήριξή του στον Hammarskjöld και την προσήλωσή του στον Χάρτη του ΟΗΕ, χωρίς τον οποίον το Κονγκό θα ήταν βυθισμένο στο χάος, απειλώντας να πυροδοτήσει έναν γενικευμένο πόλεμο²⁷². Η Κύπρος, επομένως, απέρριπτε την πρόταση της Σοβιετικής Ένωσης για αντικατάσταση του γενικού γραμματέα από ένα πολιτικό όργανο, καθώς κάτι τέτοιο θα παρέλυε τη δράση και την αποτελεσματικότητα του σε κρίσιμες περιπτώσεις. Επιπλέον, ο Ρωσίδης εξέφραζε την επιθυμία να αποκτήσει ο οργανισμός μία αποτελεσματική στρατιωτική δύναμη ικανή να αντιμετωπίσει όλες τις καταστάσεις και τη μετατροπή των στρατιωτικών βάσεων σε αστυνομικές υπό τα Ηνωμένα Έθνη και στην υπηρεσία της ανθρωπότητας. Υπογράμμιζε τη σημασία της προώθησης της οικονομικής ανάπτυξης για την ειρήνη και διακήρυσσε την πίστη του στην οικονομική και τεχνική βοήθεια των Ηνωμένων Εθνών στα ανεξάρτητα κράτη, που θα έπρεπε να εντατικοποιηθεί, βοηθώντας τα να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες τους και να οδηγηθούν προς την οικονομική σταθερότητα και την πρόοδο προς όφελος της ειρήνης.

Τέλος, η Κύπρος τασσόταν υπέρ του αφοπλισμού και υπέρ της ιδέας μίας «αδελφότητας του ανθρώπου» (brotherhood of man) στην οποία τα Ηνωμένα Έθνη μπορούσαν να παίζουν θετικό ρόλο. Η είσοδος όλο και περισσότερων μελών από την Αφρική και την Ασία μετέτρεπε τον ΟΗΕ σε ένα φόρουμ της κοινής γνώμης που θα διαδραμάτιζε κρίσιμο ρόλο στα διεθνή πράγματα, κάτι που γινόταν ήδη σαφές στη συγκεκριμένη συνεδρίαση, οδηγώντας σε μία προσέγγιση που θα ανύψωνε τον άνθρωπο σε ανώτερα επίπεδα προσπαθειών και επιτευγμάτων²⁷³.

Η αδέσμευτη στάση της Κύπρου υπαγορευόταν όχι μόνο από την εμπειρία της Αγγλοκρατίας αλλά και από το μέγεθος και τη γεωγραφική της θέση. Όπως σχολίαζε η εφημερίδα *Χαραυγή*, όργανο του ΑΚΕΛ, στις 17 Νοεμβρίου 1960 «δε χωρεί αμφιβολία πως η μικρή Κύπρος έχει ζωτικό συμφέρον να μην προσχωρήσει σε πολιτικούς ή στρατιωτικούς συνασπισμούς με την έννοια ότι θα ξαίρει να συνδυάζει την πολιτική της ίσης φιλίας με τη θαρραλέα προοδευτική στάση έναντι στα παγκόσμια προβλήματα». Η άρνηση αυτή, σημείωνε η εφημερίδα επικαλούμενη δηλώσεις του

---

²⁷² Ο.π., σ.744.

²⁷³ Ο.π., σ.745.

Μακαρίου, δε σήμαινε άρνηση να λάβει η Κύπρος σαφή θέση στα αναδυόμενα διεθνή ζητήματα, αλλά ότι το συμφέρον του κυπριακού λαού «επιβάλλει στις εκάστοτε θέσεις μας να διαπνέονται από αντιαποικιοκρατικό πνεύμα». Σε ζητήματα όπως το Αλγερινό, το ζήτημα του Κονγκό και της Κίνας «η θέση μας μπορεί να συναντηθή με τη μία ή την άλλη θέση άλλων κρατών χωρίς να μας υπαγορεύεται από κανένα για τον απλούστατο λόγο ότι κατά τη γνώμη μας είναι ορθή και δίκαιη»²⁷⁴. Ο ιδιαίτερος ρόλος της Κύπρου στον αντιαποικιακό αγώνα της Αφρικής αποτελούσε κοινό τόπο στον κυπριακό τύπο. Σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας *Φιλελεύθερος*, το ζήτημα του Κονγκό και της Ροδεσίας προσέδιδαν ιδιαίτερο ρόλο στην Κύπρο και τους Κύπριους της Αφρικής έναντι του Αφρικανικού κινήματος, καθώς όπως παρατηρούσε ο αρθρογράφος «η Κύπρος χαίρει λόγω του απελευθερωτικού αγώνος μεγάλων συμπαθειών». Παράλληλα, το άρθρο δημοσίευε δήλωση θαυμασμού του αρχηγού των εθνικιστών της Νότιας Ροδεσίας Joshua Nkomo προς τον αγώνα των Κυπρίων. Επιπλέον παρέθετε δηλώσεις δυσαρέσκειας του ίδιου και του αρχηγού των εθνικιστών της Νυασαλάνδης²⁷⁵

Ωστόσο, οι Αμερικανοί δε συμερίζονταν πλήρως την κυπριακή ευφορία και η στάση της χώρας στα Ηνωμένα Έθνη φαινόταν να τους προβληματίζει έντονα. Ο Αμερικανός πρέσβης Fraser Wilkins προσέγγισε τον Κύπριο υπουργό Εξωτερικών Σπύρο Κυπριανού, ο οποίος συμφωνούσε στην ανάγκη να στηριχθεί ο πρόεδρος Kasavubu και να αποτραπεί η σοβιετική διείσδυση στο Κονγκό, αλλά τόνισε και ότι οι Κύπριοι ηγέτες πίστευαν σε έναν ενεργότερο ρόλο του ΟΗΕ, όπως και στην περίπτωση της Κύπρου την περίοδο των ταραχών²⁷⁶. Όπως διευκρίνιζε ο υπουργός της Κυπριακής Δημοκρατίας, το αναμενόμενο ψήφισμα του ΟΗΕ που καλούσε σε απελευθέρωση του Lumumba- γεγονός που παρέπεμπε σε μνήμες από τη σύλληψη του Μακαρίου από τους Βρετανούς, όπως παρατηρούσε ο Wilkins - θα προκαλούσε ερωτήματα από την πλευρά της αντιπολίτευσης. Παρά το ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν επιθυμούσαν ανάμειξη στα εσωτερικά του Κονγκό, ο πρέσβης τόνιζε την ανάγκη να εμποδιστούν τα ψηφίσματα που θα ευνοούσαν τη Σοβιετική Ένωση. Ο Μακάριος έδειχνε κατανόηση στις αμερικανικές ανησυχίες, ωστόσο υπογράμμιζε ότι θα ήταν πολύ δύσκολο για την

---

²⁷⁴ «Για το καλό του λαού μας», Εφημερίδα *Χαραυγή*, 17 Νοεμβρίου 1960.

²⁷⁵ «Ο Αγών των Κυπρίων Ενέπνευσε τους Αφρικανούς ν' αγωνισθούν διά την Ιδικήν των Ελευθερίαν», Κ. Χατζηαργύρης, Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 30 Νοεμβρίου 1960.

²⁷⁶ Wilkins (Nicosia) to Secretary of State, No. 304, December 16, 1960, NARA, RG 59, CDF 1960-1963, 770g.00/12-1660 HBS.

Κύπρο να αντιταχθεί τόσο στην ενίσχυση του ΟΗΕ όσο και σε ψήφισμα για την απελευθέρωση του Lumumba. Παράλληλα, η παρουσία πολλών εκατοντάδων Κυπρίων στο Κονγκό θα μπορούσε να απειληθεί από οπαδούς του Lumumba σε περίπτωση που η Κύπρος δεν υποστήριζε ανάλογο ψήφισμα. Σε κάθε περίπτωση, τόνιζε ο υπουργός Εξωτερικών, ο Ρωσσίδης είχε το ελεύθερο να ψηφίζει στο σχέδιο όπως πίστευε, ενώ είχε λάβει οδηγίες να υποστηρίξει τον Kasanubu και να εμποδίσει τις μηχανορραφίες των Σοβιετικών στο Κονγκό. Πάντως, ο αντιπρόσωπος της Κύπρου, σύμφωνα με την κυπριακή πλευρά, είχε αρκεστεί στις γενικές κατευθύνσεις που είχε λάβει και δεν είχε έρθει σε επικοινωνία με το υπουργείο Εξωτερικών για να ζητήσει ειδικές οδηγίες για τα ψηφίσματα²⁷⁷.

Παράλληλα, οι Αμερικανοί εξέφραζαν επιφυλάξεις για την αδέσμευτη πολιτική της Κύπρου. Σε τηλεγράφημα της αμερικανικής πρεσβείας στην Αθήνα οι Αμερικανοί τάσσονταν υπέρ των απόψεων που είχε εκφράσει το Foreign Office σύμφωνα με τις οποίες θα έπρεπε να καταβληθεί προσπάθειες προκειμένου να παραμείνει η Κύπρος ευθυγραμμισμένη με τη Δύση και εκτιμούσαν ότι η ελληνική κυβέρνηση θα συμφωνούσε με την ιδέα της «κυπριακής “συνεργασίας” με το NATO σε αμυντικά σχήματα ως εγγύηση έναντι της ουδέτερης κυπριακής πολιτικής»²⁷⁸. Ωστόσο, ήταν σαφές ότι ο Ηνωμένο Βασίλειο ενδιαφερόταν αποκλειστικά για τη διασφάλιση των βάσεων του στην Κύπρο για «αποκλειστικά βρετανικούς σκοπούς» και δεν έδειχνε κανέναν ενθουσιασμό για την ανάμιξη της Κύπρου στο NATO²⁷⁹.

Η πρόθεση, πάντως, της Λευκωσίας να κινηθεί με γνώμονα τον αντι-ιμπεριαλισμό δοκιμάστηκε έντονα και στο πεδίο. Στα μέσα Δεκεμβρίου οπαδοί του Lumumba απειλούσαν να συλλάβουν και να εκτελέσουν τους Κύπριους της Ανατολικής Επαρχίας αν αυτός δεν απελευθερωνόταν, χωρίς να συγκινούνται ιδιαίτερα από τον αντι-ιμπεριαλισμό της κυπριακής πλευράς²⁸⁰. Παρ' όλα αυτά ο κυπριακός Τύπος υποστήριζε ένθερμα τον Lumumba. Σε άρθρο της *Χαραυγής* τον Ιανουάριο του 1961 στην οποία είχαν κάνει δηλώσεις «εκπρόσωποι της κυβέρνησης Lumumba» εκφραζόταν η προθυμία του Κονγκό να συνάψει σχέσεις με την Κύπρο. Αξιωματούχος

---

²⁷⁷ Wilkins (Nicosia) to Secretary of State, No. 306, December 16, 1960, NARA, RG 59, CDF 1960-1963, 770G.00/12-1660 HBS.

²⁷⁸ Calhoun (Athens) to Secretary of State, No. 1272, 20 Δεκεμβρίου 1960, NARA, RG 59, CDF 1960-1963, 780A. 54/12-2060.

²⁷⁹ Whitney (London) to Secretary of State, 21 Δεκεμβρίου 1960, No. 2629, NARA, RG 59, CDF 1960-1963, 780A. 54/12-2160 HBS.

²⁸⁰ Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 15 Δεκεμβρίου 1960.

της κυβέρνησης της Στάνλευβιλ παρατηρούσε ότι οι Ελλαδίτες και οι Κύπριοι είχαν υποστηρίξει τον αγώνα του λαού του Κονγκό, καθώς είχαν και αυτοί υποφέρει υπό τον βελγικό ζυγό, που αντιμετώπιζε μάλιστα τους Κύπριους ως φυλετικά κατώτερο λαό. Παράλληλα, διέψευθε τις φήμες για κακομεταχείριση Ελλαδιτών και Κυπρίων από Κονγκολέζους, σημειώνοντας ότι αποτελούσαν απλή προπαγάνδα και ότι ο Tshombe και ο Mobutu ήταν οι πραγματικοί διώκτες τους²⁸¹.

Στις αρχές Σεπτεμβρίου, η κυπριακή εφημερίδα *Φιλελεύθερος* είχε δημοσιεύσει δηλώσεις του Lumumba, ο οποίος εξέφραζε τον θαυμασμό του για τον κυπριακό αγώνα και την επιθυμία του να επισκεφθεί την Κύπρο μόλις εξομαλυνόταν η κατάσταση στο Κονγκό. «Παρηκολούθησα επί έτη τον σκληρόν αγώνα των Κυπρίων αγωνιστών διά την ελευθερίαν και δε θα λησμονήσω την συγκίνησιν την οποία ησθανόμην κάθε φορά κατά την οποίαν μία νίκη εσημειούτο κατά τον αγώνα αυτίν. Η ανακήρυξις της Δημοκρατίας υπο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, επλήρωσε την καρδίαν των Κογκολέζων ανυποκρίτου χαράς διότι, ακόμη ένα προπύργιον της αποικιοκρατίας κατέρρευσε. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πολύ γρήγορα οι δύο λαοί της Κύπρου και του Κόγκο, θα δυνηθούν να συνεργασθούν διά να δώσουν εις τον κόσμον ένα παράδειγμα του τι μπορεί να επιτελέση ένας λαός όταν αποτινάξη τον ζυγόν του»²⁸².

Η αδέσμευτη πολιτική της Κύπρου δεν περιορίστηκε στο Κονγκό. Την ίδια περίοδο, παράλληλα με το Κονγκό, ένα άλλο ζήτημα της αποαποικιοποίησης, με εξίσου σοβαρές προεκτάσεις, απασχολούσε τη διεθνή κοινότητα. Το Αλγερινό δημιουργούσε εξίσου μεγάλες εντάσεις με το Κονγκό στο διεθνές σύστημα καθώς ο αγώνας των Αλγερινών προκαλούσε τη συγκίνηση και την αλληλεγγύη των αδεσμεύτων κρατών της Αφρικής. Παράλληλα όμως η διαφορετική στάση στο ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης για το παραπάνω ζήτημα (που αφορούσε τον τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε να οργανωθεί ένα δημοψήφισμα στην Αλγερία σχετικά με την αυτοδιάθεσή της) στάθηκε αφορμή για την πρόκληση παρεξηγήσεων στις σχέσεις της Αθήνας με τη Λευκωσία, που ακριβώς τότε άρχισε να διαμορφώνει τον εξωτερικό της προσανατολισμό και να βρίσκει τη θέση της μεταξύ των Δυτικών και των Ανατολικών.

---

²⁸¹ Εφημερίδα *Χαραυγή*, 25 Ιανουαρίου 1961.

²⁸² Ντίνος Κουτσούμης, «Ο Πρωθυπουργός του Κόγκο θα επισκεφθεί την Κύπρον μόλις ειρηνεύση η χώρα του», Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 3 Σεπτεμβρίου 1960.

Κατά την ψήφιση του σχεδίου για την Αλγερία η Αθήνα και η Λευκωσία είχαν υποστηρίξει διαφορετικά σχέδια, με την κυπριακή αντιπροσωπεία να προτείνει μάλιστα δική της τροποποίηση και να δημιουργείται έτσι ένταση²⁸³. Παρ' όλα αυτά, σχετικά με τη δυσφορία της Κύπρου για την ελληνική στάση ο Αβέρωφ διευκρίνιζε ότι η Κύπρος ήταν ελεύθερη, ως ανεξάρτητο κράτος, να ασκήσει τη δική της πολιτική²⁸⁴. Παράλληλα το ίδιο δικαίωμα αναγνώριζε και στην Ελλάδα, σημειώνοντας ότι το επιχείρημα ότι η Ελλάδα έπρεπε να ψηφίζει όπως και τα άλλα μέλη του ΝΑΤΟ δεν ήταν σοβαρό. Επιπλέον, ο πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Μακάριος, διέψευθε ότι ο Αβέρωφ είχε προβεί σε οποιαδήποτε εκδήλωση διαμαρτυρίας προς την Κύπρο για τη στάση της²⁸⁵.

Προσπάθειες της Αθήνας να διαμορφώσει μια πολιτική

Υπήρχαν, λοιπόν, πολλοί λόγοι για τους οποίους το ελληνικό πολιτικό σύστημα προσελάμβανε την συγκεκριμένη κρίση ως σοβαρή, και οι εξελίξεις στη Γενική Συνέλευση δεν περνούσαν απαρατήρητες στην Αθήνα. Την 1η Σεπτεμβρίου 1960 η εφημερίδα *Εστία*, σε πρωτοσέλιδο άρθρο της, εξέφραζε τις ανησυχίες της για τις επιπτώσεις που θα επέφερε η άνοδος της ομάδας των ουδετέρων κρατών στους συσχετισμούς μεταξύ των δύο δυνάμεων. Σύμφωνα με την εφημερίδα, ο ΟΗΕ είχε υπάρξει εξαιρετικά αποτελεσματικός στην αντιμετώπιση της κρίσης του Σουέζ το 1956 και πάλι στο Κονγκό το 1960, αποσοβώντας την παγκόσμια σύρραξη. Οι επιτυχίες του Οργανισμού δημιουργούσαν αισιοδοξία για το μέλλον του στη διατήρηση της ειρήνης «ακόμα και παρά τη θέλησιν ισχυρών πολιτικών». Οι ίδιες επιτυχίες, σύμφωνα με το άρθρο, είχαν καταστεί δυνατές χάρη στο γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες, σε αντίθεση με τη Σοβιετική Ένωση, είχαν θέσει ως προτεραιότητα τη διατήρηση της ειρήνης και όχι τις απαιτήσεις των συμμάχων τους, κάτι που οδήγησε σε συμφωνία μεταξύ των υπερδυνάμεων και την εξουσιοδότηση στον Hammarskjöld να παρέμβει. Παρ' όλα αυτά, συνέχιζε το άρθρο, η είσοδος τόσων νέων ουδέτερων κρατών θα αναβάθμιζε τη δύναμή τους στη Γενική Συνέλευση, επιτρέποντάς τους να περνούν με

---

²⁸³ Για την κυπριακή πρόταση βλ. UNGA Official Records, Fifteenth Session, 956th Plenary Meeting, Monday 19 December 1960 at 3 p.m. New York, UN Doc A/PV.956.

²⁸⁴ «Ο κ. Ε. Αβέρωφ Εξηγεί την Ελληνικήν Στάσιν επί του Αλγερινού», Εφημερίδα *Καθημερινή*, 22 Δεκεμβρίου 1960.

²⁸⁵ «Ο Μακάριος Διέψευθεν ότι ο κ. Αβέρωφ Διεμαρτηρήθη εις την Λευκωσίαν διά το Αλγερινόν», Εφημερίδα *Καθημερινή*, 24 Δεκεμβρίου 1960.

περισσότερη ευκολία ψηφίσματα και να επηρεάζουν την εκλογή των μη μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας. Όλα αυτά ήταν ορατά στην ερχόμενη συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης. Παρ' όλα αυτά, κατέληγε «ο αφροασιατισμός δεν αποτελεί ακόμα παρά ευσεβή πόθον των εγχρώμων και εφιάλτην των λευκών πολιτικών», δεδομένων των εσωτερικών δυσκολιών που αντιμετώπιζαν τα αφρικανικά κράτη, ενώ παρέμενε ακόμα ισχυρή η ευρωπαϊκή επιρροή που απέτρεπε τη δημιουργία μίας παράταξης εχθρικής προς τους λευκούς²⁸⁶.

Οι εξελίξεις στη Γενική Συνέλευση προσέλκυαν το ενδιαφέρον και στο εσωτερικό της Ελλάδας, καθώς γινόταν αντιληπτό ότι ο λόγος του Χρυστσώφ προκαλούσε νέες εντάσεις και καθίστατο σαφές ότι η κατάσταση στην Αφρική δε θα έβαινε σύντομα προς αποκλιμάκωση. Σε νέο πρωτοσέλιδο άρθρο της, η *Εστία* ασκούσε κριτική στη στάση της Σοβιετικής Ένωσης ως προστάτιδας της ανεξαρτησίας και της ελευθερίας στις πρώην αποικίες. Η *Εστία* αποδεχόταν ως ορθές τις κατηγορίες που είχε εκτοξεύσει ο Χρυστσώφ εναντίον των αποικιακών μεθόδων- πράγμα λογικό αν σκεφτεί κανείς ότι η εφημερίδα είχε πρωτοστατήσει στην προβολή του αντιαποικιακού αγώνα της Κύπρου κατά τη φάση της διεθνοποίησής του τη δεκαετία του 1950- αλλά θεωρούσε ότι έχοντας διατηρήσει όλες τις σοβιετικές αποικίες της τσαρικής Ρωσίας, δεν νομιμοποιούνταν να ασκεί κριτική. Σύμφωνα με το άρθρο, το 68% των εξαρτημένων λαών βρισκόταν υπό τη Σοβιετική Ένωση, το 14% υπό την Κίνα και «μόνον το 18%» υπό τους Δυτικούς – ένας μάλλον αυθαίρετος υπολογισμός. Παρ' όλα αυτά, συνέχιζε το άρθρο, η Δύση δε θα έπρεπε να ξεχνά ότι οι εξαρτημένοι λαοί διαθέτουν πολύ περισσότερα δικαιώματα από τους αποικιακούς και ότι η Δύση, ως υπέρμαχος της ελευθερίας και της αυτοδιάθεσης των λαών σε αντίθεση με τον ανελεύθερο κομμουνισμό, είναι περισσότερο αδικαιολόγητη όταν στον 20^ο αιώνα ασκεί αποικιακή πολιτική²⁸⁷.

Σύμφωνα με άρθρο της Καθημερινής, κάποιος από τους Αφρικανούς αντιπροσώπους που έβλεπαν θετικά το αμερικανικό σχέδιο και την παροχή βοήθειας στο Κονγκό μέσω των Ηνωμένων Εθνών είχε δηλώσει στον ανταποκριτή της ελληνικής εφημερίδας ότι αν κάτι τέτοιο γινόταν δεκτό, η Ελλάδα θα έπρεπε να είναι η πρώτη που θα μετείχε, λόγω της συμπάθειας των Αφρικανών προς αυτή και η συμβολή της

---

²⁸⁶ «Οι ουδέτεροι θα γίνουν η ισχυρότερα παράταξις του ΟΗΕ», Εφημερίδα *Εστία*, 1 Σεπτεμβρίου 1960.

²⁸⁷ «Αι Σοβιετικά Αποικία Περισσότεραι από τας Δυτικάς», Εφημερίδα *Εστία*, 4 Οκτωβρίου 1960.

όσο μικρή και αν ήταν θα προσέθετε μία νέα χρυσή σελίδα στην ιστορία των σχέσεων της με την Αφρική²⁸⁸. Την ίδια στιγμή, η *Αυγή* περιοριζόταν στην κάλυψη της σοβιετικής στάσης, χωρίς ιδιαίτερη ανάλυση των γεγονότων.

Σχολιάζοντας τις εξελίξεις, καθώς τελείωνε το έτος 1960, ο Πιπινέλης παρατηρούσε ότι το σχέδιο που είχε ψηφίσει η Ελλάδα, που είχε προταθεί από μεγάλο αριθμό αφροασιατικών κρατών και προέβλεπε την εφαρμογή της αυτοδιάθεσης στην Αλγερία με παράλληλες εγγυήσεις του ΟΗΕ, δεν ικανοποιούσε την Κύπρο που ζητούσε επιπλέον τη διενέργεια δημοψηφίσματος. Αν είχε πετύχει η Κύπρος ανάλογη απόφαση κατά τη συζήτηση του Κυπριακού ενώπιον του ΟΗΕ τη δεκαετία του 1950, παρατηρούσε ο Πιπινέλης, θα είχε προωθήσει σημαντικά το δικό της ζήτημα. Παράλληλα τόνιζε ότι η κυπριακή πρόταση είχε προσελκύσει το έντονο σοβιετικό ενδιαφέρον, καθώς ο ανατολικός συνασπισμός την υπερψήφισε. Η σοβιετική υποστήριξη για δημοψηφίσματα σε περιόδους χάους, υποστήριζε ο Πιπινέλης, είχε ως στόχο την εκμετάλλευση της κατάστασης, καθώς στη συνέχεια προωθούσε «κάποιον Lumumba» με σκοπό να εγκαθιδρύσει κάποιο καθεστώς «κομμουνίζον ή τουλάχιστον ουδετερόφιλον» όπως έπραξε στο Κονγκό και επιδίωξε να κάνει σε άλλες παρόμοιες κρίσεις στον ΟΗΕ. Σε αυτό το πλαίσιο η Ελλάδα και η Κύπρος είχαν ευθύνη, τόνιζε ο Πιπινέλης, στην εξύψωση της ευδαιμονίας των λαών μέσω της ελευθερίας και της δημοκρατίας και αποτελούσε «έλλειψιν συνειδήσεως» η «ευθηνή πλειοδοσία αντιαποικιοκρατικού πνεύματος απλώς και μόνον δια να μην υπερφαλαγγισθώμεν από τας κομμουνιστικάς χώρας...ή δια να μην χάσωμεν την ψυχική επαφήν μετά των φυλών π.χ των Μπαλούα και των Κίου- Κίου». Η Ελλάδα, τόνιζε ο Πιπινέλης, «υπερέβη ήδη τα εσκαμμένα» με τους πανηγυρισμούς της Διάσκεψης του Μπαντούνγκ, τα αντιαποικιακά συνέδρια της Αθήνας και τη «διευκόλυνση των αεροπλάνων προς χρήσιν του κ. Lumumba» και την υποστήριξη αφροασιατικών σχεδίων στον ΟΗΕ. Η συμπεριφορά της Ελλάδας, σύμφωνα με τον Πιπινέλη, θα την εξέθετε διεθνώς αν τασσόταν υπέρ σχεδίων που δε θα έφερναν την ελευθερία και την ευδαιμονία στους αποικιακούς λαούς, αλλά το χάος και τη σφαγή, όπως είχε συμβεί στο Κονγκό. Η Ελλάδα δε θα έπρεπε να ανησυχεί μήπως δυσαρεστήσει τους Άραβες περισσότερο από το να δυσαρεστήσει τους συμμάχους της, που ήταν οι βασικοί

---

²⁸⁸ Σ. Κοντομήτρος, «Αι Δυτικάί Χώραι και οι Αφρικανοί Ηγέται Επιδοκιμάζουν τον Εκφωνηθέντα υπό του Προέδρου Αϊζενχάουερ λόγον Ενώπιον των Η. Εθνών», , Εφημερίδα *Καθημερινή*, 23 Σεπτεμβρίου 1960.

συμπαραστάτες της στην οικονομία και την εξωτερική ασφάλεια. Παράλληλα, δε θα έπρεπε να δυσχεραίνει τη θέση «μικρών και μεγάλων συμμάχων» σε περιοχές όπου διακυβευόνταν τα βασικά τους συμφέροντα, χωρίς αυτό να έχει επίπτωση στην είσοδο της χώρας στην Κοινή Αγορά ή την αναβάθμιση των αμυντικών της δυνατοτήτων. Οι αραβικές χώρες είχαν πλήρη συνείδηση των παραπάνω και θα ήταν αδύνατον να αναμένουν την υποστήριξη πέραν ενός σημείου²⁸⁹.

Παρ' όλα αυτά, η κριτική του Πιπινέλης ήταν αβάσιμη. Η ελληνική πλευρά είχε διαβάσει σωστά τη νέα δυναμική που διαμορφωνόταν στον ΟΗΕ και τις λεπτές ισορροπίες που θα έπρεπε να διατηρηθούν. Από τη μία πλευρά η ελληνική κυβέρνηση υποστήριζε τις δυτικές θέσεις, όχι από φόβο μήπως απειληθεί η δυτική ενότητα, αλλά από φόβο μήπως η σοβιετική επιρροή αποκτήσει τέτοιες διαστάσεις ώστε να είναι δυνατή η επιβολή κομμουνιστικών καθεστώτων στην περιφέρεια. Από την άλλη πλευρά, απαιτείτο ιδιαίτερη προσοχή προκειμένου οι προσπάθειες περιορισμού της σοβιετικής διείσδυσης στην Αφρική να μη γίνουν αντιληπτές από τους ίδιους τους Αφρικανούς ως συγκεκριμένη νεοαποικιοκρατία. Δεδομένης της ολοένα οξυνόμενης κατάστασης στη Γενική Συνέλευση, στις συζητήσεις τις οποίες η αποαποικιοποίηση καταλάμβανε όλο και περισσότερο χώρο, το αντιδυτικό μεταξύ των Αφροασιατών κλίμα εντεινόταν με ρυθμό όμοιο με τις δυτικές ανησυχίες.

Επιπλέον, οι απόψεις του Αβέρωφ περί προσέγγισης των Αφρικανών ως παραδοσιακών φίλων επαληθεύονταν στο πεδίο. Στα μέσα Νοεμβρίου, ο Έλληνας γενικός πρόξενος στη Λέοπολδβιλ, Γεώργιος Σέκερης, είχε ταξιδέψει στο Κονγκό με σκοπό να διαπιστώσει την κατάσταση που επικρατούσε στις ελληνικές κοινότητες της χώρας. Ο Σέκερης διαπίστωνε την ευνοϊκή θέση στην οποία βρίσκονταν οι Έλληνες και παρατηρούσε ότι πολλοί από αυτούς είχαν παραμείνει στη χώρα μετά τις ταραχές και από όσους έφυγαν, αρκετοί είχαν αρχίσει να επιστρέφουν²⁹⁰. Παρά τα περιορισμένα βίαια περιστατικά με στρατιώτες, η κατάσταση βελτιωνόταν. Οι Έλληνες έμποροι σε μικρά χωριά της χώρας προκαλούσαν τη ζήλεια των Αφρικανών σε ορισμένες περιπτώσεις, αλλά η κεντρική κυβέρνηση αντιμετώπιζε τις ελληνικές εμπορικές δραστηριότητες πολύ πιο θετικά από τις αντίστοιχες των Βέλγων κατά την

---

²⁸⁹ Παναγιώτης Πιπινέλης, «Η Ελλάς και ο Αραβικός Κόσμος (Εξ Αφορμής της Ψήφου επί του Αλγερινού)», Εφημερίδα *Καθημερινή*, 31 Δεκεμβρίου 1960.

²⁹⁰ Conditions in Interior of Congo as Reported by Greek Consul General of Leopoldville, Mongolies (American Embassy Leopoldville) to The Department of State, Washington, No. 150, November 18, 1960, NNARA, RG 59, CDF 1960-1963, 770G.00/11-1860 CAA.

αποικιοκρατία. Στην ανατολική επαρχία τα αιθιοπικά στρατεύματα, παραδοσιακοί φίλοι των Ελλήνων όπως υποστήριζε ο Σέκερης, υποστήριζαν τις ελληνικές κοινότητες.

Το κλίμα αυτό αποτυπώθηκε τον Δεκέμβριο, στην εκλογή των μη μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας, όπου η πορτογαλική υποψηφιότητα αδυνατούσε να λάβει την απαιτούμενη πλειοψηφία, λόγω της σκληρής αποικιακής της πολιτικής. Οι Έλληνες παρατηρούσαν τις δυσκολίες που ανέκυπταν στην κατάληψη της θέσης από ευρωπαϊκό κράτος, καθώς, όπως τόνιζαν, τα αφροασιατικά κράτη είχαν επιδοθεί σε μία «πειρατική» επιχείρηση και η υποψηφιότητα μίας ευρωπαϊκής, αποικιακής δύναμης θα ήταν αδύνατον να υπάρξει επιτυχημένη. Παράλληλα, η Κύπρος είχε κινηθεί προς παρόμοια κατεύθυνση υποστηρίζοντας ότι λόγω θέσης θα μπορούσε να διαδραματίσει συμβιβαστικό ρόλο, βρίσκοντας μάλιστα τη συμπάθεια των Αράβων και των Αφρικανών²⁹¹. Παρ' όλα αυτά, σε αναζήτηση διεξόδου, ο Βρετανός υφυπουργός Εξωτερικών David Ormsby-Gore εξέφρασε στον Έλληνα υπουργό Προεδρίας (και αναπληρωτή του Αβέρωφ) Κωνσταντίνο Τσάτσο την ιδέα να είναι η Ελλάδα υποψήφια, λόγω της συμπάθειας των Αφρικανών προς αυτή και προκειμένου να διασωθεί η θέση αυτή για την Ευρώπη. Ο Τσάτσος φάνηκε αρκετά επιφυλακτικός στο ενδεχόμενο να αναλάβει η χώρα τέτοιους ρόλους και να βρεθεί σε διασταυρούμενα πυρά. Τόνιζε ότι η συμμετοχή της Τουρκίας που ασκούσε παρόμοια πολιτική, δηλαδή φιλοδυτική στην ίδια περιφέρεια που αναπτύσσονταν οι φιλοδοξίες της Ελλάδας, θα μπορούσε να καταστήσει αδύναμη και περιττή την ελληνική υποψηφιότητα. Παράλληλα, προσέθεσε ότι η Δύση θα μπορούσε να αποβλέπει σε πλειοψηφία στον ΟΗΕ μόνο διαιρώντας τους Αφρικανούς και τους Ασιάτες και αποφεύγοντας να επιλέγει υποψηφίους που προκαλούν την αντίδρασή τους. Προς τούτο διευκρίνιζε ότι η ψήφος της Ελλάδας κάθε φορά δεν οφειλόταν σε μειωμένο ενδιαφέρον προς τη Δύση, αλλά αντίθετα στην καλύτερη εξυπηρέτηση των δυτικών συμφερόντων²⁹². Ο Τσάτσος προσέθετε ότι παρόμοιες σκέψεις είχαν εκφραστεί στην ελληνική πλευρά από τον Ιταλό πρέσβη.

Με άλλα λόγια, έως το τέλος του 1960 η Αθήνα δεν είχε ακόμη διαμορφώσει μια συνολική πολιτική. Ξεπέρασε με ευελιξία τον σκόπελο στη Γενική Συνέλευση,

²⁹¹ Γκούρας (Νέα Υόρκη) προς ΥΠΕΞ, 09/12/1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/12/3.

²⁹² Τσάτσος (Νέα Υόρκη) προς ΥΠΕΞ, 10/12/1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/12/3.

όπου ο Αβέρωφ κατάφερε να υποστηρίξει τη Δύση και να αντιταχθεί στη σοβιετική πολιτική χωρίς να επιτεθεί στην τελευταία, και τονίζοντας τις διαφοροποιήσεις της χώρας από τα άλλα δυτικά κράτη στο πεδίο των σχέσεων με τους πρώην αποικιοκρατούμενους λαούς. Αλλά αισθανόταν ότι η ενδεχόμενη ανάληψη ευρύτερων ρόλων ήταν κάτι που την ξεπερνούσε, καθώς θα αποσταθεροποιούσε αυτή την άσκηση ισορροπίας. Η Αθήνα είχε δρόμο ακόμη να διανύσει έως ότου αποκτήσει μια συγκροτημένη πολιτική για την περιφέρεια.

Η Ελλάδα, η Κύπρος και η δολοφονία του Lumumba

Στο τέλος του 1960 ήταν πλέον σαφές ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση βρίσκονταν σε πλήρη διάσταση απόψεων. Παρ' όλα αυτά οι συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας συνεχίζονταν κανονικά. Στις 7 Δεκεμβρίου, λίγο μετά τη σύλληψη του Lumumba και μίας σειράς άλλων αξιωματούχων του Κονγκό, η σοβιετική κυβέρνηση είχε εκδώσει ανακοίνωση σε ακραίους τόνους, κατηγορώντας τα κράτη του ΝΑΤΟ ότι υπό την καθοδήγηση των Ηνωμένων Πολιτειών επιχειρούσαν να διαλύσουν το κοινοβούλιο και τη νόμιμη κυβέρνηση του Κονγκό υπό την ηγεσία του Lumumba. Παράλληλα οι Σοβιετικοί κατηγορούσαν τον Kasanubu ως προδότη που είχε επιτρέψει στους Δυτικούς να τοποθετήσουν τα «μίσθαρνα» όργανα της αρεσκείας τους, τον Tshombe και τον Mobutu και τον Hammarskjöld και τα στρατεύματα του ΟΗΕ ως συνεργάτες των αποικιοκρατών. Οι επόμενες συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας θα οδηγούνταν σε τέλμα και κανένα ψήφισμα δε θα ήταν δυνατόν να υιοθετηθεί λόγω των βέτο που ασκούσε η Σοβιετική Ένωση.

Η δολοφονία του Lumumba τον Ιανουάριο του 1961 όξυνε περαιτέρω την κατάσταση και προκαλούσε νέες ανησυχίες στην Αθήνα, που φοβόταν ότι τα γεγονότα θα οδηγούσαν σε περαιτέρω όξυνση του ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού. Στις αρχές Φεβρουαρίου, η σοβιετική κυβέρνηση απέστειλε στην ελληνική σχετική ανακοίνωσή της, στις προτάσεις της οποίας ζητούσε την υποστήριξη της Ελλάδας. Στο κείμενο οι Σοβιετικοί κατήγγειλαν τη δολοφονία του Lumumba και κατηγορούσαν τον Hammarskjöld ότι είχε παίξει ρόλο σε αυτή, υπηρετώντας τα συμφέροντα των εχθρών

του Κονγκό. Οι Σοβιετικοί επιτίθεντο συνολικά στα στρατεύματα του ΟΗΕ για τον ρόλο τους «να διαιρέσουν και να αποδιοργανώσουν το κράτος του Κονγκό και να οπλίσουν τα χέρια των ξένων μισθοφόρων και δολοφόνων». Η σοβιετική ανακοίνωση καλούσε σε υποστήριξη της κυβέρνησης του Antoine Gizenga, ως διαδόχου του Lumumba και ζητούσε τη σύλληψη των Tshombe και Mobutu, ως υπευθύνων, τον τερματισμό της επιχείρησης του ΟΗΕ στο Κονγκό και την αποχώρηση όλων των ξένων στρατευμάτων από τη χώρα, την καθαίρεση του Hammarskjöld και τη διεθνή υποστήριξη του Κονγκό μέσω παροχής βοήθειας υπό τη Σοβιετική Ένωση²⁹³. Ωστόσο, η σχετική σιγή της επίσημης Αθήνας για ένα τόσο μεγάλο γεγονός μάλλον καταδεικνύει την αμηχανία των Ελλήνων ιθυνόντων απέναντί του. Από τον αστικό χώρο, ήταν μάλλον ο Τύπος αυτός που τοποθετήθηκε, όχι η κυβέρνηση.

Η δολοφονία του Lumumba προκάλεσε την έντονη αντίδραση της Αριστεράς στην Αθήνα. Στις 15 Φεβρουαρίου 17 βουλευτές της ΕΔΑ και της Δημοκρατικής Ενώσεως ζητούσαν από τη Βουλή να καταδικάσει τη δολοφονία εν ονόματι του ελληνικού λαού και να ζητήσει την τιμωρία των φυσικών και ηθικών αυτουργών. Παρ' όλα αυτά, ο Κωνσταντίνος Τσάτσος δήλωνε την αντίθεσή του προς την πρόταση, σημειώνοντας ότι ήταν ένα γεγονός το οποίο είχε συμβεί σε ξένη χώρα υπό αδιευκρίνιστες σε μεγάλο βαθμό συνθήκες και σημείωνε ότι η Αριστερά δεν ήταν υπερασπιστής πανανθρώπινων ιδεών. Επιπλέον, η ασφάλεια της πολυπληθούς ελληνικής κοινότητας στο Κονγκό επέβαλε προσεκτικές κινήσεις. Η στάση της κυβέρνησης εξαγρίωσε τους βουλευτές της Αριστεράς, που την κατηγορούσαν για υποκρισία και φώναζαν τους βουλευτές της ΕΡΕ «τσομπέδες». Ο Τσάτσος σημείωσε ότι η υιοθέτηση της πρότασης της Αριστεράς θα ήταν ασύνετη, καθώς η κυβέρνηση ήταν υπέρ της μη ανάμιξης της Ελλάδας στα εσωτερικά του Κονγκό, δεδομένης και της αβεβαιότητας της εκεί κατάστασης. Ο βουλευτής της ΕΔΑ Ηλίας Ηλιού αμφισβητούσε την ουδετερότητα της κυβέρνησης ως υποκριτική, κατηγορώντας την ότι προέτρεπε Έλληνες να μεταβούν στην Αφρική ως οργανωτές των μισθοφόρων, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο τη ζωή των ομογενών ολόκληρης της Αφρικής²⁹⁴.

---

²⁹³ Καψαμπέλης (Μόσχα) προς ΥΠΕΞ, «Σοβιετική Ανακοίνωσις δια Θάνατον Lumumba», 16 Φεβρουαρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/22/12/1.

²⁹⁴ «Η Αριστερά επεχείρησε χθες να παρασύρη την Βουλήν να λάβει απόφασιν επί του φόνου του Lumumba παρά τους κινδύνους των εν Κογκώ Ελλήνων» Εφημερίδα *Καθημερινή*, 15 Φεβρουαρίου 1960.

Παράλληλα, ο θάνατος του Lumumba απασχόλησε τον ελληνικό Τύπο σε εντυπωσιακό βαθμό, ενώ κάθε έντυπο έβλεπε τα γεγονότα στο Κονγκό μέσα από το δικό του πρίσμα, κάνοντας συχνά ιδεολογικές αναγνώσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η *Αυγή*, πλήρως εναρμονισμένη με τις σοβιετικές απόψεις και ειδησεογραφία, προέβαλλε έντονα τον Lumumba μέσα από τις στήλες της από τη σύλληψή του και έπειτα και ενώ οι φήμες της δολοφονίας του πύκνωναν ως ένα είδος μάρτυρα. Στις 11 Φεβρουαρίου δημοσίευσε εκτενές αφιέρωμα στη ζωή και τη δράση του, παρουσιάζοντάς τον ως έναν πατριώτη που μάχεται για τη γη των προγόνων του ενάντια στους ιμπεριαλιστές και ως τη μοναδική ελπίδα για το Κονγκό²⁹⁵. Παράλληλα, υπό το βάρος της έντονης φημολογίας, κατηγορούσε τον Hammarskjöld ως υπαίτιο σε περίπτωση που ο Lumumba ήταν νεκρός²⁹⁶. Λίγες ημέρες αργότερα, μόλις έγινε γνωστή η δολοφονία του Lumumba, η *Αυγή* αναδημοσίευε με εξαιρετική λεπτομέρεια τη σχετική σοβιετική ειδησεογραφία και προέβαλλε εκτενώς τις απόψεις των σοβιετικών και των αδεσμεύτων²⁹⁷.

Την ίδια στιγμή η *Αυγή* επιχειρούσε να εκμεταλλευθεί την κατάσταση επιχειρώντας να εισαγάγει ευθείες αναλογίες μεταξύ της νεολαίας της ΕΔΑ και του λαού του Κονγκό. Καλύπτοντας εκδήλωση αλληλεγγύης φοιτητών του Πανεπιστημίου Αθηνών για τον Lumumba, η *Αυγή* ανέφερε ότι επεμβαίνοντας η αστυνομία σε συνεργασία «με νεοφασίστες της ΕΚΟΦ» εμπόδισε τη διαμαρτυρία στους εξωτερικούς χώρους. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, η διαμαρτυρία γινόταν στο όνομα των Ελλήνων φοιτητών που εξέφραζαν τη συμπαρατάσή τους προς τους Αφρικανούς σπουδαστές και την αγανάκτηση του ελληνικού λαού για τη δολοφονία «των εθνικών ηρώων και νομίμων ηγετών του Κονγκό, του μαρτυρικού Lumumba και των αξίων συνεργατών του Οκίτο και Μ'πόλο», ένα έγκλημα «της αποικιοκρατίας και των εξαρτημάτων της». Η διαμαρτυρία διακήρυσσε την «ακλόνητον εμμονή» στον αγώνα των πρώην αποικιακών λαών «θερμώς εκδηλωθέντων υπέρ του ηρωικού αγώνος του αδελφού ελληνικού κυπριακού λαού δι' αυτοδιάθεσιν- Ένωσιν». Το υπογεγραμμένο κείμενο θα επιδιόταν τελικά στην πρεσβεία της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας προκειμένου να διαβιβαστεί στην κυβέρνηση του Κονγκό. Οι νέοι της ΕΔΑ σε πανομοιότυπη

---

²⁹⁵ «Lumumba: Μαχητής για την γη των Πατέρων», Εφημερίδα *Αυγή*, 11 Φεβρουαρίου 1961.

²⁹⁶ «Απέδρασε ο Πατρίς Λουμούμπα ή εδολοφονήθη από τον Τσόμπε;», Εφημερίδα *Αυγή*, 11 Φεβρουαρίου 1961.

²⁹⁷ «Η Ε.Σ.Σ.Δ δεν αναγνωρίζει τον Hammarskjöld που οργάνωσε τη δολοφονία του Lumumba», Εφημερίδα *Αυγή*, 15 Φεβρουαρίου 1961.

ανακοίνωσή τους δήλωναν την αλληλεγγύη τους στον αγώνα του Κονγκό και της Αφρικής «εμπνεόμενοι από τους προσφάτους αγώνες για την απελευθέρωση της Κύπρου». Ο σύλλογος των οικογενειών εξορίστων και πολιτικών κρατουμένων απέστειλε τηλεγράφημα στη χήρα του Lumumba Πωλίν, ενώ εργατικές ενώσεις κατήγγειλαν ότι ο Lumumba είχε δολοφονηθεί «υπό τη σκιά της σημαίας της αντιπροσωπείας του ΟΗΕ». Οι δηλώσεις αυτές όχι μόνο βρίσκονταν ευθυγραμμισμένες με τις σοβιετικές απόψεις, αλλά παράλληλα ήταν αποτέλεσμα εκπληκτικά λεπτομερούς πληροφόρησης σχετικά με τα γεγονότα και εξέφραζαν μάλιστα και διαφορετικά τμήματα του ελληνικού λαού²⁹⁸.

Τις επόμενες ημέρες η *Αυγή* συνέχισε τις επιθέσεις προς τον Hammarskjöld πλέον όχι υπό την κάλυψη που προσέφερε η αναδημοσίευση σοβιετικών δηλώσεων, αλλά με δικά της άρθρα. Η Ελληνική Επιτροπή διά την Διεθνή Ύφεσιν και την Ειρήνην καταδίκασε τη δολοφονία του Lumumba και εξέφραζε την επιθυμία να αναδιαρθρωθεί ο διοικητικός μηχανισμός του ΟΗΕ ώστε να είναι περισσότερο ευαίσθητος στους πόθους των καταπιεζόμενων λαών, ενώ περισσότερα ψηφίσματα διαμαρτυρίας για τον Lumumba εκδίδονταν από συνδικάτα και ενώσεις της Αριστεράς²⁹⁹.

Η *Εστία* έβλεπε τα γεγονότα με μία πιο φιλοδυτική ματιά αλλά σε κάθε περίπτωση επικριτική προς τους Ευρωπαίους, καθώς αυτά χρωματίζονταν από την εμπειρία του κυπριακού αγώνα και της αγγλικής αποικιοκρατίας στη διεθνοποίηση του οποίου είχε πρωτοστατήσει. Η ανάγνωσή της πάντως ήταν σε μεγάλο βαθμό ακριβής και ισορροπημένη, καθώς κατάφερε να αποδώσει τόσο τις διεθνείς διαστάσεις του ζητήματος όσο και τις επιπτώσεις που αυτές είχαν στο εσωτερικό της συμμαχίας. Όπως παρατηρούσε εύγλωττα ένα άρθρο της, ο Lumumba είχε κάνει αρκετό κακό στους Βέλγους όσο ζούσε, αλλά θα έκανε πιθανώς ακόμα περισσότερο νεκρός. Η εφημερίδα εξέφραζε ανησυχίες ότι η δολοφονία του Lumumba και ο κυνικός τρόπος με τον οποίο είχε ομολογηθεί θα διεθνοποιούσε ακόμα περισσότερο το πρόβλημα. Η *Εστία* παρατηρούσε ότι παρά τα σφάλματα που είχε διαπράξει ο ΟΗΕ και ο Hammarskjöld, η Σοβιετική Ένωση αποσιωπούσε τις δικές της ευθύνες στην ασάφεια των ψηφισμάτων του ΟΗΕ και τον περιορισμό των κινήσεων του Hammarskjöld, σημειώνοντας ότι ήταν τα βελγικά συμφέροντα και η στάση ορισμένων μελών του NATO και όχι ο γενικός

---

²⁹⁸ «Ο ελληνικός λαός στο πλευρό των αγωνιζομένων Αφρικανών», Εφημερίδα *Αυγή*, 17 Φεβρουαρίου 1961.

²⁹⁹ Εφημερίδα *Αυγή*, 19 Φεβρουαρίου 1961.

γραμματέας που έφεραν ευθύνη για την κατάσταση στο Κονγκό. Παράλληλα, εξέφραζε την πίστη της στον ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών που υπό τη νέα ηγεσία του προέδρου Kennedy είχαν αποστασιοποιηθεί τόσο από το Βέλγιο όσο και από «κρυπτοαποικιακές επιδιώξεις» και θα μπορούσαν να ενισχύσουν τον ρόλο του ΟΗΕ στον τερματισμό της κρίσης, που θα εξασφάλιζε στον λαό του Κονγκό τη διαχείριση των ζητημάτων του χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις³⁰⁰.

Στις 19 Φεβρουαρίου 1961 ο Πιπινέλης επανήλθε με νέο άρθρο στην *Καθημερινή*, σχολιάζοντας τον φόνο του Lumumba με αξιοσημείωτο κυνισμό, αποκαλώντας τον «αν όχι ένα τρόπον ασκήσεως των πολιτικών δικαιωμάτων των κατοίκων» πάντως, όμως, ένα όχι ασύνηθες «επαγγελματικόν ατύχημα». Σημείωνε ωστόσο ότι ο θάνατος του Lumumba θα στοίχιωνε για πολύ καιρό τη φαντασία, υπενθυμίζοντας πάντως ότι ανάλογα σχέδια είχε και ο τελευταίους για τον Tshombe³⁰¹.

Οι αντιδράσεις στην Κύπρο ήταν σαφώς οξύτερες από αυτές στην Ελλάδα, καθώς η -ακόμα μη επιβεβαιωμένη τη στιγμή εκείνη- δολοφονία του Lumumba είχε συσπειρώσει τις δυνάμεις ολόκληρου του πολιτικού φάσματος στο πλευρό του Μακαρίου. Σύμφωνα με την εφημερίδα *Χαραυγή*, η Κύπρος ύψωνε «πιο βροντερή, αποφασιστική και έγκυρη» τη φωνή της απέναντι «στα αποικιακά αίσχη στο Κονγκό». Οι αντιδράσεις αποτυπώθηκαν σε ένα ψήφισμα που υπέγραφαν πολιτικές προσωπικότητες της χώρας, συμπεριλαμβανομένου του ίδιου του Γλαύκου Κληρίδη. Η *Χαραυγή*, εκφράζοντας την διάχυτη μαχητική στάση της Κυπριακής πολιτικής και της κοινής γνώμης εναντίον του ιμπεριαλισμού, σημείωνε ότι το διάβημα απέρριβε από τις αρχές της δικαιοσύνης και του δικαίου που χαρακτήριζαν τον κυπριακό λαό, υπογραμμίζοντας ότι η φυσική θέση της χώρας ήταν «δίπλα στις απελευθερωμένες στρατιές των λαών» που παλεύουν για την εθνική ολοκλήρωσή τους. Παράλληλα, η *Χαραυγή* απέδιδε στον Lumumba τον ρόλο μάρτυρα και ζητούσε την αποκατάσταση της «συνταγματικά εκλεγμένης» κυβέρνησης του Κονγκό, σημειώνοντας την κοινότητα μεταξύ του αγώνα στο Κονγκό και όλων των λαών που «ξέφυγαν ή παλεύουν να ξεφύγουν από τα πλοκάμια της αποικιακής τυραννίας». Η Κύπρος όφειλε

---

³⁰⁰ «Το Πρόβλημα του Κογκό», Εφημερίδα *Αυγή*, 16 Φεβρουαρίου 1961.

³⁰¹ Παν. Πιπινέλης, «Οι εκ του Κογκό διεθνείς κίνδυνοι», Εφημερίδα *Καθημερινή*, 19 Φεβρουαρίου 1961.

να ενισχύσει ανεπιφύλακτα τους Αφροασιατικούς λαούς καθώς, σύμφωνα με το άρθρο, οι τελευταίοι θα ανταπέδιδαν την υποστήριξη στο μέλλον³⁰².

Με την αποκάλυψη της δολοφονίας, η *Χαραυγή* επανήλθε με οξύτερους τόνους, κατηγορώντας τον Kasavubu και τον Mobutu, ως τα «σκουλήκια που σέρνονται μέσα στο βόρβορο και το αίμα» ως υπεύθυνους της δολοφονίας, δρώντας για λογαριασμό των «αρχιεγκληματιών και αρχιγκάνγκστερς» Βέλγων³⁰³. Παράλληλα, εξαπέλυε επίθεση και εναντίον της διοίκησης του ΟΗΕ που «κρατάει στα χέρια της κάτι γελοία κουρέλια λαβάρων και ηθικών αρχών και καταγίνεται με υποκριτικές εκθέσεις» και του ίδιου του Hammarskjöld, τον οποίον χαρακτήριζε «Πόντιο Πιλάτο» και «υποτακτικό του Tshombe» που διέτασσε «τάχα έρευνες» και έδειχνε «όψιμες λύπες», κατηγορώντας τον ότι ήταν αυτός που είχε παραδώσει τον Lumumba και τους συνεργάτες του στους δήμιους του. Παράλληλα, η *Χαραυγή* καλούσε σε έναν ενεργό ρόλο της Κύπρου στον ΟΗΕ ζητώντας αφ' ενός απόδοση ευθυνών για τον θάνατο του Lumumba και αφ' ετέρου τη σύνταξή της με τις «αντιαποικιακές αντιπροσωπείες» και να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην αποκατάσταση της ειρήνης, της ελευθερίας και της ενότητας του Κονγκό. Παράλληλα, όπως συνέβαινε και στην Αθήνα, αριστερές και συνδικαλιστικές οργανώσεις, το ΑΚΕΛ, η ΕΚΑ, η ΕΔΟΝ και η ΠΕΟ Λευκωσίας, υπέγραφαν ψηφίσματα στα οποία καταδίκασαν τα γεγονότα στο Κονγκό και ζητούσαν την παραίτηση του Hammarskjöld, τα οποία απεστάλησαν τελικά στον ΟΗΕ³⁰⁴. Τέλος, το Δημοτικό Συμβούλιο Λεμεσού ενέκρινε εισήγηση για να δοθεί το όνομα του Lumumba σε δρόμο της πόλης³⁰⁵.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση του τρόπου με τον οποίον κάλυπτε τα γεγονότα η *Αυγή* στην Αθήνα και η *Χαραυγή* στη Λευκωσία. Η τελευταία χρησιμοποιούσε μεν παρόμοια επιχειρήματα, τα προσάρμοζε όμως στην κυπριακή πραγματικότητα και τα συσχέτιζε με την τοπική εμπειρία και τα εγχώρια συναισθήματα, επικαλούμενη τα δίκαια του κυπριακού λαού. Και τούτο προφανώς επειδή η *Χαραυγή* σχολίαζε τις απόψεις μιας ουδετερόφιλης χώρας, την πολιτική της

³⁰² «Χωρίς επιφυλάξεις η κυβέρνησή μας», Εφημερίδα *Χαραυγή*, 11 Φεβρουαρίου 1961.

³⁰³ «Το πιο φρικτό έγκλημα», Εφημερίδα *Χαραυγή*, 15 Φεβρουαρίου 1961.

³⁰⁴ «Ο λαός μας αξιώνει παραίτηση του Γ.Γ του Ο.Η.Ε και τιμωρία των Δολοφόνων του Lumumba», Εφημερίδα *Χαραυγή*, 15 Φεβρουαρίου 1961.

³⁰⁵ «Τιμή στον ήρωα της λευτεριάς», Εφημερίδα *Χαραυγή*, 16 Φεβρουαρίου 1961.

οποίας μπορούσε να υποστηρίξει έστω σε γενικές γραμμές, ενώ η *Αυγή* μιας φιλοδυτικής.

Ωστόσο, η δολοφονία του Lumumba δε συγκινούσε μόνο τον κόσμο της Αριστεράς, αλλά ολόκληρο το κυπριακό πολιτικό φάσμα, καθώς τα γεγονότα αυτά ανακινούσαν μνήμες από τον κυπριακό αγώνα και την άρνηση των Βρετανών να αποχωρήσουν από το νησί. Ο *Φιλελεύθερος* προέβαλλε εκτεταμένα δηλώσεις ηγετικών μορφών των Αδεσμεύτων και των Ανατολικών κρατών χωρίς, πάντως, σχολιασμό³⁰⁶. Παράλληλα, Κύπριοι φοιτητές στο Λονδίνο συμμετείχαν σε εκδηλώσεις διαμαρτυρίας έξω από τη βελγική πρεσβεία, ζητώντας τη σύλληψη των Mobutu και Kasavubu και την αποχώρηση των Βέλγων από το Κονγκό³⁰⁷, ενώ ο Παγκύπριος Σύνδεσμος Αγωνιστών καταδίκασε τα γεγονότα και καλούσε την κυπριακή κυβέρνηση να στηρίξει την κυβέρνηση του Gizenga «η οποία συνεχίζει το ηρωικόν έργον του εσταυρωμένου του Κόγκο Patrice Lumumba»³⁰⁸.

Λίγες ημέρες αργότερα, μετά τη Δ΄ αντιαποικιακή Συνδιάσκεψη της Τύνιδας η *Χαραυγή* σε άρθρό της συνέδεε το Κυπριακό με τα αντιαποικιακά κινήματα, υποστηρίζοντας ότι «ό,τι σαν μετα-ζυριχικό πρόβλημα στριφογυρνά στις σκέψεις των πολιτικά ώριμων Κυπρίων» αποτυπωνόταν στην απόφαση της συνδιάσκεψης, που καλούσε σε ένταση του αγώνα εναντίον του ιμπεριαλισμού και τη σύγκληση ενός συνεδρίου που θα συγκέντρωνε όλες τις αποικιακές δυνάμεις. Το άρθρο προέτρεπε τον κυπριακό λαό συνολικά όχι μόνο να υποστηρίξει, αλλά να πρωτοστατήσει στο συνέδριο αυτό, προस्ताγή που προερχόταν «όχι μόνο από τους ζωντανούς, αλλά και από τους ηρωικούς νεκρούς μας» του κυπριακού αντιαποικιακού αγώνα, με το πνεύμα του «μεγάλου μάρτυρα της Αφρικής» Lumumba να καθοδηγεί την ιστορική συνένωση³⁰⁹.

Παρά τις εκδηλώσεις υποστήριξης της κυπριακής κοινής γνώμης στο Κονγκό και τον αντιαποικιακό αγώνα, ο αντιπρόσωπος της Κύπρου τηρούσε πολύ προσεκτική στάση στον ΟΗΕ. Ζητώντας οδηγίες, ο Ρωσσίδης υπερτόνιζε τη σημασία της δράσης των Ηνωμένων Εθνών, που θα έπρεπε να υποστηριχθεί από όλα τα μέλη του

---

³⁰⁶ Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 16 Φεβρουαρίου 1961.

³⁰⁷ Εφημερίδα *Χαραυγή*, 22 Φεβρουαρίου 1961.

³⁰⁸ Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 24 Φεβρουαρίου 1961.

³⁰⁹ «Να αξιολογηθούν», Εφημερίδα *Χαραυγή*, 27 Φεβρουαρίου 1961.

Οργανισμού, καθώς αποτελούσε τη «μοναδική αληθινή ελπίδα» για το Κονγκό³¹⁰. Η ευθύνη της Σοβιετικής Ένωσης στην επιδείνωση της κατάστασης που δημιουργούσε περαιτέρω διεθνείς περιπλοκές ήταν, σύμφωνα με το τηλεγράφημα, μεγάλη, καθώς ζητούσε την αναγνώριση του καθεστώτος του Gizenga στη Στάνλευβιλ. Σε ομιλία του στη Γενική Συνέλευση λίγες εβδομάδες αργότερα, ο Ρωσίδης, ανανέωνε την υποστήριξή του στον Hammarskjöld, σημειώνοντας ότι η εναντίον του κριτική περί αποτυχίας ήταν άδικη, καθώς δεν είχε λάβει την απαραίτητη εξουσία και υλική υποστήριξη για το έργο του. Παράλληλα όμως σημείωνε ότι οι εντάσεις των Ηνωμένων Εθνών δε θα έπρεπε να επηρεάζουν την κατάσταση επί του πεδίου και αντίστοιχα οι εντάσεις στο Κονγκό δε θα έπρεπε να εισάγονται στον ΟΗΕ. Την ίδια στιγμή τόνιζε την ανάγκη να αποκατασταθεί η τάξη στη χώρα και να διασφαλιστούν τα ανθρώπινα δικαιώματα της ατομικής ασφάλειας και της ελευθερίας της έκφρασης, ως απαραίτητες προϋποθέσεις για την εξομάλυνση της κατάστασης. Σχολιάζοντας την εδαφική ακεραιότητα της χώρας, ο Ρωσίδης υπογράμμισε ότι διαφορετικές μερίδες του λαού επιδίωκαν να κερδίσουν την υποστήριξη των Ηνωμένων Εθνών. Παράλληλα καλούσε όλα τα μέρη του λαού και τους ηγέτες της χώρας να συμμετάσχουν σε ένα συνέδριο και να εκφράσουν τη βούλησή τους με δημοκρατικές διαδικασίες. Παράλληλα όμως, σημείωνε, καμία αλλαγή στο Σύνταγμα της χώρας δε θα ήταν δυνατή, παρά μόνο μέσα από δημοψήφισμα ή Συντακτική Συνέλευση. Σχετικά με την πολιτειακή πτυχή του ζητήματος, ο Ρωσίδης απέρριπτε τη λύση της συνομοσπονδίας και προέκρινε ένα σύστημα τοπικής αυτονομίας υπό μία κεντρική διοίκηση που θα εγγυάτο την ενότητα και την εδαφική ακεραιότητα του Κονγκό. Επιπλέον, πρότεινε και πάλι τη συγκρότηση μίας στρατιωτικής δύναμης των Ηνωμένων Εθνών που θα ήταν εγγυήτρια της παγκόσμιας ειρήνης και υπογράμμισε ότι τα γεγονότα στα Κονγκό και άλλα σημεία του κόσμου και οι κίνδυνοι που εγκυμονούσαν θα έπρεπε να λειτουργήσουν ως αφύπνιση για την ανθρωπότητα που ακολουθούσε παλιές και ξεπερασμένες μεθόδους σκέψης και δράσης³¹¹. Η ομιλία του Κυπρίου αντιπροσώπου ήταν πολύ ηπιότερη και πολύ πιο συγκρατημένη από τις επιταγές της κοινής γνώμης εντός της Κύπρου και στα αδέσμευτα κράτη. Χαρακτηριστικά, η *Χαραυγή* σχολίαζε ότι ο Ρωσίδης είχε υποστηρίξει τη δημιουργία τοπικής αυτονομίας υπό μία κεντρική κυβέρνηση υποστηρίζοντας έτσι τον «διαμελισμό» του Κονγκό τασσόμενος παράλληλα υπέρ του

³¹⁰ Ρωσίδης, 16 Φεβρουαρίου 1961, Κρατικό Αρχείο Κύπρου, FA 1/26.

³¹¹ UNGA, Fifteenth Session, 980th Plenary Meeting, 7 April 1961, UN Doc. A/PV.980.

έργου του ΟΗΕ και του Hammarskjöld, προκαλώντας την απογοήτευση, των Αφροασιατικών κρατών³¹². Ωστόσο οι κυπριακές θέσεις όπως εκφράστηκαν στη Γενική Συνέλευση είναι αδύνατο να αποτιμηθούν ανεξάρτητα από το πλαίσιο στο οποίο είχαν διαμορφωθεί, δηλαδή αφ' ενός την ιστορική εμπειρία του κυπριακού αγώνα και αφ' ετέρου το γεγονός ότι οι Συνθήκες Ζυρίχης- Λονδίνου είχαν αρχίσει να δείχνουν τις δυσκολίες τους και οι εντάσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων επανέφεραν τους φόβους για το νομικό καθεστώς της νήσου. Όπως άλλωστε και τα άλλα νέα κράτη που είχαν προκύψει από την αποαποικιοποίηση, η Κύπρος δεν μπορούσε να αποδεχθεί το ενδεχόμενο της νόμιμης απόσχισης τμήματος μιας νέας χώρας. Αυτό ήταν μια γενικότερη ανάγκη του διεθνούς συστήματος εκείνη την ώρα.

---

³¹² Εφημερίδα *Χαραυγή*, 23 Απριλίου 1961.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η πρώτη φάση της κρίσης του Κονγκό: μια αποτίμηση των πολιτικών της Ελλάδας και της Κύπρου. Παρατηρήσεις για τη θέση μικρών κρατών στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα

Η Ελλάδα και η αποαποικιοποίηση: πρώτος απολογισμός

Στα τέλη του 1960, όταν η κρίση του Κονγκό θα έπαιρνε μια νέα, πολύ πιο βίαιη τροπή, η Ελλάδα δεν είχε ακόμη μπορέσει να σχεδιάσει μια συνολική πολιτική. Οι τοποθετήσεις της στον ΟΗΕ ήταν θεμελιωδώς φιλοδυτικές, αν και παράλληλα αποσκοπούσαν να διατηρήσουν τη φιλία και το ενδιαφέρον των νέων κρατών, που έδειχναν ότι θα συγκροτούσαν στο εξής την πλειοψηφία του διεθνούς οργανισμού, κάτι που η Αθήνα δεν μπορούσε, ως μικρό κράτος, να παραβλέψει. Ωστόσο, για την ελληνική διπλωματία και την πολιτική ηγεσία ήταν πρωτόγνωρο να πρέπει να διαμορφώσουν μια πολιτική για ένα ζήτημα που δεν εξελισσόταν στην άμεση περιφερειακή γειτονιά της χώρας. Οι πόροι τους ήταν περιορισμένοι, και στο επίπεδο της ανάλυσης αλλά πάνω από όλα, με όρους των ανθρώπων τους στο πεδίο. Και η Αθήνα δεν ήθελε να βρεθεί, σε ένα θέμα που δεν αφορούσε την ένταξή της στη Δύση ή κάποιο «εθνικό ζήτημα», σε μια δύσκολη κατάσταση να υποστηρίξει πολιτικές της Δύσης με τις οποίες δεν συμφωνούσε. Η εμπειρία του Κυπριακού (και μια σύγκρουση με τη Δύση στον ΟΗΕ) δεν έπρεπε να επαναληφθεί, και αυτό ήταν εμφανώς μια μείζων προτεραιότητα. Υπό αυτή την έννοια για την Αθήνα ήταν ακόμη νωρίς.

Ωστόσο, η έναρξη της κρίσης του Κονγκό, με τα συγκεκριμένα της πολυδιάστατα χαρακτηριστικά, και κυρίως η 15^η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, λόγω της θεματολογίας της περί την αποαποικιοποίηση αλλά και λόγω του γεγονότος ότι αποτέλεσε ένα πεδίο δοκιμής του Οργανισμού αλλά και οξείας αντιπαράθεσης μεταξύ των υπερδυνάμεων, συνέβαλε στην αποκρυστάλλωση και αποσαφήνιση των ελληνικών θέσεων έναντι των πρώην αποικιών. Η ανάδυση μιας περισσότερο συνολικής πολιτικής σημειώθηκε σταδιακά το 1961, και εκφράστηκε τόσο στον ΟΗΕ όσο και στο ΝΑΤΟ, αν και ασφαλώς δεν μπορούσε αμέσως να υπερκεράσει το μείζων πρόβλημα της έλλειψης πόρων.

Στα τέλη του 1961 το υπουργείο Εξωτερικών συνέταξε έκθεση πεπραγμένων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή από την άνοιξη του 1958 μέχρι το φθινόπωρο του 1961. Η επιλογή της άνοιξης του 1958 ως εναρκτήριο σημείο δεν ήταν τυχαία, αφού η πολυδιάστατη μεσανατολική κρίση εκείνου του καλοκαιριού είχε διαμορφώσει μια νέα κατάσταση και στην περιοχή εκείνη. Η Μέση Ανατολή και η Αφρική θεωρούνταν περιοχές σημαντικών ελληνικών συμφερόντων και η έκθεση παρατηρούσε ότι οι σχέσεις της Ελλάδας με τα ανεξαρτητοποιηθέντα αφροασιατικά κράτη παρέμεναν στενές, καθώς η χώρα ήταν μεταξύ των πρώτων που είχαν υποστηρίξει την εισδοχή τους στον ΟΗΕ³¹³. Η Ελλάδα έβλεπε εξ αρχής τα νέα κράτη της Αφρικής με συμπάθεια. Ως μικρή χώρα, «συναισθανομένη βαρείαν την πίεσιν εκ των εν τω κόσμω μεγάλων ανταγωνισμών», η Ελλάδα δε μπορούσε παρά «να είναι εις πλείστας όσας περιπτώσεις αλληλέγγυος των νέων αυτών κρατών», τα οποία είχαν ανάγκη αφιλοκερδούς συμπαράστασης, καθώς η χώρα ήταν καθαρή από αποικιακό παρελθόν³¹⁴. Παράλληλα, το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών είχε κατορθώσει σε μεγάλο βαθμό να διασφαλίσει τις πολυπληθείς κοινότητες που διαβιούσαν εκεί από τις αναταραχές που είχαν ακολουθήσει σε πολλές περιπτώσεις την ανεξαρτησία. Την ίδια στιγμή, μέσω της πολιτικής προσέγγισης που προωθούσε με την Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία, η Ελλάδα φιλοδοξούσε να αποτελέσει «γέφυραν προσεγγίσεως» μεταξύ της Δύσης και των Αράβων.

Οι ελληνικές προσπάθειες δεν διέφυγαν της προσοχής των Αμερικανών, που αναγνώριζαν την αξία της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής για τα ελληνικά συμφέροντα. Εν όψει του ταξιδιού του Έλληνα πρωθυπουργού Καραμανλή στις Ηνωμένες Πολιτείες, την άνοιξη του 1961, οι Αμερικανοί αναγνώριζαν το ελληνικό ενδιαφέρον για την Ανατολική Μεσόγειο και την Αφρική και καλωσόριζαν τις ελληνικές δραστηριότητες που θα μπορούσαν να προωθήσουν τις «επιδιώξεις του ελεύθερου κόσμου στις περιοχές αυτές»³¹⁵. Επιπλέον, η ελληνική επιρροή που θα μπορούσε να βοηθήσει τα ουδετερόφιλα κράτη, ώστε να αντισταθούν στις σοβιετικές προσπάθειες και να συμβάλουν στην αποτροπή των σοβιετικών δραστηριοτήτων στην

---

³¹³ Έκθεσις Πεπραγμένων (Απρίλιος 1958- Σεπτέμβριος 1961), Δ' Πολιτική Διεύθυνσις, Τμήμα Μέσης Ανατολής και Αφρικής, 13 Σεπτεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/26/10.

³¹⁴ «Η κατάσταση εν Αφρική», Δ' Πολιτική Διεύθυνση υπουργείου Εξωτερικών, Πολιτικό Αρχείο Ευάγγελου Αβέρωφ (ΠΑΕΑ), 12Α. 3-1758.

³¹⁵ Caramanlis Visit, «Washington, April 17-20, 1961, East- West Issues», John F. Kennedy Presidential Library (JFKPL), Boston, US Greece, Subjects 4/17/61-4/20/61 «Caramanlis Briefing Book», Papers of President Kennedy, National Security Files, Countries, Box 101.

Αφρική ήταν επίσης ευπρόσδεκτη. Οι Αμερικανοί αναγνώριζαν επίσης ότι οι σχέσεις της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο και την Αφρική επηρεάζονταν από τις ανησυχίες για την ευημερία των ελληνικών κοινοτήτων και των Ορθόδοξων Πατριαρχείων, τονίζοντας ότι αυτά διατηρούσαν σχέσεις και με τους Άραβες και με τους Ισραηλινούς, και ότι είχαν έναν ιδιαίτερο ρόλο να παίξουν στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των αναδυόμενων εθνών σε εκείνες τις περιοχές και της Δύσης. Η ελληνική πολιτική, σύμφωνα με τις αμερικανικές εκτιμήσεις, θα συνέχιζε να αναπτύσσεται επηρεαζόμενη τόσο από τον φιλοδυτικό προσανατολισμό, όσο και από την επιθυμία να διατηρηθεί η ελληνική επιρροή³¹⁶.

Η αμερικανική πλευρά παρατηρούσε με ενδιαφέρον και τη στάση της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη. Οι Αμερικανοί εξέφραζαν την ικανοποίησή τους για την υποστήριξη της Ελλάδας στα αμερικανικά ψηφίσματα στον ΟΗΕ και την ανταπόκρισή της με την αποστολή αεροπορικών δυνάμεων υπό τα Ηνωμένα Έθνη, ενώ παράλληλα σημείωναν ότι η ελληνική κυβέρνηση είχε υποστηρίξει τον Οργανισμό σε ζητήματα που ήταν «ζωτικής σημασίας για τα συμφέροντα του ελεύθερου κόσμου»³¹⁷.

Παρ' όλα αυτά, οι σχέσεις της Ελλάδας με τα κράτη της Αφρικής και της Ασίας δεν βιάζονταν πάντοτε σε ομαλά μονοπάτια. Η χώρα βρέθηκε συχνά ενώπιον διλημμάτων που ανέκυπταν με πειστικό τρόπο, καθώς οι αρχές που χαρακτήριζαν την ελληνική πολιτική έρχονταν σε αντίθεση με τις επιδιώξεις και τα συμφέροντα των συμμάχων της στις πρώην αποικίες. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι ελληνικές θέσεις καθοδηγούνταν από την προσήλωση στο διεθνές δίκαιο, ως το αποτελεσματικότερο μέσον για τη διατήρηση της ειρήνης και οι ιθύνοντες του υπουργείου Εξωτερικών παρέμεναν αμετακίνητοι από τη θέση αυτή. Τον Ιανουάριο του 1961, ενώ στο διεθνές προσκήνιο βρισκόταν ένα άλλο κρίσιμο ζήτημα, αυτό της Ρουάντα- Ουρούντι, περιοχής υπό βελγική κηδεμονία, το Βέλγιο θα βίωνε για ακόμα μία φορά σε σύντομο χρονικό διάστημα τις διεθνείς πιέσεις, καθώς, όπως είχε κάνει και στο Κονγκό, προσπαθούσε να αποτρέψει την εφαρμογή ψηφίσματος της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ σχετικά με το μέλλον της περιοχής. Ο διευθυντής του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών Χρήστος Ξανθόπουλος -Παλαμάς σε συνομιλία του με Βέλγο συνάδελφό του

---

³¹⁶ Ο.π.

³¹⁷ Caramanlis Visit, «Washington, April 17-20, 1961, Disarmament», JFKPL, Greece, Subjects Caramanlis Briefing Book, 4/17/61-4/20/61, Papers of President Kennedy, National Security Files, Countries, Box 101.

υποστήριζε ότι ανεξάρτητα από το αν οι βελγικές αντιρρήσεις ήταν ορθές ή όχι, το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης έπρεπε να εφαρμοστεί καθώς αφορούσε εδάφη υπό κηδεμονία ³¹⁸. Παράλληλα, ο Παλαμάς εξέφραζε την ανησυχία του για τις βελγικές αποικιακές πολιτικές, θεωρώντας ότι εθελουφλώντας και αποφεύγοντας να αναγνωρίσουν τη νέα διεθνή κατάσταση και να προσαρμοστούν σε αυτή, οι Βέλγοι έτειναν να δημιουργήσουν στη Ρουάντα αναταραχές όμοιες με αυτές που είχαν προκαλέσει με τους χειρισμούς τους στο Κονγκό. Την ίδια στιγμή ο Αβέρωφ κατέληγε και αυτός στο συμπέρασμα ότι οι ελληνικές θέσεις έναντι της Ρουάντα θα ήταν αδύνατον να διαμορφωθούν χωρίς να ληφθεί υπ' όψιν το κλίμα που επικρατούσε στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Αν το Βέλγιο αποφάσιζε να το αγνοήσει, η ευθύνη θα βάρυνε αποκλειστικά το ίδιο ³¹⁹. Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών αντιλαμβανόταν ότι η ελληνική στάση θα έπρεπε να είναι μετριοπαθής και συμβιβαστική, καθώς αφ' ενός εάν οι θέσεις της Ελλάδας απέκλιναν σημαντικά από αυτές των αφροασιατικών κρατών θα βλαπτόταν το ΝΑΤΟ συνολικά, αφ' ετέρου όμως θα έπρεπε να αποφευχθεί μία ήττα της Δύσης στα Ηνωμένα Έθνη.

Κατά τη διάρκεια του ίδιου έτους, οι κρίσεις στον Τρίτο Κόσμο πλήθαιναν και η ανάγκη συντονισμού της δυτικής πολιτικής προκειμένου να διαχειριστεί τις πιέσεις που προέρχονταν από την ενισχυμένη (και, πλέον, διαφορετικής σύστασης) Γενική Συνέλευση και τον ρόλο των κρατών της Ασίας και της Αφρικής εντός αυτή γινόταν ολοένα και πιο πιεστική. Κατ' επέκταση η Ελλάδα έπρεπε να διασφαλίζει διαρκώς νέες ισορροπίες ώστε αφ' ενός να μην επωμιστεί με κανέναν τρόπο τμήμα ενός αποικιακού παρελθόντος που δεν της ανήκε, αποξενώνοντας έτσι τα αδέσμευτα κράτη, αφ' ετέρου να συμβάλει στην αντιμετώπιση της σοβιετικής πολιτικής στον Τρίτο Κόσμο που εκμεταλλευόταν την κατάσταση για αυτοπροβολή και ίδιον όφελος. Αλλά την ίδια στιγμή η Ελλάδα βρισκόταν αντιμέτωπη και με ένα διαφορετικής φύσης δίλημμα, δηλαδή αν η σύγκρουση μεταξύ του διεθνούς δικαίου και των στενών εθνικών συμφερόντων της θα την ανάγκαζε να εγκαταλείψει το πρώτο. Και η απάντηση ήταν αρνητική.

Οι ελληνικές απόψεις εκφράστηκαν με σαφήνεια και εντός του ΝΑΤΟ, όπου ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας Μιχαήλ Μελάς εξέθεσε στους συμμάχους τις

---

³¹⁸ Χ. Ξανθόπουλος- Παλαμάς (ΝΑΤΟ) προς ΥΠΕΞ, 17 Ιανουαρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/11/9.

³¹⁹ Αβέρωφ (ΝΑΤΟ) προς ΥΠΕΞ, 16 Ιανουαρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/11/9.

βασικές αρχές της ελληνικής πολιτικής έναντι της αποαποικιοποίησης. Η Ελλάδα όφειλε να αποφεύγει παρεξηγήσεις ή τη μόνιμη δυσαρέσκεια των αφροασιατικών κρατών, καθώς αυτό θα έβλαπτε τις παροικίες της στην Αφρική. Η θέση αυτή αποτελούσε πραγματιστική διαχείριση της κατάστασης και απέρρευε από την ανυπαρξία μίας ανώτατης ρυθμιστικής αρχής στο διεθνές σύστημα, στην οποία θα μπορούσαν τα κράτη να βασίζονται για την ασφάλειά τους. Όπως είχε δείξει η πρόσφατη εμπειρία, ο ΟΗΕ δε διέθετε μέχρι εκείνη τη στιγμή μηχανισμό ικανό να εφαρμόζει τις αρχές του διεθνούς δικαίου, ενώ παράλληλα η έλλειψη αλληλεγγύης μεταξύ των συμμάχων και η ανισοβαρής κατανομή των κινδύνων μεταξύ των μελών της συμμαχίας, δεν επέτρεπε στην Ελλάδα να ακολουθήσει πολιτική που θα έβαζε σε κίνδυνο τις παροικίες της³²⁰. Τα διλήμματα αυτά καθόρισαν τη στάση της Ελλάδας και σε άλλα ζητήματα της αποαποικιοποίησης, όπως στο ζήτημα της πορτογαλικής αποικίας της Αγκόλας, όταν ο Έλληνας αντιπρόσωπος στο ΝΑΤΟ διαβεβαίωσε τον Πορτογάλο συνάδελφό του ότι η Ελλάδα λόγω των παροικιών της ήταν υποχρεωμένη να ασκεί πολιτική φιλική προς την αυτοδιάθεση, χωρίς, ωστόσο, αυτό να στρέφεται εναντίον της Πορτογαλίας³²¹. Αλλά και πέρα από τις παροικίες της, η Ελλάδα, παρά την αλληλεγγύη που ένιωθε προς τους συμμάχους της, δε μπορούσε για λόγους αρχής να μην υποστηρίξει το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση³²². Παράλληλα όμως, η ελληνική πλευρά εξέφραζε τον προβληματισμό της για το γεγονός ότι η αντιαποικιοκρατική κριτική των Αφρικανών εστίαζε αποκλειστικά στη Δύση και όχι στη Σοβιετική Ένωση και την κομμουνιστική Κίνα, υπογραμμίζοντας ότι οι σύμμαχοι θα έπρεπε να προβάλουν το ζήτημα αυτό στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ με έντονο τρόπο. Την ίδια στιγμή όμως, η ελληνική πλευρά εξέφραζε την ικανοποίησή της για τη νέα αμερικανική πολιτική έναντι της Αφρικής. Όπως σημείωνε τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσινγκτον, η μη ξεκάθαρη αμερικανική πολιτική έναντι του αποικιακού προβλήματος είχε προκαλέσει τη δυσαρέσκεια των Αφρικανών εθνικιστών, που αντιμετώπιζαν τις Ηνωμένες Πολιτείες με δυσπιστία, διευκολύνοντας έτσι τη σοβιετική διείσδυση στη Μαύρη Ήπειρο. Με υπέρμετρη ίσως αισιοδοξία, ο Έλληνας πρέσβης παρατηρούσε ότι η νέα αμερικανική πολιτική της κυβέρνησης Kennedy (για την οποία θα γίνει λόγος αναλυτικότερα παρακάτω), που εκφραζόταν κυρίως μέσω του αντιπροσώπου των

³²⁰ Μελάς (ΝΑΤΟ) προς ΥΠΕΞ, 24 Μαρτίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/23/3.

³²¹ Μελάς (ΝΑΤΟ) προς ΥΠΕΞ, 20 Απριλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/23/3.

³²² «Πολιτικά Διαβουλεύσεις και Αποικία», Μελάς (ΝΑΤΟ) προς ΥΠΕΞ, 26 Απριλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/23/3.

Ηνωμένων Πολιτειών στον ΟΗΕ Adlai Stevenson, μίας από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της αμερικανικής διπλωματίας, θεμελίωσε στην πραγματικότητα την αρχή του Τόμας Τζέφερσον, ότι «αποτελεί αυταπόδεικτον αλήθειαν ότι όλοι οι άνθρωποι γεννώνται ίσοι»³²³.

Τις ίδιες απόψεις είχε την ευκαιρία να εκφράσει η Ελλάδα πάλι τον Ιούνιο, στην προγραμματισμένη Ειδική Επιτροπή του ΝΑΤΟ για την Αφρική που θα ασχολούνταν ειδικά με το ζήτημα του Κονγκό. Αρχικά ο Μελάς εξέφραζε τις αντιρρήσεις του για τη σκοπιμότητα της ελληνικής συμμετοχής, καθώς, όπως προειδοποιούσε, ήταν πιθανό η Αθήνα να αναγκαστεί να λάβει σαφείς θέσεις που θα δυσαρεστούσαν το Βέλγιο, ενώ παράλληλα η μυστικότητα των συνομιλιών θα δημιουργούσε εξαιρετικά αρνητικές εντυπώσεις στο Κονγκό και θα έθετε σε κίνδυνο τις ελληνικές κοινότητες³²⁴. Τις ανησυχίες αυτές συμμεριζόταν και ο Αβέρωφ, ο οποίος πάντως σημείωνε ότι η ύπαρξη ελληνικών παροικιακών συμφερόντων στη χώρα επέβαλε τη συμμετοχή της Ελλάδας έστω ως απλού παρατηρητή, προκειμένου να παραμείνει ενημερωμένη για τις εξελίξεις³²⁵. Καθώς το τελευταίο δεν κατέστη δυνατό, αποφασίστηκε η πλήρης ελληνική συμμετοχή, με σαφείς όμως οδηγίες από το υπουργείο Εξωτερικών για αποχή από τις συζητήσεις³²⁶. Όταν τέθηκε το θέμα της αποχώρησης των Βέλγων από την Κατάνγκα, η Ελλάδα βρέθηκε ενώπιον του ίδιου διλήμματος. Το Βέλγιο αντιτασσόταν σθεναρά σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο για λόγους προστασίας των πολιτών του και για τη διασφάλιση των οικονομικών του συμφερόντων, ενώ η παραμονή των στρατευμάτων, όπως παρατηρούσε ο Μελάς, θα συνέφερε και την Ελλάδα, καθώς αυτά θα συνέβαλαν στην ασφάλεια της πολυάριθμης ελληνικής κοινότητας στην επαρχία. Παρ' όλα αυτά ο Έλληνας αντιπρόσωπος επισήμαινε την ασυμβατότητα μίας τέτοιας θέσης με τα ψηφίσματα του ΟΗΕ, σημειώνοντας παράλληλα την έλλειψη παρόμοιων διλημάτων από την πλευρά της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία δεν ένιωθε παρόμοιες δεσμεύσεις³²⁷.

---

³²³ «Κρίσις επί Αμερικανικής Ψήφου εις Θέμα Αγκόλας», Λιάτης (Ουάσιγκτον) προς ΥΠΕΞ, 29 Μαρτίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/23/3.

³²⁴ Μελάς (ΝΑΤΟ) προς ΥΠΕΞ, 17 Μαΐου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/22/6.

³²⁵ Αβέρωφ (ΥΠΕΞ) προς Μόνιμον Αντιπροσωπεΐαν ΝΑΤΟ, 20 Μαΐου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/22/6.

³²⁶ Τσάτσος (ΥΠΕΞ) προς Μόνιμον Αντιπροσωπεΐα ΝΑΤΟ, 26 Μαΐου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/22/6.

³²⁷ «Ειδική Επιτροπή δια την Αφρικήν, Κονγκό», Μ. Κ. Μελάς (ΝΑΤΟ) προς ΥΠΕΞ, 2 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/22/6.

Ο Μελάς προέβαλλε ολοένα και εντονότερα το επιχείρημα ότι θα έπρεπε να καταβληθεί συστηματική προσπάθεια, ώστε να εξισωθεί η δυτική αποικιοκρατία με αυτή των Σοβιετικών στη Γενική Συνέλευση³²⁸. Η Ελλάδα, μάλιστα, καθώς δε διέθετε ποτέ στο παρελθόν αποικίες και είχε μακρά παράδοση υπέρ της αυτοδιάθεσης, θα ήταν σε θέση να συμβάλει σε μία τέτοια προσπάθεια, η οποία θα είχε διπλά οφέλη. Αφ' ενός θα έπληττε το κύρος της Σοβιετικής Ένωσης και αφ' ετέρου θα προκαλούσε την επιβράδυνση της αποαποικιοποίησης σε ορισμένες περιοχές στις οποίες οι πληθυσμοί δεν ήταν έτοιμοι για την ανεξαρτησία, προστατεύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις ελληνικές παροικίες που, σύμφωνα με τον Μελά, διαβιούσαν καλύτερα υπό την κυβέρνηση «ικανών και αμερολήπτων Ευρωπαίων», παρά όταν «υπόκεινται εις τας αυθαιρεσίας προώρων αυτοδιοικουμένων ιθαγενών»³²⁹. Παρ' όλα αυτά, μία τέτοια κίνηση θα έπρεπε να ξεκινήσει κατόπιν συντονισμού με τους συμμάχους, προκειμένου να αποφευχθεί η εντύπωση ότι οι Σοβιετικοί προκαλούνταν χωρίς να υπάρχει όντως συντονισμένη δυτική πολιτική.

Οδεύοντας προς την 16η Γενική Συνέλευση, ο Έλληνας μόνιμος αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ Μπίτσιος εξέφραζε εντονότερα τις ανησυχίες του για την όξυνση των σχέσεων μεταξύ της Δύσης και των Αφροασιατών και πρότεινε έναν μεσολαβητικό ρόλο για την Ελλάδα, που θα μπορούσε να προωθήσει τα εθνικά της συμφέροντα και να μειώσει τις εντάσεις μεταξύ των συνασπισμών. Ο Μπίτσιος παρατηρούσε τη δυσαρέσκεια των Αφροασιατών κατά τη Γενική Συνέλευση του προηγούμενου έτους, όταν η Ελλάδα δεν υποστήριζε τα ψηφίσματά τους, ιδιαίτερα όταν την ίδια στιγμή άλλο μέλος του ΝΑΤΟ, ιδιαίτερα η Τουρκία, περιορίζονταν σε απλή αποχή, καθώς δημιουργείτο η αντίληψη ότι η Ελλάδα εγκατέλειπε «τους εγχρώμους φίλους και τας ιδίας της παραδόσεις». Παράλληλα, ο Μπίτσιος σημείωνε ότι η στάση της Κύπρου είχε υπάρξει εντυπωσιακή για τους Αφροασιάτες, «ευρεθείσα εις τα επάλξεις του αντιαποικιακού αγώνος», προκαλώντας ερωτήματα για το πώς η Λευκωσία είχε καταφέρει να έχει πιο θαρραλέα πολιτική έναντι της Δύσης από την Αθήνα. Η Ελλάδα, θα έπρεπε να αποφύγει να δώσει την εντύπωση ότι μεταβάλλει την πολιτική της έναντι του Τρίτου Κόσμου, καθώς οι δεσμοί της με τα αφροασιατικά κράτη της επέτρεπαν να αναλαμβάνει ρόλους εκ μέρους της Δύσης που απαιτούσαν τη συμπάθεια αυτών.

---

³²⁸ Μελάς (ΝΑΤΟ) προς ΥΠΕΞ, 15 Σεπτεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/20/23.

³²⁹ Μελάς (ΝΑΤΟ) προς ΥΠΕΞ, 15 Σεπτεμβρίου 1961, Αριθ. 4812/140/9, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/20/23.

Επομένως, θα έπρεπε να υιοθετηθεί μία ενεργότερη πολιτική υποστήριξης, ειδικότερα στο αίτημα για τερματισμό της αποικιοκρατίας, μεσολαβώντας σε ζητήματα όπως αυτό των φυλετικών διακρίσεων της Νότιας Αφρικής και της Αγκόλας, κατά τα οποία τα εμπλεκόμενα κράτη είχαν επιδείξει ακαμψία. Αυτή η πολιτική θα οδηγούσε παράλληλα στη μείωση της δυσαρέσκειας των Αφροασιατών που θα προερχόταν από άλλα ζητήματα στα οποία η χώρα θα ευθυγραμμιζόταν με τους συμμάχους της³³⁰.

Πράγματι, ο λόγος του Μπίτσιου στη 16η Γενική Συνέλευση αποτέλεσε επίθεση στην αποικιοκρατία και τις αρχές που την είχαν νομιμοποιήσει. Σε μία ιστορική αναδρομή στην αρχαιότητα, ο Έλληνας αντιπρόσωπος διαχώριζε τη θέση του από του από τους ευρωπαϊούς αποικιοκράτες. Ενώ οι αρχαίες αποικίες των Ελλήνων είχαν αποτελέσει μετάδοση της φιλοσοφίας τους, του φιλελευθερισμού και των πολιτικών τους θεσμών, η περίπτωση των σύγχρονων αποικιοκρατών ήταν εντελώς διαφορετική. Παράλληλα, ο Μπίτσιος διακήρυξε την υποστήριξη της ανεξαρτησίας των λαών που τη διεκδικούσαν στη βάση του Ψηφίσματος 1514 (1960) της Γενικής Συνέλευσης, αλλά ταυτόχρονα ζητούσε τη αποσαφήνιση των όρων «ανεξαρτησία» και «ελευθερία», δηλαδή των κριτηρίων που τις εξασφάλιζαν, κάτι που ήταν αναγκαίο λόγω της κατάστασης της Κύπρου και ελληνικών φόβων για ανάπτυξη τέτοιων αιτημάτων από την πλευρά της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Απαραίτητη προϋπόθεση, σημείωνε ο Μπίτσιος, ήταν η έκφραση του αιτήματος για ανεξαρτησία μέσω ελεύθερων, δημοκρατικών μεθόδων³³¹.

Λίγες εβδομάδες αργότερα, η Ελλάδα βρέθηκε ενώπιον του ζητήματος του άπαρτχάιντ στη Νότια Αφρική, όπου συνέχισε να προβάλλει τις θέσεις της σε υψηλούς τόνους. Ο πρέσβης Λεωνίδας Παπάγος καταδίκασε με έντονο τρόπο την αποικιοκρατία και την πολιτική των φυλετικών διαχωρισμών στη Νότια Αφρική, σημειώνοντας ότι η Ελλάδα παρουσιαζόταν με «καθαρά χέρια», καθώς καταδίκασε τις διακρίσεις και προστάτευε με νόμους και στο Σύνταγμά της την ισότητα έναντι του νόμου³³². Εξέφρασε την ευχή του για βελτίωση της κατάστασης στη Νότια Αφρική και ευχήθηκε οι λαοί της αφρικανικής ηπείρου «να απαλλαγούν από το παρελθόν τους και να

---

³³⁰ «Ηνωμένα Έθνη: Θέσις Ελλάδος έναντι αφροασιατικών προβλημάτων», Δ.Σ. Μπίτσιος (ΟΗΕ) προς ΥΠΕΞ, 10 Αυγούστου 1961, ΠΑΕΑ, 8/21/5/1.

³³¹ UNGA, Sixteenth Session, 1052nd Plenary Meeting, 13 November 1961 at 3 p.m., U.N Doc. A/PV.1052, σσ.626-627.

³³² Speech Delivered by H.E Mr. L. Papagos before the Political Committee- 16th Session of the General Assembly, χ.η (Νοέμβριος 1961), ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/18/9.

θυμούνται μόνο τη θετική συνεισφορά των λευκών» στους αιώνες της παγκόσμιας ιστορίας. Ο Παπάγος σημείωνε, ωστόσο, την έλλειψη συντονισμού μεταξύ των μελών του ΝΑΤΟ προκειμένου να αποκρούσουν τις επιθέσεις της Σοβιετικής Ένωσης προς τη Δύση και την εργαλειοποίηση του ζητήματος για να αποκομίσει η ίδια οφέλη. Η τοποθέτησή του, σύμφωνα με τον ίδιο, είχε υπάρξει μετριοπαθής προκειμένου αφ' ενός να μην πληγεί η κυβέρνηση χώρας στην οποία η Ελλάδα διέθετε συμφέροντα, αλλά παράλληλα είχε καταφέρει να είναι σύμφωνη με το κλίμα που επικρατούσε μεταξύ των Αφρικανών, κάτι που αποτυπώθηκε και στον τρόπο με τον οποίον είχε ψηφίσει³³³.

Με αυτόν τον τρόπο, η Ελλάδα είχε αρχίσει να σχηματίζει μια νέα πολιτική σε ένα εντελώς νέο πεδίο. Ήταν μια πολιτική μέλους της Δύσης: μέλους του ΝΑΤΟ και ήδη, από το καλοκαίρι του 1961, συνδεδεμένου μέλους της ΕΟΚ. Ως εκ τούτου, ήταν μια πολιτική που πολύ απέχει από την «ουδετερότητα» απέναντι στο ανατολικό συνασπισμό, αλλά οπωσδήποτε είχε ως προτεραιότητα να διατηρήσει επαφές και δεσμούς με τα νεοεμφανιζόμενα κράτη. Τα αμερικανικά έγγραφα την εποχή της επίσκεψης του Καραμανλή στην Ουάσιγκτον αποκαλύπτουν μάλιστα ότι η Αθήνα είχε εξασφαλίσει και την ανοχή της Ουάσιγκτον σε αυτή την πολιτική, σε μια εποχή κατά την οποία και οι ίδιοι οι Αμερικανοί προσπαθούσαν να διαμορφώσουν μια πιο λειτουργική σχέση με τις ουδέτερες χώρες, ακόμη και με την Αίγυπτο του Νάσσερ³³⁴. Ωστόσο, η χώρα είχε ακόμη πολύ δρόμο να διανύσει ως την σχηματοποίηση μιας πλήρους τέτοιας πολιτικής, ενώ το πρόβλημα των πόρων – οικονομικών και διπλωματικών – δεν φαινόταν δυνατόν να αντιμετωπιστεί άμεσα, όπως θα δειχθεί στο ζήτημα της παροχής αναπτυξιακής βοήθειας στο οικείο κεφάλαιο.

Η Κύπρος, το Κονγκό και το Κίνημα των Αδεσμεύτων

Η περίοδος από τον Σεπτέμβριο του 1960 μέχρι τον Φεβρουάριο του 1961 ήταν κρίσιμη, καθώς, όπως παρατηρεί εύστοχα η ιστορικός Alanna O'Malley, είχε μεταμορφώσει την κρίση του Κονγκό από μία περιφερειακή ψυχροπολεμική κρίση σε

---

³³³ Λ.Α. Παπάγος (Νέα Υόρκη) προς Μόνιμον Αντιπροσωπείαν παρά τω ΟΗΕ, 30 Νοεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/18/9.

³³⁴ Henry William Brands, *The Specter of Neutralism: the United States and the Emergence of the Third World, 1947-1960*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1989.

ένα αλεξικέραυνο για ευρύτερη αντιαποικιακή κριτική³³⁵. Επιπλέον, η άνοδος του J. F. Kennedy στην προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών εγκαινίασε μία νέα αμερικανική πολιτική ανοίγματος προς τα κράτη της Αφρικής. Την ίδια στιγμή, η κρίση του Κονγκό ώθησε την Κύπρο ακόμα γρηγορότερα στην αναζήτηση ουδετερόφιλων πολιτικών και επιτάχυνε τις ζυμώσεις της στα φόρουμ των αδεσμεύτων κρατών της Ασίας και της Αφρικής, σε μία προσπάθεια κατασκευής μίας φήμης ως διαμεσολαβήτριας δύναμης. Σαφώς, δεν επιχειρείται να υποστηριχθεί ότι η κρίση του Κονγκό αποτελούσε τομή στην κυπριακή εξωτερική πολιτική ή ότι ήταν αυτή που ώθησε τη Λευκωσία σε μία πιο αδέσμευτη πολιτική, αλλά πάντως οι διεθνείς κρίσεις στον Τρίτο Κόσμο και η προδιάθεση της Κύπρου ήταν παράγοντες που αλληλοεπηρεάζονταν και ενίσχυαν ο ένας τον άλλον.

Από τις αρχές του 1961 οι επαφές μεταξύ των Αδεσμεύτων εντεινόνταν και τα ουδέτερα κράτη οργανώνονταν καλύτερα. Τον Ιανουάριο ο Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσσερ της Αιγύπτου, ο Kwame Nkrumah της Γκάνας, Sékou Touré της Γουϊνέας και ο Modibo Keita του Μάλι συναντήθηκαν στην Καζαμπλάνκα του Μαρόκο όπου διακήρυξαν τον Αφρικανικό Χάρτη της Καζαμπλάνκα. Οι τέσσερις πρόεδροι είχαν ζητήσει την απελευθέρωση του Lumumba, την αποχώρηση των βελγικών στρατευμάτων από το Κονγκό και τη στήριξη του ΟΗΕ στην κεντρική κυβέρνηση της χώρας³³⁶. Παράλληλα, οι συμμετέχοντες διακήρυξαν την επιθυμία τους να καταργήσουν την αποικιοκρατία στην Αφρική.

Την ίδια στιγμή, η Κύπρος προσπαθούσε να αναλάβει έναν νέο διεθνή ρόλο, στις γραμμές του υπό διαμόρφωση Κινήματος των Αδεσμεύτων. Η κυπριακή αντιπροσωπεία στον ΟΗΕ ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα εντός της Γενικής Συνέλευσης προσπαθώντας να μεσολαβήσει μεταξύ των συνασπισμών και να προτείνει συμβιβαστικές λύσεις στα βασικά θέματα του Τρίτου Κόσμου, κάτι που συχνά οδηγούσε στην ενίσχυση της αυτοεικόνας της Κυπριακής Δημοκρατίας ως μίας διαμεσολαβήτριας δύναμης. Περί τα τέλη Απριλίου, ο *Φιλελεύθερος* σημείωνε σε άρθρο του την ικανοποίηση που είχε προκαλέσει στα Ηνωμένα Έθνη η στάση της Κύπρου στο ζήτημα της Κούβας. Στη σχετική συζήτηση που είχε λάβει χώρα στις 24

---

³³⁵ Alanna O' Malley, *The Diplomacy of Decolonisation: America, Britain and the United Nations during the Congo crisis 1960-1964*, Manchester University Press, Μάντσεστερ 2018, σ.73.

³³⁶ Robert B. Rakove, *Kennedy, Johnson, and the Nonaligned World*, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη 2013, σ.98.

Απριλίου, η Κύπρος είχε καταθέσει προς ψήφιση τροπολογία σε σχέδιο των λατινοαμερικανικών κρατών στην οποία αναγνωριζόταν η «κυριαρχική δικαιοδοσία» του ΟΗΕ σε παρόμοια ζητήματα, όπως είχε συμβεί και στο Κονγκό. Το σχέδιο αυτό είχε λάβει τη στήριξη και ψηφίστηκε από τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης και μεγάλο αριθμό ουδετέρων, ασιατικών και αφρικανικών κρατών, οδηγώντας στην απόσυρση των σχεδίων ψηφισμάτων της Σοβιετικής Ένωσης και της Ρουμανίας³³⁷.

Η αδέσμευτη πολιτική της Κύπρου περνούσε, σε κάθε περίπτωση, από το Κάιρο, καθώς ο πρόεδρος Νάσσερ προσωπικά ασκούσε τεράστια επιρροή στον Μακάριο σε μία σειρά από ζητήματα. Η Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία είχε ζητήσει μέσω τηλεγραφήματος στον πρόεδρο της κυπριακής Βουλής των Αντιπροσώπων πιο δυναμική υποστήριξη του αγώνα των Αλγερινών³³⁸. Σύντομα όμως τα ζητήματα του Τρίτου Κόσμου και οι παρεμβάσεις του Αιγύπτιου προέδρου θα προκαλούσαν εντάσεις στο εσωτερικό της Νήσου. Οι Ελληνοκύπριοι βουλευτές τάχθηκαν υπέρ της εφαρμογής της αρχής της αυτοδιάθεσης στην Αλγερία μέσω δημοψηφίσματος υπό την επίβλεψη του ΟΗΕ. Αντίθετα, οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές υιοθετούσαν μία πιο μετριοπαθή στάση, καταθέτοντας σχέδιο ψηφίσματος που δήλωνε συμπάθεια στο αίτημα των Αλγερινών για ελευθερία, αποφεύγοντας πάντως τη λέξη αυτοδιάθεση που φοβούνταν ότι θα μπορούσε να έχει αντίκτυπο στο Κυπριακό. Αλλά η πολιτική των Ελληνοκυπρίων θα προκαλούσε την ενόχληση των Δυτικών, καθώς σύντομα, μέσω του επιτετραμμένου τους, οι Γάλλοι θα εξέφραζαν τη διαμαρτυρία τους για τις επιθέσεις που είχαν δεχθεί με αφορμή το Αλγερινό³³⁹.

Τον Μάιο, ο Μακάριος εξέφρασε την επιθυμία του να συμμετάσχει στην επικείμενη Διάσκεψη των Αδεσμεύτων αλλά περίμενε να συμβουλευθεί επ' αυτού τον πρόεδρο Νάσσερ³⁴⁰. Επιπλέον, η Λευκωσία εξέφραζε διατηρούσε ορισμένες αμφιβολίες για φύση της διάσκεψης και δε συμμετείχε τελικά στην προκαταρκτική διάσκεψη των ουδετέρων χωρών καθώς περίμενε, σύμφωνα με δημοσίευμα του *Φιλελευθέρου*, αποσαφήνιση του όρου «ουδετερότητας»³⁴¹. Ο όρος «ουδετερότητα» αποτελούσε σε μεγάλο βαθμό αίτιο και για την Αθήνα. Ο Αβέρωφ παρατηρούσε ότι

---

³³⁷ Σπ. Τριανταφύλλου, «Η επί του Κουβανικού στάσις της Κύπρου έτυχε μεγάλης εκτιμήσεως μεταξύ του ΟΗΕ», Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 25 Απριλίου 1961.

³³⁸ Εφημερίδα *Καθημερινή*, 10 Ιανουαρίου 1961.

³³⁹ Εφημερίδα *Καθημερινή* 13 Ιανουαρίου 1961.

³⁴⁰ Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 31 Μαΐου 1961.

³⁴¹ Εφημερίδα *Φιλελεύθερος* 06 Ιουνίου 1961.

δεν είχαν προσκληθεί στη σύσκεψη πολλά φυλοδυτικά κράτη, που ακολουθούσαν όντως ανταποικιακή πολιτική, όπως ήταν ο Λίβανος, ενώ πολλά κράτη, όπως η Κούβα και η Γουινέα ήταν φιλικά προσκείμενα προς τη Σοβιετική Ένωση. Παράλληλα, πραγματικά ουδέτερα κράτη, όπως η Σουηδία, η Αυστρία και η Φινλανδία είχαν επίσης αγνοηθεί. Για τους λόγους αυτούς, ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών υποστήριζε ότι η Κύπρος δεν έπρεπε να λάβει μέρος στη Διάσκεψη, αρκούμενη στην αποστολή παρατηρητή, καθώς αφ' ενός αυτή θα ερχόταν σε αντίθεση με τη συμμετοχή των οργανισμών στους οποίους μετείχε η Ελλάδα και η Τουρκία, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης, αφ' ετέρου υπήρχε ο κίνδυνος «εκτροπής διασκέψεως προς κατευθύνσεις αφισταμένες πολιτικής ίσης φιλίας»³⁴². Αλλά η «ουδετεροφιλία» δεν ήταν η μόνη ασάφεια. Η ελληνική πρεσβεία στη Λευκωσία εξέφραζε απορία σχετικά με τα οφέλη τα οποία ανέμενε να αποκομίσει η Κύπρος από τη συμμετοχή της στη Διάσκεψη, καθώς δεν είχε γίνει καν γνωστή η ατζέντα που θα συζητούσαν οι συμμετέχοντες. Επιπλέον, η επιθυμία της Κύπρου να συμμετάσχει στη Διάσκεψη πήγαζε, σύμφωνα με τον πρέσβη στη Λευκωσία, Κωνσταντίνο Τρανό, και από την πεποίθηση του Μακαρίου ότι είχε τη δυνατότητα να διαδραματίσει σοβαρό μεσολαβητικό ρόλο και να προβληθεί διεθνώς, κάτι που αισθανόταν περισσότερο από ποτέ αναγκαίο³⁴³.

Σύμφωνα με την Αθήνα, οι παραπάνω παράγοντες θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε «παρεξηγήσεις εις βάρος της Κυπριακής Δημοκρατίας» από πλευράς των δυτικών δυνάμεων και στη μείωση του ενδιαφέροντος εκ μέρους τους. Παρόμοιες ανησυχίες με τις ελληνικές είχαν αναπτύξει και οι Τούρκοι. Ο Τούρκος πρέσβης στην Αθήνα Adnan Kural σε ιδιαίτερη συνομιλία του με τον Αβέρωφ σημείωνε ότι η Τουρκία δεν ήταν αντίθετη προς τη συμμετοχή φιλικά προσκείμενων στη Δύση ουδετέρων κρατών σε τέτοιου είδους διασκέψεις, καθώς το πεδίο δε θα έπρεπε να αφήνεται ελεύθερο στη σοβιετική πολιτική, αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση η συμμετοχή της Κύπρου ερχόταν σε αντίθεση τόσο με την πολιτική της ίσης φιλίας, όσο και με τη Συνθήκη Συμμαχίας της Δημοκρατίας με την Ελλάδα και την Τουρκία, που βρισκόταν σε ισχύ³⁴⁴. Αλλά οι αντιδράσεις δεν περιορίζονταν μόνο στις εμπλεκόμενες δυνάμεις.

---

³⁴² Αβέρωφ (ΥΠΕΞ) προς πρεσβεία Λευκωσίας, 15 Μαΐου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁴³ Τρανός (Λευκωσία) προς ΥΠΕΞ, 12 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁴⁴ Υπηρεσιακόν Σημείωμα, 2 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

Αρχικά είχαν αντιταχθεί στη συμμετοχή της Κύπρου και η Κούβα, η Γκάνα και το Μάλι, ενώ τις αντιδράσεις αυτές προσπαθούσε να κάμψει και πάλι η ΗΑΔ³⁴⁵.

Ωστόσο, οι δυνατότητες της ελληνικής κυβέρνησης να επηρεάσει τον Μακάριο ήταν περιορισμένες, πράγμα που επισήμανε ο Αβέρωφ προς τον Kural, παρατηρώντας ότι η τελική απόφαση ανήκε στη Λευκωσία, καθώς οι ελληνικές συστάσεις δεν είχαν υπάρξει πάντοτε αποτελεσματικές³⁴⁶. Η συνειδητή πολιτική μη παρέμβασης στην Κύπρο έκανε την Ελλάδα να περιοριστεί σε απλές προτάσεις προς τον Μακάριο, ενημερώνοντάς τον για τις τουρκικές κινήσεις, ώστε «κατά την κρίσιν του αποφασίση, μεριμνών πάντως, διά την αποφυγήν προκλήσεως οξύτητος επί θέματος εις ο Τουρκική Κυβέρνησης φαίνεται αποδίδουσα ιδιαίτεραν σημασίαν»³⁴⁷. Οι τουρκικές αντιρρήσεις εκφράστηκαν και επίσημα προς τη Λευκωσία, μέσω διαβήματος του Τούρκου πρέσβη προς τον Κυπριανού³⁴⁸. Αλλά και οι Τουρκοκύπριοι ήταν αντίθετοι. Ο αντιπρόεδρος Fazıl Küçük επέμενε ότι η κυπριακή εξωτερική πολιτική έπρεπε να χαραχθεί στο πλαίσιο των Συμφωνιών με την Ελλάδα, την Τουρκία και τη Μεγάλη Βρετανία, επικαλούμενος το Σύνταγμα της Κύπρου, σύμφωνα με οποίο η χώρα δε μπορούσε να συμμετάσχει σε συνασπισμό κρατών στον οποίο δε μετείχαν οι εγγυήτριες δυνάμεις, χωρίς την έγκριση και των δύο κοινοτήτων³⁴⁹. Παράλληλα, ο τουρκοκυπριακός τύπος εξέφραζε τη δυσαρέσκειά του για μη συμπερίληψη Τουρκοκυπρίων υπουργών στο ταξίδι του Μακαρίου στο Κάιρο.

Την ίδια στιγμή, το ζήτημα δημιουργούσε περιπλοκές και σε περιφερειακό επίπεδο, καθώς η προσέγγιση του Μακαρίου με τον Νάσσερ συνέβαινε σε μία περίοδο κατά την οποία οι σχέσεις της Άγκυρας με το Κάιρο ήταν τεταμένες και η κίνηση του Κύπριου προέδρου θα προκαλούσε δυσμενείς εντυπώσεις. Επιπλέον, οι Τούρκοι εξέφρασαν τις ανησυχίες τους για την αυξανόμενη παρουσία της ΗΑΔ στη νήσο, σημειώνοντας ότι επεκτεινόταν σε τομείς που κανείς δεν ανέμενε³⁵⁰. Ο γενικός διευθυντής του υπουργείου Εξωτερικών Χρήστος Ξανθόπουλος- Παλαμάς προσπάθησε να διασκεδάσει τους τουρκικούς φόβους, εκτιμώντας ότι η ΗΑΔ δεν είχε

---

³⁴⁵ Τρανός (Λευκωσία) προς ΥΠΕΞ, 18 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία 1962/52/2.

³⁴⁶ Ο.π.

³⁴⁷ Αβέρωφ (ΥΠΕΞ) προς πρεσβεία Λευκωσίας, 1 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁴⁸ Τρανός (Λευκωσία) προς ΥΠΕΞ, 5 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁴⁹ Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 10 Ιουνίου 1961.

³⁵⁰ Χ. Ξανθόπουλος Παλαμάς προς ΥΠΕΞ, 17 Μαΐου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/25/18.

πολιτικές βλέψεις στην Κύπρο, παρατηρώντας παράλληλα ότι η πολιτική του Νάσσερ αποτελούσε στην πραγματικότητα προσπάθεια εξουδετέρωσης της δραστηριότητας του Ισραήλ, ενώ η προσέγγιση με τον Μακάριο οφειλόταν στην ύπαρξη κοινοτήτων Κυπρίων στην Αίγυπτο. Η συζήτηση, σύμφωνα με τον Έλληνα αξιωματούχο, έληξε με τους Τούρκους να θεωρούν ότι δεν υπήρχαν πολλές δυνατότητες να επηρεάσει η Αθήνα τη Λευκωσία. Παράλληλα, η διαβλεπόμενη διείσδυση της ΗΑΔ στην Κύπρο και ο ρόλος του Νάσσερ δε διέφευγαν της προσοχής των Ισραηλινών. Ισραηλινός διπλωμάτης παρατηρούσε στον πρέσβη της Ελλάδας στην Τουρκία Αλέξανδρο Μάτσα, ότι οι δηλώσεις του Μακαρίου διαστρέφονταν συστηματικά στην ΗΑΔ ενώ την ίδια στιγμή ενίσχυαν τις φιλοδοξίες του για διεθνή προβολή, παρασύροντάς τον σε επικίνδυνο δρόμο. Ο Ισραηλινός εξέφραζε τη δυσαρέσκειά του για τη «χλιαρή» στάση της Βρετανίας, που δεν είχε κάνει πολλά για να μεταπείσει τον αρχιεπίσκοπο, θεωρώντας ότι η συμμετοχή της Κύπρου στη Διάσκεψη θα αποτελούσε «μετριοπαθή τροχοπέδη»³⁵¹.

Στις 11 Ιουνίου ο Μακάριος επέστρεψε από την επίσκεψη στην ΗΑΔ και τη συνάντησή του με τον Νάσσερ. Σε κοινό τους ανακοινωθέν υπογράμμιζαν την κοινότητα απόψεων σε μία σειρά ζητημάτων, όπως η αυτοδιάθεση όλων των λαών, ο αποικιοκρατίας και δεσμεύονταν σε στενότερη συνεργασία μεταξύ τους, εντός και εκτός των Ηνωμένων Εθνών «διά τον θρίαμβον της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας». Το ταξίδι του Μακαρίου δημιούργησε αίσθημα ευφορίας στον ελληνοκυπριακό Τύπο. Ο *Φιλελεύθερος* εκτιμούσε ότι μετά τη συνάντηση των δύο ηγετών, θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο για τους Βρετανούς να χρησιμοποιήσουν τις βάσεις τους στην Κύπρο σε επιθέσεις εναντίον των Αράβων³⁵². Παράλληλα το άρθρο παρατηρούσε ότι το κοινό ανακοινωθέν αποτελούσε απόδειξη ότι η Κύπρος δεν επιθυμούσε να περιοριστεί σε «πλατωνικές βεβαιώσεις της επιθυμίας της να ακολουθήσει πολιτική ουδετερότητας, αλλ' απεναντίας εννοεί να παίζει ενεργόν ρόλον» οδηγώντας έτσι στη μείωση της βρετανικής επιρροής στη νήσο³⁵³.

---

³⁵¹ Μάτσας (Κωνσταντινούπολη) προς ΥΠΕΞ, 28 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁵² Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 13 Ιουνίου 1961.

³⁵³ Εφημερίδα *Ελευθερία* (Λευκωσία), 11 Ιουνίου 1961.

Στην ελληνοκυπριακή πλευρά στο ταξίδι του Μακαρίου στην ΗΑΔ αποδιδόταν μεγάλη σημασία. Σε σχετική έκθεση, σημειωνόταν ότι θα έπρεπε να διερευνηθεί κατά πόσον η κυπριακή πολιτική της αδεσμεύτου ουδετερότητας και η ελληνική πολιτικής ένταξης στη Δυτική Συμμαχία θα μπορούσαν να αποτελέσουν τμήματα μίας ενιαίας πολιτικής που θα υποβοηθούσαν το ένα το άλλο. Η Ελλάδα θα μπορούσε να αποσπάσει οφέλη για την Κύπρο και η Κύπρος για την Ελλάδα μέσω του «ιδικού της διεθνούς περιβάλλοντος», οδηγώντας σε διεθνή προβολή και για τα δύο κράτη «ή τουλάχιστον η εχθρική πολιτική ωρισμένων εκ τούτων εναντίων των δύο χωρών θα δύναται να αμβλυνθή». Παράλληλα, τονιζόταν ότι η Ρωσία ήταν επίσης θετική με την ένταξη της Κύπρου στην ομάδα των ουδετερόφιλων, καθώς αυτό την αποσπούσε από το δυτικό στρατόπεδο³⁵⁴.

Ο τουρκικός Τύπος ουδόλως μοιραζόταν την ίδια αισιοδοξία για τις πολιτικές της ουδετερότητας. Αντιθέτως, κατηγορούσε τον Μακάριο ότι παραβίαζε το Σύνταγμα και ότι ενέδιδε στις πιέσεις του «δικτάτορα της ΗΑΔ» που προσπαθούσε για τους δικούς τους λόγους να παρασύρει τη χώρα σε άγνωστες περιπέτειες, απομακρύνοντάς τη από τη Δύση και ωθώντας της προς τον ανατολικό συνασπισμό. Την ίδια στιγμή, τουρκικές εφημερίδες κατηγορούσαν τους Έλληνες Κυπρίους ότι προσπαθούσαν να εξουδετερώσουν τις συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου και να χρησιμοποιήσουν τις ψήφους των ουδετέρων κρατών ως υποστήριξη σε προσφυγή στον ΟΗΕ για αυτοδιάθεση³⁵⁵. Παράλληλα, οι διαφωνίες για την εξωτερική πολιτική άρχισαν να αποκαλύπτουν τις συνταγματικές πτυχές του ζητήματος. Ο Küçük διαμαρτυρόταν, καθώς αντιλαμβανόταν ότι ο Μακάριος αγνοούσε τον αντιπρόεδρο στις επιλογές του. Ο αντιπρόεδρος τόνιζε την ανάγκη να τηρηθούν απαρέγκλιτα οι διατάξεις του συντάγματος που προέβλεπαν τη συμμετοχή και των δύο κοινοτήτων, Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στη διακυβέρνηση της Νήσου, κάτι που ήταν δεσμευτικό και στις αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής³⁵⁶. Οι δηλώσεις του Μακαρίου όξυναν τους τουρκοκυπριακούς φόβους ακόμα περισσότερο. Ο ίδιος φαινόταν αποφασισμένος να αναλάβει προσωπικά την εξωτερική πολιτική, δηλώνοντας «εάν η πολιτική της ουδετερότητας έρχεται εις αντίθεσιν με οιαδήποτε διάταξιν του Συντάγματος ή της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως, τότε η τοιαύτη διάταξις είναι απολύτως απαράδεκτος

³⁵⁴ Πρεσβεία Λευκωσίας προς Προεδρίαν της Κυβερνήσεως, 31 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/25/18.

³⁵⁵ Εφημερίδα *Ελευθερία* (Λευκωσία), 29 Ιουλίου 1961.

³⁵⁶ Τρανός (Λευκωσία) προς ΥΠΕΞ, 27 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

καθότι υπεράνω όλων τίθεται τον συμφέρον του κυπριακού λαού». Οι παραπάνω δηλώσεις ερμηνεύονταν από την ελληνική πρεσβεία ως μία προσπάθεια του Μακαρίου να απαλλαγεί από τους περιορισμούς που του επιβάλλονταν και να αποκτήσει μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων, αντιτάσσοντας το συμφέρον του κυπριακού λαού με τις διατάξεις του Συντάγματος ή της ίδιας της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως³⁵⁷.

Με βάση τους παραπάνω παράγοντες, η Αθήνα εκτιμούσε ότι η συμμετοχή του Μακαρίου στη Διάσκεψη των Αδεσμεύτων θα οδηγούσε σε σκλήρυνση της τουρκικής στάσης σε σχέση με τα εκκρεμή συνταγματικά ζητήματα, ενώ παράλληλα θα προκαλούσε τη δυσαρέσκεια των Δυτικών και θα ενίσχυε την κομμουνιστική προπαγάνδα για ένα «αβέβαιο και πάντως ισχνό αντάλλαγμα»³⁵⁸. Την ίδια στιγμή, η ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα παρατηρούσε ότι η σχετικά ήπια στάση του Küçük θα μπορούσε να σημαίνει ότι η τουρκοκυπριακή πλευρά άφηνε απλώς τον Μακάριο να εκτεθεί, διολισθαίνοντας σε τοποθέτηση που θα δυσαρεστούσε τους δυτικούς και θα οδηγούσε σε αναβάθμιση των Τουρκοκυπρίων στα μάτια των Δυτικών.³⁵⁹ Ωστόσο, οι σχέσεις της Αθήνας με την Άγκυρα παρέμεναν ακόμα ομαλές, καθώς η τουρκική πλευρά αναγνώριζε τις προσπάθειες της πρώτης να εκτονώσει την κατάσταση μέσω των συστάσεων προς τον Μακάριο. Χάρη ακριβώς στη μη παρέμβαση της Ελλάδας, η τουρκική πλευρά δεσμευόταν να καταβάλει κάθε προσπάθεια ώστε να εισακουσθούν οι εισηγήσεις του Έλληνα πρέσβη για μετριασμό των επιθέσεων του τουρκικού Τύπου εναντίον του Μακαρίου, περιγράφοντας το ζήτημα ως πραγματική διαφωνία μεταξύ προέδρου και αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας³⁶⁰. Όπως παρατηρούσε άλλωστε και ο Τσάτσος, παρά τις γενικότερες προσπάθειες των Τούρκων να εμποδίσουν τη διεθνή προβολή του Μακαρίου, αυτή τη φορά οι τουρκικές αντιρρήσεις ήταν βάσιμες και υπαγορεύονταν από βασικούς λόγους αρχής σχετικά με την εξωτερική πολιτική της Κύπρου³⁶¹. Την ίδια στιγμή, ο Τσάτσος σε τηλεγράφημά του προς την ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα, τόνιζε την ανάγκη να καταβληθούν όλες οι δυνατότητες μετρίωσης των αντιδράσεων του τουρκικού και του τουρκοκυπριακού Τύπου, καθώς οποιαδήποτε ενέργεια που θα μείωνε το κύρος του Μακαρίου θα

³⁵⁷ Τρανός (Λευκωσία) προς ΥΠΕΞ, 26 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/5.

³⁵⁸ Τσάτσος (ΥΠΕΞ) προς Πρεσβείες Λευκωσίας και Άγκυρας, 19 Αυγούστου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁵⁹ Μάτσας (Άγκυρα) προς ΥΠΕΞ, 24 Αυγούστου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁶⁰ Μάτσας (Άγκυρα) προς ΥΠΕΞ, 24 Αυγούστου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁶¹ Τσάτσος προς πρεσβεία Λευκωσίας, πρεσβεία Άγκυρας, 16 Αυγούστου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

μπορούσε να οδηγήσει στην ενίσχυση ακραίων στοιχείων των Ελληνοκυπρίων, που θα οδηγούσε σε όξυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων³⁶². Και ο ίδιος ο Μακάριος αντιλαμβανόταν τη συμμετοχή ως επιβεβαίωση του κύρους του, καθώς πίστευε ότι αν οπισθοχωρούσε λόγω των τουρκικών αντιδράσεων θα εξευτελιζόταν, ενώ η υποχώρηση θα χαρακτηριζόταν ως τουρκικός θρίαμβος. Προκειμένου να σταθεί καθησυχαστικός προς τις φοβίες των δυτικών, ο Μακάριος διαβεβαίωνε ότι θα συνεργαζόταν με μετριοπαθείς δυνάμεις, όπως ο Nehru, ο αυτοκράτορας της Αιθιοπίας Haile Selassie και άλλες δυνάμεις που δε θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν φιλοσοβιετικές³⁶³.

Παρά τις διαμαρτυρίες των Τουρκοκυπρίων, το Υπουργικό Συμβούλιο της Κύπρου αποδέχθηκε τελικά την πρόσκληση να συμμετάσχει στη Διάσκεψη των Αδεσμεύτων τον Σεπτέμβριο, στην οποία θα παρίστατο ο ίδιος ο Μακάριος. Η απόφαση αυτή προκάλεσε την άμεση αντίδραση του Kūçük που αρνήθηκε να δεχθεί την απόφαση ως τελική και επίσημη, απειλώντας με βέτο³⁶⁴. Οι τουρκοκυπριακές αντιρρήσεις εντοπίζονταν βασικά σε δύο σημεία, αφ' ενός στον φόβο ότι η παρουσία της Κύπρου θα υποβοηθούσε τελικά τα σοβιετικά συμφέροντα και αφ' ετέρου στον ισχυρισμό ότι η Δημοκρατία δεν ήταν ακόμα ώριμη, ώστε να μετέχει σε τέτοιο είδους συσκέψεις³⁶⁵. Ωστόσο λίγες ημέρες αργότερα, η απειλή του βέτο θα εξαφανιζόταν, με τον Τούρκο αντιπρόεδρο να επιφυλάσσεται του δικαιώματος αυτού σε περίπτωση που η κυπριακή αντιπροσωπεία τηρούσε στάση που τον έβρισκε αντίθετο³⁶⁶. Πάντως, ο Μακάριος ήταν καθησυχαστικός. Σε συνομιλία του με τον Έλληνα πρέσβη στη Λευκωσία, Κωνσταντίνο Τρανό, παρατηρούσε ότι οι αντιδράσεις των Τουρκοκυπρίων ήταν πολύ ήπιες και η κοινότητα δεν είχε επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη Διάσκεψη. Ο Μακάριος δε διέβλεπε τους κινδύνους που του υποδείκνυε ο Τρανός, παρατηρώντας ότι η συμμετοχή του στη Διάσκεψη δε ήταν δυνατόν να σχετιστεί με το ζήτημα των κοινοτήτων, καθώς οι ομαλές μεταξύ τους σχέσεις θα ήταν αδύνατον να ανακοπούν από τη μετάβαση του αρχιεπισκόπου στο Βελιγράδι. Επιπλέον σημείωνε ότι ήταν κυρίαρχη η εντύπωση ότι οι Βρετανοί ή οι Τούρκοι θα μπορούσαν να ανατρέψουν τη «σαθρή» Κυπριακή Δημοκρατία και ως εκ τούτου ήταν απαραίτητο να

³⁶² Τσάτσος προς πρεσβεία Αγκυρας, 25 Αυγούστου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2, .

³⁶³ Τρανός (Λευκωσία) προς ΥΠΕΞ, 21 Αυγούστου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁶⁴ Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 23 Αυγούστου 1961.

³⁶⁵ Τρανός (Λευκωσία) προς ΥΠΕΞ, 22 Αυγούστου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁶⁶ Λαγάκος (Λευκωσία) προς ΥΠΕΞ, 26 Αυγούστου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1963/7/3.

εδραιωθεί η άποψη ότι αυτή ήταν πραγματική ανεξάρτητη, κάτι που θα συνέβαλε στην ανάπτυξη των διεθνών της σχέσεων, εμποδίζοντας έτσι τις βρετανικές και τουρκικές παρεμβάσεις³⁶⁷. Παράλληλα ο Μακάριος τόνιζε ότι αν και δε θα μπορούσε να συνεισφέρει πολλά στη Διάσκεψη, η συμμετοχή του ήταν χρήσιμη καθώς θα του εξασφάλιζε προβολή και «περισσότερας φιλίας, τουθ' όπερ είναι χρήσιμον και από εσωτερικής πολιτικής πλευράς και από απόψεως στερεώσεως διεθνώς της Κυπριακής Πολιτείας». Παράλληλα, ο Μακάριος διαβεβαίωνε τον Έλληνα πρέσβη στο Βελιγράδι Δημήτρη Νικολαρεϊζή για τη σύνταξή του με τις μετριοπαθείς δυνάμεις της διάσκεψης. Ο Ινδός πρέσβης του είχε μεταφέρει τις απόψεις του Nehru σχετικά με τη στάση που θα έπρεπε να τηρηθεί στη Διάσκεψη, η οποία θα έπρεπε να έχει ως στόχο την εξουδετέρωση των αριστερών τάσεων, άποψη στην οποία ο Αρχιεπίσκοπος είχε συμφωνήσει³⁶⁸. Την ίδια στιγμή, η Αθήνα παρέμενε ανήσυχη. Ο Αβέρωφ ζητούσε από την ελληνική πρεσβεία του Βελιγραδίου, όπου θα πραγματοποιείτο η διάσκεψη, να καταβάλει κάθε προσπάθεια ώστε να κατευθυνθεί ο Μακάριος προς μία μετριοπαθή στάση, αποφεύγοντας τόσο την εντύπωση ότι ταυτίζεται με φιλοσοβιετικές θέσεις, όσο και την υιοθέτηση μίας ακραίας ρητορικής εναντίον των Τουρκοκυπρίων που θα άφηνε την Κύπρο εκτεθειμένη έναντι της Τουρκίας³⁶⁹.

Αναχωρώντας για το Βελιγράδι, σε ερώτηση δημοσιογράφου αν η συμμετοχή της Ελλάδας στο NATO είχε οδηγήσει την Αθήνα, το Λονδίνο ή την Άγκυρα σε σύσταση προς τη Λευκωσία με αφορμή τη συμμετοχή στη Διάσκεψη των Αδεσμεύτων, ο Μακάριος απάντησε αρνητικά, προσθέτοντας ότι κανένα από τα παραπάνω μέρη δε θα είχε τέτοιο δικαίωμα³⁷⁰.

Ο λόγος του Μακαρίου στο Βελιγράδι δομήθηκε γύρω από την επίκληση στην έννοια της ηθικής δύναμης, που βρισκόταν στην υπηρεσία της ειρήνης και της προόδου της ανθρωπότητας και ήταν ανεξάρτητη από το μέγεθος του κράτους και υλικές δυνάμεις. Ο Μακάριος εξέφραζε την ικανοποίησή του για τη συγκρότηση ενός τρίτου συνασπισμού υπό το κοινό έδαφος της αδέσμευτης πολιτικής, η οποία αποτελούσε την πηγή της ελεύθερης κρίσης και της ανεξάρτητης στάσης στα παγκόσμια προβλήματα. Ουδετερότητα, σημείωνε ο Μακάριος, δε σήμαινε αδιαφορία και παθητικότητα, αλλά

---

³⁶⁷ Τρανός (Λευκωσία) προς ΥΠΕΞ, 18 Αυγούστου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁶⁸ Νικολαρεϊζής (Βελιγράδι) προς ΥΠΕΞ, 31 Αυγούστου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁶⁹ Αβέρωφ προς πρεσβεία Βελιγραδίου, 1 Σεπτεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/52/2.

³⁷⁰ Εφημερίδα *Ελευθερία*, 31 Αυγούστου 1961.

λήψη αποφάσεων στη βάση της δικαιοσύνης και της ελευθερίας και σύμφωνα με το πνεύμα του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, καθώς η υιοθέτηση μίας νέας ηθικής προσέγγισης έναντι των παγκόσμιων προβλημάτων αποτελούσε ευρύ αίτημα παγκοσμίως. Παράλληλα αποκήρυξε την αποικιοκρατία και υπερασπίστηκε το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση όλων των λαών, τονίζοντας την ίδια στιγμή την ανάγκη να συνεχίσουν οι μεγάλες δυνάμεις τις διαπραγματεύσεις τους σε μία σειρά από ζητήματα στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών προκειμένου να προωθηθεί η παγκόσμια ειρήνη³⁷¹.

Η ομιλία του Μακαρίου προκάλεσε ανακούφιση. Όπως παρατηρούσε ο ελλαδικός Τύπος, πριν την εκφώνηση του λόγου του, ο Μακάριος εντασσόταν ήδη στη «δεξιά πτέρυγα» της Διάσκεψης, από κοινού με τον Nehru³⁷². Ο Μακάριος τήρησε μετριοπαθή στάση βασιζόμενος πάνω σε γενικές ηθικές αρχές, δεν προχωρούσε σε συγκεκριμένες προτάσεις, πέρα από την προσήλωση στον ρόλο των Ηνωμένων Εθνών. Η συμμετοχή της Κύπρου στη Διάσκεψη όμως αποτέλεσε σημαντική επικοινωνιακή νίκη του Μακαρίου στο εσωτερικό της Κύπρου. Οι Αμερικανοί σημείωναν ότι η επιστροφή του Μακαρίου στη Λευκωσία μετά το Συνέδριο γινόταν σε εορταστικό κλίμα, ανάλογο των εορτασμών της κυπριακής ανεξαρτησίας. Σημείωναν, πάντως, ότι οι μαζικές συγκεντρώσεις υποστήριξης κατά την επάνοδο του Μακαρίου δεν αποτελούσαν αυθόρμητη εκδήλωση, αλλά οι οπαδοί του αρχιεπισκόπου είχαν καταβάλει προσπάθειες για να κινητοποιήσουν το πλήθος, παρατηρώντας παράλληλα την απουσία Τουρκοκυπρίων. Παρά τις αρχικές αντιδράσεις, με την επιστροφή του Μακαρίου στη Λευκωσία οι τουρκοκυπριακοί φόβοι υποχώρησαν σε μεγάλο βαθμό. Ο Μακάριος έλαβε την αποδοχή του Küçük σχετικά με το περιεχόμενο και τις θέσεις που είχε υποστηρίξει³⁷³. Την ίδια στιγμή ο Τούρκος πρέσβης στην Αθήνα Adnan Kural παρατηρούσε ότι η ευμενής εντύπωση που είχε προκαλέσει η κυπριακή παρουσία στη Διάσκεψη των Αδεσμεύτων θα επέβαλε στην τουρκική κυβέρνηση να προβεί σε κινήσεις που θα διόρθωναν τη δυσμενή εντύπωση που είχε προκαλέσει η παρέμβασή τους στον Μακάριο³⁷⁴. Την ανακούφιση των δυτικών δυνάμεων μετά την εκφώνηση

---

³⁷¹ Statement by his Beatitude Archbishop Makarios, President of the Republic of Cyprus at the Conference of Heads of State of Government of Non- Aligned Countries, The National Archives, Kew, FO 371/161223.

³⁷² Εφημερίδα *Καθημερινή*, 1 Σεπτεμβρίου 1961.

³⁷³ Τρανός (Λευκωσία) προς ΥΠΕΞ, 16 Σεπτεμβρίου 1961, 1962/52/2, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, .

³⁷⁴ «Return of Archbishop Makarios from Belgrade Conference to Cyprus», L. Douglas Heck (Nicosia) to The Department of State, 14 September 1961, NARA RG 59, 780A.11/9-1461.

του λόγου του Μακαρίου, ιδιαίτερα μετά τον σκληρό λόγο του Γιουγκοσλάβου Τίτο, παρατηρούσε και ο Έλληνας πρέσβης στο Βελιγράδι, Δημήτρης Νικολαρεϊζης, ο οποίος ανέφερε στο υπουργείο Εξωτερικών ότι πολλοί δυτικοί διπλωμάτες, συμπεριλαμβανομένων των πρέσβων της Τουρκίας και της Βρετανίας αλλά του Επιτετραμμένου της Γαλλίας εξέφραζαν τον θαυμασμό τους για το «μέτρο και το θάρρος» του Μακαρίου³⁷⁵.

Όπως παρατηρούσαν οι Αμερικανοί, το ταξίδι του Μακαρίου είχε προβάλει την Κύπρο στη διεθνή σκηνή υπογραμμίζοντας την αδέσμευτη πολιτική της χώρας και είχε ενισχύσει το γόητρο του Μακαρίου ως μία ακόμα περίπτωση στην οποία ο τελευταίος είχε επικρατήσει έναντι των τουρκικών αντιρρήσεων³⁷⁶. Η αδέσμευτη πολιτική του Μακαρίου, πάντως, δε σήμαινε καθόλου την έλλειψη ενδιαφέροντος για επίσκεψη στις Ηνωμένες Πολιτείες. Αντιθέτως, ο Μακάριος εξέφραζε την επιθυμία του να επισκεφθεί τις Ηνωμένες Πολιτείες, ενώ στην Κύπρο μεγάλωνε η απορία γιατί ενώ ο ένας μετά τον άλλον οι ηγέτες των νέων κρατών, κυρίως της Αφρικής, γίνονταν δεκτοί από τον Αμερικανό πρόεδρο, η Κύπρος είχε αγνοηθεί³⁷⁷. Όταν τελικά ο Μακάριος προσεκλήθη στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι Αμερικανοί θεωρούσαν ότι όσα είχε υποστηρίξει τόσο στο Βελιγράδι, όσο και στο Commonwealth Conference στο Λονδίνο, που είχε πραγματοποιηθεί τον Μάρτιο του 1961, δεν αποτελούσαν αξιόπιστο οδηγό για τις γραμμές επί των οποίων θα κινούνταν στην Ουάσιγκτον. Οι Αμερικανοί ανέμεναν να ακούσουν για τη κυπριακή φιλία με όλα τα κράτη και την επιθυμία να αποτελέσει η νήσος «χρυσή γέφυρα» μεταξύ της Ανατολής και της Δύσης, αναγνωρίζοντας παράλληλα τους οικονομικούς, πολιτικούς και πολιτισμικούς δεσμούς της με τη Δύση, από την οποία ανέμενε υποστήριξη³⁷⁸.

Εν όψει της επίσκεψης του Μακαρίου στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι Αμερικανοί σημείωναν ότι αυτός είχε ακολουθήσει μία «φιλοδυτική ουδετερότητα» (Pro-Western Neutralism) και εξέφραζαν την ικανοποίησή τους για το γεγονός ότι είχε εκφράσει στο

---

³⁷⁵ Νικολαρεϊζης (Βελιγράδι) προς ΥΠΕΞ, 4 Σεπτεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1963/7/3.

³⁷⁶ Νικολαρεϊζης (Βελιγράδι) προς ΥΠΕΞ, 4 Σεπτεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1963/7/3.

³⁷⁷ Wilkins (Nicosia) to Secretary of State Washington, 16 Οκτωβρίου 1961, No. A-62, JFKPL, 780A/11/10-1361, Papers of President Kennedy, National Security Files, Countries, Cyprus, General, 1961, Box 65.

³⁷⁸ Wilkins (Nicosia) to Department of State, «Proposed Visit by President Makarios as Presidential Guest», No. A-204, 1 Μαΐου 1962, JFKPL, 780A.11/4-266, Papers of President Kennedy, National Security Files, Countries, Cyprus, General, 3/62-4/62, Box 65.

Βελιγράδι τις πιο φιλοδυτικές θέσεις, καταδικάζοντας τη σοβιετική πολιτική στο Βερολίνο. Παράλληλα, όμως, σημείωναν ότι παρά το γεγονός ότι η ουδετερόφιλη πολιτική του Μακαρίου μεταχειριζόταν τη γλώσσα του ιδεαλισμού, στην πραγματικότητα απέρριε σε μεγάλο βαθμό από τις εσωτερικές πιέσεις στην Κύπρο. Οι Αμερικανοί εκτιμούσαν ότι ο Κύπριος πρόεδρος διατηρούσε στενούς δεσμούς με τα κράτη της Ασίας και της Αφρικής όχι μόνο ως συνέχεια της κυπριακής πολιτικής πριν την ανεξαρτησία, αλλά και από την εντύπωση ότι αυτοί θα ήταν δυνατόν να αποβούν χρήσιμοι και στο μέλλον στον ΟΗΕ και αλλού, προκειμένου να υποστηριχθούν οι ελληνοκυπριακές θέσεις σχετικά με τα κοινοτικά και συνταγματικά ζητήματα³⁷⁹. Η κυπριακή υποστήριξη της αυτοδιάθεσης βασιζόταν, σύμφωνα με την αμερικανική ανάλυση, στη διάχυτη πίστη ότι οι Συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου παραβίαζαν την αρχή αυτή, και θα μπορούσε να αποτελέσει εφιαλτήριο για την προώθηση αλλαγών. Παράλληλα, η αδέσμευτη πολιτική εξασφάλιζε στον Μακάριο την αποφυγή εσωτερικών αντιδράσεων από την πλευρά του ΑΚΕΛ. Την ίδια στιγμή οι Αμερικανοί υπογράμμιζαν το υψηλό κύρος που διέθετε ο ΟΗΕ στην Κύπρο ως προστάτης των μικρών εθνών και πηγή τεχνικής βοήθειας, και εξέφραζαν την ικανοποίησή τους για την ομαλή «αν και απρόβλεπτη» συνεργασία με την αμερικανική αντιπροσωπεία. Ήταν σαφές στην αμερικανική πλευρά πάντως ότι η ουδετερότητα του Μακαρίου δε σχετιζόταν με τη Σοβιετική Ένωση. Σε ερώτηση του Κένεντι στον Μακάριο σχετικά με την ένταξη της Κύπρου στην Κοινή Αγορά, ο τελευταίος εξέφραζε την ανησυχία του ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να οδηγήσει σε απώλεια της αδέσμευτης στάσης της Κύπρου. Παράλληλα, σημείωσε ότι ήταν βέβαιον ότι η Κύπρος βρισκόταν υπό την επιρροή της Δύσης, και η πολιτική της θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι κινείται στο «δεξί άκρο» της ομάδας των Αδεσμεύτων³⁸⁰.

Οι Κύπριοι, πάντως, δεν παρέβλεπαν την αμερικανική οπτική σχετικά με την αδέσμευτη πολιτική τους. Ο Κύπριος υπουργός Οικονομικών Ρένος Σολωμίδης, σε συνομιλία του με τον Σύμβουλο Εθνικής Ασφαλείας Robert Komer αναρωτιόταν αν η Κύπρος θα ήταν πιο χρήσιμη στους Αμερικανούς ως ουδέτερο κράτος ή ως ευθυγραμμισμένη με τη δυτική πολιτική, υπογραμμίζοντας ότι ο Μακάριος είχε την

---

³⁷⁹ «Visit of the President of Cyprus», Washington D.C., June 5-9, 1962, Background Paper, Cypriot Foreign Policies and Foreign Relations», 26 Μαΐου 1962, JFKPL, Cyprus, General, Visit of the President of Cyprus, 5/24/62-5/28/62, Papers of President Kennedy, National Security Files, Box 65.

³⁸⁰ Memorandum of Conversation «Meeting Between the President and Archbishop Makarios», 5 Ιουνίου 1962, JFKPL, Cyprus, General, Visit of the President of Cyprus, Cyprus, General, 8/62, Box 65.

πρώτη άποψη. Ο Αμερικανός αξιωματούχος σημείωνε ότι αυτό αποτελούσε ζήτημα της Κύπρου, ωστόσο εκτιμούσε ότι μία προσέγγιση με τη Δύση θα ήταν υπέρ των κυπριακών συμφερόντων. Παράλληλα οι Αμερικανοί εξέφραζαν ανησυχίες ότι ο Μακάριος είχε πιθανώς εκλάβει την αμερικανική στάση ως υποστήριξη της αδέσμευτης πολιτικής και θεωρούσαν ότι μέσω ανεπίσημων επαφών θα ήταν χρήσιμο για τους Κύπριους να επανεξετάσουν κατά πόσο η ουδετερότητα υπηρετούσε τα συμφέροντά τους. Παράλληλα, όμως, σημείωναν ότι αυτό δε σήμαινε την ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ, αλλά τη δημιουργία ενός καλύτερου κλίματος που θα επέτρεπε την παραμονή των βρετανικών και αμερικανικών βάσεων και εγκαταστάσεων στο νησί³⁸¹.

Τη συμμετοχή της Κύπρου στο Βελιγράδι θα ακολουθούσε ενεργότερη ανάμιξη της Κύπρου με τους αδέσμευτους ηγέτες. Τον Οκτώβριο του 1962 ο Μακάριος επισκέφθηκε τον Ινδό πρωθυπουργό Nehru. Όπως παρατηρούσαν οι Αμερικανοί, ο Μακάριος επιζητούσε την καθοδήγηση του Nehru σε μία σειρά από διεθνή ζητήματα, συνεργασία που είχε γίνει εμφανής ήδη από το Βελιγράδι και στη συνέχεια στο οικονομικό συνέδριο στο Κάιρο και είχε τύχει της βρετανικής υποστήριξης, καθώς έτσι η Κύπρος θα μπορούσε να επηρεαστεί από την μετριοπαθή στάση της Ινδίας μεταξύ των Αδεσμεύτων³⁸². Πιο συγκεκριμένα, οι Αμερικανοί ευελπιστούσαν να επηρεαστεί ο Μακάριος από τον Ινδό Πρωθυπουργό από τις προσπάθειες που είχε καταβάλει ο τελευταίος προς την κατεύθυνση ενός κοσμικού κράτους και τη μείωση των διακοινοτικών εντάσεων στην Ινδία, έτσι ώστε να είναι δυνατή η δημιουργία μίας βιώσιμης εθνικής μονάδας³⁸³.

Η πολιτική της αδέσμευτης ουδετερότητας είχε λάβει ευρεία υποστήριξη στην κυπριακή κοινή γνώμη και τον κυπριακό Τύπο. Ωστόσο, δεν έλειπαν οι κριτικές φωνές που τόνιζαν τους κινδύνους θα μπορούσαν να προκύψουν από μία τέτοια επιλογή στο διεθνές σύστημα. Η εφημερίδα *Ελευθερία* σημείωνε ότι η Κύπρος, με εξαίρεση το ζήτημα της Γερμανίας, στην πραγματικότητα σπάνια λάμβανε θέση που συμβάδιζε με τις αδέσμευτες αρχές του πρέσβευε. Επιπλέον, η εφημερίδα τόνιζε ότι η κυπριακή

---

³⁸¹ R.W. Komer, Memorandum «Major Points Discussed with Cypriot Finance Minister Renos Solomides on 29 January», 5 Φεβρουαρίου 1963, JFKPL, Cyprus, General, 11/1/1962-2/21/63, Box 65.

³⁸² «Archbishop Makarios to Visit India» L. Douglas Heck (Nicosia) to Department of State, 19 Ιουλίου 1962, No. A-32, NARA, RG59, CDF 1960-1963, 780A.11/7-1962

³⁸³ «Forthcoming State Visit of Archbishop Makarios» L. Douglas Heck (Nicosia) to Department of State, No. A-161, 25 Οκτωβρίου 1962, NARA, RG 59, CDF 1960-1963, 780A.11/10-2562.

στάση δημιουργούσε την εντύπωση στους δυτικούς διπλωμάτες της νήσου και συμμάχους της Ελλάδας ότι η φιλοδυτική πολιτική αποτελούσε αποκλειστικό προνόμιο της τουρκοκυπριακής πλευράς, δίνοντας την ευκαιρία στον τουρκοκυπριακό Τύπο να αποδώσει στους Ελληνοκύπριους φιλοκομμουνιστική στάση και στις δυνάμεις της κυπριακής Αριστεράς να χρησιμοποιούν το πρόσχημα της ουδετερότητας προκειμένου να προβάλουν τη Σοβιετική Ένωση ως «την μοναδική αθλήτρια της ειρήνης και της ελευθερίας Δύναμιν». Παράλληλα, σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, η ουδετερότητα οδηγούσε στην υπερπροβολή των σοβιετικών επιθέσεων προς τη Δύση και την αποσιώπηση των απαντήσεων της τελευταίας, επιτρέποντας έτσι στους Τουρκοκύπριους να μονοπωλούν τη φιλοδυτική στάση. Το μέλλον της Κύπρου ήταν, συνέχιζε το άρθρο, άρρηκτα συνδεδεμένο με την Ελλάδα και αυτό υπαγόρευε στη Λευκωσία ορισμένες υποχρεώσεις στις οποίες έπρεπε να ανταποκριθεί. Έπρεπε, όμως, παράλληλα οι δυτικές δυνάμεις να ενθαρρύνουν στους Κυπρίους την ελπίδα ότι το καθεστώς στην Κύπρο επρόκειτο να αλλάξει στη βάση «του Δικαίου και της Ηθικής», αν ήθελε να δει την υποχώρηση της κομμουνιστικής απειλής στην Κύπρο³⁸⁴.

Το άρθρο της αποτελούσε μία συνολική, ισορροπημένη κριτική στην κυπριακή ουδετερότητα. Η κριτική της εφημερίδας βρισκόταν σε μεγάλο βαθμό σε συμφωνία με τα επιχειρήματα των Αμερικανών, που είχαν διατυπωθεί σε ιδιωτικές συνομιλίες με Κυπρίους αξιωματούχους. Παρ' όλα αυτά, η δημοσίευση προκάλεσε σφοδρές επιθέσεις όχι τόσο από την κυπριακή Αριστερά, αλλά από την πλευρά του κυπριακού εθνικιστικού Τύπου, που υποστήριζε με πάθος την πολιτική της ουδετερότητας. Λίγες μέρες αργότερα η εφημερίδα *Μάχη* καταφερόταν με βαρείς χαρακτηρισμούς εναντίον της «γηραιάς αμαρτωλής, θερμάνασας τας χείρας εις πολλές εστίας» *Ελευθερίας*, τις επιφυλάξεις της οποίας απέδιδε στην επιρροή ξένων δυνάμεων και σκοτεινών συμφερόντων. Η πορεία της Κύπρου προς την «εθνικοκοινωνική ολοκλήρωση», ενάντια στον αποικισμό και τον ιμπεριαλισμό που ανέκοπταν την πορεία της, μπορούσε να υποστηριχθεί μόνο από τους «πραγματικούς φίλους της», δηλαδή τα ουδετερόφιλα κράτη³⁸⁵.

Η προβολή της αδέσμευτης πολιτικής συνεχίστηκε έντονα από τον Ρωσσίδη κατά τη 16η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, που πραγματοποιήθηκε υπό το βάρος του

³⁸⁴ «Εξωτερική Πολιτική», Εφημερίδα *Ελευθερία* (Λευκωσία), 17 Οκτωβρίου 1961.

³⁸⁵ «Η πολιτική της αδέσμευτου ουδετερότητος», Εφημερίδα *Μάχη*, 21 Οκτωβρίου 1961.

θανάτου του Hammarskjöld στις 18 Σεπτεμβρίου, εν πτήσει προς το Κονγκό. Ο αντιπρόσωπος της Κύπρου διακήρυξε εκ νέου στη Γενική Συνέλευση την προσήλωσε της Κύπρου στην ουδετερότητα, προβάλλοντας τα βασικά σημεία του λόγου του Μακαρίου στο Βελιγράδι και διακηρύσσοντας την αλληλεγγύη του με τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα και κράτη της Αλγερίας, της Μπιζέρτα, της Ανγκόλας και του Κονγκό, στη βάση των αρχών της ελευθερίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που όριζε ο Χάρτης του ΟΗΕ. Πρότεινε, μάλιστα, τη δημιουργία μίας διεθνούς επιτροπής που θα αποτελούνταν από μικρά και αδέσμευτα κράτη, η οποία θα μεσολαβούσε σε δυσεπίλυτα διεθνή ζητήματα προκειμένου να αρθεί το αδιέξοδο υπό ένα νέο πνεύμα συνεργασίας και εμπιστοσύνης³⁸⁶.

Παρά την ευρεία προβολή των θέσεων της διεθνώς, η κυπριακή πολιτική χαρακτηριζόταν σε μεγάλο βαθμό από έλλειψη συγκεκριμένων στόχων. Το μικρό μέγεθος της χώρας, που συνεπαγόταν αδυναμία να επηρεάσει τις παγκόσμιες εξελίξεις, σε συνδυασμό με την υπερπροβολή θέσεων που κινητοποιούσαν τα αντικομμουνιστικά αντανάκλαστικά των δυτικών κρατών με τα οποία συνδεόταν με εγγυήσεις αλλά και τα οποία αποτελούσαν τους συμμάχους του βασικού υποστηρικτή της, της Αθήνας, περισσότερο την εξέθετε σε κινδύνους, παρά της απέφερε οφέλη. Παράλληλα, σε αντίθεση με την κυρίαρχη οπτική του Τύπου της εποχής, η Λευκωσία δεν ανέλαβε σημαντικές πρωτοβουλίες μεσολάβησης μεταξύ Ανατολής και Δύσης, ούτε βέβαια θα ήταν δυνατόν να της επιτρέψει κάτι τέτοιο η ισχύς της, αλλά χρησιμοποιούσε την ουδέτερη στάση της περισσότερο ως μία προειδοποίηση τόσο προς τη Δύση όσο και προς τους Τουρκοκύπριους, ότι θα μπορούσε ανά πάσα στιγμή να προσφύγει και πάλι στον ΟΗΕ, σε μία περίοδο όπου το κλίμα στη Γενική Συνέλευση θα ευνοούσε μία τέτοια κίνηση. Παράλληλα, η Κύπρος και τα υπόλοιπα αδέσμευτα κράτη, ειδικά αυτά της Αφρικής, διέφεραν σημαντικά, καθώς προέρχονταν από διαφορετικές παραδόσεις και επιδίωκαν διαφορετικά πράγματα στο εσωτερικό τους. Επιπλέον, οι επαφές της Κύπρου με τους Αδεσμεύτους ήταν σχεδόν ανύπαρκτες, με εξαίρεση τις στενές επαφές με τον Νάσσερ, η πολιτική του οποίου πάντως χαρακτηριζόταν από τα δικά του εθνικά συμφέροντα και όχι τον ιδεαλισμό που προέβαλλε ο Μακάριος.

Υπό αυτή την έννοια, η στάση της Κύπρου στο ζήτημα του Κονγκό και η προσχώρηση στο Κίνημα των Αδεσμεύτων επιτρέπουν τη διατύπωση ορισμένων

---

³⁸⁶ UNGA, Sixteenth Session, 1039th Meeting, 18 October 1961, U.N Doc. A/PV.1039, σσ. 484-486.

κριτικών παρατηρήσεων για την εξωτερική πολιτική του νέου κράτους. Πρώτον, η στάση της ελληνικής κυπριακής πλευράς (κατ' επέκταση της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής) ήταν εν πολλοίς αναμενόμενη, με δεδομένο ότι η ηγεσία της είχε μάλλον αποφασίσει να κρατήσει μια ουδετερόφιλη πολιτική και να μην επιδιώξει την ένταξη στο ΝΑΤΟ. Οι διαφοροποιήσεις της Λευκωσίας από τη δυτική (και την ελληνική) πολιτική προσέλκυσαν το ενδιαφέρον και των Αμερικανών και του Τύπου, αλλά αφορούσαν σε δευτερεύοντα ζητήματα, μάλλον σημαντικά από άποψη συμβολική για την Λευκωσία μετά τον δικό της ανταποικιακό αγώνα. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να αγνοηθεί ότι στην ουσία της κρίσης του Κονγκό, η Κύπρος στήριξε τον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ. Έλαβε δηλαδή, παρά τις γενικόλογες ουδετερόφιλες τοποθετήσεις της, μια κατά βάση φιλοδυτική στάση. Εδώ ανέκυπτε το ενδεχόμενο να υπάρξει ένα περίεργο, ίσως και λίγο επικίνδυνο, για την Κύπρο, μοτίβο: να διαμορφώσει μια πολιτική φιλοδυτικής, τριτοκοσμικής χώρας, που θα εξυπηρετούσε τη Δύση σε τέτοια ζητήματα, χωρίς να αποκομίζει τα πλεονεκτήματα της δυτικής εγγύησης (πλεονεκτήματα που θα είχε ως μέλος της, και όχι ως ουδέτερη χώρα).

Δεύτερον, είναι ενδιαφέρον ότι, αν και η Κύπρος ακολουθούσε μια πολιτική αντίθετη με τις συστάσεις της Αθήνας, η τελευταία εμφανώς, αν και με διακριτικότητα, «κάλυψε» τις επιλογές του Μακαρίου έναντι της Τουρκίας και υπό αυτή την έννοια διευκόλυνε τη Λευκωσία. Η στάση αυτή εκπήγαζε από την πολιτική των «δύο ανεξαρτήτων κρατών»³⁸⁷ και δεν έχει ιδιαίτερα επισημανθεί στην διαθέσιμη βιβλιογραφία.

Τρίτον, ανακύπτει το ζήτημα του ρεαλισμού των επιλογών της Λευκωσίας. Οι φιλοδοξίες να λειτουργήσει ως «γέφυρα» μεταξύ Δύσης, Ανατολής και Νότου, και για έναν «παγκόσμιο ρόλο» του Μακαρίου, δεν χαρακτήρισαν μόνον την Λευκωσία. Ήταν ένα μείζον χαρακτηριστικό και άλλων δυνάμεων από τους κόλπους των Αδεσμεύτων, πολύ μεγαλύτερων και ισχυρότερων από την Κύπρο, π.χ. της Γιουγκοσλαβίας. Αλλά αν ακόμη και στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο τέτοιες φιλοδοξίες αντιμετώπιζονταν (καλώς ή κακώς) από τους Δυτικούς ως «μικρομεγαλισμός», είναι φανερό ότι δεν ήταν τόσο συμβατές με τη θέση, το μέγεθος και την ισχύ της Κύπρου. Ο ιδεαλισμός, η σχετική απειρία στις διεθνείς υποθέσεις της ελληνικής κυπριακής

---

³⁸⁷ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού, Η δεκαετία του 1950*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2005, σσ.325-358.

ηγεσίας, αλλά και η (μόλις αποκρυπτόμενη) διάθεση να αναζητηθούν διεθνή βήματα για να επιδιωχθεί δημοσιότητα, ίσως και να χρησιμοποιηθούν ως εφαλτήρια στην εσωτερική πολιτική, έφερναν την Κύπρο σε μια κατάσταση στην οποία αντάλλαζε την ασφάλεια που θα προσέφερε η Δύση με μάλλον μικρά πλεονεκτήματα που θα μπορούσαν να αποδειχθούν ατελέσφορα. Η κατάσταση δεν φαινόταν, τότε, να υποκρύπτει άμεσους κινδύνους (καθώς επικρατούσε σχετική ηρεμία στο εσωτερικό του κράτους μεταξύ των δύο κοινοτήτων), αλλά είναι αμφίβολο αν όλα αυτά αποτελούσαν μια ρεαλιστική επιλογή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Οι απόπειρες απόσχισης από το Κονγκό (Κατάνγκα, Ανατολική Επαρχία)
και η ελληνική πολιτική, 1961-1964

Κατάνγκα: η νέα αμερικανική πολιτική και η Ελλάδα

Στις αρχές του 1961 η σοβιετική πολιτική είχε προκαλέσει ακόμα μεγαλύτερη ανησυχία μεταξύ των Αμερικανών αναλυτών. Ειδικότερα, ο λόγος που είχε εκφωνήσει ο Χρουστσόφ στις αρχές Ιανουαρίου, στον οποίο επαναβεβαίωνε το ενδιαφέρον της Σοβιετικής Ένωσης για τον Τρίτο Κόσμο, αποτέλεσε την αφορμή για μια επανεκτίμηση της κατάστασης. Σε ακρόαση επιτροπής ης αμερικανικής Γερουσίας, στην οποία γίνονταν αντικείμενο εξέτασης ο λόγος που εκφώνησε τον Ιανουάριο του 1961, ο Χρουστσόφ παραλληλιζόταν με τον Χίτλερ, ενώ ειδική αναφορά γινόταν στη σημασία που απέδιδαν οι σοβιετικοί στους πολέμους της ανεξαρτησίας, οι οποίοι θεωρούνταν ιεροί και υποσχόταν νέα σοβιετική βοήθεια για τα εθνικιστικά αντιαποικιακά κινήματα. Σημειώθηκε ότι ο λόγος του Χρουστσόφ ήταν ανησυχητικός και αποτελούσε με αρχαιοελληνικούς όρους «ύβρη», λόγω του μεσσιανικού ρόλου που φιλοδοξούσε να παίζει ο σοσιαλισμός στην εξέλιξη της ιστορίας, κατά τρόπο ανάλογο με τις ναζιστικές φιλοδοξίες να αποτελέσουν εργαλείο της ιστορίας³⁸⁸. Ο Αμερικανός πρέσβης στη Μόσχα Llewellyn Thompson τηλεγραφούσε στην Ουάσινγκτον εκτιμώντας ότι ο λόγος του Χρουστσόφ αποτελούσε μία ανανεωμένη «κήρυξη Ψυχρού Πολέμου» που «εκφραζόταν με πολύ ισχυρότερους και πολύ πιο σαφείς όρους»³⁸⁹.

Η άνοδος του νέου προέδρου, John F. Kennedy στην εξουσία έφερε μαζί της μία νέα αντίληψη για την πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών έναντι της Αφρικής και του Τρίτου Κόσμου γενικότερα. Ο προκάτοχος του, Eisenhower, είχε επιδείξει περιορισμένο ενδιαφέρον για την ήπειρο, αφήνοντας την πρωτοβουλία κατά βάση στους Ευρωπαίους, φοβούμενος σε αντίθετη περίπτωση ένα ρήγμα στις σχέσεις του με

---

³⁸⁸ “Analysis of the Khrushchev Speech of January 6, 1961”, Hearing before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Internal Security Laws of the Committee on the Judiciary, United States Senate, Eighty- Seventh Congress, First Session, Testimony of Dr. Stefan T. Possony, June 10, 1961”, Αρχείο CIA, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/1961-06-16.pdf>, Ημερομηνία πρόσβασης 1 Ιουνίου 2021.

³⁸⁹ Lise Namikas, *Battleground Africa, Cold War in the Congo, 1960-1965*, Εκδ. Woodrow Wilson Center Press και Stanford University Press, Ουάσινγκτον και Στάνφορντ 2013, σ. 127.

τους συμμάχους του στο NATO ³⁹⁰. Η διοίκηση Κένεντυ επιχείρησε να προσαρμόσει δημιουργικά την πολιτική της στις νέες πραγματικότητες του Τρίτου Κόσμου. Η νέα πολιτική, στην οποία εκτενέστερη αναφορά θα γίνει στο επόμενο κεφάλαιο, έμεινε γνωστή με τον όρο «modernization» και αποσκοπούσε να υποστηρίξει την ανάπτυξη των νέων κρατών έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν αυτές να διατηρήσουν τους δεσμούς τους με τη Δύση και να μην παρασυρθούν από τις υποσχέσεις γρήγορης εκβιομηχάνισης που αναμενόταν με την υιοθέτηση του σοβιετικού μοντέλου. Για την εξεύρεση πόρων για μια τέτοια πολιτική, ο Κένεντυ μάλιστα ήταν έτοιμος να περικόψει σημαντικά τη βοήθεια προς τις άλλες δυτικές χώρες (και έτσι μάλιστα σταμάτησε και η βοήθεια αμυντικής στήριξης προς την Ελλάδα το 1962).

Η νέα αμερικανική διοίκηση εισήγαγε μία εντελώς διαφορετική οπτική, εγκαινιάζοντας μία νέα περίοδο στις σχέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών με τους ηγέτες της Αφρικής, που θα είχε σαφές αποτόπωμα και στην τελική έκβαση της κρίσης του Κονγκό. Στις 21 Απριλίου του 1961 ο Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας Robert Komer σε μνημόνιο με τίτλο «Αποκομίζοντας τα χειρότερα από τους Δύο Κόσμους» (Getting the Worst of Both Worlds) σημείωνε ότι γινόταν πλέον ξεκάθαρη στους παρατηρητές μία αλλαγή στην αμερικανική πολιτική υπέρ μίας πιο αντι-αποικιακής προσέγγισης, που έφερνε εντάσεις στις σχέσεις των ΗΠΑ με τους συμμάχους τους. Ο Komer υποστήριζε ότι αντί να αντιμετωπίζονται οι κρίσεις της αποαποικιοποίησης μεμονωμένα, θα ήταν προτιμότερο να καταστήσουν οι Αμερικανοί σαφές ότι η εξαφάνιση των αποικιακών υπολειμμάτων ήταν αναπόφευκτη. Οποιαδήποτε προσπάθεια προς την αντίθετη κατεύθυνση θα οδηγούσε σε σπατάλη χρημάτων και ζωών και οι σύμμαχοι θα έπρεπε, επομένως, να ενημερωθούν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δε μπορούσαν πλέον να στηρίξουν μία τέτοια πολιτική³⁹¹.

Η Αφρική κατείχε σπουδαία θέση και στην προεκλογική εκστρατεία του Kennedy το 1960. Επικριτικός προς την κυβέρνηση Eisenhower, ο Kennedy δήλωνε «έχουμε χάσει έδαφος στην Αφρική επειδή έχουμε παραμελήσει και έχουμε αγνοήσει τις ανάγκες και τις προσδοκίες των λαών της Αφρικής- επειδή αποτύχαμε να προβλέψουμε την ανάδυση της Αφρικής και να συμμαχήσουμε με τους αγώνες της ανεξαρτησίας», ενώ στεκόταν επικριτικός προς τον χαμηλό αριθμό των υποτροφιών

---

³⁹⁰ Philip E. Muehlenbeck, *Betting on the Africans, John F. Kennedy's Courting of African Nationalist Leaders*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2012.

³⁹¹ Rakove, *ό.π.*, σσ.94-95.

της Ουάσιγκτον προς τους Αφρικανούς και του μικρού αριθμού των Αμερικανών διπλωματών που υπηρετούσαν στην Αφρική. Μετά τη νίκη του στις εκλογές, ο νέος πρόεδρος κινήθηκε γρήγορα, θέτοντας ψηλά την Αφρική στις προτεραιότητες της αμερικανικής πολιτικής. Ήδη έναν μήνα πριν την ανάληψη της προεδρίας, είχε δημιουργήσει μία ειδική ομάδα, που θα επισκεπτόταν την Αφρική με σκοπό να μελετήσει την πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία επισκέφθηκε εννέα κράτη μέσα σε δεκαπέντε ημέρες. Σε έκθεση που υπέβαλε στη συνέχεια, η ομάδα εισηγήθηκε σαρωτικές αλλαγές στην αμερικανική πολιτική στην Αφρική, ζητώντας την εγκατάλειψη της αμέτοχης στάσης που απέρριβε από τους δεσμούς της με τα αποικιακά κράτη, και την αντικατάστασή της από την υποστήριξη στον αφρικανικό εθνικισμό. Η αναφορά της ομάδας αναγνώριζε τις αφρικανικές προσδοκίες για ανεξαρτησία, αυτοδιάθεση, οικονομική ανάπτυξη και ουδετερότητα στον Ψυχρό Πόλεμο, και πρότεινε την αποστολή αυξημένης οικονομικής βοήθειας και νεότερων σε ηλικία διπλωματών στην Αφρική³⁹². Παράλληλα, ο νέος πρόεδρος όρισε βοηθό υπουργό Εξωτερικών για τα Αφρικανικά Ζητήματα τον George Mennen «Soapy» Williams, ενώ ο Adlai Stevenson ορίστηκε πρέσβης των ΗΠΑ στον ΟΗΕ.

Η πολιτική του Kennedy στην Αφρική είχε δομηθεί γύρω από τέσσερις πυλώνες, δηλαδή την αντίθεση στην ευρωπαϊκή αποικιοκρατία, την αποδοχή της αφρικανικής ουδετερότητας, την δημιουργία οικονομικών προγραμμάτων που θα βοηθούσαν την αφρικανική ανάπτυξη και την προσωπική διπλωματία ως μέσον δημιουργίας σχέσεων μεταξύ του ίδιου και των Αφρικανών ηγετών των κινημάτων ανεξαρτησίας³⁹³. Η διοίκηση Kennedy κατέβαλε πλέον οργανωμένες προσπάθειες προκειμένου να αποστασιοποιηθεί από τις αφρικανικές πολιτικές των ευρωπαϊών συμμάχων της.

Όπως ήταν λογικό, η στροφή της αμερικανικής πολιτικής επηρέαζε και την κρίση στο Κονγκό. Με στόχο την εκτόνωση της έντασης, οι Αμερικανοί προωθούσαν τη συγκρότηση μίας νέας κυβέρνησης που θα περιελάμβανε όλα τα βασικά πολιτικά στοιχεία της χώρας, υπό την πρωθυπουργία του Joseph Πέο (αλλά όχι του Lumumba που προερχόταν επίσης από το MNC), με ταυτόχρονη στρατιωτική εξουδετέρωση όλων των στοιχείων και την ενίσχυση της εντολής του ΟΗΕ³⁹⁴. Επιπλέον, ο Kennedy

---

³⁹² Muehlenbeck, σ.38.

³⁹³ Muehlenbeck, *ό.π.*, σ.44.

³⁹⁴ Namikas, *ό.π.*, σ.129.

είχε εκφραστεί δημόσια κατά της απόσχισης της Κατάνγκα και υπέρ της εδαφικής ενότητας της χώρας, διατηρώντας παρ' όλα αυτά, από τον προκάτοχό του τη διστακτικότητα ως προς τη χρήση στρατιωτικής ισχύος προκειμένου να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος³⁹⁵. Ωστόσο, επιπλέον της νέας οπτικής της αμερικανικής διοίκησης, οι διεθνείς προκλήσεις με τις οποίες θα βρισκόταν αντιμέτωπος ο Kennedy θα τον έθεταν ενώπιον μίας σειράς από ερωτήματα. Η οργή που είχε συσσωρευθεί από τη διστακτικότητα και τη επέμβαση των Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου να τερματισθεί η απόσχιση της Κατάνγκα, σε συνδυασμό με την ολοένα και καλύτερη οργάνωση των ηγετών του Τρίτου Κόσμου και την ολοένα και συστηματικότερη προσπάθεια της Σοβιετικής Ένωσης να αποκομίσει οφέλη από την κατάσταση, θα ωθούσαν τον νέο Αμερικανό πρόεδρο να αναλάβει αποφασιστική δράση. Η στήριξη των Αδεσμεύτων στην ΟΝΥΚ, τη δύναμη που είχε αποστείλει ο ΟΗΕ στο Κονγκό, δεν ερχόταν χωρίς όρους, καθώς τα μέλη της Ομάδας της Καζαμπλάνκα- που αποτελούσε την πιο ριζοσπαστική αριστερόστροφη ομάδα μεταξύ των Αδεσμεύτων- απειλούσαν να αποχωρήσουν από την ΟΝΥΚ, προκαλώντας τις άμεσες αντιδράσεις των Αμερικανών προκειμένου να διαφυλάξουν την αποστολή. Ένας από τους στόχους της νέας αμερικανικής πολιτικής, έγραφε ο νέος υπουργός Εξωτερικών Dean Rusk, θα ήταν η εξασφάλιση της υποστήριξης της παγκόσμιας κοινής γνώμης γενικά και του μεγαλύτερου μέρους αυτής στην Αφρική και την Ασία³⁹⁶. Ένας επιπλέον στόχος ήταν το να κρατηθεί η κομμουνιστική επίδραση εκτός του Κονγκό. Παράλληλα, η άνοδος του Kennedy καλλιέργησε προσδοκίες για μία στενότερη συνεργασία με τη Σοβιετική Ένωση στο Κονγκό, ενώ ο νέος μόνιμος αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ, Adlai Stevenson (πρώην υποψήφιος των Δημοκρατικών για το προεδρικό αξίωμα) προσωπικά έχαιρε μεγάλης εκτίμησης μεταξύ των Σοβιετικών, ως άνθρωπος που εργαζόταν για τη διεθνή συνεργασία³⁹⁷.

Μετά τη δολοφονία του Lumumba τον Ιανουάριο του 1961, ο Kennedy στράφηκε πράγματι προς την υποστήριξη μίας ευρείας κυβέρνησης στο Κονγκό, με την συμμετοχή του πρώην συνεργάτη του Lumumba Gizenga, που εκείνη τη στιγμή παρέμενε επικεφαλής της αποσχιστικής κυβέρνησης στη Στάνλεβιλ και τον οποίο προηγουμένως ο Rusk, οι Γάλλοι και οι Βρετανοί απέρριπταν ως επικίνδυνο

---

³⁹⁵ Ο.π.

³⁹⁶ Ο.π., σ. 99.

³⁹⁷ Rakove, ό.π., σ. 98.

ριζοσπάστη³⁹⁸. Από την άλλη πλευρά όμως, οι Σοβιετικοί απομακρύνονταν όλο και περισσότερο από μία συμβιβαστική λύση στο πλαίσιο του ΟΗΕ, που γινόταν στόχος ολοένα και σφοδρότερων επιθέσεων από τη Σοβιετική Ένωση. Σε αντίθεση με τη συναίνεση που προωθούσαν οι Αμερικανοί, οι Σοβιετικοί στρέφονταν πλέον προς την ιδέα της απευθείας παροχής βοήθειας μονομερώς προς την κυβέρνηση του Gizenga στη Στάνλευβιλ, που είχε σχηματιστεί τον Δεκέμβριο του 1960 και είχε λάβει ευρεία υποστήριξη από κομμουνιστικά και ουδέτερα κράτη της Ασίας και της Αφρικής. ωστόσο αντιμετώπιζε πρακτικά προβλήματα. Ο Νάσερ εμφανίστηκε πρόθυμος να βοηθήσει, ενώ ο Σοβιετικός αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών Βλαντιμίρ Σιμιγιόνοφ σε συνάντησή του με τον Αιγύπτιο πρόεδρο μετέφερε τις σκέψεις του σχετικά με την αποστολή ανταρτών στο Κονγκό, ακόμα και την αποστολή στη Στάνλευβιλ στρατευμάτων που διέθεταν πολεμική εμπειρία στην Αλγερία³⁹⁹. Οι σοβιετικές προσπάθειες βασιζόνταν επίσης στην κινητοποίηση δυνάμεων από την Ανατολική Γερμανία και την Τσεχοσλοβακία, που είχαν και αυτές ξεκινήσει να επεξεργάζονται σχέδια υποστήριξης του Gizenga. Η σοβιετική πολιτική όξυνσης της κατάστασης δε διέφυγε της προσοχής της ελληνικής πρεσβείας στη Μόσχα. Σύμφωνα με την ελληνική ανάλυση, οι σοβιετικές επιθέσεις στον Hammarskjold και τα αιτήματα για απομάκρυνση των στρατευμάτων του Βελγίου από το Κονγκό, είχαν ως στόχο την εξύψωση του γοήτρου της Σοβιετικής Ένωσης μεταξύ των Αφροασιατών και την αναβάθμιση του ρόλου της στον αντιαποικιακό αγώνα, στοχεύοντας παράλληλα και στην παράλυση του ΟΗΕ⁴⁰⁰.

Στις αρχές του 1961, υπό τη σκιά της δολοφονίας του Lumumba, το Συμβούλιο Ασφαλείας συνεδρίασε και πάλι. Από εκείνο το σημείο η κρίση θα έπαιρνε μία νέα τροπή, καθώς θα εγκαινιαζόταν μία πιο αποφασιστική πολιτική που θα οδηγούσε στην ανάληψη στρατιωτικής δράσης για τον τερματισμό της απόσχισης της Κατάνγκα, η οποία ωστόσο θα καθυστερούσε αρκετά. Στις 21 Φεβρουαρίου το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε το ψήφισμα 161 στο οποίο υπό τον φόβο του εμφυλίου καλούσε στη λήψη μέτρων που θα απομάκρυναν όλους τους Βέλγους και άλλους ξένους στρατιωτικούς, παραστρατιωτικούς και «τεχνικούς συμβούλους» (που συχνά σήμαινε λευκούς μισθοφόρους) από το Κονγκό και θα ξεκινούσε η διερεύνηση της δολοφονίας

---

³⁹⁸ Rakove, ό.π, σ. 101.

³⁹⁹ Namikas, ό.π, σ.135.

⁴⁰⁰ Καψαμπέλης (Μόσχα) προς ΥΠΕΞ, 15 Φεβρουαρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/7/9.

του Lumumba. Το κείμενο αλλά και η γενικότερη στάση που είχε τηρήσει ο ΟΗΕ δεν έδειχναν, ωστόσο, ιδιαίτερη αποφασιστικότητα, τουλάχιστον αρχικά. Ο Βέλγος υπουργός Εξωτερικών Wigny θα εξέφραζε αργότερα- με κάποιο σαρκασμό- την ικανοποίησή του, καθώς υποδεικνυόταν στο Βέλγιο με «αυτόν τον σουηδικό τρόπο που τόσο εκτιμώ» ότι οι Βέλγοι τεχνικοί έπρεπε να αποχωρήσουν⁴⁰¹. Εκείνη τη στιγμή, όμως, το ψήφισμα του Φεβρουαρίου είχε θεωρηθεί από τους Ευρωπαίους ότι είχε προχωρήσει πιο μακριά απ' όσο έπρεπε. Αντιδρώντας στη νέα αμερικανική πολιτική, οι Βέλγοι είχαν αντιταχθεί ειδικά στα άρθρα που καλούσαν στην αποχώρηση των στρατιωτικών και «πολιτικών συμβούλων» τους από τη χώρα, ενώ η παρουσία των στρατευμάτων του ΟΗΕ θεωρούνταν καταστροφική για τα βελγικά συμφέροντα⁴⁰². Η βελγική κυβέρνηση, μάλιστα, απειλούσε να αποχωρήσει από το ΝΑΤΟ. Αρκετά χρόνια αργότερα, ο Αβέρωφ θα έγραφε, λίγο υπερβολικά, ότι ήταν αυτός που είχε αποτρέψει τη αποχώρηση των Βέλγων από τη συμμαχία⁴⁰³. Αλλά και η κεντρική κυβέρνηση υπό τον πρόεδρο Kasavubu δεν υποδέχθηκε με ενθουσιασμό το ψήφισμα, το οποίο είδε ως παραβίαση της εθνικής κυριαρχίας⁴⁰⁴.

Η θέση της Ελλάδας έναντι του ζητήματος της Κατάνγκα ήταν λεπτή για δύο λόγους. Πρώτον, λόγω του γεγονότος ότι εκεί εντοπιζόταν ο κύριος όγκος του ελληνικού πληθυσμού του Κονγκό και δεύτερον επειδή η απόσχιση και η αυτοδιάθεση θα μπορούσε να αποτελέσει προηγούμενο για τον χειρισμό ανάλογων κρίσεων στην Κύπρο, όπου οι σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων είχαν εξομαλυνθεί και τα σχέδια για διχοτόμηση είχαν απομακρυνθεί. Σύμφωνα με δημοσίευμα του Τύπου, ο ναύαρχος Ζέπος, που ήταν υπεύθυνος για τη διάσωση των Ελλήνων του Κονγκό, σε συνάντησή του με τον Tshombe στα τέλη Ιουλίου του 1960 είχε αφήσει το ενδεχόμενο να αναγνωρίσει επίσημα η ελληνική κυβέρνηση της αποσχισθείσα Κατάνγκα ως ανεξάρτητο κράτος⁴⁰⁵. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται ούτε από τις εκθέσεις που υπέβαλε εκείνη την περίοδο ο ίδιος, ούτε από κανένα άλλο διαθέσιμο έγγραφο του υπουργείου Εξωτερικών, ενώ ο Παναγιώτης Πιπινέλης, σχολιάζοντας το δημοσίευμα,

---

⁴⁰¹ "Belgium and the Congo," Pierre Wigny, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 37, No.3 (Jul. 1961), pp. 273-284, σ.279.

⁴⁰² O' Malley, *ό.π.*, σ. 79.

⁴⁰³ «Μνημόνιον Συνδιαλέξεως ΥΕΘΑ Ευ. Αβέρωφ με Γ.Γ ΝΑΤΟ Λουζ», 16 Ιουνίου 1974, ΠΑΕΑ 24/3. Η επισήμανση ανήκει στον Ιωάννη Χάλκο.

⁴⁰⁴ O' Malley, *ό.π.*, σ. 79.

⁴⁰⁵ Εφημερίδα *Ελευθερία* (Αθήνα), 19 Ιουλίου 1960.

δήλωνε και αυτός άγνοια⁴⁰⁶. Ο τελευταίος, βέβαια, δεν ήταν αντίθετος σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, καθώς θεωρούσε ότι μία τέτοια κίνηση εκ μέρους της κυβέρνησης θα ήταν σωστή, αν ταυτόχρονα το ίδιο έπρατταν και οι «άμεσα ενδιαφερόμενες κυβερνήσεις», καθώς η ανεξαρτησία της επαρχίας «θα ενομιμοποιεί την εκεί παρουσία των Ευρωπαίων, ως προϊόν της θελήσεως του ίδιου του αφρικανικού λαού, δι' όσον χρόνον η ίδια η περιοχή εχρειάζετο διά να στερεωθή». Και πάλι, όμως, οι απόψεις αυτές δεν εξέφραζαν ούτε τις προθέσεις του υπουργείου Εξωτερικών, ούτε ήταν σύμφωνες με τα σχετικά ψηφίσματα του ΟΗΕ, και σε καμία περίπτωση δεν είχαν ερείσματα μεταξύ του λαού του Κονγκό.

Παρά τις προσπάθειές της να παραμείνει όσο το δυνατόν πιο ουδέτερη, η Ελλάδα δεν ήταν απρόθυμη να συμμετάσχει ως μέρος των επιχειρήσεων της διεθνούς δύναμης του ΟΗΕ με τρόπο που δε θα επηρέαζε την τύχη της παρούσας στην Κατάνγκα, αποφεύγοντας ωστόσο για τον λόγο αυτόν μία ενεργή στρατιωτική εμπλοκή. Αυτό οδήγησε σε μια πιο συγκροτημένη ελληνική παρέμβαση στην περιοχή. Την άνοιξη του 1961 η Ελλάδα συγκρότησε το Αεροπορικό Απόσπασμα του Κονγκό, μία αεροπορική δύναμη που είχε δημιουργηθεί κατόπιν αιτήματος του Hammarskjold, το οποίο- σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ελληνικής πλευράς- επρόκειτο να αντικαταστήσει το γιουγκοσλαβικό προσωπικό που επαναπατριζόταν από το Κονγκό για πολιτικούς λόγους με απόφαση του Βελιγραδίου⁴⁰⁷. Το απόσπασμα βρισκόταν υπό τη διοίκηση του επισημαγού Κωνσταντίνου Μαγκλίνη και αποτελούνταν από δεκατέσσερα μέλη ως πλήρωμα και επτά μέλη ως προσωπικό εδάφους⁴⁰⁸. Παρά το ότι η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης αφορούσε τη συμμετοχή σε μία διεθνή δύναμη, η ελληνική Αριστερά αντέδρασε έντονα, καταθέτοντας ερώτηση προς τους υπουργούς Εξωτερικών και Εθνικής Αμύνης εκ μέρους των βουλευτών Ε. Πρωιμάκη, Κ. Δεσποτόπουλου και Κ. Κωνσταντάρα. Οι τελευταίοι υποστήριζαν ότι η κίνηση αυτή ενίσχυε «τας υπηρετούσας την διεθνήν αποικιοκρατίαν δυνάμεις του ΟΗΕ εις το Κογκό» και στρεφόταν εναντίον του λαού του, προκαλώντας παράλληλα αντιδράσεις εντός του ΟΗΕ και μεταξύ των ασιατικών χωρών. Παράλληλα, κατηγορούσαν την

---

⁴⁰⁶ Παναγιώτης Πιπινέλης, «Περί τα γεγονότα του Κογκό (Η βαθμιαία είσδυσις του κομμουνισμού εις την Αφρικήν)», Εφημερίδα *Καθημερινή*, 24 Ιουλίου 1960.

⁴⁰⁷ Γκούρας (Νέα Υόρκη) προς ΥΠΕΞ, 30 Δεκεμβρίου 1960, 1962/9/2, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, .

⁴⁰⁸ Υπουργός Εθνικής Άμυνας Γ. Θέμελης προς Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, Γενικών Επιτελείων Αεροπορίας, 25 Φεβρουαρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

κυβέρνηση ότι προκαλούσε «τεραστίαν ζημίαν εις τα συμφέροντα του Έθνους» και έθετε τη χώρα «παρά το πλευρόν των δυνάμεων της διεθνούς αποικιοκρατίας»⁴⁰⁹.

Οι δυνάμεις του ΟΗΕ εναντίον της Κατάνγκα, δεύτερο μισό 1961

Μετά από μία μακρά περίοδο διαβουλεύσεων μεταξύ των μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας που διήρκεσε περισσότερο από έναν χρόνο, το καλοκαίρι του 1961 ο ΟΗΕ ανέλαβε πιο δυναμική δράση εναντίον του Tshombe. Στις 28 Αυγούστου του 1961 η ΟΝΥΚ πραγματοποίησε την πρώτη επιχείρηση εναντίον της Κατάνγκα, την Operation Rumpunch, η οποία είχε ως στόχο να δώσει τη δυνατότητα στην κεντρική κυβέρνηση να αφοπλίσει τον στρατό της Κατάνγκα, να εκδιώξει τον Tshombe και να τερματίσει την απόσχιση. Κατά την επιχείρηση, 338 μισθοφόροι και 443 σύμβουλοι συνελήφθησαν προκαλώντας σοκ στις Ηνωμένες Πολιτείες, το Βέλγιο και τη Βρετανία. Παρ' όλα αυτά η επιχείρηση ήταν αναποτελεσματική και προκάλεσε τις αντιδράσεις των Βρετανών και την οργή των ιθυνόντων της Κατάνγκα, που επιτίθεντο στον ΟΗΕ. Λίγες εβδομάδες αργότερα, στις 13 Σεπτεμβρίου, αποφασίστηκε η διεξαγωγή μίας ακόμα απόπειρας των Ηνωμένων Εθνών να δοθεί τέλος στην απόσχιση της Κατάνγκα, της Επιχείρησης Morthor, η οποία είχε μάλιστα σχεδιαστεί υπό τον φόβο να στραφεί η χωροφυλακή της Κατάνγκα εναντίον του ευρωπαϊκού πληθυσμού. Η επιχείρηση, που δεν είχε λάβει ευρεία υποστήριξη από τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας, στέφθηκε και αυτή από αποτυχία, καθώς οι δυνάμεις του ΟΗΕ είχαν δεχθεί αποφασιστικά πλήγματα από την αεροπορία της Κατάνγκα και Ευρωπαίους μισθοφόρους που είχαν στελεχώσει τις δυνάμεις της επαρχίας από γειτονικά κράτη. Παράλληλα, η πλειοψηφία των μελών της κυβέρνησης Tshombe, για τους οποίους είχε εκδοθεί ένταλμα σύλληψης, είχε καταφέρει να διαφύγουν, ενώ οι συγκρούσεις συνεχίζονταν επί οχτώ ημέρες. Επιπλέον κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων, ένα τάγμα Ιρλανδών αιχμαλωτίστηκε στο Ζάντοτβιλ από τις δυνάμεις του Tshombe-γεγονός που έμεινε γνωστό στην ιστορία ως Πολιορκία της Ζάντοτβιλ και αποτέλεσε πηγή ντροπής για τον ΟΗΕ. Το επεισόδιο αυτό έχει πρόσφατα πραγματευθεί και μια αξιόλογη κινηματογραφική ταινία⁴¹⁰.

---

⁴⁰⁹ «Ερώτησις διά τους υπουργούς επί των Εξωτερικών και Εθν. Αμύνης», 16 Μαρτίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴¹⁰ Richie Smith (σκηνοθ.), *The Siege of Jadotville* (Netflix, 2016)

Εντός της πρώτης ημέρας από την έναρξη της Morthor, η Βρετανία είχε απειλήσει να αποσύρει πλήρως την υποστήριξή της αν ο Hammarskjold δε μπορούσε να παράσχει μία πειστική εξήγηση για το τι είχε συμβεί στην Κατάνγκα ή αν δε μπορούσε, έστω, να παράσχει διαβεβαιώσεις για τον άμεσο τερματισμό των εχθροπραξιών⁴¹¹. Οι Βρετανοί κατηγορούσαν τον γενικό γραμματέα ότι είχε αθετήσει τον λόγο του για μη χρήση βίας, ενώ οι Βέλγοι υποστήριζαν ότι είχαν λάβει παρόμοιες διαβεβαιώσεις. Υπήρχε όμως και μία άλλη διάσταση. Όπως γράφει ο ιστορικός John Kent, η ασυμβατότητα μεταξύ της υποστήριξης του ΟΗΕ προκειμένου να επιτευχθούν οι αμερικανικοί καπιταλιστικοί στόχοι σε ένα ενοποιημένο Κονγκό αφ' ενός, και του μη τερματισμού της απόσχισης προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι καπιταλιστικοί στόχοι των Ευρωπαίων γινόταν όλο και πιο έντονη. Σε κάθε περίπτωση και παρά τις έντονες ανησυχίες του, το Στέιτ Ντηπάρτμεντ συνέχιζε να υποστηρίζει το έργο των Ηνωμένων Εθνών στο Κονγκό, κάτι που όξυνε περαιτέρω τις σχέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών με τη Βρετανία, αλλά και της τελευταίας με τον ΟΗΕ, καθώς ο τρόπος με τον οποίον προσελάμβαναν τα ψηφίσματα του οργανισμού και την εφαρμογή τους διέφεραν ριζικά. Απεναντίας, το αφροασιατικό μπλοκ τήρησε μία εξαιρετικά θετική στάση έναντι της επιχείρησης Morthor, καθώς αποτελούσε ένα σημαντικό βήμα για την επανένωση του Κονγκό⁴¹². Αυτονόητα, ο κίνδυνος μιας ρήξης ή έστω έντονης απόκλισης μεταξύ της αμερικανικής πολιτικής και αυτής των Δυτικοευρωπαίων έθετε για μια ακόμη φορά την Ελλάδα ενώπιον της ανάγκης να τηρήσει ιδιαίτερα προσεκτική στάση.

Ήδη πριν από την επιχείρηση Morthor οι αντιδράσεις του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών είχαν υπάρξει εξαιρετικά προσεκτικές, καθώς έπρεπε να τηρηθούν οι ισορροπίες μεταξύ της υποστήριξης των πρωτοβουλιών του ΟΗΕ και των ελληνικών συμφερόντων στην Κατάνγκα. Το σύνολο σχεδόν της πολυάριθμης ελληνικής παροικίας της Κατάνγκα υποστήριζε το καθεστώς Tshombe, καθώς θεωρούσαν ότι διασφάλιζε την τάξη και ένα ασφαλές πλαίσιο, απαραίτητο για τη συνέχιση των δραστηριοτήτων των Ελλήνων ομογενών⁴¹³. Μετά την έναρξη της επιχείρησης, σε τηλεγράφημά του προς το Γενικό προξενείο της Λέοπολδβιλ, ο

---

⁴¹¹ O' Malley, ό.π, σσ.95-100.

⁴¹² John Kent, *America, the UN and Decolonisation, Cold War conflict in the Congo*, Routledge, εκδ. LSE International Studies Series, Νέα Υόρκη 2011, σσ.62-64 και 101.

⁴¹³ «Στάσις εν Κατάνγκα Ελληνικής Παροικίας Έναντι Παρόντος Καθεστώτος», Κ. Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 9 Σεπτεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/17/7.

Αβέρωφ ζητούσε την αποχή της Ελλάδας σε περίπτωση που άλλοι διπλωμάτες προέβαιναν σε συλλογικό διάβημα διαμαρτυρίας που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αντιτιθέμενο προς τη δράση του ΟΗΕ ή την κεντρική κυβέρνηση στη Λέοπολδβιλ. Παράλληλα, ζητούσε τη λήψη μέτρων ώστε να τηρήσει η ελληνική παροικία αυστηρά ουδέτερη στάση και να αποφύγει οποιαδήποτε δήλωση υπέρ του καθεστώτος του Tshombe, συμβουλευοντας παράλληλα τη μη αποχώρηση των Ελλήνων ακόμα και σε περίπτωση εξόδου των βελγικών ή άλλων ευρωπαϊκών πολιτών, εφ' όσον δε διέτρεχαν κίνδυνο⁴¹⁴. Οι ισορροπίες ήταν λεπτές. Η υποστήριξη της Ελλάδας στο έργο του ΟΗΕ θα έπρεπε να συνεχιστεί, αλλά όχι να διακηρύσσεται με τρόπο που θα μπορούσε να διακινδυνεύσει την ασφάλεια της παροικίας⁴¹⁵. Την ίδια στιγμή οι Έλληνες που είχαν καταταγεί στις δυνάμεις της Κατάνγκα, είτε εθελοντικά είτε ως μισθοφόροι, λαμβάνοντας μέρος στην επιχείρηση εναντίον των Ηνωμένων Εθνών αποτελούσαν ένα ακόμα πρόβλημα για την ελληνική διπλωματία. Ο Έλληνας πρόξενος στην Ελισάβετβιλ της Κατάνγκα, του οποίου οι απόψεις ταυτίζονταν σε μεγάλο βαθμό με αυτές της παροικίας, αποδοκίμαζε μεν τη στρατιωτική δράση των Ελλήνων, προσπαθούσε όμως παράλληλα να υποβαθμίσει το γεγονός αποδίδοντάς το σε «απλό ενθουσιασμό κάποιων νέων», και ζητούσε να κρατηθεί μακριά τα φώτα της δημοσιότητας⁴¹⁶.

Την επιχείρηση Morthor ακολούθησε μία μαζική υποστήριξη του καθεστώτος Tshombe από το έδαφος της Βόρειας Ροδεσίας, που, σύμφωνα με πληροφορίες των Αμερικανών, παρείχε στρατεύματα και πολεμικό υλικό στην Κατάνγκα⁴¹⁷. Το μέλλον θα εξελισσόταν με τρόπο δραματικό. Λίγες μέρες αργότερα, ο Hammarskjold επρόκειτο να συναντήσει τον Tshombe σε μία προσπάθεια απ' ευθείας διαμεσολάβησης και διαπραγμάτευσης της κατάπαυσης του πυρός. Αυτή θα ήταν και η τελευταία εμπλοκή του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ στην κρίση του Κονγκό. Ο Hammarskjold βρήκε τραγικό θάνατο όταν το αεροπλάνο του συνετρίβη σε ένα δάσος κοντά στη Ντόλα, λίγο μετά τα μεσάνυχτα της 18ης Σεπτεμβρίου. Το επόμενο

---

⁴¹⁴ Αβέρωφ (ΥΠΕΞ) προς Γενικών Προξενίων Λέοπολδβιλ, 16 Σεπτεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/17/7.

⁴¹⁵ Πεσμαζόγλου (ΥΠΕΞ) προς Μόνιμον Αντιπροσωπείαν ΟΗΕ Νέα Υόρκη, 2 Οκτωβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/17/7.

⁴¹⁶ «Ένοπλος σύγκρουσης Ηνωμένων Εθνών- Κατάνγκα», Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 7 Οκτωβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/48/12/1.

⁴¹⁷ John Kent, ό.π, σ.66.

διάστημα η βασική προτεραιότητα της αμερικανικής πολιτικής ήταν η επίτευξη της κατάπαυσης του πυρός, που επιτεύχθηκε λίγες ώρες αργότερα.

Στην πρώτη φάση της κρίσης, μέχρι το τέλος του 1960, η Ελλάδα είχε λάβει σαφή θέση κατά της απόσχισης της Κατάνγκα και υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας υπό ενιαία κεντρική κυβέρνηση. Ωστόσο, από τις αρχές του 1961 τα ερωτήματα είχαν αλλάξει. Η νέα αμερικανική διοίκηση, ο αναβαθμισμένος ρόλος των Αφροασιατών, η αποτελεσματική εκμετάλλευση της κρίσης από τη Σοβιετική Ένωση, καθώς επίσης και ο άμεσος κίνδυνος που διέτρεχε ο ελληνικός πληθυσμός της Κατάνγκα, έθεσαν νέα πειστικά διλήμματα για την ελληνική εξωτερική πολιτική και ώθησαν τη χώρα να εγκαταλείψει μέρος του ιδεαλισμού του προηγούμενου διαστήματος, προς μία πιο ρεαλιστική στρατηγική που θα εξυπηρετούσε τα εθνικά συμφέροντα, αλλά θα διαφύλασσε παράλληλα και την ουδετερότητα στο μέτρο του δυνατού. Χαρακτηριστικό είναι ένα τηλεγράφημα από το ελληνικό προξενείο στην Ελισάβετβιλ της Κατάνγκα προς το υπουργείο Εξωτερικών που εστάλη στις 17 Ιουλίου 1961, ένα έτος μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της επαρχίας. Εκεί ο Έλληνας πρόξενος εκθέτει τους λόγους που τον είχαν αρχικά οδηγήσει να συμμετάσχει στους εορτασμούς της επετείου ανεξαρτησίας της Κατάνγκα, πριν τελικά υπαναχωρήσει από την απόφασή του. Καθώς ο πρόξενος της Βρετανίας είχε λάβει από την κυβέρνησή του οδηγίες να παραστεί κατά την κρίση του σε όσες εκδηλώσεις δε θα μπορούσαν να ερμηνευθούν ως αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Κατάνγκα, ο Πορτογάλος και ο Έλληνας συνάδελφός του είχαν αποφασίσει να ακολουθήσουν την ίδια στάση. Ο Έλληνας, μάλιστα, δεν είχε λάβει σαφείς οδηγίες από το υπουργείο Εξωτερικών σχετικά με τη στάση που έπρεπε να τηρήσει. Η τελική υπαναχώρηση του Βρετανού υπό την πίεση των Βέλγων και των Αμερικανών διπλωματών είχε συμπαρασύρει και τον Έλληνα πρόξενο. Εξηγώντας το σκεπτικό της απόφασής του, ο τελευταίος υποστήριζε ότι σε περίπτωση «δημιουργίας θορύβου», η Μεγάλη Βρετανία θα μπορούσε να είναι αυτή που θα παράσχει τις βασικές εξηγήσεις, ενώ η Κατάνγκα δε θα δημιουργούσε προβλήματα στις συμμετέχουσες χώρες, αρκούμενη «εις την χειρονομίαν των», ενώ παράλληλα, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, οι πρόξενοι δε δεσμεύουν τη χώρα τους και επομένως η συμμετοχή τους στους εορτασμούς δε θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Κατάνγκα⁴¹⁸. Σύμφωνα,

---

⁴¹⁸ «Εορτασμός Ανεξαρτησίας Κατάνγκα», Βάσσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 17 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/7/9.

πάντως, με τηλεγράφημα της αμερικανικής πρεσβείας στην Αθήνα, ο Αβέρωφ είχε ζητήσει από τον Έλληνα πρόξενο στην Ελισάβετβιλ να συντονιστεί με τους Δυτικούς συναδέλφους του και όχι μόνο να μποϊκοτάρει τους εορτασμούς, αλλά να βρει κάποια δικαιολογία ώστε να απουσιάζει από την Ελισάβετβιλ στις 11 Ιουλίου⁴¹⁹.

Επιπλέον, ο Έλληνας πρόξενος στην Κατάνγκα εξέφραζε ορισμένες επιφυλάξεις και για το τελευταίο ψήφισμα του ΟΗΕ, που ζητούσε μεταξύ άλλων και την απομάκρυνση των ξένων «συμβούλων» που δε δρούσαν υπό τη διοίκηση του Οργανισμού από τη χώρα. Ο όρος αυτός αναφερόταν κατά βάση στους ξένους συμβούλους που απασχολούνταν στις διοικητικές δομές της χώρας εκτός του πλαισίου του ΟΗΕ, ωστόσο υπό την ιδιότητα αυτή βρίσκονταν στο έδαφος του Κονγκό-ιδιαίτερα στην Κατάνγκα- πολλοί ξένοι μισθοφόροι, που αποτελούσαν καθοριστικό παράγοντα στην στρατιωτικής ισχυροποίησης των δυνάμεων του Tshombe. Όπως παρατηρούσε ο Έλληνας πρόξενος, εκτός της αοριστίας και της ευρείας σημασίας του όρου «πολιτικός σύμβουλος» ο διοικητικός μηχανισμός της Κατάνγκα περιελάμβανε κατά πλειοψηφία Βέλγους που είχαν διατηρήσει τη θέση τους από τη βελγική διοίκηση της χώρας και η απομάκρυνσή τους θα οδηγούσε τον μηχανισμό σε παράλυση. Η αναμφίβολη επιρροή που ασκούσαν στη διοίκηση οι ξένοι σύμβουλοι, σύμφωνα με το τηλεγράφημα, δε συνεπαγόταν την απαραίτητη επιρροή τους στη λήψη κυβερνητικών αποφάσεων στο ανώτατο επίπεδο. Η θέση τους, σύμφωνα με τον πρόξενο, ήταν ανάλογη αυτής των ελληνικών παροικιών στην Αίγυπτο και την Τουρκία, και επιπλέον η απομάκρυνσή τους από το κέντρο των προσωπικών και επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων, όπως επέτασσε το ψήφισμα του ΟΗΕ, θα ήταν αμφίβολο κατά πόσο θα ήταν σύμφωνη με τα ανθρώπινα δικαιώματα⁴²⁰. Επιπλέον, η απομάκρυνση του στρατιωτικού και παραστρατιωτικού προσωπικού, των μισθοφόρων και των ξένων πολιτικών συμβούλων που προέβλεπε το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας της 21ης Φεβρουαρίου, κρινόταν επίσης ασύμφορη⁴²¹.

Παρά τη γενική υποστήριξη που είχε λάβει ο ΟΗΕ από την ελληνική διπλωματία ως το καταλληλότερο μέσο για την επίλυση της κρίσης, ο Έλληνας πρόξενος στην Ελισάβετβιλ Κωνσταντίνος Βάσης έπαιρνε και πάλι διαφορετική θέση,

---

⁴¹⁹ Bennet (Athens) to Secretary of State, Tel. No. 49, July 10 1961, NARA, RG59, CDF, 770G.00/7-1061.

⁴²⁰ Ο.π.

⁴²¹ Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 31 Ιουλίου 1961, 1961/7/9, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, .

εμφανώς επηρεασμένος από τις απόψεις και τα συμφέροντα της ελληνικής κοινότητας στην Κατάνγκα. Μετά τις αποτυχημένες επιχειρήσεις του ΟΗΕ, ο πρόξενος παρατηρούσε προς το υπουργείο Εξωτερικών ότι δεδομένης και της έλλειψης μίας ισχυρής κεντρικής κυβέρνησης ικανής να λάβει αποφάσεις που δε θα χαρακτηρίζονταν ως προδοσία, η κατάσταση στο Κονγκό περιερχόταν και πάλι σε αδράνεια, κατάσταση που αποδεικνυόταν βολική για το καθεστώς της Κατάνγκα, για την οποία ο χρόνος «μόνο εναντίον δε δούλευε»⁴²². Οι απόψεις αυτές δεν απηχούσαν τις επίσημες ελληνικές θέσεις, αλλά το υπουργείο Εξωτερικών είχε επιλέξει και πάλι την ουδετερότητα, αποφεύγοντας να εμπλακεί ενεργότερα στις επιχειρήσεις του ΟΗΕ. Το έγινε περισσότερο εμφανές τον Σεπτέμβριο, όταν η Ελλάδα απέρριψε αίτημα από τη Γενική Γραμματεία του ΟΗΕ σχετικά με την παράταση της παραμονής των ελληνικών δυνάμεων στο Κονγκό για έξι επιπλέον μήνες⁴²³. Οι ελληνικές δυνάμεις ανακλήθηκαν στις 26 Σεπτεμβρίου, υπό το πρόσχημα της επιδείνωσης της διεθνούς κατάστασης και των αυξημένων αμυντικής αναγκών της χώρας⁴²⁴. Παρ' όλα αυτά, το έργο του αποσπάσματος κρινόταν θετικό, και το προξενείο στη Λέοπολδβιλ τόνιζε με ικανοποίηση τον θετικό ρόλο που είχαν διαδραματίσει οι ελληνικές δυνάμεις, τόσο σε υλική βοήθεια όσο και στην ανύψωση του ηθικού των Ελλήνων της χώρας⁴²⁵.

Τον Νοέμβριο ο Σέκερης από τη Λέοπολδβιλ προχωρούσε σε έναν απολογισμό της κατάστασης σε εντελώς διαφορετική κατεύθυνση από του προξένου στην Κατάνγκα. Η επέμβαση του ΟΗΕ και η χρήση «κεραυνοβόλου βίας» προκειμένου να «κάμψει την αδιαλλαξία του Tshombe» ήταν «υποστηρίξιμη», ενώ η αντίθεση προς αυτή δε θα μπορούσε να υποστηριχθεί «ούτε επί ηθικών ούτε επί πολιτικών κριτηρίων, αλλά μόνο επί της απιστεύτου σχεδόν ελαφρότητας και ελλείψεως προπαρασκευής» της επιχείρησης. Η έλλειψη προετοιμασίας, σύμφωνα με τον Σέκερη, που δεν είχε στοιχίσει τόσο σε ανθρώπινες ζωές, είχε υποβάλει τον ΟΗΕ σε «μίαν πολιτικήν ήτταν πρώτου μεγέθους», καθώς οι ιθύνοντες δεν είχαν φροντίσει να συγκεντρώσουν επαρκείς πληροφορίες για τις στρατιωτικές δυνάμεις της Κατάνγκα. Η επιχείρηση, που

---

⁴²² «Κατάστασις εν Κατάγκα», Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 14 Οκτωβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/63/4.

⁴²³ Μπίτσιος (ΟΗΕ) προς ΥΠΕΞ, 12 Σεπτεμβρίου 1961, 1962/9/2, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, .

⁴²⁴ Ε. Βεργής (Τμηματάρχης Β' Υπουργείον Εξωτερικών, Διεύθυνσις Γ' Πολιτική) προς Γενικόν Επιτελείον Εθνικής Αμύνης, Μικτήν Επιτελικήν Ομάδα Β/2, 26 Σεπτεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴²⁵ «Αεροπορικών απόσπασμα Κογκό», Γ.Ε Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 31 Οκτωβρίου 1961, , ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

φιλοδοξούσε να αποτελέσει «χειρουργική επέμβαση προς εξουδετέρωση του Καταγκικού καρκινώματος» είχε καταλήξει να αφήσει «τον κογκλέζον ασθενή εις κατάστασιν σαφώς επιδεινομένην», πλήττοντας το γόητρο του οργανισμού και δημιουργώντας την εντύπωση ότι δεν επρόκειτο να επαναληφθεί η ανάληψη στρατιωτικής δράσης⁴²⁶. Την ίδια στιγμή, η αποτυχία της επιχείρησης όξυνε περαιτέρω τις ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ Λέοπολδβιλ και Στάνλευβιλ, που είχε δείχνει να γεφυρώνεται με τη δημιουργία της κυβέρνησης Adoula τον Αύγουστο του 1961 στην πρώτη, και τη συμμετοχή του Gizenga, προσπάθεια που οδηγήθηκε πάντως σε αποτυχία, καθώς ο Gizenga επέστρεψε τελικά στη Στάνλευβιλ, αρνούμενος να εγκαταλείψει την Ανατολική Επαρχία. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Σέκερης υπογράμμισε ότι η δράση των Ηνωμένων Εθνών θα ήταν ο μοναδικός παράγοντας που θα μπορούσε να αποτρέψει τον περαιτέρω εκτροχιασμό της κατάστασης⁴²⁷.

Η ουδέτερη στάση που είχε τηρήσει η Ελλάδα κατά τις επιχειρήσεις του ΟΗΕ δε σήμαινε απάθεια ή αποχή από το πρόβλημα. Με τη δημοσιοποίηση της έκθεσης της Επιτροπής Ερεύνης του ΟΗΕ τον Νοέμβριο για τις συνθήκες δολοφονίας του Lumumba, που ήταν ιδιαίτερα επιβαρυντική για τον ρόλο των Βέλγων και της κυβέρνησης της Κατάνγκα, οι ελληνικές ανησυχίες εκφράζονταν καθαρότερα. Ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ Δημήτρης Μπίτσιος εξέφραζε τον φόβο του ότι η έκθεση θα όξυνε περαιτέρω τον ψυχροπολεμικό ανταγωνισμό στον Κονγκό και θα αποδυνάμωνε τον Tshombe χωρίς όμως παράλληλα να ενισχύει την κεντρική κυβέρνηση- διαιωνίζοντας έτσι το αδιέξοδο και αποτρέποντας τη δημιουργία ενός ισχυρού κέντρου που θα αποτελούσε τη βάση για μία λύση. Ο πρόεδρος Kasavubu βρισκόταν αποδυναμωμένος, καθώς επωμιζόταν τις ευθύνες ως ηθικός αυτουργός της δολοφονίας του Lumumba, και έτσι ενισχυόταν τελικά ο διάδοχος του τελευταίου στη Στάνλευβιλ, ο φιλοσοβιετικός Gizenga. Έπειτα, υπήρχε και το ζήτημα της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Το γεγονός ότι ως φυσικοί αυτουργοί της δολοφονίας θεωρούταν δύο Βέλγοι αξιωματικοί, σημείωνε ο Μπίτσιος θα οδηγούσε σε οξύτερη αντιδυτική

---

⁴²⁶ Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, «Διαμόρφωσις καταστάσεως εν Κογκώ μετά την αποτυχίαν της στρατιωτικής επιχειρήσεως του ΟΗΕ εν Κατάγκα», 6 Νοεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/17/7.

⁴²⁷ «Διαμόρφωσις Καταστάσεως εν Κογκώ μετά την αποτυχίαν της στρατιωτικής επιχειρήσεως του ΟΗΕ εν Κατάγκα», Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 6 Νοεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/17/7.

προπαγάνδα των Ανατολικών και ορισμένων Αδεσμεύτων. Με άλλα λόγια, η εμφανής εμπλοκή Δυτικών στην δολοφονία άφηνε την ελληνική διπλωματία αμήχανη⁴²⁸.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας θα επανερχόταν περίπου δύο μήνες μετά τον θάνατο του Hammarskjold, με νέο ψήφισμα που εκδόθηκε στις 24 Νοεμβρίου. Ο U Thant, που διαδέχθηκε τον Hammarskjold, ανέλαβε τα καθήκοντά του τον Νοέμβριο του 1961 πρώτα ως προσωρινός (acting) στις 3 Νοεμβρίου και έπειτα ως γενικός γραμματέας στις 30 Νοεμβρίου- ήταν ιδιαίτερα αποφασισμένος να δώσει οριστική λύση στο ζήτημα της Κατάνγκα, λαμβάνοντας συχνά στάση πιο αποφασιστική απ' ότι τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας όταν επρόκειτο να εφαρμόσει τα ψηφίσματα του τελευταίου. Στο τέλος του ίδιου μήνα το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε ένα ακόμα ψήφισμα, που πλέον εξέφραζε πιο αποφασιστικά τη βούληση για τον τερματισμό της απόσχισης της Κατάνγκα. Το ψήφισμα επαναβεβαίωνε τη στήριξη του στα προηγούμενα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας, που καλούσαν στην διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας και την πολιτικής ανεξαρτησίας του Κονγκό, εξέφραζε την στήριξη προς την κεντρική κυβέρνηση της χώρας στην αποκατάσταση και διατήρηση του νόμου και της τάξης και την αποφυγή εμφυλίου πολέμου, τη διασφάλιση της άμεσης αποχώρησης από τη χώρα του συνόλου του ξένου στρατιωτικού, παραστρατιωτικού προσωπικού, των μισθοφόρων και των συμβούλων που δε δρούσαν υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, και την παροχή τεχνικής βοήθειας. Επιπλέον, υπό τη σκιά της επίθεσης που είχε δεχθεί η υποστήριξη των Ηνωμένων Εθνών, το Συμβούλιο Ασφαλείας αποδοκίμαζε τις παράνομες αποσχιστικές δραστηριότητες της διοίκησης της Κατάνγκα, που είχε συμβεί «με τη βοήθεια εξωτερικών πόρων και το προσωπικό ξένων μισθοφόρων» και εξουσιοδοτούσε τον γενικό γραμματέα να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της στρατιωτικής ισχύος προκειμένου να απομακρυνθεί το ξένο προσωπικό εκτός του ΟΗΕ από τη χώρα και να ληφθεί πρόνοια για τη μη επιστροφή του, καλώντας παράλληλα όλα τα κράτη να απόσχουν από την παροχή πολεμικού υλικού και υποστήριξης σε δράσεις κατά του Οργανισμού. Διακήρυσσε, επιπλέον, ότι κάθε αποσχιστική προσπάθεια ήταν αντίθετη προς το Σύνταγμα της χώρας και διαβεβαίωνε την υποστήριξη προς την κεντρική κυβέρνηση⁴²⁹.

⁴²⁸ Μπίτσιος (ΟΗΕ) προς ΥΠΕΞ, «Έκθεσις Επιτροπής Ερεύνης ΟΗΕ επί Συνθηκών Θανάτου Lumumba», 15 Νοεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/22/1.

⁴²⁹ UNSC, 169 (1961) Resolution of 24 November 1961, UN Doc. S/5002.

Ο Έλληνας πρόξενος στην Κατάνγκα διαφοροποιούσε τη θέση του τόσο από το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας του Νοεμβρίου, όσο και προς την ανάλυση του προξενείου της Λέοπολδβιλ, που αντανάκλούσε στην πραγματικότητα την επίσημη ελληνική θέση. Υποστήριζε, έτσι, ότι ο τερματισμός των αποσχιστικών κινήσεων στη χώρα και η απομάκρυνση των ξένων στρατιωτικών και συμβούλων δεν επρόκειτο να καταπραΰνει τις εντάσεις στη χώρα, αλλά αντίθετα οι επιχειρήσεις των Ηνωμένων Εθνών θα οδηγούσαν σε επανάληψη των εχθροπραξιών και θα οδηγούσαν σε οπισθοχώρηση της προόδου που είχε σημειωθεί. Παράλληλα κατήγγειλε τη συμπεριφορά των Ηνωμένων Εθνών έναντι των στρατευμάτων τόσο της Λέοπολδβιλ όσο και της Στάνλευβιλ, που αντιμετωπίζονταν ως «τακτικά στρατεύματα παρ' όλο που αι έννοιαι αύται δεν έχουν παρά τοις εντοπίοις το ίδιον περιεχόμενον ο έχουν εις άλλας εξελιγμένας χώρας» και αντιπαρέβαλε τις βιαιοπραγίες που είχαν υποστεί οι Ιταλοί αεροπόροι του ΟΗΕ στο Κίβου, σε αντίθεση με τις δυνάμεις της Κατάνγκα, που σύμφωνα με τον ίδιο- δεν είχαν κακομεταχειρισθεί κανέναν από τους αιχμαλώτους του ΟΗΕ⁴³⁰. Είναι αξιοσημείωτο, πάντως, ότι ακόμη και αυτό το χρονικό σημείο η ελληνική εξωτερική πολιτική είχε μια συνολική πολιτική ως προς τις σχέσεις της με τους συμμάχους στην κρίση του Κονγκό και του τι ήθελε να επιτύχει σε εκείνο το επίπεδο, όχι όμως απαραίτητα για την κατάσταση στην ίδια τη χώρα. Γι' αυτό ίσως και εκφράζονταν τόσο αποκλίνουσες απόψεις από τους διπλωματικούς της αντιπροσώπους εκεί, χωρίς το Υπουργείο να παρεμβαίνει για να εξομαλύνει τις διαφορές τους.

Στις 5 Δεκεμβρίου ξεκίνησε μία νέα επιχείρηση των Ηνωμένων Εθνών εναντίον της Κατάνγκα υπό το όνομα Operation UNOKAT. Οι βιαιοπραγίες που σημειώθηκαν εκ μέρους Αιθιοπών στρατιωτών είχαν ως θύματα μεταξύ άλλων και Έλληνες, ενώ παράλληλα προκλήθηκαν σημαντικές υλικές ζημιές, μεταξύ των οποίων και σε μία ελληνικής εκκλησίας. Τα γεγονότα αυτά είχαν προκαλέσει διαμαρτυρία του Έλληνα πρόξενου στον αντιπρόσωπο του ΟΗΕ προς αποφυγήν επανάληψης παρόμοιων γεγονότων. Παράλληλα, ο πρόξενος διαμαρτυρόταν για τη στάση των στρατευμάτων του ΟΗΕ απέναντι στον πληθυσμό της Κατάνγκα γενικότερα, ενώ σημείωνε ότι εντός των δυνάμεων του Οργανισμού υπήρχε αδυναμία συνεννόησης τόσο μεταξύ των

---

⁴³⁰ «Εξέλιξης καταστάσεως Κατάνγκα», Βάσης (Ελισάβετβιλ), 27 Νοεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/63/4.

πολιτικών και των στρατιωτικών υπηρεσιών, όσο και μεταξύ των στρατιωτικών τμημάτων που αποτελούνταν από προσωπικό διαφορετικών εθνικοτήτων⁴³¹.

Όσο εντεινόταν η αντιπαράθεση μεταξύ των αρχών της Κατάνγκα και των στρατευμάτων του ΟΗΕ, τόσο καλούνταν η Ελλάδα, και όχι μόνο η ελληνική παροικία όπως είχε συμβεί το προηγούμενο φθινόπωρο, να λάβει θέση αλλά και να αναλάβει νέο ρόλο στην κρίση. Στα μέσα Δεκεμβρίου οι αρχές της Κατάνγκα ζήτησαν από τον πρόεδρο της ελληνικής κοινότητας να λάβει ανοιχτά θέση κατά της δράσης των Ηνωμένων Εθνών στην επαρχία, με επιστολή τους σε κάποια ανώτερη αρχή, όπως είχαν ήδη κάνει παράγοντες των Πορτογάλων και των Εβραίων. Το αίτημα αυτό οδήγησε σε συνεννόηση της παροικίας με τον Έλληνα πρόξενο και αποφασίστηκε η αποστολή τηλεγραφήματος στον αρχιεπίσκοπο Αθηνών προκειμένου να του ζητηθεί παρέμβαση για την κατάπαυση των εχθροπραξιών⁴³². Πράγματι, η Ελλάδα έκανε έκκληση στον νέο γενικό γραμματέα του ΟΗΕ U Thant να σταματήσουν οι εχθροπραξίες στην Κατάνγκα, όπως είχαν κάνει και άλλες χώρες όπως η Βρετανία, η Γαλλία, το Βέλγιο και το Κογκό- Μπραζαβίλ. Η Ελλάδα δε διαφοροποιείτο αυτή τη φορά από τους συμμάχους της. Όπως παρατηρούσε ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ, η αντίθεση στις ένοπλες επιχειρήσεις του ΟΗΕ στην Κατάνγκα ήταν κοινή μεταξύ των αντικομμουνιστικών κρατών, ενώ αντίθετα λάμβανε την πλήρη στήριξη των Αφροασιατών. Παρά τις αντιδράσεις, όμως, ο U Thant εμφανιζόταν αποφασισμένος να συνεχίσει τις επιχειρήσεις μέχρι τέλους, καθώς η αποτυχία των Ηνωμένων Εθνών στο Κογκό θα σήμαινε την αποτυχία του Οργανισμού συνολικά ως όργανο υπεράσπισης της διεθνούς τάξης και ασφάλειας, ενώ η παράταση της εκκρεμότητας στη χώρα θα οδηγούσε πολλά μέλη να αποσύρουν την οικονομική τους στήριξη, οδηγώντας την αποστολή σε χρεωκοπία. Επιπλέον, όχι μόνο η απροθυμία του Tshombe να διαπραγματευτεί αλλά και η λήψη εξωτερικής- στρατιωτικής και άλλης- βοήθειας εκ μέρους της Κατάνγκα ενίσχυαν την αποφασιστικότητα του γενικού γραμματέα⁴³³.

Προς την ίδια κατεύθυνση είχε αρχίσει να κινείται και ο Hammarskjold τον Σεπτέμβριο του 1961, λίγο πριν τον θάνατό του, οπότε και είχε λάβει ορισμένα μέτρα

---

⁴³¹ Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 18 Δεκεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/48/12/2.

⁴³² Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 15 Δεκεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/48/12/2.

⁴³³ Μπίτσιος (ΟΗΕ) προς ΥΠΕΞ, 17 Νοεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/48/12/2.

προετοιμασίας εναντίον των αεροπορικών δυνάμεων της Κατάνγκα που της έδιναν σημαντικό πλεονέκτημα έναντι της ΟΝΥΚ στο πεδίο, φροντίζοντας να εξασφαλίσει τη διάθεση αεροσκαφών από κράτη-μέλη του ΟΗΕ ⁴³⁴. Και οι Ηνωμένες Πολιτείες κινούνταν προς παρόμοια κατεύθυνση. Αν και αρχικά είχαν αρνηθεί να συνεισφέρουν στη δύναμη που δημιουργείται, λίγο αργότερα η στάση τους άλλαξε και τελικά στις 19 Σεπτεμβρίου, λίγο μετά την αποτυχία της επιχείρησης του ΟΗΕ εναντίον της Κατάνγκα, ο Kennedy εξέφρασε την πρόθεσή του να αποστείλει αεροσκάφη και να ενισχύσει τις δυνάμεις του ΟΗΕ. Παρ' όλα αυτά, η διοίκηση Kennedy συνέχιζε να προκρίνει μία κατά βάση πολιτική λύση στην Κατάνγκα και όχι την ανάληψη στρατιωτικής δράσης. Αλλά, η ήττα των δυνάμεων του ΟΗΕ δημιουργούσε στον Tshombe μία αίσθηση νίκης επί του Οργανισμού, που τον ωθούσε σε μεγαλύτερη αδιαλλαξία, αρνούμενος να διαπραγματευτεί με την κεντρική κυβέρνηση του Adoula στη Λέοπολδβιλ. Η αδιαλλαξία του Tshombe ώθησε τον Αμερικανό υφυπουργό Εξωτερικών George Ball να υποστηρίξει την ανάληψη δράσης από τα Ηνωμένα Έθνη προκειμένου να καταστεί σαφές στον ηγέτη της Κατάνγκα ότι δεν υπήρχαν πιθανότητες νίκης του. Αντίστοιχη όμως αλλαγή στάσης δεν παρατηρήθηκε και στους Ευρωπαίους. Παρά την ευρεία υποστήριξη που λάμβαναν οι απόψεις του Ball μεταξύ Αμερικανών αξιωματούχων και εντός του Στέιτ Ντηπάρτμεντ και του Λευκού Οίκου, οι Βρετανοί εμφανίζονταν διστακτικοί να υποστηρίξουν τη χρήση ισχύος⁴³⁵. Οι Αμερικανοί επιθυμούσαν τον τερματισμό της απόσχισης στην Κατάνγκα, προκειμένου να μην υπάρχουν ερείσματα για τη σοβιετική διπλωματία, καθώς φοβούνταν ότι μία αποτυχία του Adoula να παραγάγει θετικά αποτελέσματα θα οδηγούσε στην ενίσχυση των ακραίων στοιχείων που θα στρέφονταν για στρατιωτική βοήθεια στη Μόσχα. Για τους Βρετανούς όμως ο Tshombe αποτελούσε το τελευταίο αντικομμουνιστικό προπύργιο. Τελικά, αντί για τα αμερικανικά αεροσκάφη, που κρίθηκαν μη απαραίτητα, η υποστήριξη ήρθε από το εσωτερικό της Αφρικής και στις 27 Σεπτεμβρίου στάλθηκαν τέσσερα άλλα από την Αιθιοπία, στα οποία προστέθηκαν τις επόμενες δύο εβδομάδες πέντε μαχητικά από τη Σουηδία και έξι βομβαρδιστικά από την Ινδία ⁴³⁶.

---

⁴³⁴ Walter A. Dorn., "The UN's First 'Air Force': Peacekeepers in Combat, Congo 1960-64", *The Journal of Military History*, vol. 77, October 2013, pp. 1399-1425.

⁴³⁵ Ο.π., σ.304.

⁴³⁶ Για τα ζητήματα αυτά βλ. Madeleine G. Kalb, *The Congo Cables, The Cold War in Africa From Eisenhower to Kennedy*, Macmillan Publishing Co, Νέα Υόρκη 1982, σσ.303-304.

Στις αρχές Δεκεμβρίου, καθώς ξεκινούσε η Operation UNOKAT οι συγκρούσεις μεταξύ των δυνάμεων των Ηνωμένων Εθνών και των στρατευμάτων της Κατάνγκα εισέρχονταν στην οξύτερη φάση τους στην ιστορία της αποστολής, καθώς ο U Thant ήταν αποφασισμένος να εφαρμόσει το ψήφισμα που είχε εκδώσει το Συμβούλιο Ασφαλείας λίγες ημέρες νωρίτερα. Οι Αμερικανοί υποστήριζαν την ενίσχυση της δύναμης του ΟΗΕ που εκτιμούσαν ότι θα εξανάγκαζε τον Tshombe σε διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση του Adoula στη Λέοπολδβιλ και θα τερμάτιζε την απόσχιση, αποσοβώντας παράλληλα τον κομμουνιστικό κίνδυνο στη χώρα. Στις 5 Δεκεμβρίου οι Αμερικανοί είχαν αρχίσει να μεταφέρουν δυνάμεις του ΟΗΕ από την Λέοπολδβιλ στην Ελισάβετβιλ καθώς επίσης και αντιαεροπορικά όπλα και θωρακισμένα οχήματα, ενώ την επόμενη ημέρα, όσο η μάχη εντεινόταν, οι Ηνωμένες Πολιτείες ανακοίνωσαν ότι θα παρείχαν εικοσιένα μεγαλύτερα μεταγωγικά αεροσκάφη που θα χρησιμοποιούνταν στη μεταφορά τόσο εξωτερικών στρατευμάτων όσο και δυνάμεων από το Κονγκό στην Ελισάβετβιλ, ενώ το υπουργείο Άμυνας ενημέρωνε τον πρόεδρο ότι εντός μίας εβδομάδας οχτακόσιοι επιπλέον άνδρες από την Ιρλανδία, τη Σουηδία και τη Νιγηρία θα μεταφέρονταν στην Ελισάβετβιλ για να ενωθούν με τους υπόλοιπους τρεις χιλιάδες που βρίσκονταν ήδη στο πεδίο⁴³⁷.

Η αμερικανική πολιτική ενίσχυσης της στρατιωτικής δύναμης του ΟΗΕ στόχευε κυρίως στον εξαναγκασμό του Tshombe να δεχθεί μία πολιτική λύση που θα έδινε τέλος στην πολιτική ανωμαλία. Στα τέλη Δεκεμβρίου οι Tshombe και Adoula συναντήθηκαν στην Κιτόνα προκειμένου να προβούν σε διαπραγματεύσεις, ενώ παράλληλα είχε εξασφαλιστεί κατάπαυση του πυρός μεταξύ Tshombe και Ηνωμένων Εθνών. Ο Αμερικανός πρόεδρος και το Στέιτ Ντηπάρτμεντ πίεζαν προκειμένου οι συνομιλίες να αποδειχθούν εποικοδομητικές και να δοθεί λύση. Η αμερικανική πρεσβεία στο Κονγκό είχε λάβει οδηγίες να καταβάλει κάθε προσπάθεια προκειμένου να πείσει τους δύο Κονγκολέζους ηγέτες ότι η συνδιάσκεψη θα έπρεπε να είναι επιτυχής, υπό το βάρος μάλιστα της αμερικανικής και της παγκόσμιας κοινής γνώμης⁴³⁸. Επιπλέον το Στέιτ Ντηπάρτμεντ τόνιζε ότι, παρά την αντίθεση διαφόρων μερίδων της αμερικανικής πολιτικής και των συμμάχων στο ΝΑΤΟ, οι Αμερικανοί είχαν καταβάλει ακραία προσπάθεια προκειμένου να υποστηρίξουν τις επιχειρήσεις

---

⁴³⁷ Ο.π., σ. 313- 314.

⁴³⁸Telegram From the Department of State to the Embassy in the Congo, Washington, December 19, 1961, 12:54 p.m, FRUS 1961-1963, Volume XX, Congo Crisis, Ed. Harriet Dashiell Schwar (Washington D.C., Office of the Historian, 1994), Document 170.

του ΟΗΕ. Παράλληλα, θα έπρεπε να καταστεί σαφές στον Tshombe ότι η διάσκεψη αυτή ήταν για τον ίδιο η τελευταία ευκαιρία να οδηγήσει τον λαό του σε ένα ειρηνικό μέλλον, ενώ η εναλλακτική ήταν ο εμφύλιος πόλεμος και το χάος. Τα ξημερώματα της 21ης Δεκεμβρίου οι αμερικανικές πιέσεις έδειχναν προσωρινά να φέρνουν αποτελέσματα. Ο Tshombe και ο Adoula είχαν έρθει σε συμφωνία η οποία προέβλεπε τον τερματισμό της απόσχισης της Κατάνγκα και της ενσωμάτωσής της σε ένα ενοποιημένο Κονγκό. Ο Tshombe αποδεχόταν την εφαρμογή του Συντάγματος της χώρας, αναγνώριζε την ενότητα της Δημοκρατίας του Κονγκό και τον Kasavubu ως πρόεδρο της χώρας, ενώ δεσμευόταν να θέσει τη χωροφυλακή της Κατάνγκα υπό τον έλεγχο του προέδρου και να σεβαστεί τα ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης και του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, διευκολύνοντας την εφαρμογή τους⁴³⁹. Αλλά η επίλυση της κρίσης είχε δρόμο ακόμη για να διανύσει.

Προς τον τερματισμό της απόσχισης της Κατάνγκα

Υπό τον φόβο αθέτησης της συμφωνίας εκ μέρους του Tshombe, οι Αμερικανοί πρότειναν τη λήψη μέτρων, προκειμένου να ασκηθεί πίεση στην Κατάνγκα να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της. Τα μέτρα αυτά συνοψίζονταν στην άσκηση οικονομικής πίεσης, την προσπάθεια άσκησης κοινής διπλωματικής πίεσης εκ μέρους της Δύσης προκειμένου να καταστεί σαφές ότι η Κατάνγκα μπορούσε να υπάρξει μόνο εντός ενός ενοποιημένου Κονγκό, και τη συνέχιση της στρατιωτικής παρουσίας του ΟΗΕ στην Ελισάβετβιλ⁴⁴⁰. Επιπλέον, αν ο Tshombe δεν τηρούσε την υπόσχεσή του να επιστρέψει τους αντιπροσώπους του στο Κοινοβούλιο της Λεόπολδβιλ και να συμμετάσχει σε μία επιτροπή αναθεώρησης του Συντάγματος, οι Ηνωμένες Πολιτείες θα ασκούσαν πίεση στις δυνάμεις του ΟΗΕ και την κυβέρνηση του Κονγκό προκειμένου να αναλάβουν μέσα από μία σειρά μέτρων στην κατεύθυνση της οικονομικής ενσωμάτωσης τη Κατάνγκα. Οι Αμερικανοί φοβούνταν ότι η απροθυμία του Tshombe να διαπραγματευτεί με ειλικρίνεια, θα οδηγούσε σε σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας, στην οποία οι Σοβιετικοί και οι Αφροασιατές θα ζητούσαν

---

⁴³⁹ FRUS 1961-1963, Volume XX, Congo Crisis, Ed. Harriet Dashiell Schwar (Washington D.C., Office of the Historian, 1994), Document 174.

⁴⁴⁰ Telegram From the Department of State to President Kennedy, at West Palm Beach, Florida, Washington, December 23, 1961, 8:17 p.m, FRUS, 1961-1963, Volume XX, Congo Crisis, Ed. Harriet Dashiell Schwar (Washington D.C., Office of the Historian, 1994), Document 180.

την ανάληψη σκληρότερης στρατιωτικής δράσης εναντίον του Tshombe, αίτημα στο οποίο με τη σειρά τους θα ασκούσαν βέτο οι Γάλλοι, οι Βρετανοί και πιθανώς άλλοι, οδηγώντας σε μία κατάσταση σαν αυτή στην οποία είχε περιέλθει η Έκτακτη Γενική Συνέλευση του περασμένου Σεπτεμβρίου. Παράλληλα, σύμφωνα με τους αμερικανικούς φόβους, η αδιαλλαξία του Tshombe θα ενίσχυε την επιθυμία της κεντρικής κυβέρνησης να διεξαγάγει στρατιωτικές επιχειρήσεις από τον κογκολικό στρατό. Στο μεταξύ, οι Αμερικανοί θα παρείχαν οικονομική και εκπαιδευτική βοήθεια προς την κεντρική κυβέρνηση, συνδράμοντας στην εκπαίδευση των στρατιωτικών της δυνάμεων, ενώ εχθροπραξίες που θα ξεκινούσε η κυβέρνηση της Κατάνγκα και οι μισθοφόροι θα αποκρούονταν από τις στρατιωτικές δυνάμεις του ΟΗΕ⁴⁴¹.

Οι αμερικανικοί φόβοι επαληθεύονταν. Αμέσως μετά την επιστροφή του στην Κατάνγκα, ο Tshombe αρνήθηκε την εφαρμογή της Συμφωνίας της Κιτόνα, καταγγέλλοντας ότι είχε εξαναγκαστεί να την υπογράψει, ενώ παράλληλα δεσμευόταν να αποστείλει της κοινοβουλευτική του αντιπροσωπεία στη Λέοπολδβίλ στη συμφωνημένη προθεσμία⁴⁴². Την ίδια στιγμή η ελληνική κοινότητα της Κατάνγκα είχε παράσχει ενεργή υποστήριξη στο καθεστώς. Και για να γίνει ακόμη πιο περίπλοκο το δίλημμα για την Αθήνα, οι τοπικές εξελίξεις ήταν δυσοίωνες. Στις επιχειρήσεις του ΟΗΕ εναντίον της Κατάνγκα μέλη της ελληνικής παροικίας είχαν καταταγεί εκ νέου στις δυνάμεις της τελευταίας. Ο Έλληνας πρόξενος στην Κατάνγκα παρατηρούσε ότι το καθεστώς Tshombe εξέφραζε την πλειονότητα του λευκού στοιχείου της επαρχίας, καθώς η εχθρότητα μεταξύ των λευκών και των δυνάμεων του ΟΗΕ ενισχυόταν λόγω της εχθρικής στάσης των πρώτων⁴⁴³. Η πλειοψηφία των Ελλήνων εμπόρων της περιοχής του Μανόνο εμπλέκονταν για μεγάλο διάστημα σε εμπόριο όπλων προς όφελος του Tshombe, γεγονός που είχε προκαλέσει τη μήνη του πληθυσμού Μπαλούμπα της περιοχής και δημιουργούσε ζήτημα ασφάλειας της εκεί παροικίας⁴⁴⁴. Παράλληλα, το υπουργείο Εξωτερικών βρέθηκε ξανά αντιμέτωπο και με το ζήτημα των Ελλήνων μισθοφόρων της Κατάνγκα, που είχαν εντοπιστεί από τις δυνάμεις του

---

⁴⁴¹ Telegram From the Department of State to President Kennedy, at West Palm Beach, Florida 1, FRUS, 1961-1963, Volume XX, Congo Crisis, Ed. Harriet Dashiell Schwar (Washington D.C., Office of the Historian, 1994), Document 180.

⁴⁴² Kalb, ό.π, σ.322.

⁴⁴³ «2α Ένοπλος Σύγκρουσις Ηνωμένων Εθνών- Κατάγκα», Βάσης (Ελισάβετβίλ) προς ΥΠΕΞ, 31 Δεκεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/48/12/1.

⁴⁴⁴ «Έλληνες Μανόνο», Σέκερης (Λέοπολδβίλ) προς ΥΠΕΞ, 18 Ιανουαρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/20/1.

ΟΗΕ, στους οποίους συμπεριλαμβανόταν και ένας απόστρατος ταγματάρχης του Ελληνικού Στρατού⁴⁴⁵. Ο Έλληνας πρόξενος πρότεινε στο υπουργείο Εξωτερικών την παροχή προστασίας στους μισθοφόρους, καθώς αφ' ενός ορισμένοι είχαν ήδη αποστρατευθεί και αφ' ετέρου, σύμφωνα με τον ίδιο, τα όργανα των Ηνωμένων Εθνών αρμόδια για τη δίωξη των μισθοφόρων δεν παρείχαν «εγγυήσεις αμερολήπτου εξετάσεως μίας εκάστης περιπτώσεως»⁴⁴⁶. Το υπουργείο Εξωτερικών ήταν σύμφωνο, κρίνοντας σκόπιμη τη μη ανακοίνωση των ονομάτων τους και σε περίπτωση επιμονής του γενικού γραμματέα την υποστήριξη ότι αυτοί για μεγάλο διάστημα είχαν απασχοληθεί με «ειρηνικά έργα», χωρίς να έχουν δώσει ποτέ αφορμή για παράπονα⁴⁴⁷. Παράλληλα, η ελληνική κοινότητα της Κατάνγκα συμμετείχε και στην κοινωνική ζωή της επαρχίας, καθώς τον Μάρτιο ο ραδιοφωνικός σταθμός της είχε παραχωρήσει στους Έλληνες προσκόπους Κατάνγκα χρόνο μισής ώρας την εβδομάδα προκειμένου να μεταδίδουν ελληνική εκπομπή⁴⁴⁸. Την ίδια στιγμή, ο Έλληνας πρόξενος στην Ελισάβετβιλ για μια ακόμη φορά αναλάμβανε πρωτοβουλίες οι οποίες δεν αποτελούσαν προϊόν συνεννόησης με το υπουργείο Εξωτερικών και σε κάθε περίπτωση δε βασιζόνταν σε οδηγίες του τελευταίου. Την 1η Φεβρουαρίου είχε αφιχθεί στο Κονγκό ο Κωνσταντίνος Σταυρόπουλος, ο οποίος έφτασε στην Ελισάβετβιλ ως νομικός σύμβουλος του Tshombe, προκειμένου να διευκολύνει την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ των κυβερνήσεων της Ελισάβετβιλ και της Λέοπολδβιλ⁴⁴⁹. Λίγες ημέρες αργότερα, ο υπουργός Εσωτερικών της Ελισάβετβιλ ζήτησε από τον Έλληνα πρόξενο να μεσολαβήσει προς τον Σταυρόπουλο, προκειμένου αυτός να δείξει «μεγαλύτερη κατανόηση» έναντι των θέσεων της Κατάνγκα και να «μην απαιτήσει υποταγήν της» στην κεντρική κυβέρνηση. Ο πρόξενος παρείχε διαβεβαιώσεις στον υπουργό ότι ο Σταυρόπουλος του είχε εμπιστευθεί τη συμφωνία του με πολλές θέσεις της Κατάνγκα και ήταν διατεθειμένος «όπως βοηθήση κατά το δυνατόν δι' ουσιαστικήν ικανοποίησιν τούτων». Προκειμένου να συμβεί αυτό, σύμφωνα με τον ίδιο, η Κατάνγκα θα έπρεπε να προβεί σε «εκδήλωσιν εγκαταλείψεως ανεξαρτησίας

---

⁴⁴⁵ Για τη λίστα ονομάτων βλ. «Έλληνες εις στρατόν Κατάνγκα», Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 31 Ιανουαρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/63/4.

⁴⁴⁶ «Έλληνες εις στρατόν Κατάνγκα», Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 2 Μαρτίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/63/4.

⁴⁴⁷ Λ. Παπάγος προς εν Νέα Υόρκη Μόνιμον Αντιπροσωπείαν, 3 Μαρτίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/20/1.

⁴⁴⁸ «Ελληνική εκπομπή ραδιοφωνικού σταθμού Κατάνγκα», Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 31 Μαρτίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/63/4.

⁴⁴⁹ «Αποστολή κ. Σταυροπούλου», Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 12 Φεβρουαρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/20/1.

της» προκειμένου να ικανοποιηθεί η διεθνής κοινή γνώμη, καθώς αν ο Σταυρόπουλος υιοθετούσε πλήρως της απόψεις της Κατάνγκα κανένα όφελος δε θα μπορούσε να προκύψει, «λόγω της εχθρότητος πλειοψηφίας Ηνωμένων Εθνών και δη Αφροασιατών»⁴⁵⁰.

Αντίθετα, το ελληνικό προξενείο στη Λεόπολδβιλ εξέφραζε την ικανοποίηση του για τη δράση των Ηνωμένων Εθνών και για πρώτη φορά μία συγκροτημένη αισιοδοξία, καθώς διαφαινόταν η πιθανότητα ενίσχυσης της κεντρικής κυβέρνησης και της αποδυνάμωσης της απόσχισης και του Gizenga στην Ανατολική Επαρχία⁴⁵¹. Το ταξίδι του Adoula στις Ηνωμένες Πολιτείες, που πραγματοποιήθηκε στις αρχές Φεβρουαρίου του 1962, ενίσχυσε ακόμα περισσότερη την αισιοδοξία του Σέκερη στην Λεόπολδβιλ. Η μετριοπαθής στάση του του είχε επιτρέψει, όπως παρατηρούσε ο Έλληνας πρόξενος να κρατήσει τις ισορροπίες μεταξύ των Αφροασιατών και της ανάγκης για παροχή ξένης βοήθειας στη χώρα, ενώ παράλληλα τόνιζε και το θετικό έργο και τη μελλοντική προοπτική του ΟΗΕ στο Κονγκό. Παράλληλα, η «αδέσμευτη ουδετεροφιλία» που είχε επιδείξει ο Adoula ενίσχυε την υποψία, σύμφωνα με την ελληνική ανάλυση, ότι θα είχε φιλοαμερικανικό προσανατολισμό, κάτι που αποτελούσε επιτυχία της στροφής της αμερικανικής πολιτικής στο Κονγκό. Ο Σέκερης εξέφραζε την ικανοποίησή του για τη νέα αμερικανική πολιτική, χαρακτηρίζοντας την αμερικανική στάση κατά την πρώτη φάση της κρίσης «μυωπική» που υπέκυπτε στις πιέσεις των Βέλγων και των Αγγλογάλλων, καθώς είχε ενθαρρύνει «εσκεμμένως ή μη» την αδιαλλαξία του Tshombe. Οι Ηνωμένες Πολιτείες «διαχωρίσασαι τας ευθύνas των από τας Δυτικά αποικιακάs δυνάμεις» μπορούσαν πλέον να εμφανίζονται ως «ο κύριος πρόμαχος» της ενότητας του Κονγκό προς όφελος όχι μόνο των αμερικανικών, αλλά και των δυτικών συμφερόντων γενικότερα⁴⁵².

Η εξέλιξη της κατάστασης μέχρι την άνοιξη του 1962 έδωσε νέα ώθηση στην αισιοδοξία του ελληνικού προξενείου στη Λεόπολδβιλ, αλλά παράλληλα φώτιζε εντονότερα τη διάσταση απόψεων μεταξύ των διπλωματικών αποστολών της Ελλάδας στη Λεόπολδβιλ και την Ελισάβετβιλ. Το προξενείο της Ελισάβετβιλ σημείωνε ότι ενώ η «έξαλλος και εξυπηρετική διά τον κομμουνισμόν πολιτεία του Lumumba αφήκε

---

⁴⁵⁰ Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 16 Φεβρουαρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/63/4.

⁴⁵¹ «Ενίσχυσιs θέσεωs κ. Adoula», Σέκερης (Λεόπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 19 Ιανουαρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/10/1.

⁴⁵² «Επίσκεψιs Adoula ειs Ηνωμέναs Πολιτείαs» Σέκερης (Λεόπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 9 Φεβρουαρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/20/1.

σοβαρά υπολείμματα εις τας μάζας, η Κατάνγκα προσφέρει ένα παράδειγμα μετριοπαθείας, πειθαρχίας και συνεργασίας με την Δύσιν, την οποίαν όμως η τελευταία, με επικεφαλής τας Ηνωμένας Πολιτείας αποκρούει». Ο Έλληνας πρόξενος προέβλεπε ότι η Κατάνγκα αποτελούσε δύσκολο αντίπαλο, καθώς η κεντρική κυβέρνηση δε μπορούσε να την καταβάλει στρατιωτικά, ενώ τα Ηνωμένα Έθνη μεσοπρόθεσμα δε θα είχαν τη δυνατότητα να σπαταλούν πόρους και να υφίστανται απώλειες «διά την επιβολήν της αφηρημένης αρχής της ενότητος του Κονγκό». Και εκείνη ακριβώς θα ήταν η στιγμή κατά την οποία οι διάφορες δυνάμεις της χώρας «θα αφήνονταν ελεύθερες να διαδραματίσουν τον ρόλον οποίος τους ανήκει και η Κατάγκα θα καταλάβη την θέσιν ην της επιφυλάσσει η οικονομικοπολιτική θέσις της». Επομένως, η υποταγή της Κατάνγκα μέσω μίας μεγάλης στρατιωτικής επιχείρησης δε θα έλυσε το πρόβλημα, καθώς οι «φυγόκεντροι τάσεις» θα εκδηλώνονταν με κάθε ευκαιρία⁴⁵³.

Το προξενείο στη Λέοπολδβιλ διατηρούσε διαφορετικές απόψεις. Σχολιάζοντας τις συνομιλίες που είχαν λάβει χώρα στις 22 Μαΐου μεταξύ Tshombe και Adoula, ο Σέκερης σημείωνε ότι αν τα Ηνωμένα Έθνη, με επικεφαλής έναν ιδιαίτερα μετριοπαθή εκπρόσωπο του ΟΗΕ από τη Γκάνα, κατάφερναν να μεσολαβήσουν προκειμένου να επιτευχθεί μία συμφωνία μεταξύ Λέοπολδβιλ και Ελισάβετβιλ, θα επιτυχανόταν μία θετική προοπτική γεφυρώσεως του χάσματος μεταξύ των δύο κυβερνήσεων⁴⁵⁴. Παρά τις λεπτές ισορροπίες που έπρεπε να διατηρηθούν προκειμένου να διασφαλιστεί η ελληνική κοινότητα της Κατάνγκα, η ανάλυση του Σέκερη βρισκόταν στην ίδια γραμμή με την πολιτική που είχε ακολουθήσει το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών στο ζήτημα της Κατάνγκα. Παρά την επιλογή του να μην εμπλακεί σε βάθος στις στρατιωτικές επιχειρήσεις του ΟΗΕ, φοβούμενο αντίποινα εις βάρος της ελληνικής παροικίας, η επανένωση της χώρας μέσω την ενσωμάτωσης της Ελισάβετβιλ αποτελούσε το κλειδί στην επίλυση της κρίσης.

Τον Ιούνιο του 1962 το Κονγκό συμπλήρωνε δύο χρόνια ανεξαρτησίας και λίγο αργότερα η Κατάνγκα θα γιόρταζε τη δική της επέτειο. Στο μεταξύ ελάχιστη πρόοδος είχε σημειωθεί στο ζήτημα του τερματισμού της απόσχισης της Κατάνγκα, καθώς δεν

---

⁴⁵³ «Πρόβλημα Κατάγκα», Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 4 Απριλίου 1962, 13 Απριλίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/63/5.

⁴⁵⁴ «Επανάληψις Συνομιλιών Adoula- Tshombe» Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 25 Μαΐου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/63/5.

είχε βρεθεί τρόπος να καμφθεί η αδιαλλαξία του Tshombe. Το αδιέξοδο προβλημάτιζε ιδιαίτερα τους Αμερικανούς, καθώς αν δε σημειωνόταν πρόοδος, ο Adoula θα μπορούσε να αντικατασταθεί από έναν φιλοσοβιετικό ριζοσπάστη, ενώ το αμερικανικό γόητρο θα υφίστατο σημαντικό πλήγμα όσο οι Σοβιετικοί αποκτούσαν και πάλι ερείσματα στη χώρα, ενώ την ίδια στιγμή οι διαθέσιμοι πόροι για την αποστολή των Ηνωμένων Εθνών εξαντλούνταν. Στις 17 Ιουλίου, ο Tshombe σκηνοθέτησε ένα περιστατικό κατά το οποίο ένας όχλος από γυναίκες και παιδιά επιτέθηκε στις δυνάμεις του ΟΗΕ που αντέδρασαν απωθώντας το πλήθος, ενώ ο ηγέτης της Κατάνγκα ισχυρίστηκε ότι τα Ηνωμένα Έθνη είχαν σκοτώσει γυναίκες. Η πρόκληση έντασης προκάλεσε τις οργισμένες αντιδράσεις των Αμερικανών, οι οποίοι επιτίθεντο για πρώτη φορά και κατά της μεταλλευτικής εταιρίας UMHK που διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της απόσχισης⁴⁵⁵. Τον Αύγουστο ο U Thant, υπό το βάρος του αυξανόμενου οικονομικού και πολιτικού κόστους που γινόταν αντιληπτό τόσο στον ΟΗΕ όσο και στο Στέιτ Νηπάρτμεντ παρουσίασε ένα σχέδιο οριστικού τερματισμού της απόσχισης της Κατάνγκα. Το σχέδιο προέβλεπε την παροχή φόρων της UMHK όχι μόνο στην Κατάνγκα, αλλά και στην Κεντρική Κυβέρνηση της χώρας, ενώ η χωροφυλακή της επαρχίας θα ενσωματωνόταν στον εθνικό στρατό ANC, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες πρόσφεραν υποστήριξη στον Adoula, ενισχύοντάς τον έναντι των αντιστάσεων του Tshombe. Παράλληλα, προβλέπονταν οικονομικές κυρώσεις μέσω μποϋκοτάζ σε συγκεκριμένα προϊόντα της Κατάνγκα. Η αμερικανική οικονομική επίθεση στην Κατάνγκα προκάλεσε τις αντιδράσεις των Ευρωπαίων, όπως της Βρετανίας, του Βελγίου, της Γαλλίας και της Γερμανίας, ενώ ο Γερμανός καγκελάριος Konrad Adenauer κατηγορούσε τους Αμερικανούς ότι προσπαθούσαν «να μειώσουν τον ρόλο των Ευρωπαίων στη σκοτεινή ήπειρο»⁴⁵⁶.

Το φθινόπωρο του 1962 ο U Thant ήταν αποφασισμένος να εφαρμόσει το σχέδιό του και να προχωρήσει στον τερματισμό της απόσχισης στην Κατάνγκα, ενώ παρά τις βρετανικές αντιδράσεις, ο Kennedy δεν ήταν πρόθυμος να εμποδίσει τον γενικό γραμματέα⁴⁵⁷. Στις αρχές Νοεμβρίου, ο γενικός γραμματέας διατύπωσε αίτημα

---

⁴⁵⁵ Kalb, ό.π, σσ. 345-346.

⁴⁵⁶ O Malley, ό.π, σσ. 144-145.

⁴⁵⁷ O' Malley, ό.π, σ.154.

προς την Ελλάδα για παροχή ελληνικών μαχητικών αεροσκαφών⁴⁵⁸. Η σκέψη για αίτημα προς την ελληνική πλευρά προκειμένου να συνδράμει τις δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών με αεροσκάφη υπήρχε ήδη από τον Σεπτέμβριο, όταν ο ΟΗΕ είχε ζητήσει ήδη τη συνδρομή με μαχητικά από την Αιθιοπία, τη Σουηδία και την Ινδία. Τότε οι Αμερικανοί είχαν ενδιαφερθεί να μάθουν αν ο Οργανισμός σκόπευε να ζητήσει τη συνδρομή της Ελλάδας, με τον αναπληρωτή γενικό γραμματέα του ΟΗΕ Ralph Bunche να εκφράζεται θετικά μια τέτοια προοπτική, εκφράζοντας παράλληλα αμφιβολίες κατά πόσο η χώρα θα ήταν σε θέση να παράσχει τέτοιου είδους βοήθεια⁴⁵⁹. Παράλληλα αφηνόταν ανοιχτό το ενδεχόμενο να ζητηθεί η μεσολάβηση των Ηνωμένων Πολιτειών αν τελικά αποφασιζόταν η προσέγγιση με την Ελλάδα. Εν όψει των εξελίξεων όμως, η ελληνική παροικία στην Κατάνγκα αντιδρούσε, με διάφορες οργανώσεις, όπως, η Ελληνική Εκκλησία, οι κοινότητες, η Ένωση Ελληνίδων Κυριών Κατάνγκας και οι Επιστημονικοί Κρατικοί Λειτουργοί Κατάνγκας να κάνουν έκκληση προς την ελληνική κυβέρνηση να απέσχει από ενδεχόμενη αεροπορική δράση των Ηνωμένων Εθνών εναντίον της επαρχίας και να μην αναμιχθεί ενεργά στη διένεξη⁴⁶⁰. Ο Έλληνας πρόξενος στην Ελίσάβετβιλ σημείωνε ότι είχε γίνει «ήπιο διάβημα» υπουργού της Κατάνγκα προς συνεργάτη του, με σκοπό να μην ενισχύσει η Ελλάδα τελικά τις δυνάμεις του ΟΗΕ με ελληνικά μαχητικά, ενώ ο ίδιος σημείωνε ότι δε θα ήταν σκόπιμο να χρησιμοποιηθούν ελληνικές δυνάμεις «εις αγώνας αμφιβόλου ηθικού περιεχομένου και κατά διαταγήν προσώπων αμφιβόλων προθέσεων»⁴⁶¹. Παράλληλα, ο Έλληνας πρόξενος εκτιμούσε ότι οι δυνατότητα επιτυχίας της επιχείρησης των Ηνωμένων Εθνών ήταν περιορισμένη, λόγω της αυξανόμενων αμυντικών ικανοτήτων της Κατάνγκα⁴⁶². Οι απόψεις αυτές έβρισκαν σύμφωνο και τον Έλληνα πρόξενο στη Λέοπολδβιλ, ο οποίος σημείωνε ότι η αβεβαιότητα της έκβασης των επιχειρήσεων των Ηνωμένων Εθνών δεν επέτρεπε στη χώρα να εμπλακεί σε άγνωστες περιπέτειες⁴⁶³.

---

⁴⁵⁸ «Αίτησις Γενικού γραμματέως ΟΗΕ Περί Αποστολής Εις Κογκό Ελληνικών Στρατιωτικών Αεροπλάνων», Μαρκαντωνάτος (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 6 Νοεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴⁵⁹ New York to Secretary of State, Tel. No. 823, September 19 1961, NARA, RG59, CDF, 770G.00/9-1961.

⁴⁶⁰ Βελεγής (Ελίσάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 15 Νοεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴⁶¹ «Παραχώρησις αεροπλάνων εις Ηνωμένα Έθνη», Βάσης (Ελίσάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 23 Νοεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴⁶² «Κατάστασις εν Κατάγκα», Βάσης (Ελίσάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 27 Νοεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/11/5.

⁴⁶³ Λυμπερόπουλος (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 5 Δεκεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

Σε τηλεγράφημά του προς το ελληνικό προξενείο της Ελισάβετβιλ, ο Αβέρωφ ζητούσε να ενημερωθούν οι αρχές της Κατάνγκα ότι είχε ζητηθεί από την Ελλάδα η αποστολή καταδιωκτικών αεροπλάνων, λόγω της υψηλής εκπαίδευσης των Ελλήνων αεροπόρων και του γεγονότος ότι τα ανατολικά κράτη είχαν προσφέρει αντίστοιχα αεροσκάφη και θα έπρεπε να αποφευχθεί η μονοπωλιακή χρησιμοποίησή τους⁴⁶⁴. Ο πραγματικός λόγος, όμως, πίσω από την ελληνική απροθυμία να παραχωρήσει δυνάμεις στον ΟΗΕ ήταν η επιθυμία να μη δοθεί μεγάλη βαρύτητα στη συμμετοχή της Ελλάδας στα ζητήματα του Κονγκό και έγινε ακόμα περισσότερο σαφές, όταν ο γενικός γραμματέας ζήτησε την συμμετοχή τεσσάρων Ελλήνων επιτελικών αξιωματικών για τις δυνάμεις στο Κονγκό⁴⁶⁵. Το αίτημα για παροχή αεροσκαφών επανέλαβαν προς τον Αβέρωφ οι Αμερικανοί. Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών αρνήθηκε και πάλι, ενημερώνοντας τους Αμερικανούς αξιωματούχους για τα αιτήματα των Ελλήνων της Λέοπολδβιλ περί μη ανάμιξης στη διαμάχη⁴⁶⁶. Αλλά πέρα από τους φόβους αντιποίνων σε βάρος των Ελλήνων της ελληνικής παροικίας, υπήρχαν και πρακτικά ζητήματα. Το ΓΕΕΘΑ απαντούσε επίσης αρνητικά στην πιθανότητα παροχής αεροσκαφών της Ελληνικής Βασιλικής Αεροπορίας, καθώς τα συγκεκριμένα αεροσκάφη που ζητούσε ο ΟΗΕ αφ' ενός βρίσκονταν σε μονάδες υπό τις διαταγές του ΝΑΤΟ, από το οποίο χρειαζόταν έγκριση για διάθεση αλλού, αφ' ετέρου επιχειρησιακοί λόγοι μονάδων της ΕΒΑ δεν επέτρεπαν την απομάκρυνσή τους⁴⁶⁷. Ήταν, ασφαλώς, ένα πρόσχημα για να αρνηθεί η Ελλάδα τη διάθεσή τους. Τον Δεκέμβριο ο γενικός γραμματέας προέβη σε νέα αίτημα για παροχή ελληνικών πολεμικών αεροσκαφών για τις ανάγκες της δύναμης του ΟΗΕ, το οποίο απορρίφθηκε και πάλι υπό το πρόσχημα των αμυντικών αναγκών της χώρας⁴⁶⁸. Οι ειδήσεις προκάλεσαν αυτή τη φορά την αντίδραση του ίδιου του Tshombe, ο οποίος σε επιστολή του προς τον Έλληνα πρόξενο της Ελισάβετβιλ προειδοποιούσε για τις επιπτώσεις που

---

⁴⁶⁴ Αβέρωφ (ΥΠΕΞ) προς Προξενείον Ελισάβετβιλ, 3 Δεκεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴⁶⁵ Λ. Παπάγος (ΥΠΕΞ) προς Υφυπουργόν Εθνικής Αμύνης, χ.η, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴⁶⁶ Αβέρωφ (ΥΠΕΞ) προς Μόνιμη Αντιπροσωπεία Νέα Υόρκη, 7 Δεκεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴⁶⁷ Υπαρχηγός ΓΕΕΘΑ Αντιστράτηγος Παπαγεωργόπουλος Κ. (Γενικών Επιτελείων Εθνικής Αμύνης) προς ΥΠΕΞ, 10 Νοεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴⁶⁸ Μπίτσιος (ΟΗΕ) προς ΥΠΕΞ, 5 Δεκεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

θα είχε για την ελληνική παροικία μία τέτοια κίνηση⁴⁶⁹. Οι απειλές αυτές επιβεβαιώθηκαν σε ανάλογη περίπτωση, όταν οι αρχές της Κατάνγκα προχώρησαν σε απέλαση του Ιταλού προξένου από την Ελισάβετβιλ, καθώς η Ιταλία είχε παραχωρήσει τελικά αεροσκάφη στις δυνάμεις του ΟΗΕ. Το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών ζήτησε από τον πρόξενο στην Ελισάβετβιλ να προβεί σε σχετική διαμαρτυρία, σημειώνοντας τον παράνομο χαρακτήρα της ενέργειας αυτής, καθώς οι πρόξενοι αναγνωρίζονταν από την κεντρική κυβέρνηση και όχι από τις αρχές της Κατάνγκας⁴⁷⁰. Την ίδια στιγμή, όμως, ο Αβέρωφ είχε ετοιμάσει τηλεγράφημα στο οποίο τόνιζε προς τον Έλληνα πρόξενο στην Ελισάβετβιλ ότι το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν είχε συνεισφέρει στις δυνάμεις του ΟΗΕ εναντίον της Κατάνγκα, δε σήμαινε ότι με κανένα τρόπο ότι θα έπρεπε να ενθαρρύνονται οι βιαιότητες εναντίον των δυνάμεων του ΟΗΕ από μέλη της παροικίας, καθώς η ΟΝΥΚ βρισκόταν εκεί και με την ελληνική ψήφο⁴⁷¹.

Η τελική απόφαση της Ελλάδας να μην ενισχύσει τις δυνάμεις του ΟΗΕ έγινε δεκτή με ιδιαίτερη ικανοποίηση στην Κατάνγκα. Ο Tshombe, μέσω του Έλληνα Πρόξενου μεταβίβαζε τις θερμές ευχαριστίες του και την ευχή να διατηρηθεί η ελληνική γραμμή ως είχε⁴⁷². Παράλληλα όμως εξέφραζε την εκτίμησή του προς την ελληνική παροικία, σημειώνοντας παράλληλα ότι ακόμα κι η Ελλάδα είχε ενισχύσει τον ΟΗΕ με αεροσκάφη, η στάση της κυβέρνησής του προς τους Έλληνες δε θα είχε αλλάξει, αλλά δε θα μπορούσαν να προβλεφθούν ορισμένες αντιδράσεις του όχλου.

Ο Έλληνας πρόξενος στη Λέοπολδβιλ τόνιζε έντονα την αναγκαιότητα επίλυσης του ζητήματος της Κατάνγκα και εξέφραζε τις ανησυχίες του για το ενδεχόμενο μη επιτυχίας της επιχείρησης των Ηνωμένων Εθνών. Ο ίδιος σημείωνε ότι παρά το αμφίβολο αποτέλεσμα που θα επέφερε η προσπάθεια εφαρμογής του σχεδίου του U Thant, η οικονομική πίεση κάτω από την οποία βρισκόταν η δύναμη των

---

⁴⁶⁹ Αβέρωφ (ΥΠΕΞ) προς Μόνιμη Αντιπροσωπεία Νέα Υόρκη, 6 Δεκεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2 και Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 1 Δεκεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴⁷⁰ Μακρής (ΥΠΕΞ) προς Προξενείον Ελισάβετβιλ, Κοιν. Μόνιμον Αντιπροσωπείαν Νέας Υόρκης, Προξενείον Λέοπολδβιλ, 11 Δεκεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2 .

⁴⁷¹ Αβέρωφ (ΥΠΕΞ) προς Προξενείον Ελιζαμπετβίλλ, 7 Δεκεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/9/2.

⁴⁷² «Επιστολή Προέδρου Tshombe», Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 8 Δεκεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/11/5.

Ηνωμένων Εθνών τόσο για τις Ηνωμένες Πολιτείες όσο και για άλλες δυνάμεις επέβαλε στον Οργανισμό να κινηθεί γρήγορα⁴⁷³.

Η άρνηση της ελληνικής κυβέρνησης να ενισχύσει τις δυνάμεις του ΟΗΕ προκάλεσε την αντίδραση της κεντρικής κυβέρνησης του Κονγκό. Ο αρχηγός των Υπηρεσιών Ασφαλείας Victor Nendaka εξέφρασε στον Έλληνα πρόξενο στη Λέοπολδβιλ τον Γεώργιο Σέκερη τη δυσφορία του για τα διαβήματα της ελληνικής παροικίας της Κατάνγκα προς την ελληνική κυβέρνηση προκειμένου να απόσχει από οποιαδήποτε ενίσχυση των δυνάμεων του ΟΗΕ που θα είχε ως αποτέλεσμα την ενοποίηση του Κονγκό, αλλά και για τη δράση των Ελλήνων μισθοφόρων στην περιοχή⁴⁷⁴. Παράλληλα, σημείωνε ότι η στάση της Ελλάδας θα μπορούσε να αποβεί επιζήμια, καθώς οι ομογενείς θα θεωρούνταν αντάρτες, ενώ παρείχε διαβεβαιώσεις ότι η προέλαση των κυβερνητικών δυνάμεων δε συνιστούσαν απειλή για τους τελευταίους. Ο αξιωματούχος της Λέοπολδβιλ ζητούσε από τον Έλληνα πρόξενο να μεταβεί στην Ελισάβετβιλ και να μεσολαβήσει εξασφαλίζοντας έτσι την υποστήριξη της ελληνικής παροικίας στην κεντρική κυβέρνηση. Ο τελευταίος διαβεβαίωσε ότι ο Έλληνας πρόξενος στην Ελισάβετβιλ ήταν έτοιμος να παράσχει τη βοήθειά του προς την Λέοπολδβιλ. Παράλληλα τόνιζε την ανάγκη να υπάρξουν συστάσεις προς τους Έλληνες της Κατάνγκα να μην εκτίθενται υπέρ του Tshombe, καθώς σε αυτή την περίπτωση θα αντιμετώπιζαν κινδύνους όταν η περιοχή ετίθετο ξανά υπό τον κεντρική κυβερνητικό έλεγχο. Ο πρόξενος στην Ελισάβετβιλ εμφανιζόταν καθυστερημένος και υποστήριζε ότι οι πληροφορίες του Nendaka ήταν «ουχί ακριβείς και γενικώς εξογκωμένοι», σημειώνοντας παράλληλα ότι η παροικία ήταν μεν φιλική προς τον Tshombe «χωρίς όμως υπερβολάς». Παράλληλα, εμφανιζόταν βέβαιος ότι ακόμα και αν το καθεστώς της Κατάνγκα μεταβαλλόταν, οι Έλληνες θα επιδείκνυαν νομιμοφροσύνη και θα απείχαν από την ενεργή ανάμιξη στα εσωτερικά της χώρας⁴⁷⁵.

Τελικά, η απόσχιση της Κατάνγκα τερματίστηκε οριστικά στα μέσα Ιανουαρίου του 1963. Σε συγκρούσεις των δυνάμεων του ΟΗΕ στο πλαίσιο της επιχείρησης Operation Grandslam που είχε ξεκινήσει στις 28 Δεκεμβρίου του 1962 οι δυνάμεις του

---

⁴⁷³ Λυμπερόπουλος (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 4 Δεκεμβρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/63/6.

⁴⁷⁴ Λυμπερόπουλος (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 17 Ιανουαρίου 1963, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/42/3.

⁴⁷⁵ «Ελληνική παροικία έναντι καθεστώτος Κατάνγκα», Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 24 Ιανουαρίου 1963, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/42/3.

Tshombe ηττήθηκαν και η επαρχία επανενσωματώθηκε στο Κονγκό, ενώ ο Tshombe κατέφυγε στο εξωτερικό, όπου παρέμεινε μέχρι να επιστρέψει και πάλι, αυτή τη φορά για γίνει πρωθυπουργός της κεντρικής κυβέρνησης από τον Ιούλιο του 1964.

Η απόπειρα απόσχισης της Ανατολικής Επαρχίας

Ο τερματισμός της απόσχισης της Κατάνγκα έλυσε το βασικό πρόβλημα της χώρας, ωστόσο δε σήμανε το τέλος της κρίσης στο Κονγκό, καθώς δύο άλλα ένοπλα κινήματα σημειώθηκαν στο ανατολικό και στο κεντρικό τμήμα της χώρας και αποτέλεσαν νέα πηγή αστάθειας. Η Ανατολική Επαρχία αποτελούσε πλέον τη νέα πηγή αστάθειας για τη χώρα που θα τερματιζόταν με τη συντριβή της ανταρσίας των Shimba και την αποκατάσταση του ελέγχου της χώρας από την κεντρική κυβέρνηση υπό τον Mobutu στα τέλη του 1964 (αν και πυρήνες αντίστασης στον ανατολικό Κονγκό θα παρέμεναν ενεργοί για πολλά χρόνια ακόμα). Εκεί υπήρχε μία σημαντική ελληνική παροικία, η οποία είχε επιβιώσει και παραμένει κατά το μεγαλύτερο μέρος της άθικτη κατά τη διάρκεια της κρίσης του Κονγκό. Τον Οκτώβριο του 1964 μία ομάδα ανταρτών φιλικά προσκείμενων προς τον Lumumba, με το όνομα Shimba, είχε αιχμαλωτίσει και κρατούσε ομήρους περίπου 1000 Αμερικανούς και Βέλγους πολίτες στη Στάνλευβιλ. Στα τέλη Νοεμβρίου του ίδιου έτους, ένα μήνυμα του τοπικού ραδιοφωνικού καλούσε στη δολοφονία των λευκών: «Οι Βρετανοί και οι Βέλγοι μας μαχαίρωσαν στην πλάτη. Πάρτε τις ματσέτες σας και σκοτώστε τους λευκούς»⁴⁷⁶. Αφορμή υπήρξε η επιχείρηση Operation Dragon Rouge, μια κοινή προσπάθεια μεταξύ των Αμερικανών, των Βέλγων και των Βρετανών να απελευθερώσουν τους δυτικούς ομήρους, που ήγειρε για τους Αφρικανούς νέους φόβους για αποικιακή ανάμειξη στη χώρα. Για ακόμα μία φορά όμως, οι Αφρικανοί διαχώριζαν την ελληνική παροικία και δεν καθιστούσαν τη χώρα υπόλογη για την επιχείρηση των συμμάχων. Οι αντιπρόσωποι της Γκάνας, του Μάλι και της Γουινέας στον ΟΗΕ δεσμεύονταν μάλιστα να προβούν σε πράξεις που θα προστάτευαν τους Έλληνες ομογενείς στην Στάνλευβιλ και εκφράζονταν θετικά υπέρ των τελευταίων⁴⁷⁷. Οι Έλληνες διατηρούσαν επί του πεδίου καλές σχέσεις με τους αντάρτες, η εχθρότητα των οποίων στρεφόταν βασικά προς τους Βέλγους και τους

---

⁴⁷⁶ Alanna O'Malley, "The Simba Rebellion, the Cold War, and the Stanleyville Hostages in the Congo." *Journal of Cold War Studies* 23, no. 2 (2021): 75–99. p. 75.

⁴⁷⁷ Μπίτσιος (ΟΗΕ) προς ΥΠΕΞ, 24 Νοεμβρίου 1964, 1964/41/8, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, .

Αμερικανούς, ενώ το προξενείο στη Λέοπολδβιλ εκτιμούσε ότι η κατάσταση δεν ήταν πιθανό να μεταβληθεί και οι Έλληνες δε θα αποτελούσαν στόχο των ανταρτών⁴⁷⁸. Την ίδια στιγμή όμως, οι Έλληνες της Στάνλευβιλ έπαιζαν διαμεσολαβητικό ρόλο μεταξύ των ιθαγενών και των δυτικών, κρύβοντας στα σπίτια τους όσους από αυτούς είχαν καταφέρει να διαφύγουν τη σύλληψη, προκαλώντας τον ενθουσιασμό τους⁴⁷⁹. Ανάλογη ευγνωμοσύνη για τη στάση της ελληνικής παροικίας εξέφραζαν και οι Αμερικανοί αξιωματούχοι⁴⁸⁰. Παρ' όλα αυτά, η ελληνική πλευρά είχε αποφύγει να προβεί σε δημόσια υποστήριξη των δυτικών, μη αποδεχόμενη αίτημα των Αμερικανών διπλωματών να υποστηρίξει διάβημα διαμαρτυρίας προς το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για την κατάσταση στη Στάνλευβιλ⁴⁸¹. Αντίθετα, προκειμένου να αποφύγει τη μήνη των ανταρτών στη Στάνλευβιλ, η Ελλάδα προέκρινε τη σχετική έκκληση στον γενικό γραμματέα U Thant και τις επαφές με αφρικανικά κράτη, όπως η Γουινέα, η Γκάνα, το Μάλι, το Κονγκό Μπραζαβίλ και το Μπουρούντι προκειμένου να μεταδοθεί η ανησυχία για τον ελληνικό πληθυσμό⁴⁸². Ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ προέβη τελικά σε διάβημα στους αντιπροσώπους του Μάλι και της Γκάνας, προκειμένου να μεσολαβήσουν υπέρ των Ελλήνων στις επαναστατημένες περιοχές⁴⁸³.

Αλλά οι ελληνικές αρχές βρίσκονταν σε άμεση επικοινωνία και με τις αρχές της χώρας. Στις 24 Νοεμβρίου του 1964 ο Tshombe, ως πρωθυπουργός και υπουργός Εξωτερικών της χώρας πλέον, είχε αποστείλει μάλιστα επιστολή προς τον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών, ενημερώνοντάς τον σχετικά με την απόφασή του να απευθυνθεί στις κυβερνήσεις του Βελγίου και των Ηνωμένων Πολιτειών με σκοπό να συμβάλουν στην αποκατάσταση της τάξης⁴⁸⁴. Το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών εξέφραζε τις ευχαριστίες του για την ενημέρωση, σημειώνοντας την ίδια στιγμή προς τον Tshombe ότι η ελληνική παροικία δεν είχε χάσει την εμπιστοσύνη της για το ευοίωνο μέλλον της

---

⁴⁷⁸ Λυμπερόπουλος (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 17 Νοεμβρίου 1964, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/41/8.

⁴⁷⁹ Λυμπερόπουλος (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 26 Νοεμβρίου 1964, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/41/8.

⁴⁸⁰ Σταθάτος (ΥΠΕΞ) προς τη Μόνιμον Ελληνικήν Αντιπροσωπεΐαν παρά τω ΝΑΤΟ, 30 Νοεμβρίου 1964, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/41/8.

⁴⁸¹ Κωστόπουλος (ΥΠΕΞ) προς Μόνιμον Αντιπροσωπεΐαν παρά τω ΟΗΕ Νέαν Υόρκην, 23 Νοεμβρίου 1964, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/41/8.

⁴⁸² Ο.π.

⁴⁸³ Παππάς (ΥΠΕΞ) προς Λέοπολδβιλ, 30 Νοεμβρίου 1964, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/41/8.

⁴⁸⁴ «Μήνυμα Πρωθυπουργού κ. Τσόμπε προς κ. Υπουργόν Εξωτερικών», ΥΠΕΞ προς Β.Πρεσβείαν Λέοπολδβιλ, 27 Νοεμβρίου 1964, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/41/8.

χώρας, ενώ οι ομογενείς που την είχαν εγκαταλείψει ενδιαφέρονταν να επιστρέψουν⁴⁸⁵. Τα γεγονότα στη Στάνλευβιλ είχαν αποτελέσει ένα σημαντικό πλήγμα για το μέλλον των Ελλήνων της περιοχής, καθώς εγκαινίασαν ένα νέο κύμα προσφύγων προς την Ελλάδα. Στα τέλη Νοεμβρίου πάνω από 400 Έλληνες και Κύπριοι ομογενείς είχαν εγκαταλείψει τη Στάνλευβιλ και το Πολί, αναζητώντας προστασία στη Λεόπολδβιλ, ενώ κάποιοι από αυτούς επιθυμούσαν να επιστρέψουν στην Ελλάδα⁴⁸⁶.

Αποσχίσεις στο Κονγκό: οι αντιφατικές πιέσεις στην ελληνική πολιτική

Η πολιτική της Ελλάδας έναντι των αποσχίσεων στο Κονγκό και ειδικά της απόσχισης της Κατάνγκα διαμορφώθηκε σε συνθήκες χαοτικές. Η εξέλιξη της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης στη χώρα δεν απέτρεπε την εκδήλωση διαφορετικών πολιτικών των δυτικών χωρών, εδρασμένων στα βραχυπρόθεσμα εθνικά τους συμφέροντα, ενώ η παρουσία των ελληνικών παροικιών μετέτρεπε συχνά την Ελλάδα σε όμηρο της αποσχιστικής κυβέρνησης. Τα ελληνικά Προξενεία στις διάφορες αποσχιζόμενες περιοχές συχνά ανέπτυσαν τη δική τους πολιτική, σε σημαντικό βαθμό αγνοώντας τις (συχνά πάντως, ελλιπείς) οδηγίες του αμύχανου Κέντρου. Ωστόσο, τελικά η πολιτική αυτή υπήρξε σε μεγάλο βαθμό επιτυχής. Η προσπάθεια να παραμείνει η Ελλάδα ουδέτερη στη διαμάχη μεταξύ των δυτικών και των τοπικών αρχών της Κατάνγκα αποτέλεσε συνειδητή επιλογή του υπουργείου Εξωτερικών και είχε ως στόχο να διαφυλαχθεί η ελληνική παροικία, κάτι το οποίο αποτελούσε το βασικό εθνικό συμφέρον στην περιοχή. Παρά τις διαμαρτυρίες από πλευράς της νόμιμης κυβέρνησης της χώρας για άρνηση υποστήριξης του έργου των Ηνωμένων Εθνών, η ελληνική παροικία διαφυλάχθηκε χάρη στις καλές σχέσεις των Ελλήνων με τους ιθαγενείς πληθυσμούς, που είχε οδηγήσει στη δημιουργία καλής φήμης η οποία τελικά προστάτευσε την παροικία. Την ίδια στιγμή, η ελληνική κυβέρνηση, παρά το ενδιαφέρον των Αμερικανών να ενσωματώσουν την Ελλάδα στον επιχειρησιακό σχεδιασμό για τον τερματισμό της απόσχισης της Κατάνγκα, ακριβώς λόγω της ικανότητας των Ελλήνων να μεσολαβούν μεταξύ των ιθαγενών και των δυτικών με άνεση, κατάφερε να απορρίψει αυτές τις προτάσεις, διαφυλάσσοντας όμως τις σχέσεις

---

⁴⁸⁵ Ο.π.

⁴⁸⁶ Λυμπερόπουλος (Λεόπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 27 Νοεμβρίου 1964, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/41/8.

με τους συμμάχους της και μη προκαλώντας δυσαρέσκεια. Η συμβολή των Ελλήνων στο πεδίο, όπως για παράδειγμα στην ομηρία της Στάνλευβιλ, δικαίωσε την ελληνική επιλογή, καθώς η ελληνική ουδετερότητα εξασφάλισε στην παροικία τη δυνατότητα να μεσολαβήσει όντως μεταξύ των ανταρτών και των δυτικών και να προσφέρει σημαντικά στην διάσωση του λευκού πληθυσμού.

Την ίδια στιγμή, όμως, η κρίση του Κονγκό αποτέλεσε την πρώτη διεθνή κρίση που κλήθηκε να διαχειριστεί ο ΟΗΕ, κινητοποιώντας πρωτόγνωρο όγκο στρατιωτικών δυνάμεων, έμφυχου δυναμικού και οικονομικών πόρων, εγκαινιάζοντας μία κατάσταση η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει στη δημιουργία νόρμας και προηγούμενο στον χειρισμό ανάλογων κρίσεων στο μέλλον. Η επιδείνωση της κατάστασης στην Κύπρο μετά το αίτημα αναθεώρησης των Συνθηκών Ζυρίχης- Λονδίνου με τα Δεκατρία Σημεία του Μακαρίου ήταν η επόμενη μεγάλη κρίση που θα καλούνταν να διαχειριστεί ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών. Κατά πόσο όμως τα κράτη του διεθνούς συστήματος θα προσελάμβαναν την κρίση στην Κύπρο με τους ίδιους όρους που είχαν προσλάβει την κρίση στο Κονγκό; Η ουδέτερη στάση της ελληνικής κυβέρνησης στο ζήτημα της Κατάνγκα, δεν αποτελούσε κίνδυνο για τη δημιουργία ανάλογου προηγούμενου στη διχοτόμηση της Κύπρου, σε μία περίοδο, μάλιστα, που η τουρκική πλευρά επανέφερε το σενάριο αυτό πειστικά στο προσκήνιο; Η κυπριακή αντιπροσωπεία στον ΟΗΕ, που είχε προσπαθήσει καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης του Κονγκό και των υπόλοιπων κρίσεων που μεσολάβησαν μέχρι το 1963 να παραμείνει ουδέτερη και να ακολουθήσει μία πολιτική στο πλαίσιο των Αδεσμεύτων, κατά πόσον ήταν επιτυχής και κατά πόσον θα της επέτρεπε να κεφαλαιοποιήσει κέρδη για τη δική της υπόθεση;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η τεχνική βοήθεια και η ανάσχεση στην Αφρική – προσπάθεια για ελληνική παρουσία

«Ήδη διαβλέπω ενόπιον ημών ελκυστικήν ευκαιρίαν απαρχής ελληνικής ακτινοβολίας. Εις την μεγάλην ήπειρον της Αφρικής, τα νέα Κράτη, βαδίζοντα την οδόν την εθνικής των ανεξαρτησίας, ατενίζουν μετά προσδοκίας μεταξύ άλλων, και προς τους Λαούς της Ευρώπης, προσδοκώντα πνευματικήν και υλικήν ενίσχυσιν. Αποτελεί επιβράβευσιν της αρετής των Ελλήνων ότι οι Λαοί ούτοι αγαπούν ημάς ιδιαιτέρως. Πολλοί Έλληνες ευρίσκονται ήδη εγκατεστημένοι εις τα Κράτη της Αφρικής, χαίροντες ιδιαιτέρας εκτιμήσεως. Διανοίγεται εκεί πεδίων καρποφόρου δράσεως εις πολλούς νέους Έλληνας εκπαιδευτικούς, επιστήμονας, τεχνικούς. Πέποιθα ότι η Ελληνική δραστηριότης, εκδηλουμένη θα αποβή ωφέλιμος διά τους Λαούς της Αφρικής».

Βασιλεύς Παύλος 21 Μαρτίου 1963, Ακαδημία
Αθηνών

Παρατίθεται στο Λεωνίδα Γ. Μαρκαντωνάτος,
ό.π.

Η αμερικανική πολιτική του εκσυγχρονισμού

Καθώς η ισορροπία δυνάμεων μεταξύ των δύο συνασπισμών είχε οδηγήσει σε σταθεροποίηση της κατάστασης στην Ευρώπη, κάνοντας έναν πόλεμο μεταξύ τους να μοιάζει απίθανος, οι εντάσεις του Ψυχρού Πολέμου έβρισκαν νέες διεξόδους στην περιφέρεια, όπου στα μέσα της δεκαετίας του 1950 θα γινόταν το επίκεντρο της πολιτικής των δύο κόσμων. Εκεί ο ανταγωνισμός δε θα έπαιρνε τη μορφή της στρατιωτικής αντιπαράθεσης, αλλά θα αποτελούσε αγώνα για αυτό που τον Απρίλιο του 1963 ο Kennedy θα αποκαλούσε «αγώνα για τις καρδιές και το μυαλό των ανθρώπων». Ο νέος αγώνας θα διεξαγόταν με νέους πολιτικούς και οικονομικούς όρους κυρίως μέσω της οικονομικής και τεχνικής βοήθειας, που θα είχε ως στόχο να καταδείξει την ανωτερότητα του εκάστοτε κοινωνικού και οικονομικού συστήματος, μέσω της δυνατότητας του να παρέχει γρήγορες και αποτελεσματικές λύσεις στα

ενδιαφερόμενα μέρη. Η Αφρική υπήρξε το κατ' εξοχήν πρόσφορο πεδίο για τέτοιου είδους δράσεις, καθώς η αποχώρηση των αποικιακών δυνάμεων από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 είχε αφήσει σε πολλές περιπτώσεις τα διάδοχα κράτη απογυμνωμένα τόσο από κεφάλαια, όσο και από τεχνογνωσία και ειδικούς, στερώντας τους έτσι τη δυνατότητα να οδηγηθούν σε βιώσιμα μοντέλα ανάπτυξης.

Η τεχνική βοήθεια σύντομα εξελίχθηκε σε ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία του Ψυχρού Πολέμου, το οποίο ανέπτυσαν και μεταχειρίζονταν συστηματικά και οι δύο συνασπισμοί στον Τρίτο Κόσμο, καθώς το φλέγον ζήτημα στην περιφέρεια ήταν όχι η εξωτερική ασφάλεια και η ανάπτυξη οπλικών συστημάτων, αλλά η κάλυψη των εγχώριων αναγκών, δηλαδή η στελέχωση της δημόσιας διοίκησης, η οικονομική ανάπτυξη και η κατασκευή έργων υποδομής, καθώς η αποχώρηση των Ευρωπαίων διοικητών είχε οδηγήσει σε πολλές περιπτώσεις τον κρατικό μηχανισμό σε παράλυση. Ωστόσο, οι Δυτικοί και οι Σοβιετικοί δε βρίσκονταν στην ίδια θέση στον μεταποικιακό κόσμο. Η εμπειρία της αποικιοκρατίας αποτελούσε πηγή μνησικακίας των Αφρικανών απέναντι στους Ευρωπαίους συμβούλους (και η συμπεριφορά των Βέλγων στο Κονγκό ασφαλώς έτεινε να επιβεβαιώνει τέτοιες αντιλήψεις) ανοίγοντας έτσι σπουδαίες ευκαιρίες για τα κράτη του ανατολικού συνασπισμού. Τα τελευταία προσπαθούσαν να εμφανιστούν ως προστάτες και φυσικοί υποστηρικτές των νεοανεξαρτητοποιηθέντων κρατών προβάλλοντας έντονα και συστηματικά την ανωτερότητα του δικού τους οικονομικού και κοινωνικού συστήματος. Η πολιτική αυτή είχε, σε πολλές περιπτώσεις, πιθανότητες επιτυχίας. Η ικανότητα του ανατολικού συνασπισμού να κινητοποιεί μαζικά και με κρατική κατεύθυνση πόρους, κεφάλαια και ανθρώπινο δυναμικό, εντυπωσίαζε πολλούς αφρικανικούς ηγέτες και εξύψωνε το γόητρο της Σοβιετικής Ένωσης στον Τρίτο Κόσμο.

Οι σοβιετικές προσπάθειες διείσδυσης στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές του πλανήτη είχαν αρχίσει να αποκτούν συστηματική μορφή από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, εντάθηκαν δε ιδιαίτερα μετά το 20ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ, το οποίο αποτέλεσε αλλαγή πορείας για τη σοβιετική πολιτική προς τον παγκόσμιο νότο. Ωστόσο, παρά την πολιτική βούληση, η Σοβιετική Ένωση υστερούσε κατά πολύ σε τεχνογνωσία, η έλλειψη της οποίας αποτελούσε σημαντικό εμπόδιο για τις σοβιετικές προσπάθειες. Η Αφρική είχε αποτελέσει για περίπου οκτώ δεκαετίες πεδίο αποκλειστικής δράσης των ευρωπαϊκών αποικιακών δυνάμεων, οι οποίες είχαν συσσωρεύσει μεγάλη εμπειρία στη διοίκηση των περιοχών αυτών, καθώς η εξέλιξη των συστημάτων διοίκησής τους

συνοδευόταν από αντίστοιχες εξελίξεις στην επιστήμη, που βοηθούσε στην καλύτερη κατανόηση μίας σειράς τοπικών παραμέτρων ήδη από την περίοδο της πρώτης εγκατάστασής τους⁴⁸⁷. Όταν ξεκίνησαν οι σοβιετικές προσπάθειες διείσδυσης στην Αφρική, η έλλειψη εμπειρίας οδηγούσε σε μεγάλες αστοχίες, ενώ συχνά ο απότομος και κυριαρχικός τρόπος παρέμβασης των Σοβιετικών έτεινε να προκαλεί την αντίδραση των Αφρικανών, όπως διαφάνηκε άλλωστε και στο Κονγκό. Παρ' όλα αυτά, η σοβιετική διείσδυση οργανώθηκε εντυπωσιακά γρήγορα. Σύντομα ο Τρίτος Κόσμος, όχι μόνο η Αφρική, αλλά και η Ασία και η Λατινική Αμερική έγιναν αντικείμενο ενδελεχούς μελέτης από τους Σοβιετικούς ακαδημαϊκούς. Συλλογή κειμένων τους, μεταφρασμένων στα αγγλικά, κυκλοφόρησε με τη μορφή συλλογικού τόμου από τις εκδόσεις του πανεπιστημίου Πρίνστον στις Ηνωμένες Πολιτείες, με τον επιμελητή να σχολιάζει μάλιστα εντυπωσιασμένος από το πλήθος των σοβιετικών μελετών που δημοσιεύονταν, οι οποίες πάντως παρουσίαζαν τις δικές τους αδυναμίες⁴⁸⁸.

Η αναμόρφωση της σοβιετικής πολιτικής δεν είχε τραβήξει την προσοχή των Αμερικανών μόνο σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Οι σοβιετικές απόπειρες διείσδυσης στην Αφρική είχαν ανησυχήσει ιδιαίτερα τους συμμάχους στο ΝΑΤΟ, οι οποίοι από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 είχαν αρχίσει να μελετούν πιο συστηματικά τις νέες τάσεις της σοβιετικής πολιτικής στον Τρίτο Κόσμο. Η κρίση του Σουέζ είχε καταδείξει τους μεγάλους κινδύνους που εγκυμονούσε η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των συμμάχων στην περιφέρεια, καθώς η σοβιετική διπλωματία βρισκόταν σε διαρκή ετοιμότητα εκμετάλλευσης των ευκαιριών που παρουσιάζονταν. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, από το 1956 και έπειτα, σημειώθηκε μία συστηματική προσπάθεια συντονισμού της συμμαχικής πολιτικής με βασικό σκοπό να μελετήσει τους τρόπους και τα μέσα που μεταχειριζόταν ο Ανατολικός Συνασπισμός προκειμένου να διεισδύσει στην περιφέρεια⁴⁸⁹.

Τα επόμενα χρόνια θα σημειωνόταν ακόμα μεγαλύτερη πρόοδος, καθώς θα θεσπίζονταν ειδικές επιτροπές, που θα εξειδικεύονταν πλέον σε συγκεκριμένες περιφέρειες όπου- σύμφωνα με τους συμμάχους- υπήρχε η απειλή της σοβιετικής

---

⁴⁸⁷ Βλ. σχετικά Michael Adas, *Machines as the Measure of Men, Science, Technology, and Ideologies of Western Dominance*, εκδ. Cornell University Press, Ίθακα και Λονδίνο 1989.

⁴⁸⁸ Thomas Perry Thornton, *Third World in Soviet Perspective*, εκδ. Princeton University Press, Νιου Τζέρσι 1964.

⁴⁸⁹ Evanthis Hatzivassiliou, *NATO and Western Perceptions of the Soviet Bloc: Alliance Analysis and Reporting, 1951-1969*, ό.π. και του ίδιου, «Out-of-Area: NATO Perceptions of the Third World, 1957-1967», ό.π.

παρέμβασης. Στα τέλη Ιανουαρίου του 1959 το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο (NAC) αποφάσισε τη δημιουργία μίας Επιτροπής για την Αφρική, που θα αποτελούνταν από ανώτατους ειδικούς από το Βέλγιο, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Στόχος της Επιτροπής θα ήταν να αναφέρει στο Συμβούλιο τις μεθόδους και την πρόοδο της σοβιετικής διείσδυσης στην Αφρική νοτίως της Σαχάρας και να προτείνει μέτρα αντιμετώπισης της απειλής⁴⁹⁰. Η έκθεση αυτή θα αποτελούσε τη βάση για περαιτέρω συζητήσεις στο Συμβούλιο. Χαρακτηριστικό είναι σημείωμα της αμερικανικής αντιπροσωπείας, στο οποίο επιχειρούσε μία συνολική εξέλιξη της κατάστασης στην Αφρική. Οι Αμερικανοί παρατηρούσαν τη στροφή της σοβιετικής πολιτικής μετά τον θάνατο του Στάλιν και το ανανεωμένο ενδιαφέρον για την Αφρική, που είχε οδηγήσει στη χάραξη μίας νέας στρατηγικής διείσδυσης στην ήπειρο. Οι σοβιετικές προσπάθειες συνδύαζαν την προπαγάνδα με την εργαλειοποίηση των κομμουνιστικών κομμάτων στις ευρωπαϊκές μητροπόλεις- καθώς τέτοια κόμματα απουσίαζαν σε μεγάλο βαθμό από την Αφρική- με σκοπό να τονώσουν και να ελέγξουν τα εθνικιστικά κινήματα, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου ήταν εγκατεστημένες στρατιωτικές βάσεις των δυτικοευρωπαϊκών δυνάμεων. Επιπλέον, σύμφωνα με την ίδια ανάλυση, οι Ανατολικοί, χρησιμοποιούσαν μία ευρεία γκάμα μεθόδων, που περιελάμβανε τη διπλωματία, το εμπόριο, την οικονομική βοήθεια και τις πολιτιστικές σχέσεις, με σκοπό να καθιερωθεί η ΕΣΣΔ ως ισχυρός, αξιοσέβαστος και συμπαθής φίλος των Αφρικανών⁴⁹¹. Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία αποδιδόταν στο γεγονός ότι είχε προωθηθεί συστηματικά, εντός της Σοβιετικής Ένωσης, η ακαδημαϊκή έρευνα και διδασκαλία σχετικά με τα αφρικανικά ζητήματα, ενώ παράλληλα οι σοβιετικές θεωρητικές αρχές είχαν αναπροσαρμοστεί κατάλληλα, υποστηρίζοντας ότι η «εθνική μπουρζουαζία» θα μπορούσε να παίξει όντως κάποιον θετικό ρόλο εναντίον του ιμπεριαλισμού και του εγχώριου φεουδαλισμού στα μη-ανεξάρτητα εδάφη.

Παρ' όλα αυτά, μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1950, σύμφωνα με την αμερικανική ανάλυση, οι σοβιετικές προσπάθειες να επεκτείνουν τη διπλωματική τους εκπροσώπηση στα κράτη της Αφρικής είχε αποφέρει πενιχρά αποτελέσματα. Επιπρόσθετα, οι σοβιετικές απόπειρες για παροχή δανείων, οικονομικής και τεχνικής

---

⁴⁹⁰ Committee on Africa «Terms of Reference of the Committee, Note by the Secretary», 23 Ιανουαρίου 1959, Αρχείο NATO, Βρυξέλλες, NATO Document AC/146-D(59)1.

⁴⁹¹ Committee on Africa, «Communist Penetration in Africa, Note by the United States Delegation», 5 February 1959, Αρχείο NATO, NATO Doc. AC/146-D(59)6.

βοήθειας επίσης δεν είχαν σημειώσει ιδιαίτερες επιτυχίες. Οι Σοβιετικοί είχαν σημειώσει όμως επιτυχίες σε έναν άλλο τομέα ήπιας ισχύος. Ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία της σοβιετικής πολιτικής κατευθυνόταν, σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση, σε Αφρικανούς μαθητές και διανοούμενους, για τους οποίους είχαν σχεδιαστεί υποτροφίες και χρηματικά βραβεία, τα οποία δίδονταν είτε απ' ευθείας είτε μέσω συγκεκριμένων ιδρυμάτων. Την ίδια στιγμή, καταγραφόταν μία αυξανόμενη συμπάθεια και κατανόηση για τον «αυταρχικό σοσιαλισμό» σε σχέση με τις δημοκρατικές διαδικασίες, ενώ Αφρικανοί σπουδαστές στη Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο είχαν εκτεθεί στα δόγματα του σοσιαλισμού και ένιωθαν έλξη από τις λύσεις που αυτός θα μπορούσε να παράσχει στη μετάβαση από την αποικιοκρατία στην ανεξαρτησία. Η αμερικανική ανάλυση κατέληγε στην πρόβλεψη ότι οι σοβιετικές προσπάθειες στην Αφρική θα γνώριζαν ιδιαίτερη επιτυχία τα επόμενα χρόνια, ιδιαίτερα σε περιοχές όπως το Μαρόκο, η Τυνησία, η Λιβύη, η Γουινέα και η Αιθιοπία, καθώς είχαν αποδυναμωθεί οι δεσμοί τους με την Ευρώπη, υπεύθυνη ως τότε για την παροχή οικονομικής βοήθειας, και θα βρίσκονταν εκτεθειμένες στις σοβιετικές πιέσεις, όσο η ανάγκη για ξένη βοήθεια αυξανόταν. Το εμπόριο ήταν ένας επιπλέον τομέας πρόσφορος για την καλλιέργεια των σοβιετο-αφρικανικών σχέσεων, που απασχολούσε τους Αμερικανούς. Το γεγονός ότι οι εξαγωγές των περισσότερων κρατών της Αφρικής αφορούσαν ένα ή πολύ λίγα προϊόντα τα οποία απορροφώνταν σε πολύ μεγάλο βαθμό από τη σοβιετική αγορά, θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε σχέσεις εμπορικής εξάρτησης των πρώτων από την τελευταία, θέτοντας παράλληλα τέλος στο «μονοπώλιο» που απολάμβανε η Δύση στην αγορά αφρικανικών αγαθών και φυσικών πόρων, που τροφοδοτούσαν μεγάλο μέρος των αναγκών της ευρωπαϊκής βιομηχανίας. Καταλήγοντας, οι Αμερικανοί προέβλεπαν ότι τα αφρικανικά κράτη που γίνονταν ανεξάρτητα, θα στρέφονταν προς τον αυταρχισμό, τον σοσιαλισμό και την ουδετεροφιλία, ενώ σε μία προσπάθεια να επιδείξουν την ανεξαρτησία τους, θα εγκαθίδρυναν διπλωματικές σχέσεις με τον ανατολικό συνασπισμό, με τον οποίο θα καλλιεργούσαν επίσης πολιτιστικές σχέσεις, θα διεύρυναν τις εμπορικές σχέσεις και θα αποδέχονταν οικονομική βοήθεια⁴⁹².

Η άνοδος του Kennedy τον Ιανουάριο του 1961 αποτέλεσε τομή στην αμερικανική πολιτική στον Τρίτο Κόσμο για δύο λόγους. Αφ' ενός ανήγαγε την

---

⁴⁹² Ο.π.

παροχή βοήθειας, ειδικά στον Τρίτο Κόσμο, σε ένα βασικό εργαλείο της αμερικανικής πολιτικής στον Ψυχρό Πόλεμο – ήταν η γνωστή πολιτική του εκσυγχρονισμού (modernization)⁴⁹³. Αφ' ετέρου γιατί επιδίωξε πιο στενές επαφές με τα αδέσμευτα κράτη, οι οποίες συχνά βασιζόνταν σε προσωπικές επαφές του προέδρου με Αφρικανούς ηγέτες που είχαν ξεκινήσει πολύ πριν από την εκλογή του στην προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών. Το ταξίδι του Kennedy, ως γερουσιαστής της Μασαχουσέτης, στην Νοτιοανατολική Ασία το 1951 είχε επηρεάσει βαθιά τις αντιλήψεις του για την αποικιοκρατία. Οι συζητήσεις που είχε με τον Ινδό πρωθυπουργό Nehru βοήθησαν επίσης στην μεγαλύτερη συνειδητοποίηση από πλευράς του Αμερικανού προέδρου ότι ο εθνικισμός του Τρίτου Κόσμου αποτελούσε μοναδικό φαινόμενο και δεν κατευθυνόταν από τη Μόσχα, όπως πίστευαν εκείνη την εποχή οι Αμερικανοί ιθύνοντες. Η πείνα και η ανάγκη, η αδικία και η ανισότητα που απειλούσαν τον Τρίτο Κόσμο αποτελούσαν για τη Δύση μία πρόκληση εξίσου σημαντική με τον κομμουνισμό, ενώ αν η πρώτη αποτύγχανε να ανταποκριθεί, το πεδίο θα παρέμενε ανοιχτό για τη Μόσχα ή το Πεκίνο που θα κινούνταν για να καλύψουν το κενό. Αλλά και στη Μέση Ανατολή, σύμφωνα με τον Kennedy, η αμερικανική πολιτική θα έπρεπε να βασίζεται όχι στην εξαγωγή οπλισμού και την επίδειξη της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος, αλλά να καθοδηγείται από άλλους παράγοντες όπως «η εξαγωγή ιδεών, τεχνικών και η αναγέννηση της παραδοσιακής μας συμπάθειας και κατανόησης προς τις επιθυμίες των ανθρώπων για ελευθερία»⁴⁹⁴.

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960 η ανάγκη για παροχή τεχνικής και οικονομικής βοήθειας προς τις περιοχές που γίνονταν ανεξάρτητες είχε αρχίσει να γίνεται αντιληπτή και μεταξύ των μελών του ΟΗΕ ως αναγκαία προϋπόθεση για την πρόοδο της αποαποικιοποίησης. Η οικονομική πρόοδος και η ανύψωση του βιοτικού επιπέδου στα αποικιακά εδάφη είχε αποτελέσει μία από τις βασικές ιδέες πάνω στις οποίες είχε στηριχθεί ο ευρωπαϊκός ιμπεριαλισμός, όμως όταν οι Ευρωπαίοι αποχωρούσαν από τις αποικίες τους κατά τη δεκαετία του 1960 αποκαλυπτόταν ότι ελάχιστη προσπάθεια είχε γίνει προς αυτή την κατεύθυνση. Οι Ευρωπαίοι είχαν ενδιαφερθεί κυρίως για την εκμετάλλευση του ανθρώπινου δυναμικού και των φυσικών πόρων για την εξυπηρέτηση των αναγκών των μητροπόλεων και η εσωτερική

---

⁴⁹³ Βλ. σχετικά: Michael E. Latham, *Modernization as Ideology*, ό.π. και Nils Gilman, *Mandarins of the Future*, Ό.π.

⁴⁹⁴ Philip E. Muehlenbeck, *Betting on the Africans, John F. Kennedy's Courting of African Nationalist Leaders*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2012, σσ.34-35.

ανάπτυξη των αποικιών- με τις όποιες διαφοροποιήσεις της- δεν είχε σημειώσει σημαντική πρόοδο. Την κατάσταση αυτή φιλοδοξούσε να μεταβάλει ο ΟΗΕ. Με την είσοδο μεγάλου αριθμού πρώην αποικιών στον οργανισμό, ως ανεξάρτητα πλέον κράτη, η ευθύνη για την παροχή βοήθειας περνούσε από τις πρώην αποικιακές δυνάμεις στην ίδια τη Γενική Συνέλευση. Τον Δεκέμβριο του 1960, μετά το ψήφισμα 1514⁴⁹⁵, που καλούσε στην παροχή ανεξαρτησίας στα μη αυτοκυβερνώμενα εδάφη, η Γενική Συνέλευση υιοθέτησε το ψήφισμα 1515(XV), με το οποίο επαναβεβαίωνε την πίστη της στην διεθνή οικονομική και κοινωνική συνεργασία εν όψει της εισόδου των νέων κρατών στον ΟΗΕ, υπενθυμίζοντας ότι η επιδίωξη υψηλότερου βιοτικού επιπέδου αποτελούσε μία από τις βασικές αρχές του Οργανισμού⁴⁹⁶. Το ψήφισμα καλούσε σε ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας, την παροχή δημοσίου και ιδιωτικού κεφαλαίου από τις περισσότερο προς τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, την εξάπλωση της τεχνικής συνεργασίας με σκοπό τη μεταφορά τεχνογνωσίας, την επιστημονική και πολιτισμική συνεργασία και την ενθάρρυνση της έρευνας, καθώς επίσης και την τεχνική εκπαίδευση μέσω των διεθνών οργανισμών ή και μεμονωμένων κυβερνήσεων.

Η ίδρυση της ΟΝΥΚ και η ελληνική απόφαση για παροχή βοήθειας

Το Κονγκό είχε αποτελέσει ίσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποικίας, στην οποία παρά τον εγχώριο πλούτο της, η κοινωνία είχε αφεθεί στην υπανάπτυξη. Η αποχώρηση των Βέλγων άφηνε τον διοικητικό μηχανισμό χωρίς στελέχωση, καθώς στερούσε από τη χώρα το σύνολο σχεδόν του εξειδικευμένου προσωπικού της, μη έχοντας ληφθεί καμία πρόνοια για τη δημιουργία μίας εγχώριας ελίτ που θα αναλάμβανε τη διακυβέρνηση την επομένη της ανεξαρτησίας. Το κενό αυτό δημιουργούσε σημαντικούς κινδύνους, καθώς όχι μόνο θα αποτελούσε εμπόδιο για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, αλλά παράλληλα θα προσέλκυε νέους παίκτες που θα κινούνταν για την κάλυψή του, εισάγοντας τους ψυχροπολεμικούς ανταγωνισμούς σε έναν τόσο κρίσιμο τομέα. Η ανάγκη για παροχή βοήθειας στο Κονγκό μετά το ξέσπασμα της κρίσης, γινόταν αντιληπτή τόσο στο Συμβούλιο Ασφαλείας και στον Hammarskjöld προσωπικά, καθώς αντιλαμβάνονταν ότι η εσωτερική σταθερότητα

---

⁴⁹⁵ UNGA, 1514 (XV), «Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples», 14 December 1960, UN Doc. A/RES/1514(XV).

⁴⁹⁶ UNGA, 1515 (XV), «Concerted action for economic development of economically less developed countries», 15 Δεκεμβρίου 1960, UN Doc. A/RES/1515.

αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για τη διασφάλιση της ειρήνης. Και αυτή θα ήταν αδύνατον να εξασφαλιστεί αποκλειστικά μόνο με την αποστολή στρατιωτικής δύναμης του ΟΗΕ.

Καθώς εκτυλίσσονταν τα γεγονότα στο Κονγκό, η ανάγκη για τεχνική βοήθεια γινόταν και πιο επιτακτική. Η μαζική και έξαφνη, χωρίς προετοιμασία αποχώρηση των Βέλγων μετά την κρίση του Κονγκό από τη χώρα, προεξοφλούσε σε μεγάλο βαθμό την αποτυχία της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, το σύνολο των στελεχών που απασχολούνταν στον κρατικό μηχανισμό προερχόταν από τους Βέλγους. Η συντριπτική πλειοψηφία των ιθαγενών μαστίζονταν από τον αναλφαβητισμό, ενώ ελάχιστοι ήταν εκείνοι που είχαν λάβει έστω δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η αιφνίδια αποχώρηση, επομένως, των Βέλγων, άφηνε τη νέα χώρα χωρίς ειδικευμένο προσωπικό που θα εξασφάλιζε την ομαλή της λειτουργία και την παροχή λύσεων σε εξειδικευμένα προβλήματα.

Όταν το Συμβούλιο Ασφαλείας εξουσιοδοτούσε την αποστολή της διεθνούς δύναμης στο Κονγκό, ήταν ξεκάθαρο ότι η *Opération des Nations Unies au Congo* ΟΝΥΚ δε θα αφορούσε μόνο την αποστολή στρατευμάτων, αλλά η τεχνική βοήθεια θα αποτελούσε μία εξ ίσου σημαντική διάσταση της διεθνούς παρέμβασης, προσφέροντας έτσι σημαντικές ευκαιρίες σε πολλούς παίκτες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Το πρώτο βήμα για την οργάνωση μίας αποστολής που θα υποκαθιστούσε προσωρινά την ανυπαρξία ειδικευμένου προσωπικού έγινε κατά τη διάρκεια της δεύτερης συζήτησης του προβλήματος του Κονγκό στο Συμβούλιο Ασφαλείας μεταξύ 21 και 22 Ιουλίου του 1960, όταν ο γενικός γραμματέας κάλεσε τους εξειδικευμένους οργανισμούς να υποστηρίξουν το έργο του ΟΗΕ. Το ζήτημα τέθηκε ξανά από τον Hammarskjöld ως μέρος της Δεύτερης Έκθεσης που απέστειλε προς το Συμβούλιο Ασφαλείας στις 11 Αυγούστου, όπου δινόταν έμφαση στην ανάγκη ενότητας μεταξύ των πολιτικών (civilian) και των στρατιωτικών επιχειρήσεων υπό τον Συντονισμό των Ηνωμένων Εθνών. Σε συνεργασία με την κυβέρνηση του Κονγκό, είχε συμφωνηθεί η οργάνωση της αποστολής σε δύο επίπεδα. Αφ' ενός στο τεχνικό και σε επίπεδο συμβούλων, όπου το εξειδικευμένο προσωπικό θα είχε τις συνηθισμένες σχέσεις με την κυβέρνηση και την εθνική διοίκηση, και σε ένα άλλο επίπεδο, όπου οι δραστηριότητες θα ήταν ευθύνης ανώτερης διοίκησης. Η τελευταία κατηγορία δε θα υπαγόταν απ' ευθείας στην κυβέρνηση όπως οι τεχνικοί, αλλά θα υπηρετούσαν ως σύμβουλοι του Chief of the United Nations Civilian Operation, Sture Linnér. Ο τελευταίος θα ήταν ο αντίστοιχος

του Supreme Commander of the United Nations Force, δηλαδή του διοικητή των στρατιωτικών δράσεων, και θα είχε υπό τις εντολές του μία «Ομάδα Συμβούλων» (Consultative Group) που θα λάμβαναν τον τίτλο Consultant to the Chief of the Civilian Operation. Αποστολή τους θα ήταν να συνδράμουν, κατόπιν αιτήματος της κυβέρνησης και μόνο, στα διάφορα υπουργεία. Οι τομείς αυτοί θα αφορούσαν την γεωργία, της επικοινωνίες, την εκπαίδευση, την οικονομία, το εξωτερικό εμπόριο, την υγεία, την instruction των εθνικών δυνάμεων ασφαλείας, την αγορά εργασίας, τη magistrature, τους φυσικούς πόρους και την βιομηχανία και τη δημόσια διοίκηση⁴⁹⁷. Παράλληλα, θα έπρεπε να ληφθεί μέριμνα, ώστε να αποφευχθεί η παρέμβαση των συμβούλων στο έργο των εξειδικευμένων διεθνών οργανισμών που θα επιχειρούσαν σύμφωνα με τα αιτήματα της κυβέρνησης του Κονγκό⁴⁹⁸.

Παρά τις προθέσεις του γενικού γραμματέα, η παροχή τεχνικής βοήθειας δε θα περιοριζόταν στη συλλογική προσπάθεια της ανθρωπότητας. Η τεχνική βοήθεια αποτελούσε μία από τις σημαντικότερες πτυχές της αποαποικιοποίησης στην Αφρική. Αποτέλεσε όμως και το κατ' εξοχήν μέσον το οποίο μεταχειρίστηκαν οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Σοβιετική Ένωση και οι δορυφόροι της για να ασκήσουν πολιτική επιρροή στους πληθυσμούς στους οποίους απευθύνονταν. Σύντομα οι προσπάθειες για αποστολή επιστημονικού προσωπικού στο Κονγκό θα αποκτούσαν πολιτική χροιά και θα εντάσσονταν στο πεδίο των ψυχροπολεμικών ανταγωνισμών. Σε τελική ανάλυση, το μοντέλο υπό το οποίο θα παρεχόταν η τεχνική βοήθεια θα σήμαινε και την παράλληλη πολιτική και κοινωνική ανάπτυξη προς το πολιτικό σύστημα της χώρας που παρείχε τη βοήθεια. Ιδιαίτερα ο κομμουνιστικός κόσμος είχε κάνει οργανωμένη απόπειρα γοητείας των πρώην αποικιακών πληθυσμών μέσω των αποστολών σύγχρονου εξοπλισμού, ειδικευμένου προσωπικού και συμβούλων και είχε σχεδιάσει ειδικά προγράμματα για τους Αφρικανούς, στους οποίους παρείχε υποτροφίες με σκοπό να σπουδάσουν σε κράτη του ανατολικού μπλοκ. Η σοβιετική πολιτική «ήπιας

---

⁴⁹⁷ UNSC, «Memorandum by the Secretary- General on the organization of the United Nations Civilian Operation in the Republic of the Congo», Second Report by the Secretary- General on the Implementation of Security Council Resolutions S/4387 of 14 July and S/4405 of 22 July 1960 Addendum No.5, 11 August 1960, UN Doc. S/4417/Add.5.

⁴⁹⁸ Αφορούσε στους εξής οργανισμούς τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τροφίμων και Γεωργίας (FAO), τη Διεθνή Ένωση Τηλεπικοινωνιών (ITU), την Παγκόσμια Ταχυδρομική Ένωση (UPU), τη Διεθνή Οργάνωση Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO), την Παγκόσμια Οργάνωση Μετεωρολογίας (WMO), την Οργάνωση για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO), τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (WHO), τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εργασίας (ILO), τη Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (IBRD) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF).

ισχύος» στην Αφρική έχει αποτελέσει τα τελευταία χρόνια αντικείμενο μελέτης Ρώσων ιστορικών, χάρη στους οποίους έχουν φωτιστεί πλευρές του ζητήματος που αποκαλύπτουν όχι μόνο τη σοβιετική στρατηγική στον Τρίτο Κόσμο, αλλά αναδεικνύουν και τις σχέσεις και τον ρόλο συγκεκριμένων κρατών- δορυφόρων στην παγκόσμια πολιτική της Μόσχας⁴⁹⁹.

Η αποστολή τεχνικών συμβούλων στο Κονγκό πήρε εξ αρχής σαφή πολιτική διάσταση και ήταν ζήτημα στενά συνδεδεμένο με την καταγωγή του προσωπικού που στελέχωνε την αποστολή του ΟΗΕ. Οι Αμερικανοί, που από την πρώτη στιγμή είχαν οργανώσει αποστολές τεχνικής βοήθειας, τις οποίες ο πρόεδρος Καζαβούμπου ζητούσε να εντείνουν, είχαν προσπαθήσει να κρατήσουν το ζήτημα εκτός ανταγωνισμού, το ίδιο δε συνέβαινε όμως με τους Σοβιετικούς, που έβλεπαν μεγάλες ευκαιρίες για διείσδυση στην Αφρική και αύξηση του γοήτρου τους μέσα από τέτοια προγράμματα. Οι ανταγωνισμοί αυτοί, όπως ήταν λογικό, μεταφέρονταν και στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας. Στις 14 Σεπτεμβρίου, ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος Ζορίν κατηγόρησε τον Hammarskjöld ότι στην ΟΝΥC υπηρετούσαν τεχνικοί κατά βάση από τις χώρες του ΝΑΤΟ. Ο γενικός γραμματέας διέψευσε τους ισχυρισμούς, ενημερώνοντας τον Ζορίν ότι από τους συνολικά 127 ειδικούς οι 87 προέρχονταν από χώρες που δε σχετίζονταν με το ΝΑΤΟ, ενώ από τους 18000 συνολικά της Δύναμης, μόνο οι 500 προέρχονταν από μέλη του ΝΑΤΟ και οι μισοί από αυτούς είχαν επιλεγεί μετά την αδυναμία της ΕΣΣΔ να παράσχει προσωπικό⁵⁰⁰.

Οι σοβιετικές κατηγορίες δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν εξ αρχής ταχθεί υπέρ της συγκρότησης της δύναμης του ΟΗΕ κυρίως από τα μικρότερα κράτη, καθώς παρά τη συμμετοχή και την υποστήριξή τους δεν ήθελαν να βρίσκονται επί κεφαλής μίας τέτοιας προσπάθειας, επιθυμώντας να παρέχουν κυρίως λογιστική υποστήριξη⁵⁰¹. Ταυτόχρονα, όμως, επιθυμούσαν ένα Κονγκό στραμμένο προς τη Δύση ή έστω ουδέτερο στα διλήμματα του Ψυχρού Πολέμου και δε μπορούσαν να επιτρέψουν στα ανατολικά κράτη να εργαλειοποιούν τον ΟΗΕ για να εξυπηρετούν την προπαγάνδα τους και να προωθούν τα δικά τους

---

⁴⁹⁹ Sergei Mazov, «Afrikanske sutenti v CCCR- V propagandistski kampaniah holodnoj vojni, 1960g», *Azija i Afrika segodnja*. 2020 # 5 και Dar'ja Nikolaevna Androsova, «Iz istorii obuchenija afrikanskih studentov v SSSR (konec 1950 - pervaja polovina 1960-h godov)», *Tekst nauchnoj stat'i po special'nosti «Istorija i arheologija»*, 2012.

⁵⁰⁰ UNSC Official Records, Fifteenth Year, 901st Meeting: 14/15 September 1960, 14 September, UN Doc. S/PV.901, σ.18.

⁵⁰¹ Department of State to USUN New York, 13 July 1960, NARA, RG 59 770G.00/7-1360 CS/A.

συμφέροντα στον Τρίτο Κόσμο, μετατρέποντας την ΟΝΥΚ σε παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Αν οι Σοβιετικοί αφήνονταν να καταλάβουν σημαντικές θέσεις στην κυβέρνηση του Κονγκό, αυτό θα μπορούσε να αποβεί καταστροφικό για τη Δύση. Τη λύση στο παραπάνω αδιέξοδο θα καλούνταν να δώσουν τα κράτη της δυτικής Ευρώπης, που ενθαρρύνονταν να εκδηλώσουν ενδιαφέρον για αποστολή τεχνικών συμβούλων μέσω των Ηνωμένων Εθνών⁵⁰².

Η Ελλάδα δεν άφηνε την ευκαιρία ανεκμετάλλευτη. Σύντομα ο Μπίτσιος θα ενημέρωνε τον Αμερικανό πρέσβη στην Αθήνα για την πρόθεση των Ελλήνων να αποστείλουν ιατρικό και τεχνικό προσωπικό και ζητούσε από τους Αμερικανούς να αποστείλουν υπόμνημα με τέτοιο αίτημα από την Ελλάδα⁵⁰³. Επιπλέον, η Ελλάδα διέθετε ένα ακόμα πλεονέκτημα. Παρά τον φιλοδυτικό της προσανατολισμό, ήταν απαλλαγμένη από το αποικιακό παρελθόν της πλειοψηφίας των συμμάχων της και η συμμετοχή της δε θα ενεργοποιούσε τα αντιαποικιακά αντανακλαστικά των Αφρικανών. Όπως έχει αναλυθεί στο οικείο κεφάλαιο, η σύνθεση της δύναμης του ΟΗΕ είχε έντονα συμβολικό χαρακτήρα και οι Σοβιετικοί είχαν εκμεταλλευθεί τέτοια ζητήματα για να κατηγορήσουν τους Δυτικούς για νεοϊμπεριαλισμό.

Η εκσυγχρονιστική πτυχή της παρέμβασης στο Κονγκό υπήρξε ίσως η σημαντικότερη συνεισφορά της Ελλάδας στη διαχείριση της κρίσης και το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών είχε εκδηλώσει από νωρίς το ενδιαφέρον του να συμμετάσχει με αυτόν τρόπο στη διεθνή δύναμη. Ήδη από την αρχή της κρίσης, οι διπλωματικές αποστολές της Ελλάδας στην Αφρική έστελναν μαζικά τηλεγραφήματα προς το υπουργείο Εξωτερικών στα οποία παρείχαν στοιχεία περί κομμουνιστικής διείσδυσης στην Αφρική. Αυτό αποτέλεσε τη βάση της ελληνικής απόφασης να αναζητήσει τρόπους να αποτελέσει μέρος της τεχνικής βοήθειας στα Ηνωμένα Έθνη. Η ελληνική απόφαση αυτή δεν υπήρξε ακατανόητη. Ο εκσυγχρονισμός είχε αποτελέσει μία από τις σημαντικότερες προτεραιότητες της ελληνικής πολιτικής μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου. Ο τελευταίος είχε τερματιστεί ακριβώς λόγω της παρέμβασης των Αμερικανών, σε μία αποστολή κατά την οποία το στρατιωτικό σκέλος ήταν αναμφίβολα κυρίαρχο, αλλά η παροχή τεχνικής και οικονομικής βοήθειας με το Δόγμα Τρούμαν θεωρήθηκε κρίσιμης σημασίας και εγκαινίασε μάλιστα για πρώτη φορά τις

---

⁵⁰² Department of State to Circular 261 (με κοινοποίηση στην Αθήνα), August 3 1960, NARA, RG59, 770G.00/8-360, CS/HHH.

⁵⁰³ Briggs (Athens) to Secretary of State, 5 August 1960, NARA, RG 59, CDF 770G.00/8-560.

αμερικανικές τέτοιου είδους παγκόσμιες παρεμβάσεις. Η εμπειρία αυτή, επομένως, είχε διαμορφώσει την κοσμοαντίληψη μίας ολόκληρης γενιάς πολιτικών που έβλεπαν τώρα την ευκαιρία να συμβάλουν με τη σειρά του σε ένα σημείο του πλανήτη που βρισκόταν σε ανάγκη.

Ήδη από πολύ νωρίς οι δυνατότητες απασχόλησης των Ελλήνων ομογενών, αλλά και η αποστολή Ελλήνων ειδικών στο Κονγκό, που θα υποκαθιστούσαν τους Βέλγους είχαν τραβήξει την προσοχή του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών και των Ελλήνων διπλωματών. Γράφοντας από την πρεσβεία της Στοκχόλμης, πρωτεύουσας της πατρίδας του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ Hammarskjöld, ο Αλ. Κύρου τόνιζε ότι ο Διευθυντής Πολιτικών Υποθέσεων του υπουργείου Εξωτερικών της Σουηδίας Sverker Åström σε ταξίδι του στη Λέοπολδβιλ είχε εκπλαγεί από τη «ζωτικότητα» και τις άριστες σχέσεις των Ελλήνων με τους ιθαγενείς⁵⁰⁴. Το φθινόπωρο του 1960 οι ελληνικές προσπάθειες συμμετοχής στο πρόγραμμα έγιναν πιο συστηματικές. Ιδιαίτερη ήταν η συμβολή του νομικού συμβούλου στον ΟΗΕ και επιφανούς νομικού Κωνσταντίνου Σταυρόπουλου, ο οποίος βρισκόταν σε συνεχή επικοινωνία με τους ιθύνοντες του υπουργείου Εξωτερικών και κατέβαλλε προσπάθειες για τη διευκόλυνση πρόσληψης Ελλήνων επιστημόνων στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες⁵⁰⁵. Οι προσπάθειες της ελληνικής πλευράς εστιάζονταν στην αποστολή επιστημόνων, κυρίως δικαστών, ιατρών, κτηνιάτρων, γεωπόνων, δασοκόμων, μηχανικών και διοικητικών υπαλλήλων που μιλούσαν αγγλικά και γαλλικά, ενώ θεωρούσαν χρήσιμη την προώθηση προβεβλημένων προσωπικοτήτων που είχαν διατελέσει μέλη της κυβέρνησης ή κατείχαν ανώτατες θέσεις, για την πλήρωση θέσεων συμβούλων των κυβερνήσεων των παραπάνω κρατών. Η πλειοψηφία των επιστημόνων θα απασχολείτο στο Κονγκό, ενώ η παρουσία Ελλήνων συμβούλων εκεί θεωρείτο ότι θα εξύψωνε το ελληνικό γόητρο. Μέχρι τον Νοέμβριο, το υπουργείο Εξωτερικών δήλωνε έτοιμο να αποστείλει νομικούς συμβούλους στο Κονγκό στο πλαίσιο του προγράμματος Διοικητικής Βοήθειας (Administrative Assistance). Η Ελλάδα δεν έβλεπε τη συμμετοχή της στο πρόγραμμα ως τυπική υποχρέωση, αλλά φιλοδοξούσε να πρωτοστατήσει στην προσπάθεια αυτή. Το υπουργείο Δικαιοσύνης, όπως ενημέρωνε τον Οργανισμό ο πρέσβης Παύλος Οικονόμου- Γκούρας, σε περίπτωση που η ζήτηση

⁵⁰⁴ Αλ. Κύρου (Στοκχόλμη) προς ΥΠΕΞ, «Σουηδικαί πληροφορίες περί οικονομικής προοπτικής Κονγκό», 28 Ιουλίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/13/6.

⁵⁰⁵ Τσάτσος (Νέα Υόρκη) προς ΥΠΕΞ, 15 Οκτωβρίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/21/6.

για δικαστές υπερέβαινε τις δυνατότητές του για προσφορά, θα μπορούσε να λάβει επιπλέον μέτρα για την αποστολή Ελλήνων δικηγόρων στο Κονγκό⁵⁰⁶. Επιπλέον, η πιθανότητα της ελληνικής συμμετοχής στο πρόγραμμα αποτελούσε επιθυμία από την πλευρά των ίδιων των αφρικανικών κρατών, καθώς κράτη όπως η Αιθιοπία και η Λιβύη είχαν ζητήσει οι ίδιες από την Ελλάδα να αποστείλει στις ίδιες ειδικευμένο προσωπικό, όπως γιατρούς, μηχανικούς, δικαστικούς και άλλους⁵⁰⁷. Η Αιθιοπία είχε υποβάλει επίσημο αίτημα στις αρχές Οκτωβρίου⁵⁰⁸.

Στο εσωτερικό της Ελλάδας, το ενδιαφέρον του επιστημονικού προσωπικού ήταν τεράστιο, καθώς μεγάλος αριθμός μηχανικών και γιατρών είχε εκδηλώσει ενδιαφέρον για πρόσληψη στο Κονγκό. Παράλληλα με την αποστολή της ΟΝΥΚ, το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών είχε αρχίσει να επεξεργάζεται τρόπους αποστολής επιστημόνων σε διμερές πλαίσιο. Αντιλαμβανόμενο τις λεπτές ισορροπίες, το υπουργείο Εξωτερικών υπογράμμισε ότι η αποστολή ειδικών - επιπλέον του προσωπικού που εργαζόταν υπό τον ΟΗΕ- με δική του πρωτοβουλία, στο πλαίσιο ιδιωτικών συμβολαίων με τις αρχές του Κονγκό, δε θα μπορούσε με κανέναν τρόπο να θεωρηθεί ανάμιξη της ελληνικής κυβέρνησης στα εσωτερικά του Κονγκό, ενώ την ίδια στιγμή θα μπορούσε να αποβεί ωφέλιμη για τα εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας⁵⁰⁹. Την ίδια στιγμή όμως, η συζήτηση για παροχή τεχνικής βοήθειας στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες είχε εγείρει ερωτήματα για την ελληνική πλευρά, που προβληματιζόταν αν η παροχή βοήθειας θα έπρεπε να δίδεται προς όλα τα κράτη ανεξαιρέτως ή μόνο στα ουδέτερα και τα προσανατολισμένα προς τη Δύση, αν η βοήθεια αυτή θα έπρεπε να υπόκειται σε πολιτικούς ή οικονομικούς όρους, επιθυμώντας παράλληλα να εξεταστεί αν η Σοβιετική Ένωση είχε καταφέρει πολύ καλύτερα αποτελέσματα με μικρότερο κόστος και πού οφειλόταν η επιτυχία των δικών της προγραμμάτων⁵¹⁰.

---

⁵⁰⁶ Οικονόμου- Γκούρας (ΟΗΕ) προς Μπάρεττ (ΟΗΕ), 23 Νοεμβρίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/21/6 .

⁵⁰⁷ Λ.Γ. Μαρκαντωνάτος () προς Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών, 16 Νοεμβρίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/21/6.

⁵⁰⁸ Αθανάσιος Γ. Πετρόπουλος (Αντίς Αμπέμπα) προς ΥΠΕΞ, 15 Οκτωβρίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/21/6.

⁵⁰⁹ Χ. Ξανθόπουλος- Παλαμάς (ΥΠΕΞ) προς Ελληνικό Προξενείο Λέοπολδβιλ, 9 Δεκεμβρίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/21/6.

⁵¹⁰ Ι.Α.Κ. Τζιάρας (ΥΠΕΞ) προς Πρεσβείες Άγκυρας, Αντίς Αμπέμπα, Βηρυτού, Καΐρου, Δελχί, Χαρτούμ, Τριπόλεως, Τύνιδας, 23 Νοεμβρίου 1960, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1960/21/6.

Η κατάσταση στην Κατάνγκα, που ελεγχόταν πλήρως από τους Ευρωπαίους, παρουσίαζε κινδύνους στο εγγύς μέλλον. Η μαζική αποχώρηση του πληθυσμού από τη Στάνλευβιλ, όπως παρατηρούσε η ελληνική διπλωματία, θα απέβαινε σε βάρος των συμφερόντων της Δύσης, καθώς το κενό σε τεχνικούς που θα προέκυπτε θα επιχειρούσαν να το καλύψουν από στελέχη του ανατολικού συνασπισμού⁵¹¹. Αυτός ήταν ένας από τους βασικούς λόγους, σύμφωνα με το σημείωμα της πρεσβείας, για τους οποίους ο Έλληνας υποπρόξενος στη Λέοπολδβιλ δεν είχε απευθύνει έκκληση στον ελληνισμό της Ανατολικής Επαρχίας και του Κίβου να εγκαταλείψουν τη χώρα, σε αντίθεση με τους συναδέλφους του από τη Γαλλία και το Βέλγιο. Σε συνέχεια του ελληνικού ενδιαφέροντος για παροχή ειδικευμένου προσωπικού στο Κονγκό, οι ελληνικές προσπάθειες για οργάνωση και αποστολή τεχνικής βοήθειας στην Αφρική θα εντεινόταν ακόμα περισσότερο στις αρχές του 1961. Αυτό οφειλόταν σε τρεις λόγους: πρώτον στην αναβάθμιση της τεχνικής βοήθειας ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής, δεύτερον τις νέες περιφερειακές πιέσεις που βίωνε η Ελλάδα από κράτη με παρόμοιες φιλοδοξίες στην Αφρική με τις δικές της- τόσο από τον Ανατολικό συνασπισμό όσο και από τη Δύση- και τρίτον στις εξελίξεις εντός του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ που άλλαζαν τους συσχετισμούς ισχύος στο πεδίο.

Με άλλα λόγια, η κρίση του Κονγκό έφερνε στο προσκήνιο μια εντελώς νέα διάσταση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής: ως τότε, η Ελλάδα ήταν αποκλειστικά αποδέκτης ξένης βοήθειας, τάση που είχε κορυφωθεί στη δεκαετία του 1940 με το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ. Τώρα, έχοντας αποκομίσει σημαντικά πλεονεκτήματα, αλλά και εμπειρία, και από τις διαδικασίες βοήθειας και από τη δική της ανάπτυξη, θα προσπαθούσε να γίνει για πρώτη φορά πάροχος βοήθειας, ως ένα νέο μέλος της Δύσης και του ανεπτυγμένου κόσμου. Παράλληλα όμως, θα γινόταν σαφές ότι η παροχή αυτής της βοήθειας θα εντασσόταν και σε μια συνειδητή προσπάθεια της Αθήνας να συμβάλει στην ανάσχεση της σοβιετικής πολιτικής στην Αφρική.

Η κατάρτιση σχεδίου βοήθειας

Η ανάληψη της αμερικανικής προεδρίας από την κυβέρνηση Kennedy στις αρχές του έτους είχε αναβαθμίσει την παροχή αναπτυξιακής βοήθειας ως το βασικό

---

⁵¹¹ «Πολιτική κατάσταση εν Κονγκό», Λ.Γ. Μαρκαντωνάτος προς ΥΠΕΞ, 28 Ιανουαρίου 1961, ΙΚΚ, Φάκελος 14Α.

εργαλείο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στον Τρίτο Κόσμο. Την ίδια στιγμή όμως, η Σοβιετική Ένωση πίεζε εντός του Συμβουλίου του ΟΗΕ για την απομάκρυνση όλων των ξένων τεχνικών συμβούλων που δρούσαν εκτός της ΟΝΥC στο έδαφος του Κονγκό, ασκώντας παράλληλα σημαντικές πιέσεις για ολοένα και μεγαλύτερη συμμετοχή συμβούλων από τον Ανατολικό Συνασπισμό στην αποστολή του Οργανισμού στη χώρα. Παράλληλα, η εχθρότητα με την οποία έβλεπαν οι Κογκολέζοι τους Βέλγους, λόγω των αυταρχικών πολιτικών που είχαν ασκήσει κατά τη διοίκηση της χώρας, αλλά και η απροθυμία των δυτικοευρωπαϊκών κρατών και προβούν σε ουσιαστικές παραχωρήσεις στην Αφρική, αύξαναν τους κινδύνους για μία ολοένα αυξανόμενη εκμετάλλευση του αφρικανικού αισθήματος και μία κομμουνιστική διείσδυση στην Αφρική.

Τον Ιανουάριο του 1961 η ελληνική πρεσβεία στην Αιθιοπία παρατηρούσε και αυτή την ανάπτυξη έντονης δραστηριότητας στην Αφρική γειτονικών αλλά ταυτόχρονα ανταγωνιστικών δυνάμεων προς την Ελλάδα σε μία περιοχή όπου το ενδιαφέρον ήταν κοινό. Ο Έλληνας επιτετραμμένος στην Αιθιοπία σημείωνε ότι το Ισραήλ και η Γιουγκοσλαβία, ενώ δεν ήταν περισσότερο ανεπτυγμένα κράτη από την Ελλάδα, ούτε βέβαια διέθεταν κάτι ανάλογο προς τις πολυάριθμες ελληνικές παροικίες στην Αφρική, είχαν καταφέρει να σημειώσουν σημαντικές επιτυχίες, από τις οποίες η Ελλάδα μπορούσε να εξαγάγει χρήσιμα συμπεράσματα στην ανάπτυξη της δικής της στρατηγικής. Σύμφωνα με την έκθεση, η Ελλάδα δεν αρκούσε να πείσει απλώς τους Αφρικανούς για τις καλές της προθέσεις ή για την αξία των προσφορών της, αλλά θα έπρεπε να καταστήσει τις τελευταίες πραγματικά ελκυστικές, είτε μέσω του εμπορίου και των υπηρεσιών, είτε μέσω της κατασκευής τεχνικών έργων. Τα παραπάνω προϋπέθεταν όμως την αναμόρφωση της ελληνικής διπλωματίας, καθώς οι εμπορικοί ακόλουθοι, παρά τις προσπάθειές τους, δε θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε σημαντικά οφέλη αν δεν καταρτιζόταν ένα κεντρικό σχέδιο. Ο πρέσβης Α. Πετρόπουλος πρότεινε τη δημιουργία ενός «Κεντρικού Οργανισμού Οικονομικής Προσπάθειας εν Αφρική», που θα ήταν επιφορτισμένος τόσο με την κατάστρωση «σχεδίων διεισδύσεως», όσο και με την εφαρμογή τους, μέσω της ανάθεσής τους σε ιδιώτες ή εταιρίες, επιβλέποντας την ίδια στιγμή τόσο τη μελέτη, επίβλεψη και χρηματοδότηση του έργου, όσο και τη χρήση ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών. Ένας τέτοιος σχεδιασμός θα οδηγούσε αφ' ενός στην απασχόληση των Ελλήνων επιστημόνων στο εξωτερικό, αλλά των

Ελλήνων επιστημόνων και εταιριών που ήδη δραστηριοποιούνταν στην Αφρική και αφ' ετέρου στην εισροή ξένου συναλλάγματος στην Ελλάδα⁵¹².

Το ενδιαφέρον του ιδιωτικού τομέα για την Αφρική και ιδιαίτερα για το Κονγκό ήταν επίσης έντονο. Η Εθνική Ελληνική Επιτροπή του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου είχε εκπονήσει αναλυτική μελέτη ήδη από τον Μάρτιο του 1959 για τα οικονομικά χαρακτηριστικά των περιοχών του βελγικού Κονγκό, της Ρουάντα-Ουρούντι και της Νοτιοαφρικανικής Ένωσης, στην οποία παρέχονταν αναλυτικά στοιχεία σχετικά με τις εμπορικές σχέσεις, εισαγωγές και εξαγωγές, των παραπάνω κρατών με τα ευρωπαϊκά. Αν και οι δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης των εμπορικών σχέσεων της Ελλάδας με τη Νοτιοαφρικανική Ένωση κρίνονταν ως σημαντικά περιορισμένες, η κατάσταση στο Κονγκό ήταν διαφορετική. Μεταξύ των ετών 1956 και 1958 οι εισαγωγές προϊόντων από το Κονγκό στην Ελλάδα, που ήταν κυρίως καουτσούκ, καφές και δέρματα, είχαν μειωθεί από 6.758.746 σε 5.009.386 δραχμές, ενώ παράλληλα οι εξαγωγές, που αφορούσαν κυρίως αγροτικά και κτηνοτροφικά προϊόντα και οινοπνευματώδη, είναι αυξηθεί από 52.777 σε 90.530 δραχμές. Η μελέτη υπογράμμισε τον μικρό όγκο εξαγωγών ελληνικών προϊόντων προς το Κονγκό, αλλά τόνιζε παράλληλα τον ρόλο που θα μπορούσαν να παίξουν οι Έλληνες της χώρας, λόγω των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων στην προώθηση των εισαγωγών ελληνικών προϊόντων⁵¹³.

Ωστόσο, εκτός από την ανάπτυξη μίας αμιγώς ελληνικής αφρικανικής πολιτικής, υπήρχαν και άλλες σκέψεις. Στα μέσα Φεβρουαρίου 1961 το υπουργείο Εξωτερικών απέστειλε έκθεση προς την Διεύθυνση Τεχνικής Βοήθειας του υπουργείου Συντονισμού, στην οποία εξέθετε τις απόψεις του. Αφορμή είχε υπάρξει η προγραμματισμένη- και τελικά ακυρωμένη- επίσκεψη του Αμερικανού αναπληρωτή βοηθού υπουργού Αφρικανικών Υποθέσεων Henry Tascia στην Αθήνα. Σύμφωνα με το έγγραφο, η ελληνική τεχνική βοήθεια στην Αφρική θα έπρεπε να αποτελέσει μέρος της αμερικανικής τεχνικής βοήθειας προς την ήπειρο. Η συμβολή των Ελλήνων θα αφορούσε την αποστολή στελεχών για την επάνδρωση δημόσιων και ιδιωτικών οργανισμών στην Αφρική, την εκπαίδευση Αφρικανών σπουδαστών και τεχνικών στην

---

⁵¹² Α. Πετρόπουλος (Αντίς Αμπέμπα) προς ΥΠΕΞ, «Οικονομική προσπάθεια Ελλάδος εν Αφρική», 30 Ιανουαρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/23/8 .

⁵¹³ Εθνική Ελληνική Επιτροπή Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου, Βελγικών Κονγκό- Ρουάντα Ουρούντι, Νοτιοαφρικανική Ένωση από Οικονομικής Απόψεως, Νο.14, Αθήνα, Μάρτιος 1959.

Ελλάδα, την εκπόνηση μελετών για λογαριασμό των Αφρικανών από Έλληνες, ενώ θα έπρεπε να διερευνηθεί η πιθανότητα χρηματοδότησης μίας ευρύτερης ελληνοαφρικανικής συνεργασίας από τους Αμερικανούς, η οποία θα αφορούσε την δημιουργία ελληνικών επιχειρήσεων στην Αφρική, την εκτέλεση τεχνικών έργων από Έλληνες. Από την παραπάνω στρατηγική θα δινόταν λύση τόσο στο ζήτημα της απασχόλησης των ομογενών της Αιγύπτου, που ήδη αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα από την πολιτική της «αιγυπτιοποίησης», ενώ θα εγκαινίαζε μία νέα περίοδο στις σχέσεις της Ελλάδας με τα κράτη της Αφρικής, στην οποία θα έπαιζαν ρόλο ελληνικές επιχειρήσεις που διέθεταν εμπειρία στο πεδίο, όπως ο Τεχνικός Οίκος Κωνσταντίνου Δοξιάδη, η Πειραιϊκή Πατραϊκή και η Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, που είχαν εκφράσει ήδη ενδιαφέρον για συμμετοχή σε μία τέτοια συνεργασία⁵¹⁴. Το σχέδιο θα μπορούσε να προωθηθεί για διαβούλευση με το Στέιτ Ντηπάρτμεντ μέσω της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον.

Οι φιλοδοξίες της Ελλάδας να αποτελέσει η τεχνική της βοήθεια στην Αφρική τμήμα της αμερικανικής αντίστοιχης δεν ήταν αβάσιμες και τεκμηριώνονταν σε δύο επίπεδα, στο αμιγώς ελληνικό και στο διεθνές. Αφ' ενός η ελληνική συμβολή θα μπορούσε να είναι χρήσιμη λόγω της ήδη οργανωμένης ελληνικής παρουσίας στην Αφρική, μέσω των παροικιών, της οποίας τα μέλη αφ' ενός είχαν έντονη ανάμιξη στην εμπορική δραστηριότητα και τον τομέα των μεταφορών και αφ' ετέρου διέθεταν ικανότητες προσαρμογής και μακρά φιλία με πολλούς ιθαγενείς ηγέτες. Το τελευταίο, σε συνδυασμό με την απουσία αποικιακού παρελθόντος και το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν αποτελούσε μείζονα δύναμη, καθιστούσε, σύμφωνα με την πρεσβεία στην Αντίς Αμπέμπα, τον ελληνικό παράγοντα όχι μόνο ευπρόσδεκτο, αλλά και τον καταλληλότερο φορέα των δυτικών επιδιώξεων στην Αφρική, καθώς «τιθέμενος στην εις την διάθεσιν των ΗΠΑ θα απετέλει πολύτιμον μέσον εξυπηρέτησεως των αμερικανικών (και δυτικών) σκοπών εν Αφρική». Οι Αμερικανοί, σύμφωνα με την ίδια ανάλυση, θα είχαν τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσουν μία καθαρά ελληνική παρέμβαση προσανατολισμένη στον οικονομικό και μορφωτικό τομέα, κάτι που θα ήταν αποτελεσματικότερο από ένα αμερικανικό πρόγραμμα, καθώς αφ' ενός η εμφανής αμερικανική βοήθεια στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες προκαλούσε αυτομάτως αντιδράσεις, αφ' ετέρου οι Αμερικανοί διέθεταν «ανυπάρκτους ικανότητας

---

⁵¹⁴ Α.Τ. Σγουραϊός (ΥΠΕΞ) προς Διεύθυνσιν Τεχνικής Βοήθειας, Υπουργείο Συντονισμού, 16 Φεβρουαρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/47/6.

προσαρμογής και κατανόησης των εγχωρίων», όταν επρόκειτο να εφαρμόσουν τα προγράμματα αυτά. Τέλος, η πρεσβεία στην Αιθιοπία παρατηρούσε ότι με ανάλογο τρόπο δρούσε η Σοβιετική Ένωση, διοχετεύοντας τη βοήθειά της μέσω των κρατών του Ανατολικού Συνασπισμού αντί της ίδιας ως μεγάλη δύναμη, εξασφαλίζοντας έτσι μεγαλύτερη αποδοχή της. Οι ελληνικές απόψεις προέρχονταν σε μεγάλο βαθμό από την ελληνική εμπειρία με τους Αμερικανούς επιτηρητές κατά τη διάρκεια της επίβλεψης της αμερικανικής βοήθειας που προερχόταν από το σχέδιο Μάρσαλ, κατά τη διάρκεια της οποίας οι τελευταίοι συχνά κατηγορούνταν ότι επιδείκνυαν αλαζονική στάση και αδυνατούσαν να κατανοήσουν τα τοπικά χαρακτηριστικά. Οι ελληνικές προτάσεις ήταν κάτι παραπάνω από αυτό όμως. Εντάσσονταν σε μία αντίληψη κατά την οποία η Ελλάδα και οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν δεσμευμένες στις ίδιες αξίες και προωθούσαν- τηρώντας βέβαια την αναλογία των μεγεθών- τους ίδιους στόχους στο διεθνές σύστημα. Ενδεικτικό είναι ότι η έκθεση της πρεσβείας καταλήγει ότι μία πρόταση τέτοιας συνεργασίας προς τους Αμερικανούς θα προσλαμβανόταν ως ανταπόκριση στην αμερικανική φράση «Ask not what America will do for you, but what together we can do for the freedom of man», που είχε χρησιμοποιήσει ο πρόεδρος Kennedy στον εναρκτήριο λόγο του⁵¹⁵. Τέλος, είναι εμφανές ότι η πιθανή εμπλοκή της αιγυπτιακής ομογένειας αποσκοπούσε να δώσει διέξοδο σε ένα άλλο πρόβλημα της ελληνικής πολιτικής: στην Αίγυπτο, όπως η ελληνική διπλωματία είχε ήδη παρατηρήσει, η ελληνική παροικία κινδύνευε με εξαφάνιση καθώς οι Αιγύπτιοι σταδιακά αποκτούσαν τις τεχνικές δεξιότητες που θα τους επέτρεπαν να αντικαταστήσουν τους ξένους. Σύντομα μάλιστα, η νέα αιγυπτιακή πολιτική της εθνικοποίησης των επιχειρήσεων, από το καλοκαίρι του 1961, θα έδινε το τελικό πλήγμα στην ελληνική κοινότητα της χώρας⁵¹⁶. Αντίθετα, στην υποσαχάρια Αφρική οι τεχνικά καταρτισμένοι Αιγυπτιώτες μπορούσαν να συνεχίζουν να καλύπτουν αυτό το κενό. Μια τέτοια πρωτοβουλία επομένως, θα μπορούσε να δώσει διέξοδο και σε τούτη την πίεση.

Στα τέλη Φεβρουαρίου του 1961 δόθηκε νέα ώθηση στα προγράμματα τεχνικής βοήθειας, καθώς το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ είχε ψηφίσει την απομάκρυνση

---

⁵¹⁵ Α. Πετρόπουλος (Αντίς Αμπέμπα) προς ΥΠΕΞ, 3 Απριλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/23/8.

⁵¹⁶ Βλ. σχετικά τις εκθέσεις του Βύρωνα Θεοδωρόπουλου από την Αλεξάνδρεια, στο Evanthis Hatzivassiliou, “The Departure of the Greeks from Egypt, 1961: The Perspective of Greek Diplomacy.” *Byzantine and Modern Greek Studies* 45, no. 1 (2020): 110–27.

από το έδαφος του Κονγκό όλων των ξένων συμβούλων και μισθοφόρων, Βέλγων και άλλων, που δραστηριοποιούνταν εκτός πλαισίου της ΟΝΥΚ. Στην απόφαση αυτή είχε αντιταχθεί ο Τσόμπε, καθώς οι Ευρωπαίοι σύμβουλοι ήταν απαραίτητοι για τη διακυβέρνηση. Όπως σημείωνε το ελληνικό προξενείο στην Ελισάβετβιλ, η κατάσταση αυτή προσέφερε σημαντικές ευκαιρίες για την Ελλάδα, ιδιαίτερα στην Κατάνγκα, στην οποία η κυβέρνηση θα μπορούσε να προωθήσει Έλληνες προς αντικατάσταση των ξένων, καθώς το ελληνικό όνομα είχε εμπνεύσει εμπιστοσύνη⁵¹⁷. Η βοήθεια θα έπρεπε να διοχετευτεί μέσω του ΟΗΕ καθώς έτσι αφ' ενός δε θα μπορούσε να κατηγορηθεί η ελληνική κυβέρνηση για υποστήριξη του καθεστώτος της Κατάνγκα, αφ' ετέρου οι σύμβουλοι θα βρίσκονταν υπό την προστασία των Ηνωμένων Εθνών. Επιπλέον, με αυτόν τον τρόπο θα εξουδετερωνόταν η αντίδραση των Βέλγων, οι οποίοι, σημείωνε ο πρόξενος, δεν είχαν ανεχθεί ποτέ τη δραστηριοποίηση του ελληνικού στοιχείου εκτός του εμπορίου και τη συμμετοχή του στον διοικητικό μηχανισμό της χώρας, ενώ είχαν προσπαθήσει σε κάθε περίπτωση να εμποδίσουν τους Έλληνες επιστήμονες. Παράλληλα, εκτός από την άσκηση μίας ευρύτερης αφρικανικής πολιτικής, η αποστολή συμβούλων στο Κονγκό θα μπορούσε να αποτελέσει και μία διέξοδο στο πλεονάζον επιστημονικό δυναμικό της χώρας, εκτίμηση που ίσως δεν ήταν απόλυτα ακριβής καθώς σε εκείνη τη φάση οι ανάγκες της ίδιας της Ελλάδας για εξειδικευμένο προσωπικό ήταν μεγάλες σε διάφορους τομείς.

Τον Μάρτιο του 1961 καταρτίστηκε από τις υπηρεσίες του υπουργείου Εξωτερικών πρόταση σχεδίου που φιλοδοξούσε να αποτελέσει μία συνολική προσέγγιση στο ζήτημα της παροχής τεχνικής βοήθειας στην Αφρική. Αρχικά, το σχέδιο θα ξεκινούσε τον Ιούνιο του 1961 και θα δοκιμαζόταν για ένα έτος και προέβλεπε τη δημιουργία μίας νέας, ολιγομελούς υπηρεσίας που θα εντασσόταν στη Β' Διεύθυνση του Υπουργείου των Εξωτερικών, αλλά θα διέθετε σχετική αυτονομία, θα επικεντρωνόταν περισσότερο στην εφαρμογή παρά στη γραφειοκρατία και θα είχε σχετική ελευθερία διαχείρισης του προϋπολογισμού, ενώ θα βρισκόταν σε συνεργασία με υπηρεσίες άλλων υπουργείων εφ' όσον παρίστατο ανάγκη. Το σχέδιο βασιζόταν σε τρεις πυλώνες, την αποστολή τεχνικών, ιατρών και την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που αφ' ενός θα κάλυπταν τις ανάγκες των αφρικανικών κρατών, αφ' ετέρου θα ήταν τομείς στους οποίους η χώρα, παρά τις περιορισμένες της δυνατότητες

---

⁵¹⁷ Κ. Βάσσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 12 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, 1961/7/9, Κεντρική Υπηρεσία, .

θα ήταν δυνατόν να συμβάλει. Η ελληνική παρέμβαση θα λάβαινε χώρα τόσο στην Αφρική, με τη μορφή της παροχής υπηρεσιών, όσο και στην Ελλάδα, όπου θα καταρτίζονταν ιθαγενείς με σκοπό να απασχοληθούν ως στελέχη στις χώρες τους. Για το μεν πρώτο, θα αποστέλλονταν στην Αφρική δέκα δημοδιδάσκαλοι, δέκα ιατροί, τριάντα νοσοκόμες, πενήντα τεχνικοί γεωπόνοι, αγρονόμοι και εργοδηγοί, ενώ θα διατίθεντο και τριάντα υπαίθρια ιατρεία, που θα ετίθεντο στη διάθεση των ενδιαφερόμενων κυβερνήσεων. Από την άλλη πλευρά, στην Ελλάδα θα παρέχονταν με επιβάρυνση της τελευταίας, υποτροφίες για την εκπαίδευση ίδιου αριθμού στελεχών των ίδιων ειδικοτήτων, ενώ θα παρέχονταν σε αυτούς προπαρασκευαστικά μαθήματα ελληνικών επί ένα εξάμηνο. Σχετικά με τις χώρες στις οποίες η Ελλάδα δε διέθετε διπλωματική εκπροσώπηση, η επιλογή υποτρόφων θα γινόταν μέσα από τον ΟΗΕ. Μετά τη δοκιμαστική περίοδο, το σχέδιο θα μπορούσε είτε να περικοπεί, είτε να επεκταθεί χρονικά, ανάλογα με τον διαθέσιμο προϋπολογισμό⁵¹⁸.

Παρ' όλα αυτά το υπουργείο Εξωτερικών εξέφραζε τις ανησυχίες του για τις ρεαλιστικές δυνατότητες εφαρμογής ενός τέτοιου εγχειρήματος. Η εξεύρεση ειδικευμένου προσωπικού θα ήταν εξαιρετικά δύσκολη, ενώ παράλληλα θα απαιτούνταν μία «ιεραποστολική ψυχosύνθεση» και ιδιαίτερα ικανοποιητικές απολαβές. Επιπλέον, το γεγονός ότι η ελληνική παρέμβαση θα έπρεπε να καλύψει ανάγκες σε απομακρυσμένες περιοχές με δύσκολες συνθήκες διαβίωσης, έκανε το εγχείρημα ακόμα δυσκολότερο. Την ίδια στιγμή, το κόστος ήταν ιδιαίτερα επιβαρυντικό για μία χώρα όπως η Ελλάδα, ενώ τα αποτελέσματα θα ήταν δυσανάλογα μικρά, δεδομένου, μάλιστα, του ανταγωνισμού με τις πρώην αποικιακές δυνάμεις, που θα κατέβαλαν προσπάθειες προκειμένου να διατηρήσουν το κύρος τους. Το σχέδιο έπρεπε, επομένως, να εστιάσει σε μικρό αριθμό συγκεκριμένων χωρών, όπου θα αποστέλλονταν μικρές ομάδες τεχνικών και θα ήταν επιφορτισμένοι κυρίως με τη μελέτη σημαντικών ζητημάτων, σχετικά με τα οποία θα υπέβαλαν εκθέσεις στις αρμόδιες κυβερνήσεις⁵¹⁹.

Αντιθέτως, η παροχή υποτροφιών αποτελούσε την ενδεδειγμένη μέθοδο της ελληνικής παρέμβασης. Αυτές θα αφορούσαν δύο βαθμίδες εκπαίδευσης, τη μέση τεχνική και την ανώτερη. Η πρώτη θα μπορούσε να αποδώσει γρηγορότερα

---

⁵¹⁸ Υπηρεσιακόν Σημείωμα «Σχέδιον Τεχνικής Βοήθειας Ελλάδος εις Κράτη Αφρικής», 25 Μαρτίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/23/12.

⁵¹⁹ Πολιτικό Αρχείο Ευάγγελου Αβέρωφ, χ.ή, 8/22/1/1.

αποτελέσματα, λόγω του πρακτικού αντικειμένου της και θα εστίαζε στην παραγωγή γεωργοτεχνιτών, στην εκπαίδευση των οποίων θα μπορούσε να συμβάλει η Γεωργική Σχολή Λαρίσης, εργοδηγών, που θα ειδικεύονταν στις κατασκευές και την οδοποιία, και νοσοκόμων και θα ήταν μονοετούς ή διετούς διάρκειας. Παράλληλα, η εισαγωγή των σπουδαστών σε οικοτροφεία θα ελαχιστοποιούσε το κόστος και θα αύξανε τη δυνατότητα επέκτασης του αριθμού τους. Από την άλλη πλευρά, η ανώτερη εκπαίδευση ήταν περισσότερο δαπανηρή, ενώ τα αποτελέσματά της απαιτούσαν περισσότερο χρόνο για να φανούν. Σε κάθε περίπτωση, όμως, για λόγους γοήτρου, δε μπορούσε να αγνοηθεί για λόγους γοήτρου, αλλά ο συνολικός αριθμός των φοιτητών θα ήταν εξαιρετικά περιορισμένος μέχρι το τέλος του προγράμματος, ενώ οι δυνατότητες φοίτησης θα αφορούσαν μία ή δύο μόνο σχολές⁵²⁰.

Ένας άλλος παράγοντας που θα έπρεπε να διερευνηθεί θα ήταν οι χώρες από τις οποίες προέρχονταν οι σπουδαστές. Έτσι, αφρικανικά κράτη στα οποία η παρουσία Ελλήνων ήταν περιορισμένη ή εκεί όπου δεν υπήρχαν ορατές πιθανότητες εγκατάστασης Ελλήνων, καθώς επίσης και τα κράτη όπου επικρατούσαν κομμουνιστές ηγέτες, δε θα μπορούσαν να αποτελούν επιλογή. Τα κράτη που παρουσίαζαν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον ήταν η Αιθιοπία, το Σουδάν, το Κονγκό, το Κονγκό-Μπραζαβίλ, η Τανγκανίκα, το Καμερούν και η Νιγηρία. Ιδιαίτερα στο Κονγκό, όπως σημείωνε η διπλωματική αποστολή στη Λέοπολδβιλ, η σχετική εξομάλυνση των σχέσεων της ΟΝΥΚ με την κυβέρνηση της χώρας θα επέτρεπε τη δραστηριοποίηση της Ελλάδας στον τομέα της παροχής υποτροφιών, αίροντας τα εμπόδια που είχε ως τότε επιβάλει η αναταραχή στη χώρα. Ο Σέκερης υποστήριζε ότι ένα ελληνικό πρόγραμμα παροχής υποτροφιών θα ήταν ανταγωνιστικό προς άλλα κράτη που είχαν σχεδιάσει αντίστοιχα προγράμματα, χωρίς να διαθέτουν σημαντικά συμφέροντα στη χώρα, όπως η Ελλάδα, θα συνέβαλε δε μακροπρόθεσμα στη δημιουργία φιλελληνικού αισθήματος στο Κονγκό. Στην έκθεσή του ο Έλληνας διπλωμάτης υποστήριζε ότι ένα τέτοιο πρόγραμμα θα έπρεπε να προωθηθεί μέσω του ΟΗΕ, προκειμένου η επιλογή υποψηφίων να είναι δίκαιη, ενώ σχετικά με το αντικείμενο θα έπρεπε να δοθεί προτεραιότητα στην ανώτερη εκπαίδευση, λαμβάνοντας όμως υπ' όψιν τους κλάδους οι οποίοι προσφέρονταν για ελληνική διείσδυση και προέκρινε τις οικονομικές και πολιτικές επιστήμες, τη θεολογία, τη στρατιωτική και αστυνομική εκπαίδευση, τις

---

⁵²⁰ Ο.π.

Σχολές του Πολυτεχνείου και την Εμπορική Ναυτιλία⁵²¹. Παρά το ότι τα διαθέσιμα στοιχεία δεν επαρκούν για να γίνει μία συνολική αποτίμηση της ελληνικής προσπάθειας, οι παραπάνω παρατηρήσεις αποτέλεσαν το εναρκτήριο λάκτισμα για το ελληνικό πρόγραμμα που θα αναπτυσσόταν τα επόμενα χρόνια.

Την ίδια στιγμή, οι περιορισμένες δυνατότητες χρηματοδότησης δεν αποτελούσαν τις μοναδικές προκλήσεις για την ελληνική πολιτική στην Αφρική, αλλά οι σχέσεις μεταξύ των διάφορων παικτών επί του πεδίου που είχαν διαφορετικά συμφέροντα, επέβαλαν περαιτέρω δυσκολίες για την ελληνική προσπάθεια. Τον Ιούνιο του 1961 είχε ανακύψει το ζήτημα του διορισμού ενός Έλληνα ως οργανωτή της αστυνομίας της Κατάνγκα στο πλαίσιο του ΟΗΕ την υποψηφιότητα του οποίου είχε υποστηρίξει προσωπικά ο Αβέρωφ, καθώς ο ενδιαφερόμενος διέθετε τα τυπικά προσόντα και την απαιτούμενη εμπειρία για τη θέση⁵²². Το ελληνικό προξενείο της Ελισάβετβιλ εξέφραζε την ανησυχία του για τον διορισμό Έλληνα στην επαρχία, καθώς οι τεταμένες σχέσεις μεταξύ του Οργανισμού και των αρχών της επαρχίας που είχε αποσχισθεί θα οδηγούσαν στην εντύπωση συμπαιγνίας μεταξύ Ελλάδας και Κατάνγκα, στην περίπτωση που ο διορισμός σε έναν τόσο σημαντικό τομέα ήταν επιτυχής⁵²³. Ο Έλληνας υποψήφιος απέτυχε τελικά να καταλάβει τη θέση για μία σειρά από λόγους, που καταδείκνυαν την περιπλοκότητα της κατάστασης στο πεδίο και τους οξείς ανταγωνισμούς των συνασπισμών αλλά και των περιφερειακών δυνάμεων για την τοποθέτηση συμβούλων στη χώρα. Μεταξύ άλλων, στον διορισμό αυτόν είχε αντιταχθεί, σύμφωνα με τηλεγράφημα του προξενείου της Λέοπολδβιλ, ο Τυνησίος επικεφαλής των πολιτικών υπηρεσιών του ΟΗΕ, ο οποίος προωθούσε την επιρροή της Τυνησίας στη χώρα γενικά και στα σώματα ασφαλείας ειδικότερα⁵²⁴. Παράλληλα, οι εσωτερικές έριδες μεταξύ των πολιτικών του Κονγκό είχαν αποτρέψει τον διορισμό, καθώς ο Έλληνας υποψήφιος είχε εκφράσει απόψεις που προκαλούσαν καχυποψία στον ΟΗΕ σχετικά με τις διαθέσεις του έναντι του⁵²⁵.

---

⁵²¹ Γ. Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 7 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/68/5.

⁵²² Αβέρωφ προς Μόνιμη Αντιπροσωπεία ΟΗΕ, 27 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/68/6.

⁵²³ «Υποψηφιότης κ. Γ. Λιαρομάτη ως οργανωτού Αστυνομίας Κατάνγκα» Κ. Βάσσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 28 Ιουλίου 1961, ΠΑΕΑ, 8/28/1/1.

⁵²⁴ Γ. Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 22 Ιανουαρίου 1962, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/68/8.

⁵²⁵ Μπίτσιος (ΟΗΕ) προς ΥΠΕΞ, 21 Νοεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/68/6. Βλ. επίσης Μαρκαντανάτος (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 4 Δεκεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/68/6.

Υπήρχε όμως ένας ακόμα παράγοντας, εντός του οποίου θα μπορούσε η Ελλάδα να προωθήσει τα συμφέροντά της στην Αφρική. Η σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ, η οποία εξέταζε το νέο εμπορικό καθεστώς μεταξύ των παλαιών μητροπόλεων και των πρώην αποικιών, που θα διαμόρφωνε το γενικότερο εμπορικό πλαίσιο εντός του οποίου θα διαχειρίζονταν τα προϊόντα από τα αφρικανικά κράτη, παρουσίαζε για την Ελλάδα ευκαιρίες. Η μείωση των δασμών για τα προϊόντα που εξάγονταν από την ΕΟΚ σε συγκεκριμένα αφρικανικά κράτη, όπως προέβλεπε η Συνθήκη της Ρώμης, θα μπορούσε να δώσει στην Ελλάδα τη δυνατότητα να προωθήσει τα δικά της αγροτικά προϊόντα και ποτά. Δεδομένης της αύξησης κατανάλωσης δυτικών προϊόντων σε μία προσπάθεια μίμησης του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής- όπως παρατηρούσε η ελληνική πρεσβεία στην Αιθιοπία- παρουσιάζονταν μεγάλες δυνατότητες για εξαγωγές των ελληνικών καπνών στην Αφρική, σε μία περίοδο που το συγκεκριμένο προϊόν παρέμενε αδιάθετο στην Ελλάδα. Παράλληλα, η χρηματοδότηση των αφρικανικών οικονομιών από την ΕΟΚ θα αύξανε τις ευκαιρίες για απασχόληση Ελλήνων τεχνικών, η οποία δε θα είχε μόνο οικονομικά οφέλη, αλλά θα προωθούσε το όνομα των επιστημόνων στο εξωτερικό. Η ανάμιξη της Ελλάδας στην οικονομική ανάπτυξη της Αφρικής, θα μπορούσε επιπλέον αφ' ενός να καταδείξει τη χρησιμότητα της ως συνδεδεμένο αναπτυσσόμενο μέλος, υπογραμμίζοντας έτσι τη σημασία ύπαρξης τέτοιων μελών, και αφ' ετέρου, λειτουργώντας ως παράδειγμα, να ενθαρρύνει τη σύνδεση κρατών της Αφρικής με την ΕΟΚ. Τέλος, σύμφωνα με την πρεσβεία, η συμμετοχή Ελλήνων τεχνικών σε έργα χρηματοδοτούμενα από το ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης της Συνθήκης της Ρώμης, που εξασφάλιζε άδεια παραμονής και εργασίας για όσους απασχολούνταν σε έργα του, θα μπορούσε να αποτελέσει δίκτυο προστασίας των ομογενών, η επαγγελματικές δραστηριότητες των οποίων απειλούνταν από της πολιτική αστάθεια⁵²⁶.

Αλλά και οι προσπάθειες της ιδιωτικής πρωτοβουλίας να δραστηριοποιηθούν στην Αφρική έπρεπε να είναι εξαιρετικά προσεκτικές, καθώς οι πολιτικές προεκτάσεις περιέπλεκαν την κατάσταση και μπορούσαν να δημιουργήσουν λανθασμένες προσλήψεις της ελληνικής πολιτικής, επιφέροντας τελικά πολλαπλάσιες ζημιές παρά οφέλη. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση της LAC (Lignes Aeriennes Congolaises),

---

⁵²⁶ «Ελληνικάί δυνατότητες ως εκ του καθεστώτος συνδέσεως Κοινής Αγοράς- αφρικανικών εδαφών», Βεϊνόγλου (Αδδής Αμπέμπα) προς Διεύθυνσιν Οικονομικών Υποθέσεων ΥΠΕΞ, 8 Νοεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1962/47/6.

μίας αεροπορικής εταιρίας που είχε ιδρύσει ένας Έλληνας στο Κονγκό, κατόπιν συμφωνίας με την κυβέρνηση Gizenga, αλλά χωρίς κανέναν συντονισμό με το ελληνικό κράτος. Οι διαπραγματεύσεις του Έλληνα επιχειρηματία είχαν ξεκινήσει τον Μάιο του 1961 και είχαν καταλήξει σε συμφωνίες εκμετάλλευσης της αεροπορικής σύνδεσης Στάνλευβιλ- Αθηνών, μέσω Καϊρου και Χαρτούμ και την μονοπωλιακή παραχώρηση των εσωτερικών αερογραμμών του Κονγκό, απολαμβάνοντας παράλληλα προνομιακή θέση έναντι των υπόλοιπων εταιριών της χώρας⁵²⁷. Η εταιρία είχε ιδρυθεί από ελληνικά κεφάλαια, κατά 54% και το υπόλοιπο 46% είχε καλυφθεί από κεφάλαια της (αποσχισθείσας) κυβέρνησης Gizenga, που αντιστοιχούσαν σε αποθέματα χρυσού της Στάνλευβιλ. Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών ζητούσε να διερευνηθεί κατά πόσον μία τέτοια επένδυση θα μπορούσε να διαταράξει τις σχέσεις της Αθήνας με την κυβέρνηση της Λέοπολδβιλ, επιδεινώνοντας την ελληνική θέση στο Κονγκό⁵²⁸. Την ίδια στιγμή, σύμφωνα με έκθεση της αμερικανικής CIA οι Έλληνες αξιωματούχοι στο Κονγκό πίστευαν ότι η αεροπορική είχε λάβει υποστήριξη από την Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία⁵²⁹.

Ο Έλληνας πρόξενος στη Λεόπολδβιλ υπογράμμισε ότι λόγω του κινδύνου να μη θεωρηθεί η λειτουργία της LAC ως πολιτική πράξη, καμία απόφαση δε θα έπρεπε να ληφθεί πριν υπάρξει συνεννόηση με τον ΟΗΕ⁵³⁰. Σύντομα προήλθαν αντιδράσεις από τη νόμιμη κυβέρνηση του Κονγκό, καθώς η λειτουργία μίας τέτοιας επιχείρησης δε θα προσέφερε μόνο υλική στήριξη στην κυβέρνηση Gizenga, αλλά θα αποτελούσε εκ των πραγμάτων αναγνώριση της. Ο υπουργός Εξωτερικών του Κονγκό Bomboko, διαμαρτυρήθηκε οργισμένος στον ειδικό εκπρόσωπο του Γενικού γραμματέα του ΟΗΕ Λινέρ για τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης, ενώ κατηγορούσε τον Οργανισμό ότι αποδεχόμενος της πτήσεις της LAC ανεχόταν την κυβέρνηση Gizenga⁵³¹. Λίγες ημέρες αργότερα, η κυβέρνηση της Λέοπολδβιλ ζήτησε από τα Ηνωμένα Έθνη να ματαιώσουν την πρώτη πτήση της LAC, καθώς η ελληνική κυβέρνηση υποστήριζε μόνο αυτή ως νόμιμη κυβέρνηση, της οποίας οι επίσημες αερογραμμές είχαν υπάρξει οι Air Lines

---

⁵²⁷ Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 26 Μαΐου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

⁵²⁸ Αβέρωφ (ΥΠΕΞ) προς Γενικό Προξενείο Λέοπολδβιλ, 9 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

⁵²⁹ Current Intelligence Weekly Summary, 6 Ιουλίου 1961, Central Intelligence Agency, Office of Current Intelligence, Copy No. 71, OCI No. 0287/61, Πρόσβαση 11 Μαΐου 2021.

⁵³⁰ Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 13 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

⁵³¹ Σέκερης (Λέοπολδβιλ) προς ΥΠΕΞ, 19 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

Congo⁵³². Παρ' όλα αυτά ο Αβέρωφ διευκρίνιζε ότι καμία πτήση της εταιρίας δεν είχε πραγματοποιηθεί μέσω Αθηνών, ενώ κάθε ζήτημα που αφορούσε το Κονγκό αποτελούσε αντικείμενο προσεκτικής εξέτασης, ώστε να διασφαλιστεί η φιλική στάση που επιδείκνυε εξ αρχής η χώρα έναντί του⁵³³.

Παρά το γεγονός ότι το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών αναγνώριζε τους κινδύνους που απέρρεαν από την πρόσληψη μίας πιθανής υποστήριξης της LAC ως στήριξη της κυβέρνησης Gizenga, τα οικονομικά οφέλη που θα απέφερε η εταιρία λαμβάνονταν οπωσδήποτε υπ' όψιν⁵³⁴. Οι κινήσεις πάντως έπρεπε να είναι προσεκτικές και ο συντονισμός μεταξύ του προξενείου της Λέοπολδβιλ και του υπουργείου στενός.

Παράλληλα, η δράση του Έλληνα επιχειρηματία προκάλεσε την έντονη αντίδραση των Αμερικανών. Οι τελευταίοι εξέφραζαν την ελπίδα να μη δοθεί από την Αθήνα δικαίωμα προσγειώσεως στη LAC, ζητώντας από την ελληνική κυβέρνηση να προβεί σε σύσταση κατά του επιχειρηματία και να αποθαρρυνθούν οι Έλληνες υπήκοοι να συνεργαστούν με αυτόν, σημειώνοντας ότι σε αντίστοιχες περιπτώσεις η αμερικανική νομοθεσία έδινε τη δυνατότητα άσκησης διώξεων σε άτομα που ασκούν πολιτική αντίθεση προς τα εθνικά συμφέροντα. Ωστόσο, η ελληνική πολιτική στο Κονγκό ήταν κατά βάση τέτοια, δηλαδή ελληνική και ανεξάρτητη από τις αμερικανικές παρεμβάσεις, συγκλίνοντας με τον αμερικανικό σχεδιασμό μόνο όταν επρόκειτο περί κοινών ιδεολογικών ή πραγματιστικών στόχων. Ο Ξανθόπουλος- Παλαμάς απάντησε στις αμερικανικές ενστάσεις ότι το ζήτημα παραχώρησης άδειας στην LAC βρισκόταν υπό εξέταση, εκτιμώντας ότι δε θα δινόταν σχετική άδεια, σημειώνοντας παράλληλα ότι δεν υπήρχε κανένα νομικό έρεισμα που θα επέτρεπε τη λήψη κατασταλτικών μέτρων έναντι της δραστηριότητας του επιχειρηματία και γενικότερα στην παρέμβαση έναντι ιδιωτικών επιχειρήσεων, αφήνοντας μόνο ανοιχτό το ενδεχόμενο της σύστασης «εν καιρώ»⁵³⁵. Αλλά δεν ήταν μόνο οι Αμερικανοί που ανησυχούσαν. Η βελγική αντιπροσωπεία στο NATO θεωρούσε επίσης την ίδρυση και λειτουργία της LAC ως πολιτική πράξη που έπρεπε να αντιμετωπιστεί στο πλαίσιο της κοινής αεροπορικής

---

⁵³² Μπίτσιος (ΟΗΕ) προς ΥΠΕΞ, 27 Ιουνίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

⁵³³ Αβέρωφ (ΥΠΕΞ) προς Γενικών Προξενείων Λέοπολδβιλ, 4 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

⁵³⁴ «Περί εταιρίας LAC», Α. Πούμπουρας (Δ. Πολιτική ΥΠΕΞ) προς Γενικών Προξενείων Λέοπολδβιλ, 12 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

⁵³⁵ «Διάβημα κ. Bennet», Στενογραφικόν σημείωμα, Χ. Ξανθόπουλος- Παλαμάς, 19 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

πολιτικής στο πλαίσιο του NATO και ζητούσε να διερευνηθεί αν πίσω από τον ελληνικό όμιλο βρισκόταν η ΗΑΔ⁵³⁶.

Η LAC υπέβαλε επίσημα αίτημα στην ελληνική κυβέρνηση μετά την πτώση της κυβέρνησης του Gizenga, οπότε και είχε κληθεί στη Λέοπολδβιλ προκειμένου να διευκρινίσει την εμπορική δραστηριότητα της αεροπορικής⁵³⁷. Περιοχή δραστηριοποίησης θα ήταν οι τρεις ανατολικές επαρχίες, Ιριντάλ, Ισημερινός και Κίβου- Μανιέμα, στις οποίες εντοπιζόταν ο κύριος όγκος της ελληνικής παροικίας, οι δύο δυτικές και η νότια επαρχία, στις οποίες υπήρχαν τα κύρια συμφέροντα της βελγικής Air Congo⁵³⁸. Η εταιρία ζητούσε από το ελληνικό δημόσιο να συμβάλει με πέντε αεροσκάφη στην παραχώρηση των οποίων είχε ήδη συναινέσει η Ολυμπιακή Αεροπορία, καθώς η λειτουργία της εταιρίας θα ενίσχυε την ελληνική δραστηριότητα στο Κονγκό, εξασφαλίζοντας παράλληλα για οφέλη και για τον ελληνικό εθνικό αερομεταφορέα. Το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών υποστήριζε πλέον την πρόταση, καθώς αυτή θα μπορούσε να συμβάλει στη διεύρυνση του ελληνικού στοιχείου στην Αφρική, αλλά δήλωνε αναρμόδιο για το ζήτημα της παραχώρησης αεροσκαφών⁵³⁹. Ωστόσο, το διαθέσιμο αρχειακό υλικό είναι αποσπασματικό και δεν επιτρέπει στον ερευνητή να διερευνήσει την κατάληξη του επιχειρηματικού σχεδίου.

Οι ελληνικές προσπάθειες δραστηριοποίησης στην Αφρική είχαν ενταθεί μετά το 1961, ωστόσο σύντομα θα φαίνονταν τα όρια των ελληνικών δυνατοτήτων και οι αδυναμίες του κρατικού μηχανισμού. Παρά τις συστηματικές και εξαιρετικά τεκμηριωμένες προτάσεις που κατέθεταν οι Πρεσβείες και τα Γενικά Προξενία στην Αφρική προς το υπουργείο Εξωτερικών, μέχρι το 1965 δεν καταρτίστηκε ποτέ κανένα μεγάλο, αναλυτικό σχέδιο που θα αφορούσε μια συνολική παρέμβαση της Ελλάδας στην Αφρική. Οι δηλώσεις του Έλληνα βασιλέα τον Μάρτιο του 1963, σχετικά με την «ελκυστική ευκαιρία απαρχής ελληνικής ακτινοβολίας»⁵⁴⁰ βρισκόταν μακριά από

---

⁵³⁶ Μελάς (NATO) προς ΥΠΕΞ, 12 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

⁵³⁷ «Περί εγκρίσεως μεταβιβάσεως ιδιοκτησίας και υποθήκης πέντε (5) αεροσκαφών Ντακότα, Β' Υπουργείον Εξωτερικών προς Υπουργείον Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων, Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας, Γραφείον κ. Αρχηγού, 11 Δεκεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

⁵³⁸ Ο.π.

⁵³⁹ Α. Πούμπουρας (Πληρεξούσιος Υπουργός) προς Υπουργείον Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων, Υπηρεσίαν Πολιτικής Αεροπορίας, Γραφείον κ. Αρχηγού, 16 Δεκεμβρίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1961/12/2.

⁵⁴⁰ «Οικονομική, επιστημονική και τεχνική δραστηριότης Ελλάδος εν Αφρική», Λ.Τ. Σγουραδαίος (Πληρεξούσιος Υπουργός) προς Διεύθυνσιν Προσωπικού, 18 Μαΐου 1963, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1963/42/5.

την πραγματικότητα. Αντιθέτως, οι ίδιες προτάσεις και οι ίδιες ιδέες συνέχιζαν να ανακυκλώνονται και να κατατίθενται προς τον υπουργείο, ενώ η απάντηση ήταν πάντοτε διστακτική, επιφυλακτική και αναιμική. Ο κύριος όγκος της ελληνικής τεχνικής βοήθειας θα διοχετευόταν τελικά μέσω της αποστολής του ΟΗΕ. Αλλά αυτό θα στερούσε από την ελληνική πλευρά τα πολιτικά οφέλη και τη δυνατότητα να διαδραματίσει έναν διακριτό ρόλο, βάσει του αρχικού σχεδιασμού. Περίπου δύομισι χρόνια μετά την κατάρτιση του πρώτου σχεδίου παροχής τεχνικής βοήθειας στην Αφρική, η πρόοδος που είχε συντελεστεί ήταν σχεδόν ανύπαρκτη, καθώς οι προτάσεις που έφταναν στο υπουργείο δεν οργανώθηκαν ποτέ σε ένα ενιαίο σχέδιο. Γι' αυτό δεν ευθύνονταν μόνο οι εξαιρετικά περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες της χώρας, αλλά μάλλον οι δομικές αδυναμίες της ελληνικής διπλωματίας και η έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού, ικανού να σχεδιάσει και να εφαρμόσει ένα τέτοιο εγχείρημα.

Παρ' όλη την αδυναμία κατάρτισης ενός φιλόδοξου συνολικού σχεδίου που θα βασιζόταν στον εθνικό μηχανισμό και θα χρηματοδοτούσαν από τον προϋπολογισμό, η Ελλάδα σημείωσε ορισμένες επιτυχίες στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών, έχοντας αποστείλει τεχνικούς στο Κονγκό μέσω της ΟΝΥΚ. Το 1962 20 Έλληνες επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων, όπως δάσκαλοι, ιατροί, δικαστικοί, αλλά και ραδιοτεχνίτες και λογιστές, απασχολούνταν στο πεδίο, ενώ αξιοσημείωτη είναι η παρουσία Έλληνα αξιωματούχου στο γραφείο Chief of the UN Civilian Operations⁵⁴¹. Μέχρι το 1963 ο αριθμός των Ελλήνων επιστημόνων στην αποστολή του ΟΗΕ είχε ανέβει στους 28 (σε σύνολο 631) και είχε εμπλουτιστεί με περισσότερες ειδικότητες. Η ελληνική προσπάθεια είχε σημειώσει ορισμένες επιτυχίες, όχι μόνο σε διεθνές επίπεδο, καθώς οι αριθμοί επιστημόνων που είχε προωθήσει υπερέβαιναν αυτούς άλλων κρατών όπως η Πολωνία (που εκπροσωπούσαν από 17 άτομα) και την Γιουγκοσλαβία (που συμμετείχε με 10 άτομα), αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο, καθώς η γειτονική Τουρκία είχε αποστείλει μόνον 4 επιστήμονες στο πλαίσιο του ΟΗΕ⁵⁴². Η σχετική επιτυχία της Ελλάδας στο πλαίσιο του διεθνούς οργανισμού- τουλάχιστον σε σχέση με τα σχέδια ανάπτυξης εθνικών προγραμμάτων παροχής βοήθειας- έκανε εμφανείς τις

---

⁵⁴¹ United Nations Civilian Operations in the Republic of the Congo, «Personnel Position as of 20 March 1962», Αρχείο ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, Subject Files of the Sec-Gen: Dag Hammarskjold: ΟΝΥΚ, 20/03/1962-30/04/1964, Series 0845, Box 10, File 2, Acc. Dag 1/5-1-2.

⁵⁴² United Nations Operation in the Congo, «Report on Civilian Operations 1963», 30 April 1964, Αρχείο ΟΗΕ, Subject Files of the Sec-Gen: Dag Hammarskjold: ΟΝΥΚ, Series 0845, Box 10, File 2, Acc. Dag 1/5-1-2.

αδυναμίες του κράτους. Το επιστημονικό προσωπικό, αν και εκείνη τη στιγμή δεν περίσσευε εντός της χώρας, μπορούσε να βρεθεί και διάφοροι επιστήμονες ήταν πρόθυμοι να προσφέρουν στην προσπάθεια των Ηνωμένων Εθνών εκτός συνόρων. Οι ελληνικές διπλωματικές αποστολές στην Αφρική, παρά την υποστελέχωσή τους, παρείχαν ακριβείς και υψηλής ποιότητας εκθέσεις σχετικά με τις ανάγκες και τις ευκαιρίες στην Αφρική, που πάντως ήταν παραπάνω από επαρκείς προκειμένου να καταρτιστεί ένα εθνικό σχέδιο παρέμβασης στην Αφρική. Η υποκατάσταση του τελευταίου, ωστόσο, από τη συμμετοχή στο έργο της ΟΝUC οφειλόταν κυρίως σε οικονομικούς λόγους. Το γεγονός ότι η μισθοδοσία τους καλυπτόταν από τον προϋπολογισμό του Οργανισμού κάλυπτε την ελληνική αδυναμία διάθεσης μεγάλων κονδυλίων για παρόμοιους σκοπούς. Σε κάθε περίπτωση όμως, η απουσία μίας καθαρά ελληνικής παρέμβασης στερούσε από την ελληνική διπλωματία τους βασικούς στόχους που είχε θέσει στην Αφρική, δηλαδή την προβολή της ελληνικής, δυτικής αλλά όχι αποικιοκρατικής ταυτότητας, προκειμένου να προωθήσει τα συμφέροντα της Δύσης και να συμβάλει στην ανάσχεση της σοβιετικής επιρροής, και συρρίκωνε τον ρόλο των Ελλήνων σε μία αμιγώς τεχνικού χαρακτήρα αποστολή.

Η πρώτη συνολική απάντηση στις προτάσεις των Πρεσβειών και των Προξενείων για παροχή τεχνικής βοήθειας ήρθε από την Υπηρεσία Τεχνικής Βοήθειας του υπουργείου Συντονισμού στις αρχές Ιανουαρίου του 1963, οπότε και «αδυνατούσα απολύτως να αντιμετωπίσει το θέμα λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων του κρατικού προϋπολογισμού, προέτεινε την συγκρότησιν συσκέψεως των αρμοδίων υπηρεσιών των δύο Υπουργείων διά την ανταλλαγήν απόψεων επί του όλου θέματος». Η σύσκεψη πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή του διευθυντή της Δ΄ Πολιτικής Διεύθυνσης του υπουργείου Εξωτερικών και των αρμοδίων τμηματάρχων Διμερών Συμβάσεων και Τεχνικής Βοήθειας της Διευθύνσεως Οικονομικών της Υπηρεσίας Τεχνικής Βοήθειας. Η σύσκεψη κατέληγε λίγο πολύ στα συμπεράσματα που είχε καταλήξει το σύνολο σχεδόν των προτάσεων που είχαν υποβληθεί στο υπουργείο Εξωτερικών από το 1960 και έπειτα. Η παροχή τεχνικής βοήθειας εκ μέρους της Ελλάδας στην Αφρική θα άμβλυε το αντιευρωπαϊκό πνεύμα με το οποίο βρίσκονταν αντιμετώπι οι εκεί ομογενείς, ενώ θα εξασφάλιζε στη χώρα περίοπτη θέση μεταξύ των συμμάχων της, ενώ παράλληλα, θα ήταν μία ευκαιρία να προωθηθούν τα ελληνικά προϊόντα στην Αφρική. Το υπουργείο Συντονισμού με τη σειρά του επισήμαινε τις δυσκολίες ενός τέτοιου εγχειρήματος, παρά τα αδιαμφισβήτητα οφέλη, σημειώνοντας

παράλληλα ότι μέχρι τότε το ζήτημα δεν είχε διερευνηθεί ξανά και επομένως δεν υπήρχε καμία σχετική πρόβλεψη στον προϋπολογισμό. Τα δύο βασικά εργαλεία που ήταν διαθέσιμα στην ελληνική πλευρά, η παροχή υποτροφιών σε Αφρικανούς και η αποστολή τεχνικών εμπειρογνομώνων, προσέκρουαν το μεν πρώτο στο εμπόδιο της γλώσσας, το δε τελευταίο στο μεγάλο κόστος που θα συνεπαγόταν κάτι τέτοιο. Η Ελλάδα, σύμφωνα με το υπουργείο Συντονισμού, θα μπορούσε ωστόσο να εξετάσει την αποστολή δέκα ιατρών, νοσοκόμων, γεωπόνων, χημικών και άλλων, θα απαιτούσε σημαντικούς οικονομικούς πόρους, ενώ θα ήταν πιο συμφέρουσα η ίδρυση ενός ιδιωτικού οργανισμού παροχής τεχνικής βοήθειας, με πυρήνα τον Οργανισμό Βιομηχανικής Αναπτύξεως και τον οίκο Δοξιάδη⁵⁴³.

Η Υπηρεσία Τεχνικής Βοήθειας είχε ξεκινήσει να καταρτίζει πίνακες με ονόματα υποψηφίων εμπειρογνομώνων που επιθυμούσαν να απασχοληθούν στην Αφρική στο πλαίσιο του ΟΗΕ ήδη από τον Ιούλιο του 1961⁵⁴⁴. Ωστόσο, μέχρι τα μέσα του 1963 οι ελληνικές προσπάθειες προώθησης Ελλήνων τεχνικών μέσω του ΟΗΕ δεν είχαν φέρει αποτελέσματα⁵⁴⁵. Τις ευκαιρίες για διείσδυση μέσω της τεχνικής βοήθειας είχαν εκμεταλλευτεί καλύτερα άλλες δυνάμεις, καλύτερα οργανωμένες, που είχαν κινητοποιηθεί γρηγορότερα, όπως η Νορβηγία και το Ισραήλ. Το τελευταίο μάλιστα είχε μέχρι εκείνη τη στιγμή αναπτύξει ιδιαίτερα έντονη δραστηριότητα στην Αφρική κυρίως μέσω των ισραηλινών διπλωματικών αρχών, έχοντας προσελκύσει περίπου 120 σπουδαστές που μιλούσαν την εβραϊκή, ενώ μεγάλος αριθμός εμπειρογνομώνων από το Ισραήλ συμμετείχε στην εκπαίδευση Αφρικανών σε διάφορους τομείς της οικονομίας⁵⁴⁶. Παράλληλα, μεγάλος αριθμός διπλωματικών αποστολών είχε εγκατασταθεί σε πολλά κράτη της Αφρικής, προερχόμενες από τη Βουλγαρία, τη Γιουγκοσλαβία, την Ελβετία, το Ισραήλ και την Τουρκία, ενώ η ελληνική διπλωματική εκπροσώπηση, παρά τους αρχικούς σχεδιασμούς, ελάχιστα είχε προχωρήσει. Οι περιορισμένες διπλωματικές αποστολές της Ελλάδας δεν την έθεταν μόνον σε

---

⁵⁴³ «Επί του θέματος της παροχής Τεχνικής Βοήθειας προς τας Αφρικανικάς Χώρας», Σημείωμα, Β' Υπουργείον Εξωτερικών, Διεύθυνσις Οικονομικών Υποθέσεων, Τμήμα Ι, 19 Ιανουαρίου 1963, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1963/48/4.

⁵⁴⁴ Αλ. Σταυριανόπουλος, Υπουργείο Συντονισμού, Υπηρεσία Τεχνικής Βοήθειας, 10 Ιουλίου 1961, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1963/48/4.

⁵⁴⁵ «Παροχή Τεχνικής Βοήθειας μέσω ΟΗΕ», Λ. Πούμπουρας (ΥΠΕΞ) προς Β. Προξενείου Ελισάβετβιλ., 20 Ιουνίου 1963, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1963/48/4.

⁵⁴⁶ «Οικονομική, επιστημονική και τεχνική δραστηριότης Ελλάδος εν Αφρική», Λ.Τ. Σγουραδαίος (Πληρεξούσιος Υπουργός) προς Δέυθυνσιν Προσωπικου, Αθήνα 18 Μαΐου 1963, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1963/42/5.

υποδέεστερη θέση έναντι περιφερειακών και όχι μόνο ανταγωνιστών, αλλά παράλληλα αποδυνάμωναν τον μηχανισμό συλλογής πληροφοριών της και τη δυνατότητα παρέμβασης. Την ανάγκη περαιτέρω επέκτασης των διπλωματικών αποστολών παρατηρούσε και ο Έλληνας πρόξενος στην Ελισάβετβιλ μετά από περιοδεία του στη Δυτική Αφρική⁵⁴⁷. Ο τελευταίος διαπίστωνε την σχεδόν πλήρη έλλειψη ελληνικής εκπροσώπησης, με εξαίρεση ένα Έμμισθο προξενείο στο Λάγος της Νιγηρίας, που όμως δεν ήταν πλήρως οργανωμένο, ενώ τα πλείστα Άμισθα Προξενεία παρουσίαζαν μηδενική δραστηριότητα «ώστε τινά αυτών δεν περιλαμβάνονται ουδέ εις τον τηλεφωνικόν κατάλογον» και τόνιζε την ανάγκη ίδρυσης τουλάχιστον τριών επιπλέον αρχών, στη Γιαουντέ, που θα κάλυπτε τη γαλλόφωνη δυτική και κεντρική Αφρική, στην Άκκρα ή το Λάγος, για τη Νιγηρία, τη Γκάνα και τη Σιέρρα Λεόνε, και στο Ντακάρ, που θα κάλυπτε τις κοντινές γαλλόφωνες χώρες. Την ίδια στιγμή, μία κυβερνητική περιοδεία μίας ανώτερης προσωπικότητας από την κυβέρνηση, παρά το υψηλό κόστος θα εξασφάλιζε ακόμα υψηλότερα οφέλη. Παράλληλα, θα έπρεπε, σύμφωνα με τον Έλληνα πρόξενο, να αναπτυχθεί ελληνική ακτοπλοϊκή γραμμή που θα εξυπηρετούσε περίπου 15 λιμένες, και θα ήταν απαραίτητη για τη μεταφορά αγροτικών προϊόντων στην περιοχή. Αλλά η πιθανότητα δημιουργίας ακτοπλοϊκής σύνδεσης από το μηδέν δεν αποτελούσε ρεαλιστική πιθανότητα. Τον Νοέμβριο του 1963 το υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας είχε εξετάσει το ενδεχόμενο, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι ήταν επιθυμητή μία ακτοπλοϊκή σύνδεση με τη Βόρεια ή τη Δυτική Αφρική. Αλλά παρά τις σχετικές εισηγήσεις των ελληνικών διπλωματικών αποστολών στην Αφρική, δεν υπήρχε ένας κεντρικός μηχανισμός συγκέντρωσης, αξιολόγησης και ένταξής τους σε ένα συνολικό σχέδιο, και αυτές προωθούνταν αποσπασματικά προς τις εφοπλιστικές οργανώσεις⁵⁴⁸. Το Ναυτικόν Επιμελητήριο και Ένωσις Εφοπλιστών εξέφραζαν τις επιφυλάξεις τους, καθώς έκριναν ότι δεν συνέτρεχαν οι οικονομικές προϋποθέσεις για κάτι τέτοιο, ενώ οι εφοπλιστές ζητούσαν κρατική οικονομική ενίσχυση προκειμένου να αναλάβουν μία τέτοια πρωτοβουλία. Αλλά και το υπουργείο Ναυτιλίας εξέφραζε τις επιφυλάξεις του, προτείνοντας να συλλεχθούν πρώτα πληροφορίες σχετικά με τη ναυτιλιακή δραστηριότητα της Σοβιετικής Ένωσης,

---

⁵⁴⁷ «Δυτική Αφρική», Κ. Βάσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 22 Ιουνίου 1963, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1963/42/5.

⁵⁴⁸ «Δρομολογιακή Σύνδεσις Ελλάδος- Αφρικής», Υπουργείον Εμπορικής Ναυτιλίας, Δ/σις Μελετών, Τμήμα Ι προς Υπουργείον Εξωτερικών, Δ/σιν Οικονομικών Υποθέσεων, Τμήμα Ι, 27 Νοεμβρίου 1963, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1963/42/5.

σύμφωνα με τις οποίες θα αξιολογούνταν οι προοπτικές μίας ελληνικής πρωτοβουλίας, σε σύγκριση μάλιστα και με τις αντίστοιχες προοπτικές άλλων χωρών της Μεσογείου.

Οι προτάσεις του Οίκου Δοξιάδη

Η αναλυτικότερη και πιο πλήρης μελέτη της Αφρικής και η κατάρτιση σχεδίου παρέμβασης είχε εκπονηθεί από τον Οίκο Δοξιάδη, με τον οποίο, ωστόσο- σύμφωνα τουλάχιστον με το διαθέσιμο αρχειακό υλικό- δεν υπήρξε επικοινωνία μεταξύ του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών ή άλλου κρατικού φορέα σχετικά με το ενδεχόμενο συνεργασίας. Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης υπήρξε ένα από τους κορυφαίους Έλληνες πολεοδόμους του 20ου αιώνα, όχι μόνο στην Ελλάδα, στη μεταπολεμική ανασυγκρότηση της οποίας είχε συμβάλει από διάφορες κρατικές θέσεις, αλλά και διεθνώς, καθώς συνεργάστηκε με μεγάλα αμερικανικά ιδρύματα όπως το Ίδρυμα Φορντ. Το 1945 είχε συμμετάσχει στην ελληνική αντιπροσωπεία στο Συνέδριο Ειρήνης στο Σαν Φρανσίσκο, ενώ κατά την επιστροφή του ανέλαβε αρχικά υφυπουργός και γενικός διευθυντής στο υπουργείο Στέγασης και Ανοικοδόμησης (1945-1948) και στη συνέχεια συντονιστής του ελληνικού Προγράμματος Ανάκαμψης και υφυπουργός του υπουργείου Συντονισμού (1948-1951), όπου συνέγραψε πληθώρα μελετών αστικού σχεδιασμού και άλλων ζητημάτων. Μεγάλο μέρος των σχεδίων του Δοξιάδη είχε χρηματοδοτηθεί από την ξένη βοήθεια⁵⁴⁹. Την ίδια στιγμή η δράση του δεν περιοριζόταν στην Ελλάδα. Το 1947 υπήρξε επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας στο Διεθνές Συνέδριο Στέγασης, Σχεδιασμού και Ανοικοδόμησης του ΟΗΕ, ενώ το 1963 και 1964 διετέλεσε αντιπρόσωπος της Ελλάδας στην Housing, Building and Planning Committee του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών στη Νέα Υόρκη και ήταν πρόεδρος της Συνεδρίας για τα αστικά προβλήματα στη Διάσκεψη του ΟΗΕ για την Εφαρμογή της Επιστήμης και Τεχνολογίας, προς όφελος των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών του κόσμου στη Γενεύη το 1963. Το 1953 ίδρυσε την εταιρία Τεχνικός Οίκος Δοξιάδη (Doxiadis Associates), ενώ το 1958 ίδρυσε τον Αθηναϊκό Τεχνολογικό Όμιλο και το 1963 το Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής. Ο σχεδιασμός της πόλης Ισλαμαμπάντ που θα γινόταν η

---

⁵⁴⁹Βλ. αναλυτικά: Andreas Kakridis. "Rebuilding the Future: C. A. Doxiadis and the Greek Reconstruction Effort (1945-1950)." *The Historical Review/La Revue Historique* 10 (2013): 135.

νέα διοικητική πρωτεύουσα του Πακιστάν εκπονήθηκε και επιβλέφθηκε από τον Δοξιάδη.

Με την ολοένα εντεινόμενη ανεξαρτητοποίηση των κρατών της Αφρικής και την αλλαγή του εμπορικού και οικονομικού χάρτη, μετά την αποχώρηση των παλαιών ιμπεριαλιστών, ήταν σαφές ότι θα απαιτούνταν ένας νέος πολεοδομικός σχεδιασμός που θα λάμβανε υπ' όψιν του τις νέες δυναμικές και όλους εκείνους τους παράγοντες, δημογραφικούς, οικονομικούς, κλιματικούς και άλλους, που θα σχημάτιζαν τη νέα μορφή των παλαιών αποικιών. Μεταξύ 1961 και 1963 ο Τεχνικός Οίκος Δοξιάδη προχώρησε στην κατάρτιση μίας σειράς μελετών για την Αφρική. Βασική ιδέα της προτεινόμενης παρέμβασης αποτελούσε μία συγκοινωνιακή ένωση της Αφρικής, που θα μπορούσε να δώσει ώθηση στη συνολική ανάπτυξη της ηπείρου μέσω του εσωτερικού εμπορίου. Όπως παρατηρούσε ο Δοξιάδης, τόσο η πληθυσμιακή κατανομή της Αφρικής, όσο και η δομή της οικονομίας, ακόμα τα παραγόμενα είδη, δεν αποτελούσαν τμήματα του εγχώριου σχεδιασμού ή μίας φυσικής ανάπτυξης, αλλά μέρος του αποικιακού σχεδιασμού, που είχε ως στόχο την ανάπτυξη της μητροπολιτικής οικονομίας. Ο οικονομικός προσανατολισμός των αφρικανικών οικονομιών ως «προφυλακή» των υπερπόντιων είχε καθορίσει ολόκληρο το μοτίβο των συγκοινωνιών και του επικοινωνιακού δικτύου. Πλην της νότιας και της νοτιο-ανατολικής Αφρικής, ολόκληρο το σιδηροδρομικό σύστημα είχε κατασκευαστεί προκειμένου να εξυπηρετεί τη μεταφορά αγαθών για μία μικρή απόσταση από το εσωτερικό των ακτών στα λιμάνια φόρτωσης, ενώ τα αγαθά αφορούσαν κυρίως σοδειές και προϊόντα εξόρυξης. Την ίδια στιγμή οι ανταλλαγές αγαθών μεταξύ των διαφορετικών παραγωγικών ζωνών προκειμένου να υπάρξει διαφοροποίηση του βιοτικού επιπέδου ήταν, σύμφωνα με τη μελέτη, σπάνιες και για τους σκοπούς αυτούς χρησιμοποιούνταν απαρχαιωμένα μέσα μεταφοράς. Το μοντέλο βάσει του οποίου ήταν οργανωμένη η παραγωγή στην Αφρική δεν εξασφάλιζε επάρκεια τροφίμων για τους πληθυσμούς της, καθώς η καλλιέργεια της γης σε πολλά σημεία παρέμενε εκτός επιστημονικής φροντίδας που θα την ανέπτυσσε. Παράλληλα, η έλλειψη εσωτερικού δικτύου επικοινωνίας αποτελούσε τον βασικό λόγο για την απουσία αστικής ανάπτυξης στις εσωτερικές περιοχές και στην ανισοκατανομή μεταξύ της συγκέντρωσης πληθυσμού και των διαθέσιμων πόρων. Απαραίτητη προϋπόθεση, σύμφωνα με τον Δοξιάδη, προκειμένου να υπερβεί η Αφρική την υπανάπτυξη και να οδηγηθεί στην ανάπτυξη, ήταν η περιφερειακή εξειδίκευση και η αύξηση της αλληλεξάρτησης μεταξύ

των επιμέρους περιοχών, χωρίς την οποία θα ήταν αδύνατη η ανάπτυξη του ενδο-αφρικανικού εμπορίου⁵⁵⁰.

Επομένως, ο Δοξιάδης πρότεινε την ανάπτυξη ενός συγκοινωνιακού δικτύου που θα εκτεινόταν σε ολόκληρη την Αφρική, ενώ η περιφερειακή οικονομική συνεργασία θα έπρεπε να οδηγήσει στην οικονομική σύνδεση, στο μοντέλο της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, οδηγώντας σε πολιτικές συνδέσεις που θα οδηγούσε τελικά στη βαθύτερη αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των εθνών της Αφρικής και η δημιουργία μίας κοινής ταυτότητας. Τη βάση για τα παραπάνω θα αποτελούσαν τα πολυμερή σχήματα τελωνειακής και οικονομικής συνεργασίας, που θα μπορούσαν σταδιακά να επεκταθούν.

Τον Ιούλιο του 1961, η κυβέρνηση της Γκάνα θα ανέθετε στον Οίκο Δοξιάδη την εκπόνηση ενός μάστερ πλαν που θα αφορούσε ολόκληρη της περιοχή της Τέμα, καθώς επίσης και ενός λεπτομερέστερου σχεδίου για την ανάπτυξη της πόλης και της βιομηχανικής της περιοχής κατά την επόμενη 25ετία, όταν ο πληθυσμός της θα είχε φτάσει τις 235 με 250,000 κατοίκους. Η παρέμβαση του Δοξιάδη θα λάμβανε υπ' όψιν της τις οικονομικές μεταβολές που λάμβαναν χώρα στην περιοχή και θα παρενέβαινε σε μία σειρά από τομείς, συμπεριλαμβανομένης της θάλασσας και του λιμανιού, των δημοσίων αυτοκινητοδρόμων που συνέδεαν το τελευταίο με την Άκκρα και άλλα μείζονα αστικά κέντρα, την οικιστική ανάπτυξη ης περιοχής και τη διαθεσιμότητα και καταλληλότητα του εδάφους⁵⁵¹.

Αποτίμηση

Η κρίση του Κονγκό και η ανάγκη παροχής τεχνικής βοήθειας αποτέλεσε αφορμή για την ελληνική εξωτερική πολιτική να δει για πρώτη φορά συνολικά το ζήτημα μίας πιθανής παρέμβασης στην ανάπτυξη της Αφρικής συνολικά. Παρά τον αρχικό σχεδιασμό που περιελάμβανε εξαιρετικά λεπτομερείς αναλύσεις, σύντομα αυτή η διαδικασία έχασε τη δυναμική της, ενώ τα όρια μεταξύ του Κονγκό ειδικά και της Αφρικής γενικά έγιναν δυσδιάκριτα, επισκιάζοντας έτσι τους στόχους.

---

⁵⁵⁰ DOX-GA 2, page 4, Αρχείο Κωνσταντίνου Δοξιάδη, Μουσείο Μπενάκη Africa Reports, DOX-GA 2,3,7,8, 1961-1963, τόμος 1, σσ.8-24.

⁵⁵¹ Doxiadis Associates, "The Town of Tema, Ghana, Plans for Two Communities", *Ekistics* Vol. 13, No. 77 (March 1962), Athens Center of Ecistics, pp. 159-171,

Είναι φανερό ότι η Ελλάδα είδε τις ευκαιρίες δραστηριοποίησης στην Αφρική μέσα από τις δικές της ανάγκες. Ο ελληνικός σχεδιασμός απέτυχε να κάνει ελκυστικές προσφορές στους Αφρικανούς, ενώ συχνά οι ανταγωνισμοί, περιφερειακοί και ψυχροπολεμικοί, εντός των οποίων κλήθηκε η Ελλάδα να αναπτύξει τη στρατηγική της, προέβαλαν νέες δυσκολίες. Την ίδια στιγμή, ενώ οι διπλωματικές της αποστολές στην Αφρική λειτουργούσαν πολύ αποτελεσματικά, παρέχοντας λεπτομερείς και έγκυρες αναλύσεις, η Ελλάδα απέτυχε να εκσυγχρονίσει τους μηχανισμούς λήψης- και κυρίως εφαρμογής- αποφάσεων, αδυνατώντας έτσι να αξιοποιήσει την ευκαιρία αξιοποίησης των πληροφοριών που λάμβανε. Παράλληλα, η Αφρική δεν αποτελούσε προτεραιότητα για το υπουργείο Εξωτερικών, κάτι που σε συνδυασμό με τις περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες της χώρας και την χρονοβόρα ελληνική διπλωματία, σήμαινε ότι οι προτάσεις των Προξενίων αξιολογούνταν πολλούς μήνες αργότερα, όταν οι ευκαιρίες είχαν καλυφθεί από ανταγωνιστικές προς την Ελλάδα δυνάμεις. Τέλος, το υπουργείο Εξωτερικών δεν υπέβαλε ποτέ κάποιο οργανωμένο σχέδιο παρέμβασης στην Αφρική στους Αμερικανούς, περιοριζόμενο απλώς στο να μοιραστεί κάποιες αόριστες σκέψεις με τον Rusk. Ο κύριος όγκος της ελληνικής τεχνικής βοήθειας στη Αφρική παρασχέθηκε μέσω του προγράμματος του ΟΗΕ στο Κονγκό και αφορούσε την αποστολή κατώτερων τεχνικών στελεχών, σε αριθμούς ανάλογους με το μέγεθός της, που, βέβαια, παρά τις αρχικές προσδοκίες, δεν είχαν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν κανένα πολιτικό αποτέλεσμα που θα βελτίωνε τη θέση των Ελλήνων των παροικιών, θα έδινε ώθηση στην ελληνική ιδιωτική πρωτοβουλία ή θα αποτελούσε διέξοδο για τα προϊόντα της χώρας.

Αλλά και η απορρόφηση Ελλήνων μηχανικών στην Αφρική υπήρξε πολύ μικρή και σε κάθε περίπτωση οργανώθηκε ανεξάρτητα από την κρατική μέριμνα. Τον Ιανουάριο του 1964 το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας είχε αποστείλει μέλος του στην Αφρική (πρώην Βελγικό Κονγκό, πρώην Γαλλικό Κονγκό, Καμερούν, Νιγηρία και Γκάνα) προκειμένου να λάβει γνώση της κατάστασης και να διερευνήσει τις δυνατότητες συνεργασίας της Ελλάδας με κράτη της Αφρικής στον τεχνικό τομέα. Οι δυνατότητες ήταν περιορισμένες και βασίζονταν κυρίως στην ύπαρξη Ελλήνων μηχανικών στην Αφρική, ενώ δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις, όπως αυτή του Κονγκό, στις οποίες Έλληνες έπεφταν θύματα απάτης από διάφορα πρακτορεία στην Αθήνα που υπόσχονταν την υποστήριξή τους μετά την άφιξη στο Κονγκό, ενώ κατέληγαν να

στεγάζονται προσωρινά στο ελληνικό προξενείο, καθώς στην πραγματικότητα δεν τους είχε εξασφαλιστεί εργασία⁵⁵².

Μέχρι το 1965 η ελληνική δραστηριότητα στην Αφρική παρέμενε περίπου στα ίδια επίπεδα με αυτά του 1960. Στο μεσοδιάστημα, κατέφθαναν στο υπουργείο Εξωτερικών εκθέσεις από τις διπλωματικές αποστολές της χώρας, οι οποίες ανακύκλωναν τις ίδιες επισημάνσεις και, ελλείψει μίας κεντρικής αρχής, παρέμεναν αναξιποίητες. Χαρακτηριστικό είναι σημείωμα της Διευθύνσεως Οικονομικών Υποθέσεων του υπουργείου Εξωτερικών τον Απρίλιο του 1965 προς το υπουργείο Εξωτερικών στο οποίο η διαπίστωση για την ανάγκη παροχής τεχνικής βοήθειας στην Αφρική παρέμενε ακόμα πρόθεση. Επιπλέον, οι διαπιστώσεις ήταν προσανατολισμένες μάλλον στα όρια, παρά στις δυνατότητες της Ελλάδας και σε καμία περίπτωση δε διέθεταν την αισιοδοξία που χαρακτήριζε τις αρχικές εκθέσεις των Προξενείων του Κονγκό. Τη θέση της ελληνικής εξαιρετικότητας λόγω έλλειψης αποικιακού παρελθόντος είχε αντικαταστήσει η αίσθηση αδυναμίας ανταγωνισμού με τις μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος, ως προς την παροχή οικονομικής ή στρατιωτικής βοήθειας και η διαπίστωση ότι το ξένο κεφάλαιο θεωρούταν ανεπιθύμητο και μισητό, προκαλώντας έναντι της επενδύτριας χώρας «αισθήματα άκρως αντίθετα των επιδιωκόμενων». Η Ελλάδα, σύμφωνα με το σημείωμα, θα μπορούσε να παρέμβει μέσω των επενδύσεων ή της τεχνικής βοήθειας. Αλλά οι επενδύσεις στην Αφρική προσέκρουαν στην έλλειψη κεφαλαίων, καθώς η χώρα προσπαθούσε να προσελκύσει τέτοια από το εξωτερικό για τη δική της ανάπτυξη, ενώ οι ιδιώτες θα ήταν αδύνατον να αποτελέσουν τμήμα μίας κεντρικής κρατικής παρέμβασης στην αλλοδαπή. Η τεχνική βοήθεια, επαναλάμβανε το σημείωμα, μπορούσε να παρασχεθεί σε «πάμπολους τομείς». Ωστόσο, το κόστος θα μπορούσε να επωμίζεται το κράτος που λάμβανε τη βοήθεια και όχι αυτό που παρείχε τα στελέχη, ενώ κάτι ανάλογο θα μπορούσε να συμβεί και με την παροχή υποτροφιών⁵⁵³.

Την ίδια στιγμή, παρά τις φιλοδοξίες της να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο μεταξύ των αδεσμεύτων κρατών της Αφρικής και της Ασίας, η Κύπρος δεν είχε επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για παροχή τεχνικής βοήθειας. Το 1963 είχε περιοριστεί

---

⁵⁵² Β. Κυριακόπουλος, «Ένα βλέμμα στη Δυτική Αφρική», Περιοδικό *Τεχνικά Χρονικά*, τεύχος 234, Τεχνικόν Επιμελητήριο Ελλάδος, Ιανουάριος 1964, σσ.15-21.

⁵⁵³ «Η παροχή τεχνικής βοήθειας υπό της Ελλάδος», Σημείωμα, Ρ. Κανακάρης- Ρούφος (Β' Υπουργείον Εξωτερικών, Διεύθυνσις Οικονομικών Υποθέσεων) προς Μόνιμο Υφυπουργό, 21 Απριλίου 1965, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1965/34/8.

σε μία μόνο τυπική οικονομική συνεισφορά 100 λιρών στο πρόγραμμα του ΟΗΕ στο Κονγκό, και το 1964, παρά τις σκέψεις πλήρους αποχής, λόγω των εσωτερικών εντάσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων, έπραξε το ίδιο⁵⁵⁴.

---

⁵⁵⁴ Σωτήρης Έλληνας προς Υπουργείον Οικονομικών, 6 Ιουνίου 1964, FA 1/26, Κρατικό Αρχείο Κύπρου και Σωτήρης Έλληνας προς Υπουργείον Οικονομικών, 29 Ιουνίου 1964, FA 1/26, Κρατικό Αρχείο Κύπρου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

«Μαύρες φιγούρες, κουλουριασμένες καθιστές, ζαπλωμένες ανάμεσα στα δέντρα, γερμένες στους κορμούς, κολλημένες στο χώμα, αγνοδιακρίνονταν μέσα στο μισοσκόταδο σε όλες τις στάσεις του πόνου, της εγκατάλειψης και της απελπισίας. Άλλο ένα φουρνέλο έσκασε στο βράχο και ένα ρίγος διαπέρασε το έδαφος κάτω από τα πόδια μου. Τα έργα προχωρούσαν. Τα έργα! Κι αυτό εκεί ήταν το μέρος όπου κάποιοι από τους εργάτες τους είχαν αποσυρθεί για να πεθάνουν».

Τζόζεφ Κόνραντ, *Η Καρδιά του Σκότους*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1999, σ. 31. Έκδοση 11^η (2015), μετάφραση Αλεξάνδρα Παπαθανασοπούλου

Η κρίση του Κονγκό απασχόλησε σε μεγάλο βαθμό το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών. Ο Ψυχρός Πόλεμος και η εγκαινίαση της αμερικανικής μεταπολεμικής τάξης, στην οποία τα περιφερειακά υποσυστήματα ασφαλείας είχαν ιδιαίτερη σημασία, έδινε για πρώτη φορά στην Ελλάδα τη δυνατότητα να αναλάβει νέους ρόλους στο διεθνές σύστημα. Πράγματι, μετά το τέλος του Εμφυλίου, η Ελλάδα ανέλαβε δράση προκειμένου να ενταχθεί οργανικά στους δυτικούς θεσμούς. Η πρόοδος που σημείωσε η χώρα από το 1949 μέχρι το 1960 υπήρξε εντυπωσιακή, καθώς οι ρυθμοί ανάπτυξης ήταν εξαιρετικά υψηλοί, η συμμετοχή στο ΝΑΤΟ εξασφάλιζε σημαντικά πλεονεκτήματα στην άμυνα της χώρας, ενώ η σύνδεσή της με την Κοινή Αγορά έθετε τις αναπτυξιακές προοπτικές της σε νέες βάσεις και της εξασφάλιζε έναν ορίζοντα που ποτέ άλλοτε στην πρόσφατη ιστορία της δε θα μπορούσε να φανταστεί. Ωστόσο, υπήρχαν άλλοι παράγοντες που δημιουργούσαν προστριβές στις σχέσεις της Ελλάδας με τους συμμάχους της. Η διεθνοποίηση του Κυπριακού που είχε ξεκινήσει στα μέσα της δεκαετίας του 1950 είχε ωθήσει την Ελλάδα στην αναζήτηση μίας πιο ενεργού προσέγγισης με τα αραβικά κράτη στους κόλπους του ΟΗΕ, καθώς η Γενική Συνέλευση είχε αναχθεί σε βασικό μοχλό των ελληνοκυπριακών διεκδικήσεων. Όπως σχολίαζε πικρόχολα ο διάσημος αρθρογράφος των *New York Times* Sultzberger τον Δεκέμβριο του 1957 η Ελλάδα «ψώνιζε υστερικά υποστήριξη» από τους Αφρο-Ασιάτες για τους ισχυρισμούς της στο Κυπριακό, ερχόμενη σε αντίθεση με τα υπόλοιπα

μέλη του NATO σε πέντε άλλα μη σχετιζόμενα ζητήματα⁵⁵⁵. Η ρύθμιση του Κυπριακού με τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου το καλοκαίρι του 1960 εξομάλυνε τις σχέσεις με τους συμμάχους της, καθώς απομάκρυνε το τελευταίο αγκάθι μεταξύ τους. Το πεδίο, πλέον, ήταν ελεύθερο για την Ελλάδα να αναζητήσει έναν πιο ενεργό ρόλο στην περιφέρεια, καθώς είχε αποκτήσει σημαντική εμπειρία κατά τη διεθνοποίηση του Κυπριακού και είχε συσφίξει τις σχέσεις της με τα αραβικά κράτη. Η ρύθμιση του Κυπριακού, ωστόσο, συνέπεσε με την έναρξη μίας νέας περιόδου του διεθνούς συστήματος, κατά την οποία τα κράτη της Αφρικής και της Ασίας γίνονταν με πολύ γρήγορους ρυθμούς ανεξάρτητα. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την ιδιότυπη ιστορία της χώρας στην περιοχή και τις χιλιάδες ομογενών που βρίσκονταν διεσπαρμένοι σε σχεδόν όλες τις χώρες της Αφρικής, εξασφάλισαν μία προνομιακή σχέση για την Ελλάδα, δίνοντάς της την ευκαιρία να αναλάβει νέους ρόλους στην ήπειρο.

Την ίδια στιγμή όμως, παρά τα φυσικά της πλεονεκτήματα αλλά και τα κρίσιμα εθνικά της συμφέροντα, η Ελλάδα δε διέθετε έναν σχεδιασμό για την περιφέρεια. Το μεγαλύτερο μέρος των κοινοτήτων στην Αφρική ζούσαν ανεξάρτητα από το επίσημο κράτος, ενώ η επαφή τους με τους υπόλοιπους Έλληνες γινόταν μέσω του Πατριαρχείου. Το ξέσπασμα της κρίσης στο Κονγκό τον Ιούνιο του 1960 αποτέλεσε αφορμή για ένα ανανεωμένο ενδιαφέρον του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών για την Αφρική. Η προστασία των ομογενών αν και είχε υπάρξει το πρώτο μέλημα της ελληνικής κυβέρνησης, δεν ήταν το μόνο. Το ζήτημα της αυτοδιάθεσης και της παραχώρησης ανεξαρτησίας στις ευρωπαϊκές αποικίες δεν αποτελούσε μόνο ένα ζήτημα νομικών αρχών, αλλά τμήμα της μεταπολεμικής εμπειρίας της Ελλάδας, που είχε βιώσει από κοντά τον αγώνα της Κύπρου. Την ίδια στιγμή, η απειλή της διχοτόμησης της Κύπρου αποτελούσε ενεργή πρόκληση για την ελληνική διπλωματία, όταν η Κατάνγκα αποφάσισε να κηρύξει μονομερώς την ανεξαρτησία της από την κεντρική κυβέρνηση του Κονγκό. Παρά το γεγονός ότι οι Ευρωπαίοι υποστήριζαν, λιγότερο ή περισσότερο δυναμικά ο καθένας, το καθεστώς του Τσόμπε, η θέση της Ελλάδας ήταν εξ αρχής ξεκάθαρη. Η Κατάνγκα θα έπρεπε να τεθεί υπό τη διοίκηση της νόμιμης κυβέρνησης της χώρας.

---

⁵⁵⁵ C. L. Sulzberger, «Agreeing how to disagree in NATO», Εφημερίδα *New York Times*, 11 Δεκεμβρίου 1957.

Μετά τη διασφάλιση των ελληνικών κοινοτήτων στο Κονγκό, ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών κατά την 15η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ προέβη σε μία ξεκάθαρη δήλωση υποστήριξης του έργου των Ηνωμένων Εθνών στη διατήρηση της τάξης στο Κονγκό, τη στιγμή που άλλοι δυτικοευρωπαίοι διπλωμάτες αναλάμβαναν παρασκηνιακά υπονομευτική δράση. Η μεταφορά των ψυχροπολεμικών αντιπαλοτήτων στο Κονγκό συναντήθηκε με την έντονη διάθεση της Αθήνας να μην αποστασιοποιηθεί αυτή τη φορά, όπως τις προηγούμενες, από τους συμμάχους της. Η Αθήνα στήριξε τις αμερικανικές θέσεις, αλλά τα πράγματα δεν ήταν τόσο απλά επειδή στην πραγματικότητα η «Δύση» δεν είχε ακριβώς μια ενιαία γραμμή στο θέμα. Παρά τις δημόσιες διακηρύξεις και τους λόγους των αντιπροσώπων τους στο Συμβούλιο Ασφαλείας, οι Ευρωπαίοι στην πραγματικότητα αντιτίθεντο με διάφορες προφάσεις σε διατυπώσεις που ζητούσαν την άμεση απόσυρση των βελγικών στρατευμάτων από την Κατάνγκα, προσφέροντας έτσι ευκαιρίες στη σοβιετική εξωτερική πολιτική, που εμφανιζόταν ως ο φυσικός σύμμαχος των Αφρικανών εθνικιστών ηγετών. Καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν συρθεί από τους συμμάχους τους σε μία γραμμή ανοχής του καθεστώτος Tshombe, η οποία παρέλυε το Συμβούλιο Ασφαλείας και έδινε νέα διάρκεια ζωής στην Κατάνγκα, ο Αβέρωφ διέβλεπε την ανάγκη συνεργασίας με τους Αφρικανούς εθνικιστές, σε μία προσπάθεια να μην οδηγηθούν στην αγκαλιά των Σοβιετικών.

Η ανάληψη της αμερικανικής προεδρίας από τον Kennedy εγκαινίασε μία νέα στρατηγική ανοίγματος προς την Αφρική, τόσο μέσω της προσωπικής διπλωματίας, όσο και της παροχής τεχνικής και αναπτυξιακής βοήθειας, με σκοπό να οδηγηθούν τα αφρικανικά κράτη στο δρόμο της ανάπτυξης. Η νέα αμερικανική πολιτική αποτέλεσε σε μεγάλο βαθμό δικαίωση της ανάλυσης του Αβέρωφ για το Κονγκό και εγκαινίασε από την πλευρά της Ελλάδας μία πολιτική που κινείτο παράλληλα με αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών και αφορούσε κατά βάση το πεδίο της ήπιας ισχύος, δηλαδή της τεχνικής βοήθειας. Από τις αρχές του 1961, το υπουργείο Εξωτερικών είχε ξεκινήσει να αξιολογεί εκθέσεις που κατέφθαναν από τις Πρεσβείες και τα Προξενία της Ελλάδας στην Αφρική που κατέληγαν όλες στο ίδιο συμπέρασμα. Η αποχώρηση των παλαιών αποικιοκρατών είχε αφήσει στην πλειοψηφία των περιπτώσεων απογυμνωμένο τον διοικητικό μηχανισμό των αποικιών από στελέχη και κεφάλαια, ανοίγοντας έτσι μεγάλες ευκαιρίες για την απασχόληση Ελλήνων, που διατηρούσαν άριστες σχέσεις με τους ιθαγενείς, που θα μπορούσαν να εφαρμόσουν τη δυτική

πολιτική επί του πεδίου, συμβάλλοντας παράλληλα στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Αλλά οι σχέσεις των Ελλήνων με τους Αφρικανούς δεν ήταν το μοναδικό πλεονέκτημα της χώρας. Η Ελλάδα διέθετε εμπειρία από τέτοιου είδους προγράμματα, καθώς είχε υπάρξει η πρώτη χώρα στον κόσμο, μαζί με την Τουρκία, που είχε λάβει αμερικανική βοήθεια σε συμβούλους και κεφάλαια, μεταμορφώνοντας την οικονομία και την κοινωνία της. Η εμπειρία αυτή οδήγησε την Ελλάδα να αναλάβει πλέον με τη σειρά της έναν παρόμοιο ρόλο στην Αφρική, συμβάλλοντας σε αυτό που είχε η ίδια καταφέρει. Ο αρχικός σχεδιασμός του υπουργείου Εξωτερικών αφορούσε την παρέμβαση μέσω μίας δέσμης μέτρων σχετικά με την παροχή υποτροφιών σε Αφρικανούς, την αποστολή γιατρών και υγειονομικού προσωπικού, μηχανικών και άλλων τεχνικών ειδικοτήτων. Οι Έλληνες ιθύνοντες, μάλιστα, είχαν ως στόχο την κατάρτιση ενός προγράμματος που θα παρουσίαζαν στους Αμερικανούς και οι τελευταίοι θα το χρηματοδοτούσαν, εξασφαλίζοντας έτσι κέρδη για όλες τις πλευρές. Αλλά η προσπάθεια αυτή κατέδειξε και τα όρια των ελληνικών δυνατοτήτων. Το δίκτυο των ελληνικών διπλωματικών αποστολών ήταν εξαιρετικά περιορισμένο, το κόστος για την ανάληψη μίας τέτοιας πρωτοβουλίας δύσκολα μπορούσε να ενσωματωθεί στον ελληνικό προϋπολογισμό, ενώ σε πολλές περιπτώσεις τα ειδικευμένα στελέχη δεν περίσσευαν. Παρ' όλα αυτά, η Ελλάδα διοχέτευσε σημαντικό όγκο βοήθειας προς το Κονγκό μέσω της ΟΝΥC. Με αυτόν τον τρόπο όμως, η Ελλάδα, απέτυχε να εξασφαλίσει την καθαρά εθνική παρουσία στην Αφρική και να αποκομίσει τα ανάλογα οφέλη, ωστόσο έθεσε τις βάσεις για μία πολύ έντονη δραστηριότητα που θα ακολουθούσε για τις ελληνικές επιχειρήσεις τα επόμενα χρόνια.

Το ζήτημα του τερματισμού της απόσχισης της Κατάνγκα είχε αποτελέσει τη δεύτερη βασική προτεραιότητα της διοίκησης Kennedy στο Κονγκό. Ο Αμερικανός πρόεδρος ασκούσε διαρκώς πιέσεις προς τα Ηνωμένα Έθνη, παρά τις διαφωνίες των Ευρωπαίων, για ανάληψη ένοπλης δράσης εναντίον του Tshombe, εφ' όσον οι πιθανότητες να πειστεί είχαν πλέον εξαφανιστεί. Η νέα αμερικανική πολιτική αποτέλεσε επίσης μία ευκαιρία για την Ελλάδα. Τόσο οι Αμερικανοί όσο και ο ΟΗΕ αναζήτησαν την υποστήριξη της Ελλάδας και υπέβαλαν αίτημα παροχής αεροσκαφών που θα λάμβαναν μέρος στις επιχειρήσεις του Οργανισμού στην Κατάνγκα. Οι αντιδράσεις από την ελληνική παροικία υπήρξαν σφοδρές, ενώ ο Tshombe αντέδρασε προσωπικά σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Η υποστήριξη του ελληνικού πληθυσμού της Κατάνγκα ήταν αρκετά μεγάλη, ώστε τμήμα του ανδρικού πληθυσμού της εντάχθηκε

εθελοντικά είτε στις δυνάμεις της είτε στις τάξεις των μισθοφόρων, υπερασπιζόμενη το καθεστώς. Σε τελική ανάλυση, η Αθήνα δεν ήθελε να εμπλακεί σε ενδοδουτικές διαμάχες που είχαν ως βάση μικρόψυχα και βραχυπρόθεσμα συμφέροντα πρώην (ή και νυν) αποικιοκρατικών δυνάμεων. Έτσι, πέραν της υποστήριξής της στην αμερικανική γραμμή, προτίμησε όπου μπορούσε να κρατήσει αποστάσεις από τη σφηκοφωλιά στην οποία εξελισσόταν η διαπλοκή των δυτικών εθνικών συμφερόντων στο Κονγκό, και να αποφύγει την αποστολή μεγαλύτερων στρατιωτικών δυνάμεων εκεί. Άλλωστε, διέβλεπε και το ενδεχόμενο να βρεθεί σε διασταυρούμενα πυρά, αφ' ενός ως «όμηρος» των διάφορων κονγκολικών φατριών λόγω των Ελλήνων της χώρας, και αφ' ετέρου των πιθανών αντικρουόμενων απαιτήσεων των Αφρικανών και των ΝΑΤΟϊκών συμμάχων. Ενώπιον του διλήμματος, η Ελλάδα επέλεξε την προστασία της ελληνικής παροικίας και αρνήθηκε την ενίσχυση των δυνάμεων του ΟΗΕ με αεροσκάφη της Βασιλικής Αεροπορίας. Η πολιτική αυτή ήταν μάλλον αναγκαστική, πάντως κατάφερε να επιτύχει τον βασικό στόχο της ελληνικής διπλωματίας και την εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος. Παράλληλα, η επίσημη ουδετερότητα της Ελλάδας υπήρξε ωφέλιμη και για έναν επιπλέον λόγο. Οι Έλληνες της Ανατολικής Επαρχίας, στην οποία το φθινόπωρο του 1964 φιλοσοβιετικοί αντάρτες δρούσαν βίαια κατά του λευκού πληθυσμού, κατάφεραν να προσφέρουν σημαντική βοήθεια και να συμβάλουν αποτελεσματικά στη διάσωση των Ευρωπαίων υπηκόων, προκαλώντας την ικανοποίηση των Αμερικανών.

Την ίδια στιγμή, η Κύπρος είχε ακολουθήσει μία διαφορετική πορεία στο Κονγκό, στο οποίο λόγω της πολυπληθούς της κοινότητας διέθετε σημαντικά συμφέροντα. Μόλις η Κύπρος απέκτησε την ανεξαρτησία της και έγινε πλήρες μέλος του ΟΗΕ επιδίωξε μία ουδετερόφιλη πολιτική, που διακήρυσσε, αρκετά μεγαλόστομα, ως στόχο τη δυνατότητα να γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ δυτικού και ανατολικού κόσμου. Ωστόσο, στην περίπτωση του Κονγκό απέφυγε να λάβει σαφή θέση. Στη 15η Γενική Συνέλευση είχε υποστηρίξει έντονα τον ρόλο του ΟΗΕ στη σύγκρουση, καθώς η εμπειρία της κατά τον Κυπριακό αγώνα είχε καταδείξει την αξία του Οργανισμού ως πολύτιμο μέσο στην άσκηση πίεσης (ενώ παράλληλα υποστήριζε και τις αμερικανικές απαιτήσεις για στήριξη του γενικού γραμματέα). Η εμπειρία αυτή οδήγησε στη διαμόρφωση μίας νέας αντίληψης για τον ουδέτερο ρόλο της Κύπρου στο διεθνές σύστημα, η οποία επιδίωξε τη συμμετοχή της σε διεθνή φόρα, όπως στη Διάσκεψη των Αδεσμεύτων στο Βελιγράδι τον Σεπτέμβριο του 1961, ενώ την έφερε ακόμα πιο κοντά

σε μία από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες των Αδεσμεύτων, τον Νάσσερ. Ο ρόλος του τελευταίου στη διαμόρφωση της κυπριακής εξωτερικής παραμένει προς το παρόν ανοιχτός στην ιστορική έρευνα. Πάντως, η ελληνοκυπριακή πλευρά χρησιμοποίησε τη συμμετοχή της στη Διάσκεψη, ως μέσον πίεσης προς την τουρκοκυπριακή πλευρά, η οποία αντέδρασε έντονα. Κατά τα άλλα, η Λευκωσία δεν είχε επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την κατάσταση στο Κονγκό πέρα από τα ζητήματα της κυπριακής παροικίας. Το ζήτημα της αποσχισθείσας Κατάνγκα επίσης δεν είχε συσχετισθεί με το ζήτημα της επαπειλούμενης διχοτόμησης της νήσου. Όπως σχολίαζε ο Μακάριος προς τους Αμερικανούς με έναν μάλλον αδιάφορο τόνο, το ζήτημα θα μπορούσε να λυθεί στο πλαίσιο της συνομοσπονδίας, στην οποία θα μετείχε τόσο η κεντρική κυβέρνηση, όσο και η Κατάνγκα.

Όταν ο Μακάριος υπέβαλε τα Δεκατρία Σημεία για αναθεώρηση, επιδίωξε και πάλι την υποστήριξη των Αδεσμεύτων και του Νάσσερ προσωπικά. Τμήμα του ελληνοκυπριακού Τύπου κατήγγειλε τους Τούρκους και τους ταύτιζε με τον ιμπεριαλιστικό ρόλο των Ευρωπαίων στο Κονγκό⁵⁵⁶. Παρ' όλα αυτά, τα αποτελέσματα ήταν απογοητευτικά. Τον Μάρτιο του 1964 με την Κύπρο να υφίσταται για δεύτερη φορά την απειλή τουρκικής εισβολής το ελληνικό προξενείο στη Λέοπολδβιλ επιχείρησε να ενημερώσει την κυβέρνηση του Κονγκό και να εξασφαλίσει υποστήριξη για τις κυπριακές θέσεις, καθώς το κυπριακό έμπαινε σε μία νέα φάση όξυνσης. Ο Adoula έδειξε ενδιαφέρον και προθυμία να υποστηρίξει «τα δίκαια αιτήματα της νομίμου κυβερνήσεως της Κύπρου» και δεσμεύθηκε να ενημερώσει σχετικά τον μόνιμο αντιπρόσωπο του Κονγκό στον ΟΗΕ⁵⁵⁷. Την ίδια στιγμή όμως, αξιωματούχοι στο Κονγκό δήλωναν τη δυσαρέσκειά τους για την απουσία μέριμνας για τη διαφώτιση περί των ελληνικών απόψεων, ιδιαίτερα με αφορμή το Κυπριακό⁵⁵⁸. Η αλληλεγγύη δεν υπήρξε ποτέ χαρακτηριστικό του Τρίτου Κόσμου, ούτε και η αλληλοϋποστήριξη σε ζητήματα ασφαλείας, και η Κύπρος θα το διαπίστωνε τώρα με τρόπο σκληρό. Οι

---

⁵⁵⁶ «Κογκό- Κύπρος», Εφημερίδα *Τελευταία Ώρα*, 28 Νοεμβρίου 1964.

⁵⁵⁷ Γενικό Προξενείο Λέοπολδβιλ προς ΥΠΕΞ, 13 Μαρτίου 1964, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/42/2.

⁵⁵⁸ Συνθήκαι εργασίας ελληνικών αρχών», Βάσσης (Ελισάβετβιλ) προς ΥΠΕΞ, 30 Σεπτεμβρίου 1964, ΔΙΑΥΕ, Κεντρική Υπηρεσία, 1964/42/2.

ιδεαλιστικές διατυπώσεις του Μακαρίου και οι υπερβολικές σκέψεις για «γέφυρα» μεταξύ Ανατολής, Δύσης και Νότου δεν θα αποδεικνύονταν εφαρμόσιμη πολιτική.

Σε τελική ανάλυση, η κυπριακή εξωτερική πολιτική εξελίχθηκε προς τις παραδοσιακές κατευθύνσεις που είχε ακολουθήσει ο Μακάριος με τη διεθνοποίηση του Κυπριακού κατά τη δεκαετία του 1950. Αλλά το περιβάλλον δεν ήταν πλέον το ίδιο ευνοϊκό. Η κυπριακή πολιτική δεν είχε συγκεκριμένη στόχευση και η συμμετοχή της στα φόρα των αδεσμεύτων κρατών της προσέφερε περισσότερο μία αίσθηση κοινότητας, παρά είχε στην πραγματικότητα περιθώρια επιτυχίας. Επιπλέον, στο τέλος, η κυπριακή αδέσμευτη πολιτική σήμαινε περισσότερο την παροχή υποστήριξης της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας, παρά την οργανική ένταξη στο κίνημα των Αδεσμεύτων.

Σε κάθε περίπτωση, η κρίση του Κονγκό αποτέλεσε ένα πεδίο δοκιμής για την ελληνική διπλωματία στην Αφρική. Ανέδειξε τις δυνατότητες της χώρας, αλλά κατέδειξε παράλληλα και τα όριά της. Η ελληνική πολιτική στο Κονγκό υπήρξε σε μεγάλο βαθμό επιτυχής, αφού εξυπηρέτησε τους περιορισμένους στόχους που είχε θέσει. Οι σχέσεις της χώρας με τους Αδεσμεύτους διασώθηκαν, όπως άλλωστε προστατεύθηκε και η ελληνική παροικία στη χώρα, στο μέτρο των δυνατοτήτων του ελληνικού κράτους. Σε τελική ανάλυση, το Κονγκό και η Αφρική ήταν ένα νέο πεδίο για την ελληνική εξωτερική πολιτική, αλλά δεν ήταν μια πρώτη της προτεραιότητα: η Αθήνα διατηρούσε την προσοχή της προσηλωμένη στα «μείζονα» μέτωπα των σχέσεων με τη Δύση, της αναδυόμενης σύνδεσης με την ΕΟΚ, του Ψυχρού Πολέμου και των πιο άμεσων περιφερειακών υποχρεώσεών της στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο. Διαπίστωση βασική της παρούσας μελέτης: η Αφρική υπήρξε για την Ελλάδα μια δοκιμή, ίσως και μια δυνατότητα, αλλά ποτέ δεν ήταν τόσο σημαντική για να γίνει πρώτη προτεραιότητα. Ακόμη και στο πεδίο της μνήμης, ενώ στη δυτική κοινή γνώμη η τρομερή εμπειρία και του Κονγκό και των περιβόητων μισθοφόρων (μεταξύ τους, όπως δείχθηκε, και Ελλήνων) προκάλεσε, π.χ. σειρά λογοτεχνικών έργων ή κινηματογραφικών ταινιών,⁵⁵⁹ στην Ελλάδα (με την πιθανή εξαίρεση ενός προγενέστερου της κρίσης του Κονγκό έργου του Μ. Καραγάτση)⁵⁶⁰, αυτές, από τη δεκαετία του 1970 έως σήμερα, δεν έγιναν αντικείμενο ιδιαίτερης

---

⁵⁵⁹ Δύο ενδεικτικά παραδείγματα ταινιών βασισμένων σε αντίστοιχα βιβλία: Andrew V. McLaglen (σκην.), *The Wild Geese* (1978), και Ritchie Smith (σκην.), *The Siege of Jadotville* (2016).

⁵⁶⁰ Μ. Καραγάτσης, *Άμρι α μούγκου (στο χέρι του Θεού)*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1954.

ανάλυσης ή συζήτησης: τις είδαμε με συμπάθεια αλλά χωρίς κάτι περισσότερο, Κατά έναν ειρωνικό τρόπο, πάντως, η ελληνική πολιτική στην Αφρική θα γινόταν πιο εντατική λίγα χρόνια αργότερα, μετά την επικράτηση της 21ης Απριλίου. Τότε όμως οι στόχοι δε θα ήταν η προώθηση των δημοκρατικών αξιών ενάντια στις σοβιετικές, αλλά αντίθετα εκεί οι συνταγματάρχες θα αναζητούσαν νέους συμμάχους απομονωμένοι πλέον από τους εταίρους τους στη Δύση.⁵⁶¹ Αλλά αυτό δεν ήταν, κατά μείζονα λόγο, μια συγκροτημένη πολιτική.

---

⁵⁶¹ Βλ. σχετικά, Dionysios Chourchoulis, Emmanuel Koumas και Anastasios Panoutsopoulos, «Beyond the bi-polar world: Greece's relations with China, Israel and Africa, 1967-1973», στο Antonis Klapsis, Constantine Arvanitopoulos, Evanthis Hatzivassiliou, Effie Pedaliu (επιμ.), *The Greek Junta and the International System: A Case Study of Southern European Dictatorships, 1967-1974*, εκδ. Routledge, Λονδίνο 2020, σσ. 71-83.

ΠΗΓΕΣ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΕΣ ΠΗΓΕΣ

The National Archives National Archives, Κιου.

The National Archives and Records Administration (NARA), Κόλλετζ Παρκ,
Μέρυλαντ.

Αρχείο CIA, Online.

Αρχείο Κωνσταντίνου Δοξιάδη, Μουσείο Μπενάκη.

Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Ίδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Αρχείο NATO, Βρυξέλλες.

Αρχείο Συμβουλίου της Ευρώπης, Online.

Κρατικό Αρχείο Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία.

Πολιτικό Αρχείο Ευάγγελου Αβέρωφ, Ίδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Προεδρική Βιβλιοθήκη John F. Kennedy, Βοστώνη.

Υπηρεσία Διπλωματικού Ιστορικού Αρχείου Υπουργείου Εξωτερικών.

Αρχείο Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, Νέα Υόρκη και Online.

B. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΠΗΓΕΣ

Foreign Relations of the United States, 1946, Volume VI, Eastern Europe; The Soviet Union, United States Government Printing Office, Washington, D.C. 1969.

Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1943, General, Volume I, William M. Franklin E. R. Perkins United States Government Printing Office, Washington D.C.1963.

Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus, Ronald D. Landa James E. Miller David S. Patterson

Charles S. Sampson, United States Government Printing Office, Washington D.C.
1993.

Εφημερίδες- Περιοδικά

Εφημερίδα *New York Times*.

Εφημερίδα *Ακρόπολις*.

Εφημερίδα *Αυγή*.

Εφημερίδα *Ελευθερία* (Λευκωσία).

Εφημερίδα *Εστία*.

Εφημερίδα *Καθημερινή*.

Εφημερίδα *Μάχη*.

Εφημερίδα *Τελευταία Ώρα*.

Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*.

Εφημερίδα *Χαραυγή*.

Περιοδικό *Πορευθέντες*.

Περιοδικό *Τεχνικά Χρονικά*.

Γ. ΒΙΒΛΙΑ- ΑΡΘΡΑ

Ελληνικά

Αβραμίδης, Δημήτριος Β., *Η ιδιοτυπία του Ελληνικού Προβλήματος, Τεύχος II, Ελλάς-Αφρική, η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδος και ο Αφρικανικός Χώρος*, Έκδοσις Ελληνοαμερικανικού Επιμορφωτικού Ινστιτούτου και Πρακτορείου Transorient, χωρίς τόπο, 1963.

Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας, *Στην Αφρική*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2010.

Αντύπας, Γεώργιος, *Οι Έλληνες του Βελγικού Κονγκό*, Ιδιωτική έκδοση, Βρυξέλες 2008.

Βαλντέν, Σωτήρης, *Ελλάδα και Ανατολικές Χώρες, 1950-1967, Οικονομικές Σχέσεις και Πολιτική*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1991.

Καζάκος, Πάνος, *Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά, Οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1944-2000*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2001.

Καραγάτσης, Μ., *Άμρι α μούγκου (στο χέρι του Θεού)*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1954.

Κόνραντ, Τζόζεφ, *Η Καρδιά του Σκότους*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1999.

Κούμας, Μανόλης, *Μικρά Κράτη, Συλλογική Ασφάλεια, Κοινωνία των Εθνών, Η Ελλάδα και το Ζήτημα του Αφοπλισμού 1919-1934*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012.

Κουρκουβέλας, Λυκούργος, *Η Ελλάδα και το Ζήτημα των Πυρηνικών Όπλων, 1957-1963*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011.

Λιάκουρας, Πέτρος, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, Σε Αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης*, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2007.

Μαραντζίδης, Νίκος, Μιχαηλίδης, Ιάκωβος, Χατζηβασιλείου, Ευάνθης (επιμ.) *Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος, Επεκτείνοντας τις Ερμηνείες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018.

Μαρκάκης, Γιάννης, *Οι Έλληνες της Αφρικής 1890-1990*, εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 1997

Μαρκαντωνάτος, Λεωνίδας Γ., *Η Νέα Αφρική και η Ελλάς*, Εκδοτικός Οίκος και Βιβλιοπωλείον Π. Ζαχαρόπουλος, Θεσσαλονίκη 1965.

Μπότσιου, Κωνσταντίνα Ε. και Σακκάς, Γιάννης (επιμ.), *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος, 1945-62, Νέες Ερευνητικές Προσεγγίσεις*, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015.

Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ., *Η Αφρική Αφυπνίζεται :Ένα Ταξίδι, Ερυθραία, η άλλη Αιθιοπία, Κέννα, Ουγκάντα, Ταγκανίκα, Ζανζιβάρη*, Εκδ. Οίκος Γ. Φέξη, Αθήνα 1963.

Ποταγός, Παναγιώτης, *Περίληψη περιηγήσεων Ποταγού*, τ. Α', εκδ. Τυπογραφείου Α. Κτενά, Αθήνα 1883.

Προκοπίου, Σωκράτης Α., *Νεοέλληνες στην Ασία και Αφρική, Πρωτοπόροι του Πολιτισμού*, εκδ. Τυπ. Ι.Δ. Σοφριανόπουλου, Αθήνα 1930.

Ριζάς, Σωτήρης, *Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία, Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην Αναζήτηση Λύσης για το Κυπριακό, 1963-1967*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2000.

Ριζάς, Σωτήρης, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964, Πολιτικές και Οικονομικές Όψεις του Προβλήματος Ασφαλείας στο Μεταίχμιο του Ψυχρού Πολέμου και Υφησης*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2001.

Σακκάς, Γιάννης Δ., *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο Αραβικός Κόσμος, 1947-1974: Διπλωματία και στρατηγική στη Μεσόγειο την εποχή του Ψυχρού Πολέμου*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2012.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1945-1981*, τόμος Β', εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2000.

Στεφανίδης, Ιωάννης Δ., *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο, Η Ελλάδα και ο Συμμαχικός Παράγοντας 1949-1952*, εκδ. Προσκήνιο, Αθήνα 1999.

Στεφανίδης, Ιωάννης Δ., *Ασύμμετροι Εταίροι, Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο, 1953-1961*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002.

Στεφανίδης, Ιωάννης Δ., *Εν ονόματι του έθνους, Πολιτική κουλτούρα, αλτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010.

Τριανταφύλλου, Δημήτρης, Υφαντής, Κώστας, Χατζηβασιλείου, Ευάνθης (επιμ.), *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη Θεματολογία και Προσεγγίσεις*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2007.

Τσιμπιδάρος, Βάσος, *Δυτικά του Κιλιμάντζαρο: δημοσιογραφικές εντυπώσεις, χ.ε.*, Αθήνα 1960.

Φανόν, Φραντς, *Της Γης οι Κολασμένοι*, εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1982.

Χαλδαίος, Αντώνης, *Η ελληνική κοινότητα της Ζάμπιας*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2020.

Χαλδαίος, Αντώνης, *Η Ελληνική παροικία της Μοζαμβίκης*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2015.

- Χαλδαίος, Αντώνης, *Η Ελληνική κοινότητα της Τανζανίας*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2019.
- Χαλδαίος, Αντώνης, *Η ελληνική παροικία της Τυνησίας (16ος-21ος αι.)*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2013.
- Χαλδαίος, Αντώνης, *Η Ελληνική παροικία του Σουδάν (19ος-21ος αι.)*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2016, *Les Grecs au Burundi et au Rwanda*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2016.
- Χαλδαίος, Αντώνης, *Η Ελληνική Παρουσία στο Κέρασ της Αφρικής*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2018.
- Χαλδαίος, Αντώνης, *Ο Ελληνισμός του Μαρόκου: η Ελληνική Παροικία (1904-2012)*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2012.
- Χαρίτος, Γαβριήλ, *Κύπρος, το Γειτονικό Νησί: Το Κυπριακό μέσα από τα Κρατικά Αρχεία του Ισραήλ, 1946-1960*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2018.
- Χασιώτης, Ιωάννης Κ., Κατσιαρδή-Ηering, Όλγα, Αμπατζή, Ευρυδίκη Α. (επιμ.), *Οι Έλληνες στη Διασπορά. 15ος- 21ος αι.*, εκδ. Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 2006.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *Στα Σύνορα των Κόσμων: Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος, 1952-1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2009.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *Στρατηγικές του Κυπριακού, Η δεκαετία του 1950*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2005.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, «Bon pour l’Orient: το ζήτημα της ένταξης της Κύπρου στο ΝΑΤΟ, 1959-1963», *Δέλτος* 7 (2020), σσ. 101-124.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, «Ο Κυπριακός αγώνας και τα αντιαποικιακά κινήματα του Τρίτου Κόσμου» στο *Πενήντα Χρόνια μετά τον Απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ, μια ιστορική αποτίμηση*, Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ, Λευκωσία 2005.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *ελληνικός Φιλελευθερισμός: Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2010.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *Στρατηγικές του Κυπριακού, Η Δεκαετία του 1950*, εκδ. Πατάκη Αθήνα 2005.

Ξενόγλωσσα

Adas, Michael (επιμ.), *Essays on the 20th Century History*, εκδ. Temple University Press, Φιλαδέλφεια 2010.

Adas, Michael, *Machines as the Measure of Men, Science, Technology, and Ideologies of Western Dominance*, εκδ. Cornell University Press, Ίθακα και Λονδίνο 1989.

Androsova, Dar'ja Nikolaevna, «Iz istorii obuchenija afrikanskih studentov v SSSR (konec 1950 - pervaja polovina 1960-h godov)», *Tekst nauchnoj stat'i po special'nosti «Istorija i arheologija»*, 2012.

Brands, Henry William, *The Specter of Neutralism: The United States and the Emergence of the Third World, 1947-1960*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1989.

Byfield, Judith A., Brown, Carolyn A., Parsons, Timothy, Alawad, Sikainga, Ahmad (επιμ.), *Africa and World War II*, εκδ. Cambridge University Press, Νέα Υόρκη 2015.

Calvocoressi, Peter, *World Politics since 1945*, 9η έκδοση, εκδ. Routledge, Νέα Υόρκη 2013.

Chaldaios, Antonis A., *The Greek community in South Africa*, εκδ. Ιδιωτική, Αθήνα 2020

Chourchoulis, Dionysios, *The Southern Flank of NATO, 1951–1959: Military Strategy or Political Stabilization*, Lexington Books, Λονδίνο 2015.

Coker, Christopher, *NATO, The Warsaw Pact and Africa*, εκδ. St. Martin's Press, Νέα Υόρκη 1985.

Conan Doyle, Arthur, *The Crime of the Congo*, εκδ. Hutchinson & Co., Λονδίνο 1909 (4η έκδοση).

Conelly, Matthew, *A Diplomatic Revolution: Algeria's Fight for Independence and the Origins of the Post-Cold War Era*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2003.

Darwin, John, *Britain and Decolonisation: The retreat from Empire in the post-war World*, εκδ. Macmillan, Λονδίνο 1988.

De Witte, Ludo, *The Assassination of Lumumba*, εκδ. Verso, Λονδίνο - Νέα Υόρκη 2002.

Dorn, Walter A., “The UN's First ‘Air Force’: Peacekeepers in Combat, Congo 1960–64”, *The Journal of Military History*, vol. 77, October 2013, pp. 1399–1425.

Eden, Anthony, “Britain and the Modern World”, *Foreign Affairs*, Volume 26, No. 1, October 1946.

Gaddis, John Lewis, *Kennan, An American life*, εκδ. Penguin, Λονδίνο 2011.

Gaddis, John Lewis, *Strategies of Containment: A critical appraisal of post-war American National Security Policy*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 1982.

Galbraith, John Kenneth, *A Journey Through Economic Time, A Firsthand View*, εκδ. Houghton Mifflin, Βοστώνη - Νέα Υόρκη 1994.

Garavini, Giuliano, (επιμ), *After Empires European Integration, Decolonization, and the Challenge from the Global South 1957-1986*, εκδ. Oxford University Press, Οξφόρδη 2012.

Gerard, Emmanouel, Kuklick, Bruce, *Death in the Congo, Murdering Patrice Lumumba*, εκδ. Harvard University Press, Καίμπριτζ 2015.

Getachew, Adom, *Worldmaking After Empire, The Rise and Fall of Self-Determination*, εκδ. Princeton University Press, Νιου Τζέρζι - Οξφόρδη 2019.

Gibbs, David N., “Dag Hammarskjöld, the United Nations, and the Congo Crisis of 1960–1: a reinterpretation.” *The Journal of Modern African Studies* 31.1 (1993): 163–17.

Gilman, Nils, *Mandarins of the Future: Modernization Theory in Cold War America*, εκδ. Johns Hopkins University Press, Βαλτιμόρη 2003.

Glendinning, Simon, *Europe: A Philosophical History, Part 1 The Promise of Modernity*, εκδ. Routledge, Αμπινγκντον 2021.

Hatzivassiliou, Evanthis. “Greece and the Arabs, 1956-1958.” *Byzantine and Modern Greek Studies* 16, no. 1 (1992): 49–83.

Hatzivassiliou, Evanthis. "Negotiating with the Enemy: The Normalization of Greek–Bulgarian Relations, 1960–1964." *Southeast European and Black Sea Studies* 4, no. 1 (2004): 140–61.

Hatzivassiliou, Evanthis. "Out-of-Area: NATO Perceptions of the Third World, 1957–1967." *Cold War History* 13, no. 1 (2012): 67–88.

Hatzivassiliou, Evanthis. "The Departure of the Greeks from Egypt, 1961: The Perspective of Greek Diplomacy." *Byzantine and Modern Greek Studies* 45, no. 1 (2020): 110–27.

Hatzivassiliou, Evanthis, *NATO and Western Perceptions of the Soviet Bloc*, εκδ. Routledge, Λονδίνο - Νέα Υόρκη 2014.

Hearden, Patrick J, *Architects of Globalism, Building a New World Order During World War II*, εκδ. The University of Arkansas Press, Φέιτβιλ 2002.

Ikenberry, John G., *After Victory: Institutions, Strategic Restraint and the Rebuilding of Order After Major Wars*, εκδ. Princeton, Νιου Τζέρζι 2001.

Ikenberry, John, *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, εκδ. Princeton University Press, Νιού Τζέρζι 2011.

Jervis, Robert. "The Impact of the Korean War on the Cold War." *Journal of Conflict Resolution* 24, no. 4 (1980): 563–92.

Kakridis, Andreas. "Rebuilding the Future: C. A. Doxiadis and the Greek Reconstruction Effort (1945-1950)." *The Historical Review/La Revue Historique* 10 (2013): 135.

Kalb, Madeleine G., *The Congo Cables, The Cold War in Africa From Eisenhower to Kennedy*, εκδ. Macmillan Publishing Co, Νέα Υόρκη 1982.

Kennedy, Paul, *The Parliament of Man, The Past, Present and Future of the United Nations*, εκδ. Random House, Νέα Υόρκη 2006.

Kent, John. “The Neo-Colonialism of Decolonisation: Katangan Secession and the Bringing of the Cold War to the Congo.” *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 45, no. 1 (2017): 93–130.

Kent, John, *America, the UN and Decolonisation, Cold War conflict in the Congo*, Routledge, εκδ. LSE International Studies Series, Νέα Υόρκη 2011.

Kent, John, *British Imperial Strategy and the Origins of the Cold War 1944-49*, εκδ. Leicester University Press, Λονδίνο 1993.

Kent, John, *The Internationalization of Colonialism, Britain, France and Black Africa 1939-1956*, εκδ. Clarendon Press, Οξφόρδη 1992.

Khan, Yasmin, *The Raj at War, A People's History of India's Second World War*, εκδ. The Bodley Head, Λονδίνο 2015.

Klapisis, Antonis, Arvanitopoulos, Constantine, Hatzivassiliou, Evanthis, Pedaliu, Effie, (επιμ.), *The Greek Junta and the International System: A Case Study of Southern European Dictatorships, 1967-1974*, εκδ. Routledge, Λονδίνο 2020,

Latham, Michael A, *Modernization as Ideology: American Social Science and Nation Building in the Kennedy Era*, εκδ. The University of North Carolina Press, Σαπελ Χίλλ 2000.

Leffler, Melvyn P. Westad, Odd Arne (επιμ.), *The Cambridge History of the Cold War*, εκδ. Cambridge University Press, Κάιμπρητζ 2010.

Lorenzini, Sara, *Global Development, Global Development, A Cold War History*, Princeton University Press, Πρίνστον και Οξφόρδη 2019

Louis, William Roger, *Imperialism at Bay 1941-1945, The United States and the Decolonization of the British Empire*, εκδ. Oxford University Press, Οξφόρδη 1977.

Manela, Erez, *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2007.

Mark, Eduard «Revolution by Degrees: Stalin’s National-Front Strategy for Europe», 1941-1947, CWIHP, *Working Paper No. 31*, Washington D.C, February 2001.

Mazov, Sergey, *A Distant Front in the Cold War, The USSR in West Africa and the Congo, 1956-1964*, Stanford University Press, Στάνφορντ 2010.

Mazov, Sergei, «Afrikanske suteni v CCCP- V propagandistski kampaniah holodnoj vojni, 1960g», *Azija i Afrika segodnja*, 2020 # 5.

Mazower, Mark, *Governing the World, The History of an Idea*, εκδ. Penguin Books, Λονδίνο 2012.

McMahon, Robert J., *The Limits of Empire, The United States and Southeast Asia Since World War II*, εκδ. Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1999.

McMahon, Robert, *Colonialism and Cold War: The United States and the Struggle for Indonesian Independence, 1945–49*, εκδ. Cornell University Press, Ίθακα 2011.

McMahon, Robert, *The Cold War on the Periphery, The United States, India and the Periphery*, εκδ. Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1996.

Melber, Henning, *Dag Hammarskjöld, the United Nations and the decolonisation of Africa*, εκδ. Hurst, Λονδίνο 2019.

Melber, Henning. “Mission Impossible: Hammarskjöld and the UN Mandate for the Congo (1960–1961).” *African Security* 10.3-4 (2017): 254-271.

Melber, Henning. “The death of Dag Hammarskjöld.” *Review of African Political Economy* 41.141 (2014): 458-465.

Morel, Edmund Dene, *King Leopold's Rule in Africa*, εκδ. W Heinemann, Λονδίνο 1904.

Muehlenbeck, Philip, E., *Betting on the Africans, John F. Kennedy's Courting of African Nationalist Leaders*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2012.

Nachmani, Amikam, *International Intervention in the Greek Civil War: The United Nations Special Committee on the Balkans, 1947-1952*, εκδ. Praeger, Νέα Υόρκη, 1990

Namikas, Lise, *Battleground Africa, Cold War in the Congo, 1960-1965*, Εκδ. Woodrow Wilson Center Press και Stanford University Press, Ουάσινγκτον και Στάνφορντ 2013.

O' Malley, Alanna, *The Diplomacy of Decolonisation: America, Britain and the United Nations during the Congo crisis 1960-1964*, Manchester University Press, Μάντσεστερ 2018.

O' Malley, Alanna. "The Simba Rebellion, the Cold War, and the Stanleyville Hostages in the Congo." *Journal of Cold War Studies* 23, no. 2 (2021): 75–99.

Rakove, Robert B., *Kennedy, Johnson, and the Nonaligned World*, εκδ. Cambridge University Press, Νέα Υόρκη 2013.

Rubinstein, Alvin Z., *Soviets in International Organizations: Changing Policy toward Developing Countries, 1953-1963*, Princeton University Press, 1964.

Schmidt, Gustav, *A History of NATO- The First Fifty Years*, εκδ. Palgrave Macmillan, Λονδίνο 2001.

Sherwood, Elizabeth D., *Allies in Crisis, Meeting Global Challenges to Western Security*, εκδ. Yale University Press, Ντου Χέιβεν - Λονδίνο 1990

Sir Lugard, F. D., *The Dual Mandate in British Tropical Africa*, εκδ. William Blackwood and Sons, Εδιμβούργο -Λονδίνο 1922.

Stuart, Douglas, Tow, William, *The Limits of Alliance, NATO Out-of-area Problems Since 1949*, The John Hopkins University Press, Βαλτιμόρη 1990.

Thorton, Thomas Perry, *Third World in Soviet Perspective*, εκδ. Princeton University Press, Ντου Τζέρζι 1964.

Van Bilsen, A. A. J., «Some Aspects of the Congo Problem», *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol.38, No. 1 (January 1962), pp. 41-51.

Van Bilsen, Jef, Pour un plan de trente ans de l'émancipation politique de l'Afrique belge. In : *Revue nouvelle*, Février 1956.

Walker, Martin, *The Cold War: A history*, εκδ. Henry Holt and Company, Νέα Υόρκη 1993.

Wertheim, Stephen. "Instrumental Internationalism: The American Origins of the United Nations, 1940–3." *Journal of Contemporary History* 54, no. 2 (2019): 265–83.

Wertheim, Stephen, *The Birth of U.S Global Supremacy*, εκδ. The Belknap Press of Harvard University Press, Καίμπρητζ- Λονδίνο 2020.

Westad, Odd Arne, *The Global Cold War*, εκδ. Cambridge University Press, Καίμπρητζ 2005.

Williams, Susan, *Who Killed Hammarskjöld? The UN, the Cold War and White Supremacy in Africa*, εκδ. Hurst & Company, Λονδίνο 2011.

Wright, Quincy, «The Mandates System and Public Opinion», *The Southwestern Political and Social Science Quarterly*, Vol. 9, No. 4 (March, 1929), σσ. 369-406.

Young, Crawford, *Politics in the Congo, Decolonization and Independence*, εκδ. Princeton University Press, Νιου Τζέρζι 1965.

Young, Robert J.C., *Μεταποικιακή Θεωρία, Μία ιστορική Εισαγωγή*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2007.

Zelikow, Philip, May, Ernest, *An Interactive Study in Crisis, War, and Peacemaking*, Brookings Institution Press, Ουάσιγκτον 2018.

Zubok, Vladislav M., *A Failed Empire, The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*, εκδ. The University of North Carolina Press, Σαπέλ Χιλ 2007.